

Tuulikki Tuomainen

Versailles' sta maailmanherruuteen

Versailles'n rauhansopimus
johtavien kansallissosialistien
propagandassa 1919–23 ja
Hitlerin ulkopoliittisessa
konseptiossa

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 1988

TUULIKKI TUOMAINEN

VERSAILLES'STA MAAILMANHERRUUTEEN

Versailles'n rauhansopimus johtavien kansallissosialistien propagandassa 1919 - 1923 ja Hitlerin ulkopollittisessa konseptlossa

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa (S 212) joulukuun 17. päivänä 1988 kello 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, JYVÄSKYLÄ 1988

VERSAILLES'STA MAAILMANHERRUUTEEN

Versailles'n rauhansopimus johtavien kansallissosialistien propagandassa 1919 - 1923 ja Hitlerin ulkopoliittisessa konseptiossa

STUDIA HISTORICA JYVÄSKYLÄENSIA 39

TUULIKKI TUOMAINEN

VERSAILLES'STA MAAILMANHERRUUTEEN

**Versailles'n rauhansopimus johtavien kansallissosialistien
propagandassa 1919 - 1923 ja Hitlerin ulkopoliittisessa
konseptiossa**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, JYVÄSKYLÄ 1988

ABSTRACT

Tuomainen, Tuulikki

VERSAILLES'STA MAAILMANHERRUUTEEN

Versailles'n rauhansopimus johtavien kansallissosialistien propagandassa

1919 - 1923 ja Hitlerin ulkopoliittisessa konseptiossa

From Versailles to world domination. The Treaty of Versailles in the propaganda of leading National Socialists from 1919 - 1923 and in Hitler's conception of foreign policy. Diss. - Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 1988. - 230 s. - (Studia Historica Jyväskyläensia, ISSN 0081-5233: 39).

ISBN 951-680-009-2

Topicality was the essential feature in the use of the Treaty of Versailles in the propaganda of leading National Socialists between 1919 and 1923. It was caused by the fact that the execution of many of the treaty's articles was dependent on the later negotiations and decisions. On the basis of extant data it is possible to show that the support given to the National Socialist Party increased when the various articles of the Treaty of Versailles became topical. As to the peace treaty, it was also important for the National Socialist Party to stand out from the other parties and various groups that were ideologically close to it as all Germans wanted a revision of some sort. The propaganda of the National Socialist Party differed from that of the others in its demands for the complete nullification of the treaty and above all the branding of the statesmen of the Weimar Republic as traitors. Thus the peace treaty presented an important weapon in domestic policy.

During the Third Reich tactics which were seemingly revisionistic (so-called Scheinrevisionismus) were applied and bringing up the Treaty of Versailles could have been a conscious bluff with regard to their own nation and to foreign powers. If Hitler's ultimate goal was world domination, then the discussion about the Treaty of Versailles would have had only propagandistic value; however, the nullification of the treaty was also a concrete objective, which was gradually realised before more far-reaching undertakings were attempted. Many things also indicate that there was real resentment to the peace treaty, or at least to the situation in 1918-1919 in general. The peace treaty always formed an integral part of public speeches and was set aside only when wider objectives could be openly expressed.

the Treaty of Versailles
war guilt
reparations
the Weimar Republic
National Socialist propaganda
Hitler's foreign policy
the race issue

URN:ISBN:978-951-39-7972-0
ISBN 978-951-39-7972-0 (PDF)
ISSN 0081-6523

ISBN 951-680-009-2
ISSN 0081-6523
Painatus: Jyväskylän yliopiston monistuskusku
Jyväskylä 1988

ESIPUHE

Tutkimukseni sai alkunsa jo 1960-luvun lopulla, jolloin sain professori Aira Kemiläiseltä pro gradu-työni aiheen "Versailles'n rauhansopimus kansallissosialistien propagandassa", mikä sitten täsmentyi muotoon "Versailles'n rauhansopimus johtavien kansallissosialistien puheissa ja kirjoituksissa". Koska tuolloin käytävissä oli lähinnä Suomessa oleva materiaali, tutkielma käsitteli koko aikaa 1919 - 45. Tosin jatkossakin johtavien kansallissosialistien julkiset puheet ja kirjoitukset ovat muodostaneet tutkimuksen päälähteistön.

Ensiarvoisen tärkeää oli oleskelu Saksan Liittotasavallassa Deutscher Akademischer Austauschdienstin stipendiaattina vuosina 1974 - 75 ja sen jälkeen Jyväskylän yliopiston historian laitoksen yleisen historian assistentin sijaisena. Lisensiaatintyössäni rajoituin tarkastelemaan kansallissosialismin ns. Frühgeschichtea, eli aikaa 1919 - 23. Lisensiaatintyöni tarkastajina olivat professori Kemiläinen ja dosentti Marjatta Hietala, joilta myöhemminkin olen saanut osviitoja tutkimukselleni. Etenkin dosentti Hietala on aivan tutkimuksen loppuvaiheessa uhrannut kiireistä aikaansa paitsi painatusluvan lausuntoon myös epävirallisiin keskusteluihin, joista on ollut paljon apua ja rohkaisua. Haluan myös kiittää toista lausunnonantajaa ja vastaväittäjäni dosentti Seppo Myllyniemeä siitä, että hän on tehtävään suostunut.

Lisensiaatintyöni valmistumisesta lähtien olen toiminut yleisen historian päätoimisena tuntiopettajana ja välillä lehtorin viransijaisena, joten mitään erityistä tutkimukselle rauhoitettua aikaa ei ole ollut; apurahoja en ole saanut, enkä viime vuosina anonutkaan, koska vuoden nimityksillä työskentelevän olisi riskeeraavaa jäädä "virkavapaalle". Olen kuitenkin täysin vakuuttunut siitä, ettei työskentely muualla kuin kaikenlaisia virikkeitä antavassa tiedeyhteisössä olisi antanut riittävää motivaatiota tutkimuksen jatkamiselle. Tästä kiitokset kaikille työtovereilleni. Haluan myös erityisesti kiittää valveutuneita opiskelijoita, jotka kriittisine kysymyksineen pakottavat opettajansa pysymään uusimman tutkimuksen tasalla. Tämä tuo työhön mielekkyyttä ja edesauttaa myös omaa tutkimusta.

Arvostan suuresti sitä, että tutkimukseni julkaistaan Jyväskylän yliopiston Studia Historica Jyväskyläläensia-sarjassa. Kiitokset siitä JY:n julkaisutoimikunnalle ja sarjan toimittajalle professori Erkki Kourille. Professori Kouri ja apulaisprofessori Jorma Tiainen ovat myös osoittaneet suurta, etten sanoisi hellittämätöntä mielenkiintoa työni valmistumista kohtaan ja siten sitä myös vauhdittaneet.

Työn lopullisessa toteuttamisessa pyyteettömästi ja aikaansa säästämättä ovat toimistovirkailija Kaija Tikka ja maisteri Teppo Vihola tehneet parhaansa työni kelvolliseen painoasuun saattamisessa; heille suuret kiitokset kärsivällisyydestä ja huolellisuudesta. Abstractin on kääntänyt assistentti Riikka Alanen.

Tiedän, ettei opetuksen valmisteluun ja tutkimukseen lähes kaiken vapaa-aikansa käyttävä henkilö ole aina miellyttävä kumppani. Mieheni, Seppo "Tönde" Tuomainen on kaikki nämä vuodet kannustanut ja rohkaissut minua työssäni sekä ollut siitä jopa kiinnostunut. Hän saa rakkaimmat kiitokseni.

Lohikoskella

Saksan aselevon 70. vuosipäivänä 11.11.1988

Tuulikki Tuomainen

SISÄLTÖ:

I	Tutkimukselliset lähtökohdat	1
	1. <i>Tehtävä ja lähteet</i>	1
	2. <i>Kansallissosialistisen propagandan luonteesta ja käsitteistä</i>	11
II	Kansallisen trauman synty	20
III	Rauhankaavailut ja Münchenin tilanne 1918 - 19 Deutsche Arbeiterpartein perustamisen taustana	32
IV	Rauhansopimuksen merkitys Hitlerin poliittisen toiminnan käynnistäjänä	41
	1. <i>Perehtyminen rauhansopimukseen armeijan kursseilla</i>	41
	2. <i>Brest-Litovskin ja Versailles'n rauhansopimusten vertailu tärkeimpänä puheteemana 1919 - 20</i>	46
	3. <i>Syällisyyden kiteytyminen juutalaisiin</i>	52
V	Kansallissosialistien suhtautuminen rauhannehtojen toimeenpanoon 1920	56
	1. <i>Aseistariisunta ja tavaraluovutukset</i>	56
	2. <i>Suur-Saksan ja Anschlussin vaatimus</i>	62
VI	Rauhansopimuksen avoimien kysymysten ratkaisu 1921	68
	1. <i>Sotakorvaukset</i>	68
	2. <i>Aseistariisunta ja sotarikolliset</i>	75
	3. <i>Kansanäänestykset</i>	77
VII	Saksan Erfüllungspolitikin vastustus	84

VII	Ruhrin miehitys Hitler-Putschin aktivoijana	94
	1. <i>Reininmaan "musta häpeä"</i>	94
	2. <i>Passiivisen vastarinnan tuomitsiminen</i>	99
	3. <i>Suhtautuminen passiivisen vastarinnan päättymiseen</i>	111
IX	Päivänpoliittisten tapahtumien vaikutus NSDAP:n kannatuksen kasvuun	121
	1. <i>Julkisten Münchenissä pidettyjen kokousten kuulijamäärät, VB:n levikki ja puolueen jäsenmäärän kehitys</i>	121
	2. <i>Münchenin ulkopuolella järjestetyt kokoukset</i>	131
X	Versailles'n rauhansopimus Hitlerin ulkopolitiisessa konseptiossa	135
	1. <i>Keisarikunnan ihailusta arvosteluun</i>	135
	2. <i>Tie Versailles'hin</i>	144
	3. <i>Saksan sotaedeltäneen liittopolitiikan virheet ja tulevaisuudensuunnitelmat</i>	156
	3.1. <i>Kolmiliiton arvostelusta Italian ystäväyteen</i>	156
	3.2. <i>Mannermaapolitiikka Englannin tuella</i>	164
XI	Versailles'n rauhansopimuksen mitätöiminen edellytys maailmanherruudelle?	173
	1. <i>Maailmankatsomusten sota</i>	173
	2. <i>Versailles'n romuttamisen aikataulu</i>	177
	3. <i>"Ei toista Versailles'ta!"</i>	191
XII	Johtopäätöksiä	203
	Lähteet	209
	Lyhenteet	224
	Henkilöhakemisto	226
	Liitteet	

TUTKIMUKSELLISET LÄHTÖKOHDAT

1. Tehtävä ja lähteet

Aikaisemmassa tutkimuksessa on todettu, että Versailles'n rauhansopimuksen tarkistus oli Saksan kaikkien vastuuntuntoisten hallituspuolueiden ulkopoliittinen päämäärä ja eroja oli vain tavassa, millä tuo päämäärä saavutettaisiin. Kuvaavaa tältä kannalta on, että 17. toukuuta 1933 Hitlerin pitäessä kuuluisan rauhanpuheensa valtiopäivillä vielä edustettuina olleet sosiaalidemokraatit asettuivat julistuksen taakse.¹ Ensimmäisen maailmansodan tappio ja rauhansopimus olivat siis olleet psyykkinen isku myös vasemmistolle. Kansallissosialismin pääteemoina on pidetty taistelua juutalaisuutta, rauhansopimuksia (Versailles'n ohella ennen muuta St. Germainin sopimusta), marxismia, separatismia, kansainvälistä kapitalismia, mammonismia ja "marraskuun demokratiaa" (Weimarin tasavaltaa) vastaan.²

Reginald H. Phelps on todennut tutkiessaan kansallissosialistisen puolueen ensimmäisten vuosien puheteemoja, että juutalaisten rooli ja valtakunnanpolitiikka (Reichspolitik) olivat jatkuvasti toistuvia teemoja. Valtakunnanpolitiikka tarkoittaa päivänpolitiikkaa tapahtumiseen ja siinä Versailles'n rauhansopimus oli jatkuvasti esillä hävityn sodan ja marraskuun 1918 vallankumouksen ohella.³

Herman Balle mukaan kansallissosialistien kokouksilla oli vuoden 1923 vallankaappausyritykseen saakka lähes pelkästään yksi motto: "Versailles". Balle pitää sanontaa "Schmachdiktat von Versailles" kansallissosialistisen propagandan stereotyyppisenä iskusanana, johon usein liitettiin sanat "Verrat" tai "Betrug". Balle lähtee olettamuksesta, että

¹ Annelise Thimme, *Flucht in den Mythos. Die Deutschnationale Volkspartei und die Niederlage von 1918* (Göttingen, 1969), s. 64.

² Karl Dietrich Bracher, *Die deutsche Diktatur. Entstehung Struktur Folgen des Nationalsozialismus* (Köln, 1969), s. 106; Georg Franz-Willing, *Die Hitlerbewegung. Band I. Der Ursprung 1919 - 1922* (Franz-Willing I) (Hamburg, 1962), s. 146; Herman Balle, *Die propagandistische Auseinandersetzung des Nationalsozialismus mit der Weimarer Republik und ihre Bedeutung für den Aufstieg des Nationalsozialismus* (Stuttgart, 1963), s. 50.

³ Reginald H. Phelps, *Hitler als Parteiredner im Jahre 1920. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte (VZ) 1963/3*, s. 283.

Versailles'n sopimuksen tarkistus oli Adolf Hitlerille ja kansallissosialistiselle puolueelle vain ensiarvoinen propaganda-ase. Hän tosin mainitsee, ettei voi oletustaan todistaa.¹ Balle ei tuo esille sitä, etteivät kansallissosialistit aivan alkuaikojä lukuunottamatta puhuneet rauhansopimuksen tarkistamisesta (Revision), vaan sen täydellisestä mitätöimisestä. Tämä on kuitenkin erittäin oleellinen seikka, koska siten kansallissosialistit saattoivat erottautua muista puolueista, mikä oli heidän tavoitteensa kaikissa muissakin kysymyksissä.

Detlef Grieswelle onkin tutkimuksessaan todennut, että Versailles'n sopimuksessa Hitlerillä oli instrumentti, jonka avulla hän pystyi käsittelemään laajaa vastustajien rintamaa kokonaisuutena. Propagandahyökkäykset kohdistuivat etupäässä "marxisteja" ja Zentrum-puoluetta vastaan, koska niiden edustajat olivat allekirjoittaneet rauhansopimuksen. Muutkin puolueet, jotka osallistuivat parlamentin ja hallituksen toimintaan, voitiin asettaa yhteyteen Versailles'n sopimuksen kanssa.² Kansallissosialisteille oli hyvä propagandavaltti se, ettei puoluetta ollut olemassa 1918; tätä voisi pitää edellytyksenä mahdollisuudelle asettua kaikkia muita vastaan.³ Nyt sen sijaan voitiin myös omaa ideologiaa lähinnä olevat puolueet ja ryhmät asettaa vastuuseen tilanteesta.

Günther Schubert pitää kysymystä Saksan sodassa kokeman tappion syistä mahdollisesti tärkeimpänä aiheena Hitlerin varhaisissa puheissa. Versailles'n sopimuksessa tappio ja sen seuraukset symbolisoituivat, ja rauhansopimus oli myös Schubertin mielestä kansallissosialistisen agitaation keskipiste.⁴ Tappion ja koko sodan syiden selvittely johti taas suoraan syyllisten etsimiseen. Heinz Epping katsoo myös, että propagandaa harjoitettiin kansallissosialismin ns. ensimmäisellä kaudella täysin Versailles'n vastaisen retorisen taistelun merkeissä. Hänen mukaansa Hitlerin tarkoitus oli alusta saakka kiihottaa joukkoja kansannousuun.⁵

Rauhansopimuksen kiistatta keskeinen asema propagandassa herättää kysymyksen, miten ja missä yhteyksissä sopimus, sen eri kohdat ja seuraukset tuotiin esille. Rotuideologian ja ulkopoliittikan liittyminen toisiinsa ja niiden vuorovaikutus ovat seikkoja, joita Hitlerin on katsottu johdonmukaisesti seuranneen. Kansallissosialistinen puolue oli tietenkin 1919 - 1924 pieni paikallinen ryhmä, jolla ei ollut vaikutusta

¹ Balle, s. 50.

² Detlef Grieswelle, *Propaganda der Friedlosigkeit. Eine Studie zu Hitlers Rhetorik 1920 - 1933* (Stuttgart, 1972), s. 68; 74.

³ Thimme, s. 84.

⁴ Günther Schubert, *Anfänge nationalsozialistischer Aussenpolitik* (Köln, 1963), s. 40 - 45.

⁵ Heinz Epping, *Die NS.-Rhetorik als politisches Kampf- und Führungsmittel. Ihre organisatorische Entwicklung, Bedeutung und Wirkung. Ein Beitrag zur Publizistik im Dritten Reich* (Diss. painamaton Köln, 1954), s. 139.

ulkopolitiikkaan. Ennen kuin puolueella oli poliittista valtaa (1930), se oli vain yksi "kansallinen ryhmä" (völkische Gruppe) lukuisien muiden joukossa, tosin se oli kerran yrittänyt vallankumousta. Hitlerin poliittinen ajatusmaailma oli kuitenkin jo varhain ulkopoliittisesti suuntautunut ja hän oli ulkopoliitikassaan hämmästyttävän johdonmukainen: mitä hän julisti suurille joukoille, sen hän myös tilaisuuden tullen myöhemmin yritti siirtää todellisuuteen.¹

Ulkopolitiikan ensisijaisuus ei sinänsä ollut outoa Weimarin tasavallassa. Antidemokraattista ajattelua tutkinut Kurt Sontheimer on tullut siihen tulokseen, että huomattava osa Weimarin tasavallan ideologeista tunsi poliittisen käsitteen vain sen ulkopoliittisessa käytössä. Kysymyksessä oli kiistaton ulkopoliitiikan etusija (Primat der Aussenpolitik). Sisäpolitiikka, erityisesti puoluepolitiikka, nähtiin yksinomaan pahana asiana. Sontheimer siteeraa Edgar Jungia, jonka mukaan politiikka oli ulkopoliittikkaa, eikä käsitettä sisäpolitiikka olisi periaatteessa tullut lainkaan hyväksyä. Jungin mukaan todellinen poliitikko oli ulkopoliitikko.²

Grieswelle on todennut, että Hitlerin puheet viimeistään vuodesta 1922 lähtien osoittavat suurta tyyllillistä ja sisällöllistä homogeenisuutta. Peruspiirteiltään puheet olivat riippumattomia poliittisten tapahtumien vaihtelusta, mutta Hitler sopeutti jo varhain muotoutuneet ajatukset kulloisenkin poliittisen tilanteen ja yleisön mukaan. Koskaan hän ei luopunut retoriikkansa olennaisimmista kohdista.³ Yleinen suuntautuneisuus ulkopoliittikkaan ja Hitlerin johdonmukaisuus näkyvät selvästi myös Versailles'n sopimuksen kohdalla.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ottaa ensiksi lähempään tarkasteluun Versailles'n rauhansopimuksen ja sen seurausten käyttö johdettavien kansallissosialistien, erityisesti Hitlerin, propagandassa Weimarin tasavallan alkuvuosien päivänpolitiikassa sekä Versailles'hin liittyvien teemojen vaikutus puolueen kannatuksen kasvuun. Toiseksi työssä halutaan kiinnittää huomiota rotuideologian ja ulkopoliitiikan yhteyksiin, sillä se avaa näköaloja paljon laajemmalle kuin päivänpolitiikkaan. Versailles'n sopimus sinänsä liittyi ajallisestikin laajempaan kokonaisuuteen, jota voitaisiin nimittää Saksan tuhoksi tai alennustilaksi. Siihen kuuluivat ensimmäisen maailmansodan tappio, vuoden 1918 marraskuun vallankumous ja Weimarin tasavallan perustaminen. Varsinkin rauhansopimusta ja marraskuun vallankumousta käytettiin paralleelista kansallissosialistien propagandistisessa kielessä ja molempia pidettiin Weimarin

¹ Andreas Hillgruber, *Tendenzen, Ergebnisse und Perspektiven der gegenwärtigen Hitler-Forschung. Historische Zeitschrift (HZ)* 226/3, 1978, s. 610 - 611; id., *England in Hitlers aussenpolitischer Konzeption. HZ* 218/1, 1974, s. 67.

² Kurt Sontheimer, *Antidemokratisches Denken in der Weimarer Republik. Die politischen Ideen des deutschen Nationalismus zwischen 1918 und 1933 (München, 1962)*, s. 264.

³ Grieswelle, s. 178.

tasavallan lähtökohtina. Saatettiin jopa väittää, että rauhansopimus oli maan todellinen perustuslaki. Laajemmassa kontekstissa ja Hitlerin ns. pitkän tähtäimen suunnitelmassa ensimmäisen maailmansodan jälkeiselle alennustilalle etsittiin selitystä Saksan sotaa edeltäneestä politiikasta. Esillä oli erityisesti Saksan ulkopoliittikka Bismarckin kauden jälkeen (Weltpolitik), liittopoliittikka, kansallisuusongelmat ja juutalaiskysymys. Tältä osin kysymys on myös Saksan historian kiistellystä kontinuiteetista ja ns. Sonderwegistä.¹ Tulevaisuuteen katsottaessa taas Versailles'n sopimuksen romuttaminen oli edellytys uudelle nousulle ja myös liittolaisten hankkimiselle. Tutkimuksen kohteena onkin osittain Weltpolitiikin tavoitteiden, Saksan ensimmäisen maailmansodan aikaisten sodanpäämäärien ja liittokaavailujen toistuminen Hitlerin ohjelmassa sekä keinot, joilla katsottiin välttävän aikaisemmilta virheiltä. Tämä on herättänyt kiinnostusta lähinnä siksi, että todellisuudessa samat "virheet" toistuiivat ennen toista maailmansotaa ja sen aikana: liittolaisten yliarvioiminen (Itävalta-Unkari, Italia), usko Englannin saamisesta Saksan puolelle tai vähintäänkin sen pysymiseen puolueettomana sekä siihen liittyen Yhdysvaltain potentiaalin liian vähäinen huomioonottaminen², Venäjän/Neuvostoliiton aliarvioiminen, uusien aseiden ja laivaston merkityksen korostaminen.

Erittäin keskeinen sekä Versailles'n rauhansopimuksen kohdalla että laajemminkin on syyllisyyskysymys. Syypäitä etsittiin samassa puheessa esimerkiksi rauhansopimukseen, vallankumoukseen ja maailmansotaan. Jo heti voidaan todeta, että lopullisiksi syntipukeiksi lähes poikkeuksetta esitettiin juutalaiset. Siitä huolimatta kysymys siitä, keitä henkilöitä, mitä ryhmiä tai valtioita rauhansopimuksen synnystä ja allekirjoituksesta kulloinkin syytettiin on juuri päivänpolitiikan kannalta kaikkein kiintoisin. Tällöin rauhansopimusta selvästi käytettiin sisäpoliittisena aseena aina tilanteen mukaan. Versailles'n rauhansopimuksen määräämät kansanäänestykset, Reininmaan miehitys, sotasyllisyyskysymys ja rauhaneuvotteluissa aukijäänyt sotakorvauskysymys pitivät rauhansopimuksen maailmansodan jälkeisinä vuosina jatkuvasti ajankohtaisena. Vulgaariantisemitismistä varhain omaksuttu teesi juutalaisten maailmanlaajuisesta salaliitosta ja maailmanherrsuspyrkimyksistä taas palveli ulko- ja sisäpoliittisten vastustajien yhdistämisessä.

¹ Erilaisista käsityksistä ks. esim. Andreas Hillgruber, "Revisionismus" - Kontinuität und Wandel in der Aussenpolitik der Weimarer Republik. HZ 237/3, 1983; Thomas Nipperdey, 1933 und Kontinuität der deutschen Geschichte. HZ 227/1, 1978; Geoff Eley, From Unification to Nazism. Reinterpreting the German past (Winchester, 1986), s. 2 ff; Jürgen Kocka, German History before Hitler: The Debate about the German Sonderweg. Journal of Contemporary History (JCH) 1988/1.

² Vielä pitkään toisen maailmansodan aikana Hitler luotti siihen, että väliselvittely Yhdysvaltain kanssa tapahtuisi vasta kun sota Euroopassa olisi päättynyt Saksan voittoon ja sen saavuttamaan maailmanvalta-asemaan. Ks. esim. Andreas Hillgruber, Deutsche Grossmacht- und Weltpolitik im 19. und 20. Jahrhundert (Düsseldorf, 1977), s. 199 - 206.

Ensisijainen tutkimusaika, kansallissosialistisen puolueen ns. Frühgeschichte, on selvä kokonaisuus puolueen perustamisesta sen kieltämiseen epäonnistuneen vallankaappausyrityksen jälkeen.¹ Lisäksi se on oma selvä jaksonsa myös valtakunnan ja Baijerin historian osalta, koska se lopullisesti päätti ns. vallankumouksellisen vaiheen.² Monet tutkijat ovat lisäksi nähneet samankaltaisuutta niissä poliittisissa olosuhteissa, jotka johtivat kansallissosialismin menestykseen ennen 1923 Baijerissa ja 1929 - 1933 koko valtakunnassa. Esimerkiksi antisemitismin osalta Margarete Plewnia on todennut, että kriisitilanteet aiheuttavat aggressiivisuutta vieraita ryhmiä kohtaan. Maailmansota ja Saksan tappio toimivat laukaisijana jo laajalle levinneille antisemiittisille ennakkoluuloille. Plewnia on myös tullut siihen tulokseen, että taloudellisella tilanteella on vaikutusta siihen, miten juutalaisiin suhtaudutaan: Saksassa esiintyi kiivasta antisemitismia vuosina 1919 - 1923 ja 1930 - 1932.³ Yhteisinä piirteinä on myös nähty mm. taloudellinen hätätila ja poliittinen radikalisoituminen.⁴ Tässä yhteydessä on usein otettu esille Preussin sosiaalidemokraattisen pääministerin Otto Braunin lausuma maanpakolaisuusajalta 1930-luvulta. Kysyttäessä, mikä aiheutti kansallissosialistien valtaanpääsyn, Braun vastasi lyhyesti: "Versailles und Moskau". Tämä kuvaa tietysti selkeästi käsitystä kahdesta päätekijästä; rauhansopimuksen vastustuksesta ja bolshevismien pelosta. Käsitystä on myös kritikoitu.⁵

Maailmansotien välistä aikaa koskevissa tutkimuksissa Versailles'n rauhansopimusta on myös pidetty yhtenä toiseen maailmansotaan johtaneista tekijöistä. Esimerkiksi Ludwig Dehio luonnehtii maailmansotia ytimekkäästi saman draaman kahdeksi toisistaan riippuvaiseksi näytök-

¹ Tavallinen jaottelu: puolueen perustamisesta kieltoon; uudelleenperustamisesta 1925 talouspulaan 1929; talouspulasta ja Youngin sopimuksesta sekä ensimmäisestä suuresta vaalivoitosta 1930 valtaannousuun 1933. Esim. *Der Aufstieg der NSDAP in Augenzeugenberichten. Herausgegeben und eingeleitet von Ernst Deuerlein (Düsseldorf, 1968), s. 25 - 31; Grieswelle, s. 179; Hitlers zweites Buch. Ein Dokument aus dem Jahr 1928. Eingeleitet und kommentiert von Gerhard L. Weinberg. Mit einem Geleitwort von Hans Rothfels (Stuttgart, 1961), Einleitung, s. 21.*

² Heinz Gollwitzer, *Bayern 1918 - 1933. VZ 1955/2, s. 364; Otto-Ernst Schüddekopf, German Foreign Policy between Compiègne and Versailles. JCH 1969/2, s. 190.*

³ Margarete Plewnia, *Auf dem Weg zu Hitler. Der "völkische" Publizist Dietrich Eckart (Bremen, 1970), s. 58.*

⁴ Thimme, s. 128 - 129; 138; 142.

⁵ Ks. esim. Thimme, s. 6; Franz Neumann, *Behemoth. Struktur und Praxis des Nationalsozialismus 1933 - 1944 (Frankfurt am Main, 1984)(1942), s. 37.*

seksi.¹ Jo yksin tämä tekee tärkeäksi selvittää Versailles'n rauhan osuutta kansallissosialistien propagandassa ja Hitlerin ulkopoliittisessa konseptiossa.

Tutkimuksen jaottelu on pääosin kronologinen. Taustan osalta on luovuttu itse rauhanneuvottelujen ja rauhanehtojen esittämisestä, koska niitä voitaneen pitää suhteellisen hyvin tunnettuina ja aiheesta on runsaasti kirjallisuutta. Uusimpia, aikaisemmasta tutkimuksesta poikkeavia tulkintoja on pyritty tuomaan esille asianomaisissa yhteyksissä. Teeman kannalta kiinnostavampana ja hedelmällisempänä on pidetty sodan traumaattiseksi koetun lopputilanteen ja siihen vaikuttaneiden seikkojen valottamista. Kronologia on nähty perustelluksi juuri siksi, että Versailles'n rauhanneuvotteluissa monet kysymykset ja rauhanehtojen tarkka toimeenpano jäivät avoimiksi. Siten rauhansopimuksen eri kohdat tulivat tavallaan vuorotellen ajankohtaisiksi ja samalla myös propagandan kohteiksi. Tosin tietyt teemat, tärkeimpänä sotasyllisyyskysymys, toistuivat lähes kaikissa yhteyksissä, joten ongelmana on ollut toiston välttäminen. Ensisijaisesti on pyritty tuomaan esille, miten Versailles'n sopimukseen liittyviä kysymyksiä käsiteltiin niiden ollessa ajankohtaisia, taustana Weimarin tasavallan ja Baijerin päivänpolitiikka, joskin poliittiset taustatapahtumat on yritetty ilmaista mahdollisimman lyhyesti, usein vain viitteenä tutkimuskirjallisuuteen. Tältä osin tulokset, Versailles'n sopimuksen ajankohtaisen käsittelyn vaikutus kansallissosialistien kannatuksen kasvuun, on tuotu esille luvussa IX.

Kronologinen käsittely jättää kuitenkin ulkopuolelle lukuisia kiintoisia ja teemaan oleellisesti liittyviä asioita, kuten käsitykset ensimmäiseen maailmansotaan johtaneesta kehityksestä, sodan tappion syistä, väitteet itse rauhansopimuksen syntyhistoriasta ja sellaiset syyllisinä pidetyt henkilöt, joilla ei enää sodan jälkeen ollut ajankohtaista roolia. Näitä, hyvinkin laajoja, teemoja selvitellään luvussa X pyrkien samalla valottamaan niiden vaikutusta Hitlerin "pitkän tähtäimen" suunnitelmiin. Lopuksi tarkastellaan Versailles'n sopimuksen asteittaista romuttamista yhtenä etappina mahdollisesti lopullisena päämääränä olleeseen maailmanherruuteen.

Päälähteenä työssä on käytetty Hitlerin ja muiden johtavien kansallissosialistien puheita ja kirjoituksia vuosilta 1919 - 1923, sekä valikoivasti myöhemmältä ajalta. Hitlerin osuus on alusta lähtien korostunut, sillä heti puolueeseen liittymisensä jälkeen (16.10.1919) hän esiintyi puhujana useammin kuin muut.² Vuoteen 1923 mennessä Hitler piti yli

¹ Ludwig Dehio, *Deutschland und die Weltpolitik im 20. Jahrhundert* (München, 1955), s. 11. Sama otsikolla "Deutschland und die Epoche der Weltkriege", HZ 173/1, 1952.

² Ernst Deuerlein, *Hitlers Eintritt in die Politik und die Reichswehr*, VZ 1959/2, s. 188 - 189; Reginald H. Phelps, *Hitler als Parteiredner im Jahre 1920*. VZ 1963/3, s. 284.

puolet kaikista puheista.¹ Keskittymistä Hitleriin voidaan perustella myös sillä, ettei ilmeisesti kukaan hänen lähimmistä uskotuistakaan ollut perillä laajemmasta ulkopoliittisesta konseptiosta eikä kukaan näytä jakaneen Hitlerin globaalisia päämääriä.²

"Johtavat kansallissosialistit" ei tässä yhteydessä välttämättä tarkoita henkilöitä, joilla oli asema puolueorganisaatiossa, sillä aikaisemmassa tutkimuksessa on jo selvitetty, ettei asema puolueorganisaatiossa aina merkinnyt vaikutusvaltaa eikä julkista aktiveettia. Julkisuudessa vaikuttivat ne miehet, joita Hitler keräsi ympärilleen ja jotka myös olivat hänen vaikutusvaltansa alaisia. Näin tapahtui varsinkin Hitlerin saatua puolueessa diktatorisen vallan heinäkuussa 1921.³ Hitlerin ohella aktiivimpia puhujia ja/tai kirjoittajia 1919 - 1923 olivat Anton Drexler, Dietrich Eckart, Hermann Esser, Gottfried Feder, Rudolf Hess, Alfred Rosenberg ja Julius Streicher. Seuraavat lyhyet luonnehdinnat osoittavat, mitä seikkoja kunkin kohdalla on mm. otettu huomioon puheita ja kirjoituksia analysoitaessa:

Drexler oli toinen puolueen perustajista ja noin vuoden puheenjohtajana, kesästä 1921 lähtien kunniapuheenjohtaja. Puhujana hän ei menestynyt, koska agitatoriset kyvyt puuttuivat täysin.⁴ Alkuaikojen puhetilaisuuksissa hän tosin usein toimi puheenjohtajana käyttäen alkupuheenvuoron.

Ns. kansallinen runoilija Eckart ei koskaan kuulunut puolueeseen, mutta hänen vaikutuksensa Hitleriin ja puolueeseen lienee kiistaton.⁵ On katsottu, että hänen kirjoituksissaan, runoissaan ja näytelmässään ruumiillistui sotaa edeltäneen ajan kansallisten piirien ajatusmaailma.⁶ Hitlerin saatua diktatorisen vallan puolueessa Eckartin dominoiva rooli tosin heikentyi ja nuoremmat miehet työntyivät etualalle. Plewnian mukaan näitä olivat Rosenberg, Hess ja Esser, jolla Plewnia ei kuitenkaan katso olleen niin tärkeää asemaa kuin esimerkiksi Maser hänelle antaa.⁷ Esser oli karkea puhuja, joka Hitlerin ohella useimmin esiintyi

¹ Grieswelle, s. 23.

² Jochen Thies, *Architekt der Weltherrschaft. Die "Endziele" Hitlers* (Düsseldorf, 1980), s. 176.

³ Albrecht Tyrell, *Vom 'Trommler' zum 'Führer'. Der Wandel von Hitlers Selbstverständnis zwischen 1919 - 1924 und die Entwicklung der NSDAP* (München, 1975) s. 41; Franz-Willing I, s. 131; Werner Maser, *Der Sturm auf die Republik. Revidierte Neuauflage von "Die Frühgeschichte der NSDAP"* (Stuttgart, 1973), s. 275.

⁴ Franz-Willing I, s. 146.

⁵ Plewnia, s. 95.

⁶ Albert Krebs, *Tendenzen und Gestalten der NSDAP. Erinnerungen an die Frühzeit der Partei von Albert Krebs. Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte, Band 6* (Stuttgart, 1959), s. 234.

⁷ Plewnia, s. 83.

Münchenin ulkopuolella toistaen yleensä Hitlerin puheteemoja. Häntä on myös pidetty Hitlerin jälkeen alkuvuosien parhaana puhujana. Hitler itse ei hänelle tosin ilmeisesti kovin suurta arvoa antanut; hän nimitti Esseriä vinttikoiraksi, joka oli jatkuvasti pidettävä kuolaimissa. Puhujana häntä Hitlerin mukaan voitiin käyttää, kun vain tehtävät osoitettiin tarkasti ja häntä valvottiin. Itsenäiseksi johtajaksi Esseristä ei Hitlerin mielestä ollut.¹

Federiin Hitler oli tutustunut jo ennen liittymistään puolueeseen ja Federillä oli suuri merkitys kansallissosialismin talouskäsitysten muokkaajana. Hän oli jo 1919 julkaissut kirjoituksia talouselämästä ja "korko-orjuuden murskaamisesta", mikä jatkossakin oli hänen toistuva teemansa.² Hänen utopistisilla ajatuksillaan ei myöhemmin ollut mitään vaikutusta kansallissosialistisen valtion käytännön talouspolitiikkaan.

Hess oli muodostanut helmikuussa 1921 kansallissosialistiset opiskelijajoukot (Nationalsozialistische Studentengruppen) Münchenin yliopiston purissa, jotka seuraavan vuoden lopulla liittyivät Münchenin Sturmabteilungiin (SA). Hän kirjoitti toukokuusta 1921 lähtien puolueen pää-äänenkannattajaan Völkischer Beobachteriin (VB). Hess oli tunnetun geopolitiikon Karl Haushoferin oppilas. Tiedetään myös, että Haushofer vieraili usein Landsbergissä, jossa Hess Hitlerin sanelun mukaan kirjoitti Mein Kampf'n ensimmäisen osan.³ Näistä tunnetuista yhteyksistä huolimatta asiaan on melko vähän tutkimuksessa kiinnitetty huomiota. Toisaalta geopolitiikka oli tavallaan ajan "muotitiede" ja Weltpolitiikin perustelut ovat tietenkin voineet tulla Hitlerin ajatusmaailmaan jo paljon aikaisemmin.

Baltian saksalainen Rosenberg oli tuottelias kirjoittaja, Eckartin jälkeen 1923 VB:n päätoimittaja ja myöhemmin tunnettu kansallissosialistisen liikkeen pääideologina. Rosenberg ja Eckart olivat tutustuneet

¹ Hermann Fobke *Dr. Adalbert Volckille Lansbergistä 29.7.1924*. Werner Jochmann, *Nationalsozialismus und Revolution. Ursprung und Geschichte der NSDAP in Hamburg 1922 - 1933. Dokumente. Veröffentlichungen der Forschungsstelle für die Geschichte des Nationalsozialismus in Hamburg. Band III (Mannheim, 1963)*, s. 123. On tosin otettava huomioon lausunnon tilanne, jolloin puolueessa käytiin kovaa kiistaa johtopaikoista Hitlerin ollessa vankilassa. Kuitenkin sen voidaan katsoa osoittavan, kuinka Hitler alusta lähtien oli toiminut: osoittanut Esserille puheiden aiheet ja pitkälle myös sisällön sekä valvonut, että tämä toimi sen mukaisesti.

² Albrecht Tyrell, *Gottfried Feder and the NSDAP. The Shaping of the Nazi State*. Edited by Peter D. Stachura (London, 1978), s. 48; Gottfried Feder, *Das Manifest zur Brechung der Zinsknechtschaft des Geldes. Mit Erläuterungen versehen* (München, 1919).

³ Maser, *Sturm auf die Republik*, s. 304; Michael H. Kater, *The Nazi Party. Social profile of members and leaders 1919 - 1945* (Oxford, 1983), s. 28; Dan Diner, "Grundbuch des Planeten". Zur Geopolitik Karl Haushofers. *VZ 1984/1*, s. 8; 25 - 26; Joachim Petzold, *Die Demagogie des Hitlerfaschismus. Die politische Funktion der Naziideologie auf dem Wege zur faschistischen Diktatur* (Berlin, 1982), s. 164 - 165.

toisiinsa jo vuodenvaihteessa 1918 - 1919 müncheniläisen Thulegesellschaftin piirissä. Rosenberg oli myös tuonut Venäjältä Saksaan ns. Siionin viisaiden pöytäkirjat¹, joita jatkuvasti käytettiin hyväksi antisemitistisessä propagandassa tukemaan väitteitä juutalaisten salaliitosta ja pyrkimyksestä maailmanherruuteen. Puhujana Rosenberg esiintyi harvoin, eikä hän ollut kovin värikäs.

Räikeä antisemiitti Streicher toimi Nürnbergissä ja julkaisi antisemitistisiä lehtiä. Alkuvuosina hän ryhmineen (Deutschsozialistische Partei, DSP) oli oikeastaan Hitlerin kilpailija ja hän liittyi NSDAP:hen vasta lokakuussa 1922.² Tosin hän esiintyi kansallissosialistien tilaisuuksissa jo sitä ennen.

Lisäksi tutkimuksen piiriin on otettu myös Itävallan ja sudeettialueiden veljespuolueiden johtomiehiä, silloin kun oli kysymys yhteisistä tilaisuuksista.

Lähdekriittisen ongelman muodostaa se, että puheiden osalta vuosilta 1919 - 1922 on käytettävissä suurimmalta osin vain puhe- ja kokouksellouksia. Kokonaiskuvan selvillesaamisessa auttaa kuitenkin se, että samasta puheesta on useampi henkilö tehnyt selostuksen. Näitä selostuksia on runsaasti julkaistu, Hitlerin osalta tiettävästi kaikki. Deuerleinin tutkimus perustuu armeijan raportteihin (Reichswehrbericht) ja Phelps'n poliisin tiedustelupalvelun selostuksiin (PND-Bericht). Tässä tutkimuksessa on pääasiallisena materiaalina käytetty Münchenin Institut für Zeitgeschichte (IfZ) kokoelmia ja Eberhard Jäckelin toimittamaa lähdejulkaisua "Hitler. Sämtliche Aufzeichnungen 1905 - 1924" (Stuttgart, 1980). Alkuperäismateriaalin sijaintipaikkoina ovat Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Abt. II, Gruppenkommando 4 (entinen Bayerisches Kriegsarchiv); Hauptarchiv der NSDAP (NSDAP Ha); Berliinin U.S. Document Center ja Bundesarchiv Koblenz. Münchenin IfZ:ssä ovat myös valokopiot niistä kokouksellouksista, joita Deuerlein ei ole julkaissut (IfZ FA - 97). Viitteissä alkuperäislähde on mainittu silloin, kun se on ollut kirjoittajan käytössä alkuperäislähteenä, mikrofilminä tai muuna jäljenteenä ja kun kysymyksessä on lehti. Jäckelin kokoelma antaa tähän lisämateriaalia; etenkin vuoden 1920 jälkeisiä poliisiraportteja ja muiden kuin VB:n lehtiselostuksia. Puheiden pitopaikka on ilmoitettu vain silloin, kun kysymyksessä on jokin muu paikkakunta kuin München. Armeijan raportit päättyvät joulukuun 1920 alussa. Hitlerin puheita alettiin julkaista kokonaisuudessaan VB:ssa vasta huhtikuussa 1922.

Painetusta materiaalista kattavin on Jäckelin kokoelma. Se sisältää myös muiden kuin kansallissosialististen lehtien puhesellouksia, ulkomaisten lehtimiesten haastatteluja, kiertokirjeitä ja ilmoituslehtiä, se-

¹ Plewnia, s. 27; 35 - 36; Seppo Kuusisto, Alfred Rosenberg in der nationalsozialistischen Aussenpolitik 1933 - 39. Studia Historica 15 (Tammisaari, 1984), s. 11-13.

² Rainer Hambrecht, Der Aufstieg der NSDAP in Mittel- und Oberfranken (1925 - 1933) (Nürnberg, 1976), s. 31.

lostuksia suljetuista tilaisuuksista (esimerkiksi SA:n kokouksista), kokousilmoituksia, puhemuistiinpanoja jne. Laajana ja monipuolisena lähdejulkaisuna se on hyvin käyttökelpoinen, sen jälkeen kun siihen valitettavasti päässeet väärennökset on selvitetty ja pystytty karsimaan pois. Väärennösten määrä on suhteellisen vähäinen (76 kpl. 694:stä) ja ne ovat yleensä vain muutaman rivin mittaisia. Lisäksi ne eivät juurikaan olisi voineet johtaa tutkijoita harhaan, sillä väärentäjäkin on käyttänyt alkuperäisiä lähteitä mallinaan.¹

Alkuaikojen puheiden analysointia vaikeuttaa vielä se, että raportit, myös sanomalehtimiehet, olivat usein kouluttamatonta väkeä ja he saattoivat kiinnittää enemmänkin huomiota kokouspaikan ulkoisiin tapahtumiin kuin varsinaiseen poliittiseen sanomaan.² Toisaalta he kirjassivat myös välihuutoja, etenkin suosionosoituksia, ja lisäsivät omia kommenttejaan, mitkä osoittavat poliisin ja armeijan tiedottajien olleen kansallissosialistien kanssa samoilla linjoilla.

Müncheniläisistä lehdistä Hitlerin puheita selostivat innokkaimmin VB:n ohella Völkischer Kurier (VK), joka oli Baijerin Einwohnerwehriin perustama 1920 ja toimi VB:n kiellon jälkeen 2. helmikuuta 1924 kansallissosialistien ainoana sanomalehtenä puolueen uudelleenperustamiseen saakka helmikuussa 1925; kansallinen Münchner Neueste Nachrichten (MNN); isänmaallinen München-Augsburger Abendzeitung (MAAZ); Bayerische Volkspartei (BVP, katolisen Zentrumsin sisarpuolue Baijerissa) Bayerischer Kurier (BK) sekä sosiaalidemokraattinen Münchener Post (MP). Puheita selostavien lehtien kohdalla on luonnollisesti otettava huomioon niiden poliittinen suunta.³

Vuoden 1921 ensimmäisellä puoliskolla Hitler laati myös usein paa-
kirjoituksia VB:iin. Ne käyvät kuitenkin harvinaisiksi toukokuun lopulta lähtien, kun puolueen sisäinen johtajuuskiista nousi etualalle. Johtajuuskiistan aikana Hitler sen sijaan laati kiertokirjeitä ja ilmoituslehtiä⁴, joilla ei tämän tutkimuksen kannalta ole kovin suurta merkitystä, sillä ne käsittelivät juuri johtajuuskriisiä ja organisaatiokysymyksiä. Tärkeitä toisaalta ovat Hitlerin oikeudenkäyntipuheet sekä kirjoitukset välittömästi 1923 vallankaappausyritystä seuranneelta ajalta, koska ne käsittelivät perusteluja aikaisempaan toimintaan.

Hitlerin alkuaikojen julkisten puheiden lähdearvo on nähty juuri siinä, että silloin hän saattoi puhua täysin peittelemättömästi, minkä hän teki vielä Mein Kampfissa. Varmaankaan turhaan hän ei toisen maailmansodan aikana sanonut, ettei hän olisi koskaan kirjoittanut Mein Kampfia, jos olisi tiennyt joskus tulevaisuuden Saksan valtakunnan

¹ *Neue Erkenntnisse zur Fälschung von Hitler-Dokumenten. I Eberhard Jäckel/Alex Kuhn; II Hermann Weiss, Archiv des Instituts für Zeitgeschichte. VZ 1984/1, s. 163 - 169.*

² *Jäckel, johdanto, s. 34.*

³ *id.*

⁴ *ibid., s. 35 - 36.*

kansleriksi.¹ Julkisilla puheilla toisaalta koko 1930-luvun pystyttiin hämäämään vihollisia, ennen valtaannousua sisäpoliittisia vastustajia ja sen jälkeen ulkovaltoja. Alkuaikojä vastaavalla tavalla peittelemättömiä olivat 1930-luvun suljetun piirin puheet ja erityisesti toisen maailmansodan aikaiset puheet, joita käytetään lähteinä työn kahdessa viimeisessä käsittelyluvussa.

2. Kansallissosialistisen propagandan luonteesta ja käsitteistä

Kansallissosialistien propagandassa agitaatio oli etualalla, vaikka he itse mieluummin puhuivat valistuksesta (Aufklärung). Hitlerin omaa propagandateoriaa vastasi se, että retoriikkaa voidaan pitää 1933 saakka kansallissosialistisen propagandan johtavana elementtinä. Puhujat muodostivat puolueen ydinjoukon. Esimerkiksi SA:n alkuperäinen tehtävä oli kokousten järjestyksenpito ja puhujien suojele.² Puheita on pidetty erityisen tärkeinä siksi, että ne edustavat suoraa ja elävää kontaktia, jopa ainoa sellaista. Ne ovat esimerkkejä propagandasta toiminnassa ja yhdistävät propagandan teorian ja käytännön.³

Julkkisia kokouksia nimitettiin usein julistuksiksi (Kundgebung), joissa ei sallittu keskustelua, aivan alkuaikojen kokouksia lukuunottamatta. Suurjulistusten (Grosskundgebung) merkitys oli edellisiä huomattavampi. Niissä puhuivat Hitler tai muut korkeassa asemassa olevat puoluejohtajat, etenkin myöhemmin, jolloin tuli myös tärkeäksi puoluejäsenten kouluttaminen puhujiksi. Suuret kokoukset Münchenin oluthalleissa kestivät kahdesta neljään tuntiin. Jo 1920 osanottajia oli 800 - 2500, joisakin yksittäistapauksissa yli 3000. Seuraavana vuonna ryhdyttiin pitämään useita joukkokokouksia viikossa ja myöhemmin rinnakkaiskokouk-

¹ Robert Wistrich, *Hitler's Apocalypse. Jews and the Nazi Legacy* (London, 1985), s. 31; Hitlerin puhe päämajassa 27/28.7.1941. Adolf Hitler. *Monologe im Führerhauptquartier 1941 - 1944. Die Aufzeichnungen Heinrich Heims. Herausgegeben von Werner Jochmann (Monologe)* (Hamburg, 1980), s. 49.

² Epping, s. 13 - 16; Adolf Hitler, *Mein Kampf*. (107. - 111. Auflage. München, 1934) s. 116.

³ Richard Taylor, *Goebbels and the Function of Propaganda. Nazi Propaganda*, s. 32.

sia samana iltana, jolloin pääpuhujan lisäksi Hitler puhui lyhyesti kai-kissa.¹

Kokouksia edelsi, varsinkin myöhemmin, huolellisesti valmisteltu "esipropaganda" (Vorpropaganda), johon kuului ilmoittelu lehdissä, julisteet, lentolehtiset, marssit, liput, musiikki jne. Jo 1923 saattoi tapahtua, että jännityksen kohottamiseksi yleisön annettiin odottaa Hitlerin saapumista. Sillä välin esitettiin musiikkia ja muut pitivät lyhyitä puheita, jotka voitiin lopettaa kesken lauseen Hitlerin saapuessa.² Huhtikuussa 1922 paikallisryhmien tärkeimmäksi tehtäväksi määriteltiin kokousten huolellinen valmistelu. Münchenin tuli olla esikuva: kokoussali ei saanut olla liian suuri (tahdottiin antaa mieluummin vaikutelma, etteivät kaikki halukkaat mahtuneet sisälle) ja yhtenäisen mielialan luomiseksi täytyi varmistaa, että 1/3 kuulijoista oli omia kannattajia.³

Toistuvien juhlien avulla pyrittiin myös luomaan myyttejä. Vuodesta 1921 lähtien vietettiin valtakunnan perustamisjuhlaa (Reichsgründungsfeier 18.1.), puolueen perustamista juhlittiin virheellisesti 24. helmikuuta Hitlerin merkityksen korostamiseksi ja 1923 lähtien juhlittiin myös Hitlerin syntymäpäivää 20. huhtikuuta. Tämän tutkimuksen kannalta merkittäviä olivat erityisesti negatiivisiksi koettujen tapahtumien muistojuhlat: Saksan tasavallaksi julistaminen 9.11., aselevon solmiminen 11.11., rauhansopimuksen allekirjoitus 28.6. ja Albert Leo Schlageterin teloitus.⁴

Keskusteluilloilla (Sprechabend) oli suuri merkitys kansallissosialismin levittämisajankana ja paikallisosastoja perustettaessa 1927 saakka. Määrällisesti niiden osuus oli alkuvuosina suurempi kuin julkisten kokousten, sillä niitä järjestettiin viikottain.⁵ Keskusteluilloissa oli yleensä läsnä vain puolueen jäseniä, jotka tosin saattoivat tuoda mukanaan vieraita. Vaikka pääpaino työssä onkin julkisissa puheissa, suljettujen tilaisuuksien puheet ovat myös tärkeitä, koska niissä usein tuotiin todelliset päämäärät vielä avoimemmin esille, näin esimerkiksi SA:n kokouksissa ja ennen Putschia yhteisissä ns. isänmaallisten järjestöjen kokouksissa sekä 1930-luvulla ja toisen maailmansodan aikana Hitlerin puhuessa ylimmälle armeijanjohdolle. Suljettujen tilaisuuksien puheet saattavat myös auttaa pääättelemään, milloin ja missä määrin rauhansopimuksesta puhuminen oli pelkkä taktinen propaganda-ase ja milloin se kuvasti todellista vihaa ja katkeruutta.

¹ Epping, s. 120 - 125; Grieswelle, s. 23 - 26. Tärkeiden asioiden yhteydessä järjestettiin vielä protestikokouksia (Protestversammlung) ja "jättiläiskokouksia" (Riesenversammlung) ja saattoi olla jopa "Riesenprotestversammlung".

² Epping, s. 112 - 114; Grieswelle, s. 38.

³ Hitler, Mitteilungsblatt Nr. 14, 26.4.1922. Jäckel, Nr. 38, s. 632.

⁴ Vrt. Sontheimer, s. 116.

⁵ Epping, s. 118 - 119.

Hitler piti puhuttua sanaa huomattavasti kirjoitettua tärkeämpänä. Kuitenkin VB:n merkitys sen luonteen takia oli huomattava. Lehteä ei nimitetty sanomalehdeksi (Zeitung), vaan taistelulehdeksi (Kampfblatt), se oli agitaation ja propagandan välikappale. Sonja Noller on tutkimuksessaan todennut lehden tyylin kehittyneen lentolehtisestä ja julistesta. Lehden tyyli muistutti enemmän puhuttua kuin kirjoitettua sanaa.¹ Sama koskee tavallaan myös Mein Kampfia. Suurelta osin se muistuttaa "kantapöytämonologia" ja on syytä aina ottaa huomioon, että se olikin saneltu. Mutta kuten Petzold sattuvasti toteaa, olutkellariargumentaatio puhutteli olutkellariyleisöä.² Uusimmassa tutkimuksessa on tuotu esille kansallissosialistisen propagandan luonne juuri ns. Stammtisch-ideologiana tai -mentaaliteettina, mihin sisältyi käsitys "terveestä kansantunteesta" (gesundes Volksempfinden) ja "porvarillisesta normaalimoraalisesta". Miesten kokouksille oli leimallista kansallisten ihanteiden vaaliminen, antidemokraattisuus sekä individualismin alistaminen Gemeinschaftin palvelukseen.³ On puhuttu myös "alemman keskiluokan mentaliteetista", johon kuului anti-intellektuaalisuus, ideologinen dogmatismi, ksenofobia, byrokraattinen formalismi ja traditionaalinen auktoriteettien kunnioittaminen.⁴ On myös katsottu, että sosialististen ja katolisten ryhmien ulkopuolella 1800-luvun lopulta lähtien epäpoliittisuus toimi ruohonjuuritason yhdistävänä elementtinä ja paikallistasolla tällainen ideologinen varustus oli juuri niillä, jotka liittyivät NSDAP:hen.⁵

Hitlerin retoriikalle oli ominaista keskittyminen yhteen vastustajaan kerrallaan. Epping nimittää Hitleriä vihan apostoliksi, jonka metodina oli mitä karkein yksinkertaistus ja keskittyminen yhteen vastustajaan tulevien poliittisten päämäärien toteuttamiseksi. Edelleen Epping käyttää Hitlerin puheista luonnehdintaa "negatiivinen kiihotuspropaganda", jolle oli ominaista propagandistinen häikäilemättömyys vastustajien koko rintamaa kohtaan. Hitler kykeni yhdistämään useat vastustajat, joihin viha kohdistui. Kehitettiin "Lügenabwehrin" järjestelmä, jolloin vastustajat leimattiin valehtelijoiksi. Hitler asetti itsensä tuomariksi, jolle kansa oli antanut legitimaation. Vastustajien moraali asetettiin usein kyseenalaiseksi. Esitettiin, että kansallissosialisteja ympäröi "Lü-

¹ Sonja Noller - Hildegard Kotze, *Facsimile Querschnitt durch den Völkischen Beobachter* (München, 1967), s. 13.

² Petzold, s. 116.

³ Lothar Kettenacker, *Sozialpsychologische Aspekte der Führerherrschaft. Der "Führerstaat": Mythos und Realität. Studien zur Struktur und Politik des Dritten Reiches*. Herausgegeben von Gerhard Hirschfeld und Lothar Kettenacker mit einer Einleitung von Wolfgang J. Mommsen (Stuttgart, 1981), s. 112.

⁴ Kater, *The Nazi Party*, s. 184 - 185.

⁵ Rudy Koshar, *From Stammtisch to Party: Nazi Joiners and the Contradictions of Grass Roots Fascism in Weimar Germany*. *Journal of Modern History* (JMH) 59, 1987/1, s. 5.

genwall" ja näin vastustajien hyökkäykset voitiin jo etukäteen leimata tavalliseksi panetteluksi, jotta vältettäisiin asioiden lähempi tarkastelu ja keskustelu.¹

Kuten muussakin antidemokraattisessa ja totalitaarisessa ajattelussa tyypillistä oli myös maailman jakaminen jyrkästi kahtia ystäviin ja vihollisiin.² Versailles'n sopimuksen ja Weimarin tasavallan kohdalla tämä palveli myös keinona ulkoisten ja sisäisten vihollisten yhdistämisessä. Siten voitiin nostattaa kansallisia intohimoja samanaikaisesti ulkovaltoja, kulloistakin hallitusta ja sitä tukeneita puolueita kohtaan. Kansalissosialismiin pätee sama, mitä Thimme on todennut saksalaiskansallisesta puolueesta: vihan nostattaminen todellista vihollista vastaan, jolle ei voitu tehdä mitään, väsyttää lopulta kiivaimmankin vihaajan. Siksi vihantunteet kohdistettiin ulkoisen vihollisen sijasta sisäiseen viholliseen, joka oli jonkin verran lähempänä ja jota voitiin syyttää yhteistyöstä (Erfüllungspolitik). Vastuu rauhasta sälytettiin mielivaltaisesti niiden harteille, joiden oli ollut pakko se hyväksyä.³ Ystävä - vihollinen-ajatteluun sopii myös agitaation ja pilkan personointi. Agitaatio kohdistui vähemmän asiaan kuin sen edustajiin.⁴ Tämä tuli selvästi esille esimerkiksi Matthias Erzbergerin, Walther Rathenaun ja ulkovaltojen edustajista mm. Woodrow Wilsonin kohdalla.

Tunnetusti Hitlerillä oli varsin negatiivinen kuva ns. suurten joukkojen älykkyydestä ja vastaanottokyvystä. Toisaalta hän kuitenkin varoitti pitämästä suuria joukkoja typeräimpinä kuin ne olivat, koska poliittisissa asioissa hänen mukaansa tunne osui usein oikeampaan kuin järki. Kuvaavaa kansalissosialistiselle ideologialle oli, että korostaessaan yksinkertaista ja ahdasta tunnepitoista vaistoa Hitler nimitti kansaa olemukseltaan ja mieleltään naismaiseksi. Tunteen ensisijaisuus korosti edelleen puhutun sanan merkitystä kirjoitettuun verrattuna. Hitler painotti sitä, ettei taitavinkaan kirjoittaja tunne lukijoitaan ja lisäksi kirjoituksia lukivat yleensä ihmiset, joita jo voitiin pitää saman suunnan kannattajina. Korkeintaan lyhyet lentolehtiset ja julisteet saattoivat Hitlerin mukaan kiinnittää myös muiden huomion. Puhujan taas oli alinomaa seurattava kuulijoiden reaktioita ja tehtävä niiden mukaisesti jatkuvasti korjauksia ja oikaisuja esittämäänsä.⁵ Vaikka Hitler halveksi kuulijakuntien käsityskykyä, hän siis otti kuulijat kuitenkin vakavasti huomioon ja pyrki muotoilemaan sanomansa sen mukaisesti.

¹ Epping, s. 140; Grieswelle; s. 79 ff.

² Sontheimer, s. 132; 146; Kari Palonen, *Politik als Handlungsbegriff. Horizontwandel des Politikbegriffs in Deutschland 1890 - 1933. Commentationes Scientiarum Socialium* 28. (Helsinki, 1985), s. 137 - 138.

³ Thimme, s. 145.

⁴ Epping, s. 258.

⁵ Hitler, *Mein Kampf*, s. 190 - 191; 201; 525 - 526.

Porvarilliset puolueet eivät Hitlerin mielestä olleet alkuunkaan ymmärtäneet puhutun sanan ja agitaation merkitystä, sen sijaan kylläkin marxilaiset. Erityistä kiitosta Hitleriltä sai Englannin maailmansodan aikainen vihollispropaganda, josta hän katsoi oppineensa paljon ja johon kuului subjektiivisuus, tunteisiin vetoaminen, iskulauseenomaisuus sekä toisto. Hitlerin sotapropagandalle antamaa suunnatonta vaikutusta kuvastaa se, että hän katsoi juuri propagandan saaneen englantilaiset kestäämään sodan loppuun saakka ja vihollispropaganda oli Hitlerin mukaan myös välillisesti vaikuttanut Saksan vallankumouksen puhkeamiseen.¹

Hitler korosti usein sitä, että hän halusi puhua työläisille. Tyrell näkee kolme perustetta sille, että työväestö oli Hitlerin pyrkimysten tärkein kohderyhmä. Ensiksikin työläiset muodostivat suuren väestöryhmän, jota "juutalaisten viettelijöiden" kuviteltiin eniten vaarantavan. Edelleen yrittämällä suuntautua työväestöön voitiin erottautua vanhoista nationalistisista puolueista ja antisemitistisistä ryhmistä. Kolmantena vaikutti työväestön todellinen joukkoluonne.² Päämääränään oli alusta lähtien saada suuret joukot liikkeen taakse.

On kuitenkin syytä tarkastella lähemmin, mitä Hitler puolueen nimessäkin yhdistyneillä käsitteillä "Arbeiter", "national" ja "sozial" todella tarkoitti. Hitler piti marxilaisia materialisteina, jotka lupasivat työläisille aineellista hyvää, kun taas hänen mukaansa kansan onni oli tietoisessa velvollisuuden täyttämässä ja toimimisessa kokonaisuuden hyväksi: "Wahrer Sozialismus ist höchstes Volkstum". ... "Unsere grössten Deutschen waren auch die grössten Sozialisten".³ Kansallissosialistien "sosialismi" oli itsensä uhraamista kansanyhteisön, "Volksgemeinschaftin", hyväksi. Työn käsite nähtiin pohjimmiltaan myös rotu-ideologian valossa. Hitlerin mukaan arjalainen käsitti työn Volksgemeinschaftin säilyttämisen perustaksi, kun taas juutalainen keinoksi riistää muita kansoja.⁴ Tässä mielessä korostettiin myös ruumiillisen ja henkisen työn samanarvoisuutta. Kaikkien kansalaisten (Volksgenosse) tuli olla ylpeitä saadessaan käyttää itsestään nimitystä työläinen, sen tuli olla kunniaatteli.⁵ Käsitteiden "kansallinen" ja "sosiaalinen" selvittelyjen yhteydessä tuli myös selvästi esille rajanveto muihin puolueisiin. Puhuessaan 1921 SA-miehille Hitler selvitti, etteivät oikeistopuolueiden edustajat olleet nationalisteja, koska he eivät olleet sosialisteja, ei-

¹ Hitler, *Mein Kampf*, s. 199 - 206; 528; 694 - 695.

² Tyrell, *Vom "Trommler"*, s. 51 - 52.

³ Hitlerin puhe "Volksrepublik oder Judenstaat" NSDAP:n kokouksessa 17.2.1922. VB 22.2.1922. Jäckel, Nr. 361b, s. 577.

⁴ Hitlerin puhe "Die 'Hetzer' der Wahrheit" NSDAP:n kokouksessa 12.4.1922. VB 22.4.1922. Jäckel, Nr. 377, s. 621.

⁵ Hitlerin puhe kansallissosialistien valtioidenvälisillä päivillä Salzburgissa 7.8.1920. Jäckel, Nr. 129, s. 175.

vätkä vasemmistolaiset voineet olla sosiaalisia, koska he eivät olleet kansallisia. Tässä yhteydessä kärjistäminen, yksinkertaistaminen ja rotuideologian ensisijaisuus tuli hyvin näkyviin; paitsi että Hitler ilmoitti kansallissosialistien olevan nationalisteja ja sosialisteja, hän totesi: "Wir sind aber noch mehr, wir sind Antisemiten".¹ Hitler puhui useamman kerran otsikolla "Der Arbeiter im Deutschland der Zukunft" ja kiteytettynä voidaan sanoa, että hänelle työläinen oli yhtä kuin ei-juutalainen.² Luokkataistelun tilalle haluttiin tuoda rotutaistelu ja rotuanisemitismi määritteli myös työläisen, mikä näkyi myös puolueen ohjelmassa.³ Hitlerin ajattelun muuttumattomuutta osoittaa se, miten hän muotoili saman asian 1928:

"Ich bin deutscher Nationalist. Das heisst, ich bekenne mich zu meinem Volkstum. Mein gesamtes Denken und Handeln gehört ihm. Ich bin Sozialist. Ich sehe vor mir keine Klasse und keinen Stand, sondern jene Gemeinschaft von Menschen, die blutmässig verbunden, durch eine Sprache geeint, einem allgemeinen gleichen Schicksal unterworfen sind".⁴

Kansallissosialistien käyttämät käsitteet eivät siis suinkaan olleet yksiselitteisiä tai tavallisen kielenkäytön mukaisia. Hitlerille "Rasse", "Nation" ja "Volk" olivat synonyymejä ja hän näyttää myös sekoittaneen sanat "sosialistinen" ja "sosiaalinen". Termi "National-Sozialismus" oli sinänsä syntynyt jo 1800-luvulla ja sitä voidaan pitää porvarillisten piirien reaktionä kasvavalle sosiaalidemokratialle, jonka internationalismia ja luokkataistelua vastustettiin. Omistussuhteita ei haluttu muuttaa, vaan nostaa laajojen joukkojen, ei välttämättä vain työläisten, sosiaalista tasoa ja tämä integroitiin kansan- ja valtiokokonaisuuteen.⁵

Hitler selvitteli useissa yhteyksissä, miksi puolueen nimeen oli otettu termi "National" eikä "Völkisch". Selvästi oli kysymys halusta erottautua lukuisista samantapaisen ideologian omaavista ryhmistä. Hitler suhtautui hyvin halveksivasti erilaisiin "muinaisuudenhaaveilijoihin" ja hän piti sanaa "völkisch" liian epämääräisenä. Hitlerin mukaan sellaisten ryhmien edustajat unohtivat, ettei enää eletty vuotta 600 tai 700, vaan 1920 ja oman ajan tarpeet ja vaatimukset olivat toiset kuin puolentoista tuhannen vuoden takaiset. Tällaista toimintaa Hitler piti jopa epäkansallisena. Erityisesti hän arvosteli niitä, jotka halusivat elvyttää muinaisgermaanista uskontoa; sana "kansallinen" (völkisch) oli Hitlerin mielestä yhtä epämääräinen kuin sana "uskonnollinen". Puolueen nimen oli Hitlerin mukaan tarkoitus alkuosaltaan karkottaa "kansalliset unis-

¹ Hitlerin puhe SA:n kokouksessa 5.10.1921. Jäckel, Nr. 301, s. 499.

² Esim. Hitlerin puhe NSDAP:n kokouksessa Augsburgissa 12.1.1921. Augsburgische Neueste Nachrichten (ANN) 13.1.1921. Jäckel, Nr. 184. s. 296.

³ Kater, *The Nazi Party*, s. 21.

⁴ Hitler, *Zweites Buch*, s. 78.

⁵ Tyrell, *Vom "Trommler"*, s. 18; 47.

sakävijät" ja loppuosaltaan irrottautua "'hengen miekan' ritarien porukasta", siis muista oikeistopuolueista.¹ Sana "national" haluttiin vain oman liikkeen käyttöön. Luokkajako tuli Hitlerin mukaan hylätä. Liike, joka syrjäyttäisi Saksan suurimman onnettomuuden, ei olisi proletaarinen eikä porvarillinen, vaan yksinkertaisesti kansallinen ja saksalainen.²

Hitler huomasi kyllä, että NSDAP:n kannattajakunta koostui pikku-porvarillis-keskiluokkaisista kerroksista. Kirjeessä majuri Konstantin Hierlille hän myönsikin kansallissosialistien saavan liian vähän kuulijoita teollisuustyöväestön piiristä. Kääntymistä keskiluokan puoleen Hitler perusteli tarpeella taata kokouksien rauhallinen kulku.³ Syksyllä 1922 Hitler asetui jo selvästi keskiluokan äänitorveksi.⁴

Kansallissosialismi on yleensä esitetty alemman keskiluokan ilmiöksi. Katerin uusimman tutkimuksen mukaan ei kuitenkaan ole paljoa todisteita tämän käsityksen vahvistamiseksi ajalta ennen Putschia 1923. Säilyneiden tietojen mukaan tyypilliset alemman keskiluokan ammatit, kuten käsityöläismestarit ja kauppiat olivat yleensä yliedustettuina puolueessa ja tämä piirre voimistui, kun maanviljelijät alkoivat liittyä puolueeseen 1922 - 23. Puolueen alkuaikoina nimenomaan ns. vanha keskiluokka oli tärkeä voimanlähde. Tämä ryhmä oli alkanut kärsiä taloudellisesti jo sodan aikana ja sodan jälkeen sen asemaa heikensi inflaatio, modernien tehtaiden lisääntyminen, tavaratalot ja osakeyhtiöt, siis yleensä tuotantomuodot, jotka saattoivat myydä tuotteita halvemmalla kuin perhejohtoiset pienyritykset. Vaikka pikkukauppiaitten ja käsityöläisten aseman heikentyminen saattaa olla liioiteltua, näiden ryhmien edustajat joka tapauksessa ajattelivat joutuneensa kärsimään kohtuuttomasti ja käänsivät selkensä Weimarin tasavallan demokraattisille ihanteille. Uuden keskiluokan (alemmat virkamiehet, toimihenkilöt, pienyrittäjät) edustus kokonaisuudessaan NSDAP:n jäsenistössä oli sama kuin koko valtakunnassa, ensiksi mainitun ryhmän tosin yliedustettu. On katsottu, että ryhmälle oli tunnusomaista pelko tulevaisuudesta ja vajoamisesta proletariaattiin. Kater katsoo myös antisemitismin olleen kuin tehty alemmaa keskiluokkaa varten ja tässä suhteessa oli jo olemassa vankka traditio 1880 - 90-luvulta.⁵

¹ Hitler, *Mein Kampf*, s. 415 - 416.

² Hitler, *Der völkische Gedanke und die Partei*. VB 1.1.1921. Jäckel, Nr. 178, s. 281 - 282.

³ Hitlerin kirje Hierlille 3.7.1920. Jäckel, Nr. 116, s. 155 - 156; Tyrell, *Vom "Trommler"*, s. 51 - 52.

⁴ Hitlerin puhe "Die Politik der Vernichtung unseres Mittelstandes" NSDAP:n kokouksessa 28.9.1922. VB 30.9.1922. Jäckel, Nr. 408a, s. 696 - 698.

⁵ Kater, *The Nazi Party*, s. 23 - 27; 183; taulukot 1 ja 2, s. 241 - 243; Michael H. Kater, *Zur Soziographie der frühen NSDAP*.

Huomattavasti vaikeampaa kuin NSDAP:n jäsenistön kartoitus on luonnollisesti arvioida puolueen kannattajien ja kokousyleisöjen sosiaalista koostumusta, kun edes myöhemmän ajan äänestystulosten tulkinastakaan ei ole toistaiseksi päästy yksimielisyyteen.¹

Propagandan ensisijaisuutta osoittaa hyvin se, että Hitler nimitti puolueen organisaatiota "välttämättömäksi pahaksi"², mutta toisaalta DAP ei hänen mielestään vielä syksyllä 1919 ollut sen enempää puolue kuin liikekään. Erityisesti Hitler arvosteli sitä, että puolueen valiokunnassa oli vallalla äänestysmenettely, joten puolue oli osapuulleen niiden parlamentaaristen laitosten kaltainen, joita vastaan sen tuli yrittää taistella.³

Enemmistövaalia DAP:n valiokunnassa ei kuitenkaan tiettävästi käytetty kuin kerran. Myös ennen Hitlerin valintaa puheenjohtajaksi DAP/NSDAP:n jäsenet pitivät puoluetta lähinnä taistelu- ja agitaatio-instrumenttina parlamentaarista demokratiaa vastaan.⁴ Edelleen organisaation laajentamista ja uusien paikallisosastojen varovaista perustamista jouduttiin usein selvittämään. Em. kirjeessä majuri Hierlille Hitler katsoi, että uusilla paikallisosastoilla oli merkitystä vain, jos ne pystyivät toimimaan paikkakunnillaan agitatorisesti menestyksekkäästi. Hitlerin ohjeiden mukaan tuli mielellään odottaa niin kauan, kunnes paikkakunnalta todella löytyi persoonallisuus, joka kykeni saattamaan liikkeen alkuun onnistuneesti ja tekemään sen lyhyessä ajassa ellei määrääväksi, niin ainakin vaikuttavaksi tekijäksi paikkakunnalla.⁵ Asiasta jouduttiin antamaan myös suoranaisia kieltoja, jolloin perusteluna tuli lisäksi esille konkreetimpi varojen puute.⁶ Julkisestikin korostettiin paikallisosastojen taloudellista itsenäisyyttä ja poliittista uskollisuutta johdolle. Puolue tarvitsi vain aktiiveja jäseniä: Hitlerin mielestä 35 lujaa paikallisosastoa oli arvokkaampi saavutus kuin 3000 pikku ryhmää,

¹ Esimerkkeinä viimeaikaisesta keskustelusta: Michael Prinz, *Der unerwünschte Stand Lage und Status der Angestellten im "Dritten Reich"*. HZ 242, 1986; Adelheid v. Saldern, "Alter Mittelstand" im "Dritten Reich". *Anmerkungen zu einer Kontroverse. Geschichte und Gesellschaft (GG) 1986/2*; Gunther Mai, "Warum steht der deutsche Arbeiter zu Hitler?" *Zur Rolle der Deutschen Arbeitsfront im Herrschaftssystem des Dritten Reiches. GG 1986/2*; Jürgen W. Falter, *Warum die deutschen Arbeiter während des "Dritten Reiches" zu Hitler standen. Einige Anmerkungen zu Gunther Mais Beitrag über die Unterstützung des nationalsozialistischen Herrschaftssystems durch Arbeiter. GG 1987/2*.

² Hitler, *Mein Kampf*, s. 381.

³ *ibid.*, s. 389.

⁴ Tyrell, *Vom "Trommler"*, s. 35.

⁵ Hitler Hierlille 3.7.1920. Jäckel, Nr. 116, s. 156.

⁶ Hitlerin kirje Gustav Seifertille (Hannover) 6.9.1921. Jäckel, Nr. 284, s. 470; Hitler, "Finanzielle Lage der Bewegung". *NSDAP-Mitteilungsblatt Nr. 4*, 8.10.1921. Jäckel, Nr. 303, s. 501.

joissa ihmiset olisivat kerran mukana ja jäisivät sitten pois.¹ Paikallisosastoja Münchenin ulkopuolella oli vuoden 1922 alkuun mennessä vain 16 ja niistäkin monet vaikuttivat pienissä Baijerin kaupungeissa lähellä Müncheniä.²

Jatkuvasti määräyksissä korostui myös johtajuusperiaate. Jäsenkokous 29. heinäkuuta 1921 ratkaisi lopullisesti ns. johtajuuskriisin Hitlerin voittoon, mikä merkitsi hänelle diktatorisia valtuuksia puolueen puheenjohtajana. Hitler katsoi sisäisen organisaation silloin täydellistyneen ja voitavan jälleen ryhtyä ensisijaiseen toimintaan:

"Da das Schwert der Organisation nun geschmiedet ist, beginnt nun wieder der Kampf.

Das neue Jahr soll unsere Bewegung in agitatorischer und propagandorischer Hinsicht auf erster Höhe finden".³

Hitler selitti vielä Mein Kampfissa puolueen uudelleenorganisointia siten, että propagandan saavuttaman menestyksen vuoksi oli tullut vuoro kehittää organisaatiota. Propagandan merkitys oli kuitenkin edelleen tärkeämpi, koska sen tehtävänä oli hankkia puolueelle kannattajia.⁴ Todellisuudessa Hitler oli joutunut pakkotilanteeseen, ja organisaatiomuutokseen vaikuttivat ratkaisevasti muut kansallissosialisteja lähellä olleet ns. kansalliset ryhmät, kun paikallisosastot olivat omin päin ryhtyneet yhteistoimintaan mm. DSP:n kanssa.⁵ Hitler ei suvainnut yhteistyötä muiden ryhmien kanssa, vaan niiden tuli sulautua NSDAP:hen.

¹ Hitlerin puhe puoluepäivillä 30.1.1922. VB 4.2.1922. Jäckel, Nr. 352b, s. 560.

² NSDAP:n jäsenkokouksen pöytäkirja 30.1.1922. Jäckel, Nr. 353, s. 561.

³ Hitler, "Entwicklung unserer Bewegung". NSDAP-Mitteilungsblatt Nr. 10, 7.1.1922. Jäckel, Nr. 340, s. 543.

⁴ Hitler, Mein Kampf, s. 651; 658.

⁵ Hitler Seifertille 6.9.1921. Jäckel, Nr. 284, s. 470.

II KANSALLISEN TRAUMAN SYNTY

Sodan tappion hetkellä ja siihen liittyneen vallankumouksellisen toiminnan aikana saattoi näyttää siltä, kuin vanhat hallitsevat kerrokset ja niihin liittyneet organisaatiot sekä mielipiteenmuodostajat olisivat hävinneet kuvasta. Vaikutti myös siltä, että hallitsevien ruhtinain myötä perinteinen konservatismi olisi menettänyt otettaan. Monet pitivät aluksi Saksan marraskuun 1918 vallankumousta paljon radikaalimpana ja ratkaisevampana, mitä se todellisuudessa oli. Osaksi tähän vaikuttivat kuvitelmat muista vallankumouksista, etenkin ajallisesti läheisestä Venäjän vallankumouksesta.¹ Käytännössä marraskuun 1918 vallankumous ei muuttanut olemassaolevaa yhteiskuntajärjestystä juuri lainkaan. Onkin sanottu, ettei se ollut mikään kumous modernissa mielessä, ja tämä on myös nähty koko Weimarin tasavallan epäonnistumisen syynä. Tosin kysymys on ollut historiankirjoituksessa kiistanalainen. Erimielisyyttä on ollut varsinkin Weimarin tasavallan alkukauden merkityksestä ja vallankumouksen epäonnistumisesta neuvostodemokraattisessa ja sosialistisessa mielessä.²

Vaikka konservatiivisetkin ryhmittymät saattoivat välittömästi vallankumouksen tapahduttua vakuuttaa lojaalisuuttaan demokratialle ja uudelle hallitukselle, unohtui tämä pian ja oppositio sälytti syyn hävitystä sodasta ja yleisestä tilanteen kurjuudesta yksinomaan hallitsevien puolueiden (ns. Weimarin koalitio: SPD, Zentrum ja Deutsche Demokratische Partei, DDP) harteille. Tällä oli vaikutusta myös Versailles'n rauhansopimuksen allekirjoituksen jälkeisiin revisiovaatimuksiin: ei ollut kysymys vain ulkopoliittisista asioista, vaan myös sisäisestä revisiosta, mikä olisi merkinnyt paluuta keisarikunnan perustuslakiin sellaisena kuin se oli ollut ennen vuotta 1914 ja monien kohdalla myös paluuta monarkiaan.³

Konservatiivisten piirien asenteissa on myös otettava huomioon se, että jo ennen vallankumousta oli tapahtunut muutoksia, jotka sinällään olisivat merkinneet siihenastisen yhteiskuntajärjestelmän ja poliittisen

¹ Hagen Schulze, *Weimar. Deutschland 1917 - 1933. Die Deutschen und ihre Nation, Band 4* (Berlin, 1982), s. 204 - 205; Thimme, s. 14; 68.

² Heinrich Euler, *Die Aussenpolitik der Weimarer Republik 1918/1923 (Vom Waffenstillstand bis zum Ruhrkonflikt)* (Aschaffenburg, 1957), s. 12 - 13; Schulze, s. 413 - 417.

³ Schulze, s. 205.

vallanjaon oleellista siirtymää. Vuoden 1912 vaaleissa SPD:stä oli tullut valtiopäivien suurin puolue ja poliittisesti johtavat kerrokset olivat joutuneet vähemmistöön. Preussin kolmikantavaalien kumoaminen ja parlamentarismien toteuttaminen vasta lokakuussa 1918 oli joidenkin konservatiivien mielestä jo "vallankumous".¹

Sama käsitys esiintyi myös Hitlerillä, kun hän katsoi, etteivät ne "voimat", jotka silloin hallitsivat, voisi koskaan vapauttaa isänmaata. Hitlerin mukaan siitä päivästä lähtien kun parlamentaaristen enemmistö päätösten järjestelmä oli tullut voimaan, oli menty alaspäin, eikä vasta aselevosta lähtien.² Hitler meni tosin vielä pitemmälle, sillä hänen mukaansa jo valtiopäivien perustaminen oli merkinnyt Saksan kansalle kuolemantuomiota ja valtiopäivät olivat Hitlerin mielestä myös vastuussa Bismarckin kukistamisesta. Mein Kampfissa Hitler kuvasi syksyn 1918 uudistuksia täysin sotatilanteen valossa. Yleinen äänioikeus ei hänen mielestään ollut merkinnyt rintamamiehille mitään, sillä ei sen takia ollut taisteltu neljää pitkää vuotta. Uudistajat, joista Hitler mainitsi enemmistösosialistit Friedrich Ebertin, Philipp Scheidemannin ja Karl Barthin sekä spartakisti Karl Liebknechtin, olivat hänen mukaansa olleet pinnareita, jotka joutivat hirsipuuhun. Hitler väitti myös, että hänen tavallaan ajattelivat rintamalla useimmat.³ Hitler viittasi myös keisarikunnan aikaiseen marxilaisten puolueiden äänimäärien kasvuun, joskin hän syytti myös porvarillisia puolueita hajaannuksesta ja "marxilaisesta tartunnasta".⁴

Toisaalta Hitler kuitenkin arvosteli sitä, että sotilailta oli kielletty poliittinen toiminta. Tämän hän katsoi olleen jopa edellytys "marraskuun valtion" säilymiselle.⁵ Yleisellä äänioikeudella sen enempää kuin muillakaan kansalaisoikeuksilla ei Hitlerin mukaan ollut edes mitään perustetta ja kaikkein vähiten sillä, että muutkin kuin saksalaiset saattoivat saada kansalaisoikeudet.⁶

Yleisen äänioikeuden vastustus oli tyypillistä lähes kaikille antidemokraattisille ajattelijoille. Vaalit haluttiin joko lakkauttaa kokonaan, tai järjestää siten, että niiden kautta ilmenisi kansan yksi tahto. Niin paljon kuin antidemoraattisessa kirjallisuudessa olikin esillä käsite "Volksgemeinschaft", suhtauduttiin kuitenkin aarimmaisen skeptisesti kansan kykyihin poliittiseen toimintaan.⁷ Tämä näkyi sitten "kolmannen

¹ Thimme, s. 9; 78; 96.

² Hitlerin puhe "Unser Standpunkt" NSDAP:n kokouksessa 30.10.1923. VB 1.11.1923. Jäckel, Nr. 592, s. 1047 - 1048.

³ Hitler, Mein Kampf, s. 218.

⁴ *ibid.*, s. 360 - 361.

⁵ *ibid.*, s. 236.

⁶ *ibid.*, s. 488 - 490.

⁷ Sontheimer, s. 149; 169 - 170.

valtakunnan" aikana, kun valtiopäivillä oli täysin muodollinen asema ja Hitler käytti kansanäänestyksiä osoittaakseen ulkovalloille kansan olevan yksimielisesti hänen takanaan.

Myös kuuluisa tikarinpistolegenda syntyi jo lokakuussa 1918 Badenin prinssi Maxin johtamaa Saksan ensimmäistä parlamentaarista hallitusta vastaan ja sen formuloivat ensimmäisinä protestanttiset teologit.¹ Samoin konservatiivien edustaja Theodor Wolff kirjoitti jo 28. lokakuuta 1918 Berliner Tageblattiin (BT) perustuslakimuutoksia ja kenraali Luedendorffin eroa vaativasta lehdistöstä kehottaen sitä sanomaan joukoille, että niiden selkään oli petoksellisesti isketty. Kun siis jo parlamentarisoituminen koettiin "tikarinpistoksi", ei sillä olekaan tosiasiallista yhteyttä marraskuun 9. päivän tapahtumiin ja vasemmistoon. Thimme katsoo jopa, ettei tikarinpistolegenda synnyttänyt myöskään sotilaallinen tappio, vaan kysymys oli johtavien kerrosten poliittisen mahdin ja arvovallan menetyksestä, joskin johtoryhmä paljolti identifioitui armeijaan. Vallankumoukselle jäi kuitenkin suurelta osin vain symbolinen merkitys.²

Myöhemmin varsinkin oikeisto väitti, että vasemmistoradikaalien agitaatio johti sotilaalliseen tuhoon. Tällöin on kuitenkin sekoitettu syy ja seuraus, sillä agitaatio onnistui, koska armeija oli jo lyöty. Aselepoa ja rauhansopimusta ei jatkossa nähty keisarillisen politiikan ja hävityn sodan seurauksena, vaan juuri syntyneen tasavallan heikkouden osoituksena.³ Jatkossa ei myöskään tuotu esille sitä, kuinka tarkoin Saksan ylin sodanjohdo piti sotilaallisen tilanteen ja väistämättömän tappion salassa väestöltä.

Marraskuun 9. päivän 1918 jälkeen kuului yleinen kysymys: "Kuka on syyppää onnettomuuteemme?" Tämä ei suinkaan rajoittunut entisiin konservatiiveihin ja oikeistopuolueisiin, vaan siitä tuli poliittisen taistelun ydinkohta, jota käytettiin sisäpoliittisten vastustajien syyttämiseen sodan kulusta. Vastuullisten tai syntipukin etsiminen johtui juuri siitä, että tappio yleisesti koettiin käsittämättömäksi. Tarve etsiä syyllisiä osoittaa myös selvästi, kuinka optimistisia eri poliittiset piirit olivat olleet. Sosialidemokraattien kohdalla kysymys vain kuului: "Kuka on aloittanut koko onnettomuuden?"⁴ Käsittämättömyyttä ei niinkään ollut

¹ Fritz Fischer, *Der Stellenwert des ersten Weltkrieges in der Kontinuitätsproblematik der deutschen Geschichte*. HZ 229/1, 1979, s. 39; id., *Bündnis der Eliten. Zur Kontinuität der Machtstrukturen in Deutschland 1871 - 1945* (Düsseldorf, 1979), s. 60. Myös ajatus "kolmannesta valtakunnasta" on peräisin kristillisestä teologiasta. Sontheimer, s. 226. Tikarinpistolegenda ei siis ollut peräisin vasta marsalkka Hindenburgin oikeudenkäyntipuheesta, kuten vielä Schulze esittää, s. 207. Julkinen puolustuspuhe epäilemättä vaikutti käsityksen leviämiseen.

² Thimme, s. 78 - 79.

³ Fischer, HZ 229/1, 1979, s. 39.

⁴ Thimme, s. 76 - 78.

tappio, vaan luopuminen voitosta ja voitontoiveista. Saksan kansalle oli lokakuussa 1918 kolme vaihtoehtoa suhtautua edessä olevaan katastrofiin. Oikeisto ei halunnut myöntää tappiota ja siten oli jatkossakin mahdollista kieltää tapahtumien kausaaliyhteys sekä tehdä vallankumous vastuulliseksi hävitystä sodasta. Keskipuolueet ja enemmistösozialistit tosin myönsivät, että sota oli hävitty, mutta he takertuivat "sovintorauhan" (Verständigungsfrieden) oljenkorteen; ei kuitenkaan sellaisena, miksi Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilson sen oli kaa vaillut, vaan millaisena he itse kuvittelivat sen olevan Saksalle edullista. Myytti Wilsonista ja sovintorauhasta ei siten paljoa poikennut nationalististen ryhmien myyteistä "voittamattomasta armeijasta" ja "tikarinpistosta". Tämä ehkä myös taktinen illuusio antoi sitten vastustajille tilaisuuden käyttää sitä demagogisesti hyväksi. Kolmantena ja pienimpänä ryhmänä olivat spartakistit, joille hävitty sota merkitsi mahdollisuutta Venäjän mallin mukaiseen vallankumoukseen. Keisarin kruunusta luopuminen, tasavallan julistaminen ja aseleposopimuksen vahvistama sotilaallinen tappio aiheuttivat konservatiiveille Thimmen sanojen mukaan poliittisen ja henkisen jäykkäkouristuksen, mikä teki heidät toimintakyvyttömiksi. Joidenkin pako antoi myös sosiaalidemokraateille tervetulleen tilaisuuden syytökseen, etteivät konservatiivit olleet puolustaneet hallitsijaansa.¹ Tutkimuksessa on myös katsottu, että keisarikunnan hajoaminen alkoi periferiasta eikä keskustasta; ruhtinaiden antautuminen vallankumouksellisille jätti keisarin pulaan ja pakotti kruunusta luopumiseen. Kansallissosialismin synnyn kannalta on myös muistettava, että ensimmäisenä sortui Saksan vanhin, Baijerin Wittelsbachien ruhtinashuone.²

Weimarin tasavalta oli täynnä myyttejä, jotka osaksi olivat peräisin sota-ajalta. Myyttejä vaalittiin systemaattisesti Weimarin tasavallan aikana eivätkä ne kokonaan ole menettäneet vaikutusvoimaansa tähän paivaan mennessä. On tosin vaikea, tai mahdotontakin, ratkaista, milloin on kysymys myytistä ja milloin tietoisesta valheesta.³ Sodanaikaisista myyteistä tärkeimpiä olivat käsitys elokuun 1914 hengestä ja rintamamieskokemus, jotka liittyivät läheisesti toisiinsa. Sotainnostusta elokuun alussa 1914 on pidetty koko kansaa koskevana sotakokemuksen ensimmäisenä vaiheena. Siinä toteutui myös ajatus "Volksgemeinschaftista", mikä olikin julkituotu poliittinen päämäärä. On kuitenkin katsottu, että sotainnostus johtui pohjimmiltaan epätavallisista oloista, jotka mullistivat arkipäivään kyllästyneen maailman ja ettei yhtenäisyys olisi voinut jatkua, vaikka Saksa olisi jatkossakin saavuttanut suuria voittoja. Elokuun 1914 innostusta pidettiin joka tapauksessa "Volksgemeinschaftin" esikuvana ja se oli myös tulevan voimakkaan valtion, ei

¹ Thimme, s. 11; 75 - 76.

² Georg Franz, Munich: Birthplace and Center of the National Socialist German Workers' Party. JMH Vol. XXIX. 1957/4, s. 320.

³ Thimme, s. 86.

Weimarin tasavallan, malli, jonka hallitsemiseen entiset rintamasotilaat katsoivat olevansa oikeutettuja. Rintamasotilaiden toveruus korotettiin kaikkien muiden arvojen yläpuolelle, se oli "Volksgemeinschaftin" esimuoto, jonka luokkaerot ylittävänä tuli sitten laajentua koskemaan koko kansaa. Uusi sotilaallinen nationalismi syntyi oletettavasti maailmansodan taistelukentillä ja se oli myös uuden maailmankatsomuksen ja valtiokäsityksen lähtökohta.¹ Tämä merkitsi myös sodanaikaisen ystävä-vihollinen-vastakkainasettelun jatkumista rauhan aikana ja sen suuntaamista oletettuja "sisäisiä vihollisia" sekä Weimarin tasavallan johtoa vastaan ja äärimmillään sen katsottiin oikeuttavan jopa poliittiset murhat. Sotakokemuksesta oli tullut trauma, josta ei kyetty vapautumaan.²

Weimarin tasavallassa ja kansallissosialistisen hallinnon alkuaikoina sotakokemus kuului lähes välttämättömänä osana poliittisiin puheisiin. Hitler kuvasi jo sodanaikaisissa kirjeissään innostustaan rintaman läheystyössä ja päivää, jolloin hän sai rautaristin, hän nimitti elämänsä onnellisimmaksi päiväksi.³ Henkilökohtaisen innostuksen kuvaus muuttui ajan mittaan vielä värikkäämmäksi.⁴ Todisteeksi yhtenäisydentunteesta Hitler esitti vapaaehtoisten suuren määrän sekä sen tosiasian, että sotainnostus oli koskenut myös työväestöä. Hitlerillä esiintyi myös rintamamieskokemukseen kuulunut jyrkkä ero sotilaiden ja kotirintaman siviilien välillä.⁵ Erityisesti vapaaehtoisuutta, yhtenäisyyttä ja uhri-
valmiutta korostettiin nuorisolle:

"Hitler sprach auch von der grossen Heldenzeit von 1914, sprach von den vielen, vielen Siebzehnjährigen, die 1914 freiwillig ins Feld zogen und nicht mehr wiederkamen. Der Geist,

¹ Sontheimer, s. 97 - 101; Käsitykset olivat ominaisia myös koko ns. uudelle nationalismille. Ks. Marjatta Hietala, *Der Neue Nationalismus. In der Publizistik Ernst Jüngers und des Kreises um ihn 1920 - 1933. Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia, sarja B, nide 194 (Helsinki, 1975), s. 45.*

² Thimme, s. 117. Ystävä - vihollinen-ajattelussa on käytetty ingroup - outgroup mallia sosiaalipsykologisena selittäjänä. Sontheimer, s. 127.

³ Hitlerin kirje Anna Poppille 20.10.1914; kirje Joseph Poppille 3.12.1914. Jäckel, Nr. 24 ja 26, s. 58 - 61. Hitler oli ennen sotaa asunut Poppien alivuokratilaisena.

⁴ Hitler, *Mein Kampf*, s. 177 - 180. Hitlerin on katsottu yliarvioineen rintamasotilaiden merkitystä siinä määrin, että hän uskoi pelkän urheuden riittävän sodan voittamiseksi. Vappu Tallgren, *Hitler und die Helden. Heroismus und Weltanschauung (Helsinki, 1981), s. 216.*

⁵ Hitler, "Das verratene Deutschland". VB 26.5.1921. Jäckel, Nr. 250 s. 414; Hitlerin puhe "Versailles, Deutschlands Vernichtung" NSDAP:n kokouksessa 24.11.1920. *Reichswehrbericht. Jäckel, Nr 169b, s. 266; Hitler, Mein Kampf, s. 176.*

der 1914 das ganze deutsche Volk beseelte, muss und wird wiederkommen".¹

Uhrimielen - yksilön ja Saksan kansan -Hitler saattoi samastaa Kristuksen kuolemaan. Uhrimieli oli yhtä kuin Heldengeist, jota kaikkien lapsista vanhuksiin tuli osoittaa myös sodan jälkeen "sisäistä vihollista" vastaan:

"Wir haben heute auf kein Gut und Geld zu hoffen, sondern nur auf jenen selben Geist der Opferwilligkeit, auf jenen Heldengeist. Dafür ist kein Kind zu jung und kein Greis zu alt. Wie junge Regimenter 1914 in Flandern ihre Brust den tödlichen Kugeln bote - für Deutschland, ganz allein für Deutschland -, so brauchen wir dieselbe Jugend für die Reiniung unseres Volkes im Inneren".²

Samassa yhteydessä puhe ristiinnaulitsemisesta antaa selvästi ymmärtää, keitä "sisäisellä vihollisella" tarkoitetaan. Tässä mielessä vuoden 1914 innostukseen vedottiin värvättäessä nuoria miehiä SA:han. Niitä SA-miehiä, jotka eivät olleet osallistuneet sotaan, haluttiin perehdyttää siihen filmsesityksiin, joiden kerrottiin olleen niin julmia ja pelottavia, ettei niitä sodan aikana ollut voitu näyttää.³ Samoin Hitler kertoi SA-miehille omista kokemuksistaan. SA-miesten tehtävä kuvattiin pyhäksi; heidät oli kutsuttu työskentelemään isänmaan uuden nousun puolesta ja heidän oli myös oltava valmiita uhrautumaan tehtävän hyväksi.⁴ Kuvavaa on, että SA:n ensimmäinen kokoussalivoitto, jota voi pitää lähes tavallisena kapakkatappeluna, rinnastettiin tulikasteeseen ja syksyn 1914 ensimmäisiin taisteluihin.⁵

Tutkimuksessa on jo seikkaperäisesti käsitelty etenkin keskiluokasta lähtöisin olleiden miesten samastumista Hitleriin sotakokemuksen kautta. Sotaan oli usein lähdetty suoraan koulun penkiltä, eikä sitten voitu löytää uusia ihanteita tappion jälkeen syntyneessä tasavallassa. Sodasta palanneilla nuorilla miehillä ei ollut ammattia, ja monet jäivät vapaajoukkoihin taistellen mm. Baltiassa, Ylä-Sleesiassa ja Baijerin neuvostovaltaa kukistettaessa sekä ajautuivat sitten SA:n kaltaisiin puolisoitlaallisiin järjestöihin, koska eivät sopeutuneet muunlaiseen yhteisöön kuin taistelevien miesten toveripiiriin. Tällaista tunnetta Hitler ruokki

¹ Hitlerin puhe NSDAP-Jugendbundin kokouksessa 3.12.1922. VB 9.12.1922. Jäckel, Nr. 435, s. 752 - 753.

² Hitlerin puhe NSDAP:n kokouksessa 17.12.1922. VB 20.12.1922 otsikolla "Unsere Weihnachtsfeier". Jäckel, Nr. 450b, s. 769. Ristiinnaulitseminen: Polizeibericht. Jäckel, Nr. 450a, s. 769.

³ Hitlerin puhe SA:n kokouksessa 2.11.1921. Jäckel, Nr. 311, s. 512.

⁴ Hitlerin puhe SA:n kokouksessa 25.1.1922. Jäckel, Nr. 349, s. 555; Hitlerin puhe SA:n kokouksessa 18.11.1922. Jäckel, Nr. 426, s. 732.

⁵ Hitlerin puhe SA:n kokouksessa 9.11.1921. Jäckel, Nr. 314, s. 514, Tämänkin "tulikasteen" kuvaus muuttui hyvin väritetyksi. Hitler, Mein Kampf, s. 563 - 567. Nujakka käytiin 4.11.1921.

jatkuvasti korostamalla sotakokemuksiaan tavallisena rintamamiehenä.¹ Valtion taistelevien miesten yhteisönä kiteytti parhaiten Alfred Rosenberg ideologisessa pääteoksessaan "Der Mythos des zwanzigsten Jahrhunderts" luvussa "Staat und Geschlechter". Siinä tuli esille myös sota-ajan kahtiajakaisuus, sillä todellinen Saksan valtakunta ei Rosenbergin mukaan 1914 - 18 enää ollut Saksassa, vaan rintamalla.² Kansallissosialistien valtaannousun jälkeen tehdyssä lisäyksessä todetaan edelleen, että valtakunta 1933 jälkeen tulisi olemaan päämäärätietoisten miesten liiton työtä.³

Tikarinpistolegendaan liittyi myytti Saksan armeijasta, jota ei ollut rintamalla voitettu. Sotatilanteen salassapidon ohella siihen vaikutti tosiasia, ettei aselevon hetkellä yksikään vihollissotilas ollut tunkeutunut Saksan rajojen sisäpuolelle. Tämäkään ei ollut pelkästään oikeistolalle ommainen käsitys, vaan sen esitti kansanvaltuutettujen neuvoston puheenjohtaja Ebert ennen kuin siitä tuli varsinainen oikeistopuolueiden propagandamyytti. Tervehtiessään kotiinpalaavia sotilaita 10. joulukuuta 1918 Ebert vakuutti, ettei heitä ollut voitettu. Toisaalta hän kuitenkin selitti, että kun vastustajien mies- ja materiaaliyivoima oli tullut yhä painostavammaksi, olivat saksalaiset luopuneet taistelusta.⁴

Hitler korosti tikarinpiston yhteydessä tammikuussa 1918 ollutta sotatarviketeollisuuden lakkoa nimittäen sitä koko sota-ajan suurimmaksi roistontyöksi. Hitlerin mukaan se ei kuitenkaan ollut vaikuttanut saksalaisiin sotilaisiin, vaan lisännyt vihollisen puolustustahtoa ja saanut heidät tehostamaan propagandaansa.⁵ "Kotiseudun myrkky" alkoi Hitlerin mielestä tehotta syksyllä 1918, jolloin rintamajoukoissakin ryhdyttiin politikoimaan.⁶ Syksyn 1918 lakkoliikkeelle Hitler sälytti syyn Saksan viimeisen offensiivin epäonnistumisesta.⁷ Samaan vaiheeseen ajoittui myös Hitlerin sinappikaasumyrkytys ja joutuminen Pasewalkin sotilassairaalaan, jossa hän sai tiedon vallankumouksesta ja aselevosta. Tapahtumien samanaikaisuudelle on etenkin psykohistoriallisessa tutki-

¹ Peter H. Merkl, *The Nazis of the Abel Collection: Why They Joined the NSDAP, Who Were the Fascists. Social Roots of European Fascism*. Edited by Stein Ugelvik Larsen, Bernt Hagtvet, Jan Petter Myklebust (Bergen, 1980), 272 - 273; Kettenacker, *Der "Führerstaat"*. s. 124 - 126.

² Alfred Rosenberg, *Der Mythos des zwanzigsten Jahrhunderts* (95 - 98. Auflage, München, 1936), s. 519.

³ *ibid.*, s. 514.

⁴ Thimme, s. 68 - 69. Thimme esittää myös erilaisia selitysvaihtoehtoja sille, miksi SDP:n johtomies tarjosi oikeistolle näin loistavan propagandavaltin. Ehkä ratkaisevaa oli, että Ebert oli itse menettänyt sodassa kaksi poikaansa.

⁵ Hitler, *Mein Kampf*, s. 213 - 217.

⁶ *ibid.*, s. 220; 580.

⁷ Hitlerin puhe SA:n kokouksessa 5.10.1921. *Jäckel*, Nr. 301, s. 499.

muksessa annettu suuri merkitys, kun siinä on nähty kansallisen sekä henkilökohtaisen tappion ja trauman yhdistyminen. Käsitystä on myös kritikoitu varsinkin Hitlerin antisemitismin omaksumisen kannalta, koska sen on katsottu olleen aiempaa perua. Muutoinkin voitontoiveiden romahtamisen ja tappion voidaan katsoa sinällään olleen niin voimakkaita konkreettisia tapahtumia, ettei esimerkiksi mitään hallusinatorisia kokemuksia enää tarvittu.¹

Selityksenä sille, miten täysin totuudenvastaiset myytit saattoivat tulla nationalistisen propagandan pääarsenaaliksi, tarjoaa Thimme ajatusta tietynlaisesta itsepetoksesta; ihmiset omaksuivat mieluummin myytit kuin totuuden. Myös selviä tosiasioita, kuten keisarin pakoa Hollantiin, ignoroitiin täysin, eikä haluttu myöntää, että hänen tärkeimmät taustavoimansa, upseerit ja armeija, eivät enää halunneet tukea häntä.² Samoin ei kukaan noussut puolustamaan muitakaan Saksan ruhtinaita.

Myöhemmät valtiopäiväkeskustelut näyttävät osoittavan voimakasta sisäistä epävarmuutta sosiaalidemokraattien ja saksalaiskansallisten (DNVP) keskuudessa. Vain kommunisteilla ja kansallissosialisteilla ei ollut samanlaisia rasitteita kuin "vanhoilla puolueilla": kommunisteilla siksi, että he olivat hyväksyneet vallankumouksen ja pyrkivät siihen edelleen, kansallissosialisteja taas ei vielä 1918 ollut olemassa. Kansallissosialistit saattoivat siten syyttää muita ideologisesti lähellä olevia ryhmiä siitä, etteivät ne olleet tehneet mitään vallankumouksen estämiseksi.³

Myös käsitystä sovintorauhasta ja nojautumisesta Wilsonin rauhanohjelmaan voidaan pitää eräänlaisena myyttinä. Wilsonin ohjelmasta tuli viimeinen oljenkorsi, mihin Saksa saattoi tarttua. Unohdettiin täysin se, mitä siitä oli sanottu tammikuussa 1918 ja miksi se silloin oli torjuttu. Myöskään ei otettu huomioon, mitä ohjelmassa ja muissa Wilsonin puheissa todella oli sanottu esimerkiksi aluejärjestelyistä, puhumattakaan siitä, mitä Saksa oli tehnyt tammikuun 1918 jälkeen Brest-Litovskin ja Bukarestin rauhansopimuksilla sekä kesän 1918 lisäsopimuksilla. Julkisuudessa ei tuotu esille sitä, minkä tarkkanäköisimmät realistit, kuten esimerkiksi Gustav Stresemann, näkivät: Wilsonin ohjelma sisälsi mahdollisuuden laajoihin aluemenetyksiin ja korvauksiin. Tietoisuus näistä näkyi kuitenkin yksityiskeskusteluissa ja kirjeissä. Thimme katsoo myös, että pitäytymällä sovintorauhakuvitelmaan toivottiin saatavan paremmat rauhanehdot ja tosiasiat haluttiin salata kan-

¹ Rainer Zitelman, *Hitlers Erfolge - Erklärungsversuche in der Hitler-Forschung. Neue Politische Literatur, Jahrgang XXVII/1, 1982, s. 56. Kritiikistä ks. esim. Petzold, s. 90; Hans-Ulrich Thamer, Verfügung und Gewalt. Deutschland 1933 - 1945. Die Deutschen und ihre Nation. Band 5. (Berlin, 1986), s. 87- 88.*

² Thimme, s. 145.

³ *ibid.*, s. 86.

salta paniikin ja vallankumouksen pelossa. Hän pitää edelleen mahdollisena, että tämä olikin ainoa tapa toimia kaaoksen välttämiseksi.¹

Myytti vallankumouksen ja tappion suhteesta oli muotoutunut vuodenvaihteeseen 1918 - 1919 mennessä, johon ajoittui myös DAP:n perustaminen 5. tammikuuta 1919. Vaikka sisäiset levottomuudet jatkuivat vuoteen 1923 saakka, merkitsivät spartakistikapinan kukistaminen ja perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen vaalit tammikuussa 1919 varsinaisen vallankumouksellisen vaiheen päättymistä. Kansalliskokousvaalien äänestystulosta ei ole kuitenkaan pidetty todisteena saksalaisten demokraattisesta mielenlaadusta, vaan etenkin DDP:n saaman kannatuksen (5,5 miljoonaa ääntä, 75 paikkaa) on katsottu johtuneen porvariston bolshevismin pelosta. Kun vaara oli ohi, äänestyskäyttäytyminen muuttui. Motiiviksi on myös esitetty sitä, että äänestämällä demokraatteja toivottiin saatavan paremmat rauhanehdot.²

Alkuvuodesta 1919 uskottiin vielä poliittisten ja sotilaallisten johtajienkin piirissä, että rauhasta neuvoteltaisiin myös saksalaisten kanssa. Tärkeämpää kuin rauhanehtojen yksityiskohtainen tarkastelu on tutkimusteeman kannalta Versailles'n rauhansopimuksen symbolinen merkitys ja sen ns. kunniapykälän ensisijaisuus, mikä tuotiin esille Saksan hallituksen virallisessa nootissakin. Siinä todettiin liittoutuneiden haluavan pakottaa väkivalloin Saksa hyväksymään sellaiset sopimuskohdat, joilla ei ollut materiaalista merkitystä, vaan joiden tarkoitus oli riistää Saksan kunnia.³ Samoin totesi saksalaiskansallisten edustaja kreivi Posadowsky-Wehner 12. toukokuuta 1919, siis muutama päivä rauhaehtojen tultua julkisuuteen:

"Aber noch etwas Schlimmeres enthält der Vertrag! Man will uns nicht nur unsere politische Stellung nehmen, man will uns nicht nur wirtschaftlich töten, sondern man will uns auch die Ehre nehmen. Das ist schlimmer als alles andere".⁴

Kunnialla puhuja ei tuolloin kuitenkaan tarkoittanut kuuluisaa syyllisyyspykälää (rauhansopimuksen 231. artikla), vaan keisarin ja muiden Saksan kansalaisten luovutusvaatimuksia, jotka myös kansallissosialisteilla alkuaikoina esiintyivät joskus pahimpina "kunniapykälinä".

Samankaltaisia alueluovutuksia, sotakorvauksia ja sotilaallisia rajoituksia tunnettiin aiemmista rauhansopimuksista ja niitä voidaan pitää normaaleina rauhantekojen yhteydessä. Sotakorvaussumman jääminen

¹ Thimme, s. 74 - 75; Marc Trachtenberg, *Versailles after Sixty Years. Journal of Contemporary History (JCH)*, Vol. 17, 1982/2, s. 490; 500 - 502.

² Thimme, s. 81 - 82; Sontheimer, s. 189; Erich Eyck, *Geschichte der Weimarer Republik. Erster Band. Vom Zusammenbruch des Kaisertums bis zur Wahl Hindenburgs (Eyck I)* (4. unveränderte Auflage, Grugg, 1962), s. 220 - 221.

³ Saksan hallituksen nootti rauhankonferenssille 23.6.1919. *Dokumente der Deutschen Politik und Geschichte III (DDPG)*. Herausgegeben von Dr. Johannes Hohlfeld (Berlin, 1951 -); Nr. 8g, s. 35.

⁴ Thimme, s. 90.

avoimeksi Versailles'ssa piti jatkoneuvotteluissa muutkin kiistakysymykset alituisesti esillä ja se osaltaan vahvisti jakoa voittajiin ja voitettuihin. Samoin vaikuttivat ne aluejärjestelyt, jotka jätettiin Versailles'ssa riippuvaisiksi kansanäänestysten tuloksista. Merkittävää tässä suhteessa oli erityisesti Ylä-Sleesian ratkaisun pitkittyminen ja jakokysymyksen tulo ajankohtaiseksi samalla kun tuli määrätä lopullinen sotakorvaussumma keväällä 1921.

Sotakorvausmaksuja ei koskaan suoritettu vaaditussa määrin, eikä niillä ollut Saksan taloudelliselle tilanteelle sellaista merkitystä kuin propagandistisista syistä esitettiin. Tärkeämpiä olivatkin ns. kunnia- tai häpeäpykälät: "sotasyyllisyysvalhe", joka liittyi juuri sotakorvauksiin, keisarin, korkeimman sodanjohdon ja sotarikollisten luovutusvaatimukset (joita ei koskaan toteutettu) sekä myös "siirtomaasyyllisyysvalhe" (Kolonialschuldfrage), jota itse sopimustekstissä ei edes lainkaan esiinny, tosin kylläkin liittoutuneiden muissa julkisissa perusteluissa.¹ Saksan siirtomaiden menetystä perusteltiin sillä, että Saksa oli hoitanut niitä huonosti. Saksan oli tietenkin helppo viitata vanhempien siirtomaavalttojen, etenkin Englannin, menettelyyn orjakaupan ajoista lähtien. Liittoutuneiden pahimpana virheenä onkin pidetty sitä, ettei rajoituttu käytännön toimenpiteisiin, vaan vaatimuksia pyrittiin perustelevaan moraalisiin argumentein. Seurauksena Versailles'n revisiosta tuli koko Weimarin tasavallan poliittisen kentän yhteinen pyrkimys. Sitä on luonnehdittu jopa ainoaksi vaikutusvaltaiseksi Weimarin symboliksi, ja se oli luonteeltaan tuhoisa. Moraaliset perustelut olivat myös kansainoikeudellisesti uutta ja myöhemmin sotasyyllisyysartikkelissa on jopa nähty Nürnbergin oikeudenkäynnin ennakkotapaus.² Toisin sanoen, ensimmäisen maailmansodan jälkeiset kokemukset saattoivat vaikuttaa siihen, että toisen maailmansodan jälkeen liittoutuneet halusivat pitää sotarikollisten tuomitsemisen, sotakorvausten saannin ja aluksi myös koko maan hallinnon täysin omissa käsissään.

Versailles'n sopimuksen ja syyllisyyspykälän symbolimerkitystä on pidetty vielä suurempana kuin myyttejä tikarinpistosta tai voittamattomasta armeijasta. On pidetty valitettavana sitä, että Saksan rauhanelegaatio samoin kuin yleinen mielipide piti rauhansopimuksen 231. artiklaa alusta saakka moraalisenä syyllisydentunnustuksena, toisin kuin esimerkiksi itävaltalaiset ja unkarilaiset, joiden kanssa solmittuihin rauhansopimuksiin sisältyivät samanlaiset pykälät.³ Nimitystä "Kriegsschuldartikel" käytti ensimmäisenä sosiaalidemokraattinen pääministeri Bauer vasta 22. kesäkuuta 1919. Tosin tutkimuksessa on erilaisia tulintoja sille, oliko tarkoitus langettaa Saksalle moraalinen syyllisyys ja

¹ Schulze, s. 201 - 202.

² *ibid.*, s. 202; Winfried Baumgart, *Brest-Litowsk und Versailles. Ein Vergleich zweier Friedensschlüsse*. HZ 210/3 1970, s. 614.

³ Wolfgang J. Mommsen, *Zur Kriegsschuldfrage 1914*. HZ 212/3 1971, s. 608-609.

jos oli, niin missä vaiheessa. Thimmen mukaan etenkin rauhansopimuksen saksalainen käännös antaa mahdollisuuden syyllisyysartiklan kahdenlaiseen tulkintaan. Tulkintaan ja saksalaisten reaktioihin vaikutti todennäköisesti sekin, että sopimuksen oletettiin jo ennakolta sisältävän Saksan yksinomaisen syyllisyyden, mitä siinä ei ollut. Kun rauhanehdot ojennettiin Saksan valtuuskunnalle 7. toukokuuta 1919, valtuuskunnan johtaja kreivi Brockdorff-Rantzau aloitti vastauspuheenvuoronsa tyrmäämällä Saksan sotasyllisyyden, koska kohdan oletettiin olevan heti rauhansopimuksen alussa.¹ Tosin sopimuksen johdannossa mainitaan Itävalta-Unkarin ja Saksan sodanjulistukset sodan lähtökohdina, mutta varsinaiseksi syyllisyyspykäläksi leimattiin 231. artikla, joka liittyi sotakorvausten perusteluihin.² Näin syyllisyyskysymys voitiin helposti nostaa esille lukuisien sotakorvausneuvottelujen yhteydessä. Lisäksi siitä tehtiin koko rauhansopimuksen perusta. Merkittävää on myös se, että saksalaisissa lentokirjoituksissa syyllisyys esitettiin muodossa "Alleinschuld", mitä se ei siis ollut alkuperäisessä tekstissä eikä virallisessa saksalaisessa käännöksessä. Syyllisyyspykälän ohella koko Versailles'n sopimus sai symbolisen merkityksen, joka paljolti ylitti sopimuksen ja sen yksittäiset määräykset. Saksalaisten kohdalla tähänkin lienee vaikuttanut riskiä voitontoiveiden ja katkeran tappion välillä. On katsottu, että psykologisesti tarvittiin nöyryytyksen tunnetta sekä sisä- että ulkopoliittisena taistelukeinona. Nöyryytys salli hyvän omantunnon ja oikeutti suuttumukseen. Thimme katsoo myös historioitsijoiden menneen tämän demagogisoinnin ansaan, kun Versailles'ta ja sotakorvauksia on käytetty Hitlerin nousun selittäjinä. Taistelu "sotasyllisyysvalhetta" vastaan tuli ensisijaiseksi sisäpoliittiseksi taistelukeinoksi demokratiaa vastaan. Yleisemmin Thimme toteaa, että sodat ja rauhansopimukset, joissa ratkaisut tehdään nationalismin ja demokratian nimissä, ovat jo ennakolta tuomitut johtamaan suuren joukkovaikutuksen ja -hysterian syntyyn. Protestit "sotasyllisyysvalhetta" ja Versailles'n "orjuutusta" myöten kuuluivat valtiopäiväpuheiden liturgiaan sosiaalidemokraattista puoluetta myöten. Versailles tarjosi oikeistolle keinoon päämäärään - häikäilemättömään taisteluun olemassaolevaa järjestelmää vastaan. Äärioikeiston kohdalla ei ollut kysymys Versailles'n revisiosta, sillä sitähan halusivat kaikki puolueet, vaan ennen kaikkea taistelusta "järjestelmää" vastaan.³

¹ Thimme, s. 90.

² *Der Friedensvertrag zwischen Deutschland und den Alliierten und Assoziierten Mächten nebst dem Schlussprotokoll und der Vereinbarung betr. militärische Besetzung der Rheinlande. Amtlicher Text der Entente und amtliche deutsche Übertragung. Volksausgabe in drei Sprachen. Im Auftrage des Auswärtigen Amtes. Materialien betreffend die Friedensverhandlungen, Teil VII (Friedensvertrag) (Charlottenburg, 1919), johdanto, s. 3; Art. 231, s. 211.*

³ Thimme, s. 91 - 94.

Versailles'n rauhansopimusta on pidetty toisaalta liian ankarana ja toisaalta liian lievänä. Kovien rauhanehtojen on katsottu suoranaisesti vaikuttaneen Saksan uuteen nousuun, kansallissosialistien valtaanpääsyyn ja toiseen maailmansotaan. Mutta toisaalta on huomautettu, että Saksa olisi vastustanut millaisia rauhanehdoja tahansa, juuri siksi, että maa oli välttynyt miehitykseltä eivätkä saksalaiset tunteneet hävinneensä.¹ Tappio ja vallankumous 1918 eivät olleet niin voimakkaita, että uudelleenorientoitumisesta olisi tullut olemassaolonkysymys, kuten tapahtui 1945. Saksalaiset pysyivät moraalisesti ja psyykkisesti kyllin vahvoina etsimään syyllisiä muualta kuin omasta keskuudesta.² Kuten Schulze toteaa, kukaan ei huomannut (tai ainakaan tuonut julkisesti esille) sitä, mikä rauhassa oikeastaan oli hämmästyttävää: muutamia rajanmuutoksia lukuunottamatta Saksan valtakunta oli säilynyt maailmansodan yli yhtenäisenä kokonaisuutena.³

¹ *Graham Ross, The great powers and the decline of the European states system 1914 - 1945 (London and New York, 1983), s. 44.*

² *Thimme, s. 46.*

³ *Schulze, s. 15.*

III RAUHANKAAVAILUT JA MÜNCHENIN TILANNE 1918 - 19 DEUTSCHE ARBEITERPARTEIN PERUSTAMISEN TAUSTANA

Münchenin DAP:n syntyhistoria liittyy Alldeutscher Verbandin (AV) sodanpäämääräliikkeeseen ja pyrkimykseen saada työväestö kansallisten iskulauseiden taakse. Tässä mielessä perustettiin näennäisesti riippumaton valiokuntaliike, jonka piirissä kaavailtiin tulevaa rauhaa.¹ Koska sodan alkuvaiheessa julkinen keskustelu sodanpäämääristä oli kielletty, AV oli saanut johtavan aseman niiden muotoilussa.² Valiokuntaliikkeen keskuksena oli tunnettujen professoreiden johtama "Unabhängiger Ausschuss für einen Deutschen Frieden", mutta erityisten työläisvaliokuntien johtoon pyrittiin etsimään sopivia työläisiä. Bremenissä perusti elokuussa 1916 virallisesti lukkoseppä Wilhelm Wahl järjestön "Freier Ausschuss für einen Deutschen Arbeiterfrieden", joka oli myös antisemitistinen. Samoin ideologisesti AV:n johtama Deutsche Vaterlandspartei perusti erityisen työläisosaston maaliskuussa 1918 ja molempien toiminnan keskuksena oli München.³

Müncheniläinen rautateiden palveluksessa ollut lukkoseppä (Werkzeugausgeber, Petzold, s. 54) Anton Drexler oli liittynyt 1917 Vaterlandsparteihin voidakseen julkaista annektionistisen vetoomuksensa. Tammikuun 1918 metallityöläisten lakon aikana Drexleriltä odotettiin vastatoimintaa ja hänen annettiin julkaista kehoitus "Streiken ist Wahnsinn", jossa todettiin, ettei kamppailtaessa rauhasta ollut mitään proletariaatin internationaalisuutta, vaan ainoastaan sotilaallinen voitto auttaisi työläisiä. Propaganda ei kuitenkaan herättänyt vastakaikua. Jouduttuaan eristetyksi ja jopa työtovereidensa pilkan sekä uhkailujen kohteeksi Drexler etsi tukea Bremenin laajenevalta järjestöltä ja perusti 7. maaliskuuta 1918 Münchenin paikallisvaliokunnan "Freier Arbeiterausschuss für einen guten Frieden". Järjestön perustamista edelsi vetoomus, jota levitettiin lentolehtisinä ja joka julkaistiin myös lehdistössä. Siinä käsiteltiin ajankohtaisia Brest-Litovskin rauhanneuvotteluja sekä puututtiin Ranskan edustajainkamarin päätökseen, jonka mukaan

¹ Petzold, s. 50.

² Fritz Fischer, *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegsziele des kaiserlichen Deutschland 1914 - 1918* (Düsseldorf, 1961), s. 192.

³ Petzold, s. 50 - 51; Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 142; Geoff Eley, *Reshaping the German Right. Radical Nationalism and Political Change after Bismarck* (New Haven & London, 1980), s. 337 - 341.

sotaa tuli jatkaa, kunnes Elsass-Lothringen olisi saatu takaisin. Tällä vetoomuksella oli parempi menestys kuin edeltäjällään ja valiokuntaan liittyi 40 jäsentä. Perustajien ydinjoukko oli suurelta osin Drexlerin työtovereita. Drexlerin omien sanojen mukaan hän löysi ajatuksilleen vastakaikua, mutta järjestölleen vähän jäseniä. Hän väitti, ettei työväestöllä eikä koko kansalla ollut huolta "hyvästä rauhasta", koska ihmiset kansainvälisiä puoluelehtiä lukemalla olivat tulleet solidaareiksi kaikkien maiden sosialisteja kohtaan.¹

Drexler väitti kirjansa esipuheessa olleensa Münchenin ainoa työläinen, joka ei ollut antanut pettää itseään Englannin ja Amerikan aikeista ja siksi asetti "hyvän rauhan" vaatimuksen. Hän piti velvollisuutenaan julkisuuden valistamista kokemuksillaan "poliittisesta heräämisestä" lähtien. Erityisenä syynä toiminnalleen Drexler mainitsi sen, että hän oli oppinut tuntemaan ne "salaiset voimat", jotka olivat mahdollistaneet sen, että Saksan hallitukset ja monet työväenjohtajat olivat, tosin suurimmaksi osaksi tietämättään, työskennelleet suoraan Saksan tuhoajien etujen puolesta. Järjestön tarkoitus Drexlerin mukaan oli vahvistaa baijerilaisten, erityisesti työläisten, voitontahtoa, kumota luottamus, että lopullinen voitto saavutettaisiin sopimuksin ja neuvotteluin sekä painostaa viranomaisia lopettamaan keinottelu välttämättömyystarvikkeilla.² Päämäärissä olevaan neuvottelujen ja sopimusten tuomitsemiseen olivat ilmeisesti vaikuttaneet Brest-Litovskin rauhanneuvottelut. Drexler pelkäsi Trotskin käyttävän rauhanneuvotteluja hyväkseen julistaakseen koko Keski-Euroopan vallankumouksen.³ Kiintoisaa onkin juuri se, että alun alkaen neuvottelut tuomittiin, vaikkakin myöhemmin kansallissosialistit yhtyivät yleiseen protestointiin suna, ettei Saksan sallittu olla neuvotteluosapuolena Versailles'ssa. "Salaisilla voimilla" Drexler aivan ilmeisesti tarkoitti juutalaisia.

Petzold katsoo huonon menestyksen osoittaneen Drexlerin taustatutkijoille, ettei työväestön kannatusta voitu saada pelkästään AV:n suursaksalaisella propagandalla vailla mitään yhteiskunnallista panosta.⁴ Syksyn 1918 tilanteessa ei yleissaksalaisten rauhanpropagandalla todellakaan voinut olla mitään mieltä työväestön keskuudessa. Työläisvaliokuntaliike hävisi, samoin kuin joulukuussa Vaterlandspartei, joka oli

¹ Anton Drexler, *Mein politisches Erwachen. Aus dem Tagebuch eines deutschen sozialistischen Arbeiters (München, 1919)*, s. 18 -20.; Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 143; Kater on tutkimuksessaan tullut siihen tulokseen, etteivät työläisiksi luokitellut NSDAP:n jäsenet usein myöhemminkään olleet tyypillisiä luokansa edustajia, vaan juuri Drexlerin tapaisia valtion palveluksessa olevia, jotka pyrkivät samaistumaan keskiluokkaan. Kater, *The Nazi Party*, s. 23.

² Drexler, s. 3; 14 - 15.

³ *ibid.*, s. 12 - 13.

⁴ Petzold, s. 56.

menettänyt kannatuksensa Münchenissä jo ennen marraskuun vallankumousta.¹

Baijerin tapahtumat, Kurt Eisnerin valtakausi ja lyhytaikainen neuvostovalta sekä sen kukistaminen on nähty hyvin merkittävänä tekijöinä äärioikeiston voimistumiselle juuri Baijerissa. Tapahtumille on etsitty kauaskin taaksepäin ulottuvaa taustaa, mutta esimerkiksi Eyck katsoo Eisnerin valtaanpääsyn osoittavan, kuinka täysin sota oli saanut Baijerin pois raiteiltaan. Kuningasuskollisten baijerilaisten historiankuvaan ei sopinut valtionpäämies, joka oli preussilainen, vallankumouksellinen sosialisti (USDP) ja juutalainen.² Eisner oli pohjimmiltaan idealisti, jota sota oli syvästi järkyttänyt. Hän katsoi itsellään olleen tehtävän, ei vain lopettaa sotaa, vaan myös kukistaa ne piirit, jotka hänen katsumuksensa mukaan olivat sotaan syllisiä.³ Eisnerin käyttämä termi "sovintopolitiikka" (Politik der Verständigung und der Versöhnung) esiintyi usein myöhemmin kansallissosialistien kritiikissä, samoin kuin se perustelu, että rauhan solmiminen varjelisi pahimmalta.⁴ "Pahimmalta säästymistä" toistettiin myöhemmin eri yhteyksissä, kun kansallissosialistit katsoivat hallituksen antaneen liian helposti periksi.

Aselepoehtojen tultua julkisuuteen lähetti Eisner Sveitsin kautta julistuksen liittoutuneiden hallituksille. Siinä ilmoitettiin Baijerin ensimmäisenä Saksan valtioista syrjäyttäneen kaiken, mikä oli synnä tai osasyynä maailmansotaan. Eisner huomautti myös, etteivät liittoutuneet saisi unohtaa, kuinka monet hiljaa kärsineet saksalaiset olivat menettäneet henkensä tietoisina syyllisyydestä.⁵ Tämä oli yksi seikka, minkä perusteella kansallissosialistit myöhemmin pystyivät väittämään, että Eisner oli julistanut Saksan olleen syyllinen sotaan.

Myöhemmän kehityksen kannalta erittäin tärkeä merkitys oli sillä, että Eisner antoi 23. marraskuuta 1918 julkaista katkelmallisesti Baije-

¹ *Petzold*, s. 58 - 61; *Eley*, *Reshaping*, s. 348.

² *Eyck I*, s. 83. Vastoin myöhempiä väitteitä Eisner ei kuitenkaan ollut Galitsian juutalainen, vaan hänen esi-isänsä olivat lähtöisin Böömistä ja Eisner itse oli syntynyt 1867 Berliinissä. Hänen alkuperäinen nimensä ei myöskään ollut Salomon Kosmanowsky, vaikka niin väitetään vielä toisen maailmansodan jälkeisissä saksalaisissa tietosanakirjoissa. *Falk Wiesemann, Kurt Eisner, Studie zu einer politischer Biographie. Bayern im Umbruch. Die Revolution von 1918, ihre Voraussetzungen, ihr Verlauf und ihre Folgen. Herausgegeben von Karl Bosl (München, 1969)*, s. 387.

³ *ibid.*, s. 85.

⁴ *Julistus Münchenin väestölle 8.11.1918. MMN 8.11.1918. Carl Amery - Karl-Ludwig Ay, Apelle einer Revolution. Die Revolutionszeit in München 1918/1919 im Spiegel von Flugblatt, Plakat und Zeitung. Zusammengestellt und eingeleitet von Karl-Ludwig Ay, Vorwort von Carl Amery. Sonderband der Schriftenreihe des Fördererkreises des Staatlichen Bibliothekswesens (München, 1968)*, s. 17; *Wiesemann, Bayern im Umbruch*, s. 408.

⁵ *Baijerin hallituksen julistus ententen kansoille 10.11.1918. Amery - Ay*, s. 20.

rin Berliinin lähettilään kreivi Lerchenfeldin ja tämän edustajan lähetystöneuvos von Schoenin kertomuksia, jotka oli lähetetty Müncheniin heinäkuussa ja elokuun alussa 1914.¹ Näitä julkaistuja asiakirjoja nimettiin myöhemmin "Eisnerin väärennöksiksi". Suoranaista väärentämistä ei kuitenkaan ollut tapahtunut, mutta asiakirjojen lyhentäminen aiheutti sen, että vähintään korostus muuttui.² Julkaisun perusteella Saksa näytti syypäältä sotaan. Eisnerin vastustajat eivät niinkään syyttäneet häntä vallankumouksesta, vaan juuri dokumenttien julkaisusta.³ Tämä kuvaa osaltaan, kuinka kipeä syyllisyyskysymys saksalaisille oli. Oikeistopiirit saattoivat käyttää Eisnerin julkaisua tervetulleena propaganda-materiaalina tikarinpistolegendan lujittamiseksi. Eisnerista tehtiin syntipukki ja myös liberaaleissa piireissä häntä nimitettiin myöhemmin "Versailles'n häpeärauhan isäksi". Paradoksaalista on, että Eisnerin federalismi muodosti lähtökohdan Baijerin separatismille Weimarin tasavallan aikana, joten kansallisten ja konservatiivisten oikeistopiirien olisi pitänyt olla Eisnerille kiitollisuudenvellassa. Usko siihen, että valtakunta voitaisiin uudistaa Münchenistä käsin, romahti vasta 9. marraskuuta 1923 epäonnistuneeseen vallankaappausyritykseen.⁴ On jopa esitetty, ettei ilman Eisneria olisi tullut Hitleriä eikä ilman Baijerin neuvostotasavaltaa antisemiittisistä kansallissosialistista diktatuuria, mutta tätä lienee pidettävä liian yksinkertaisena kärjistyksenä.⁵ Eisnerille ja hänen puolueelleen tappiollisten maapäivävaalien jälkeen Eisner murhattiin 21. helmikuuta 1919, mitä seurasi radikaali neuvostotasavalta.

Baijerin radikaalin kehityksen vastavaikutus tuli kahdelta suunnalta: omistavien ja vallassa olleiden kerrosten sekä entisten rintamasotilaiden taholta. Kumousta vastaan nämä piirit toimivat yhdessä, mutta kun yhteinen vastustaja oli kukistettu, rintama hajosi. Siviilivastarinnan ja nationalististen voimien keskus Münchenissä oli Rudolf von Sebottendorffin johtama Thulegesellschaft. Seura oli helmikuussa 1912 perustetun salaseuran Germanenordenin peitejärjestö.⁶ Thulegesellschaft oli hämäräperäiseltä luonteeltaan juuri sellainen kansallinen (völkisch) organisaatio, joita Hitler myöhemmin halveksi. Vapaamuurariloosien ta-

¹ Wiesemann, *Bayern im Umbruch*, s. 409 - 410.

² Eyck I, s. 84.

³ Paul Pörtner, *The Writers' Revolution: Munich 1918 - 19*, JCH 1968/4, s. 139.

⁴ Wiesemann, *Bayern im Umbruch*, s. 411 - 416; Gollwitzer, VZ 1955/2, s. 376.

⁵ Franz, JMH 1957/4, s. 319.

⁶ Franz-Willing I, s. 28 - 29; Rudolf von Sebottendorff, *Bevor Hitler kam. Urkundliches aus der Frühzeit der nationalsozialistischen Bewegung (München, 1933)*, s. 57 - 60. Sebottendorffin oikeasta nimestä ja värikkäistä elämänvaiheista on olemassa erilaisia tietoja, ks. esim. Reginald H. Phelps, "Before Hitler came": *Thule society and Germanenorden*. JMH Vol. XXXV, 1963/4, s. 246 - 247; Petzold, s. 61-62, viite 23; Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 146 - 147.

paan järjestetyllä salaseuralla lienee ollut varsin vähän suoraa poliittista vaikutusta, mutta koska monet alkuaikojen tunnetut kansallissosialistit, esimerkiksi Rosenberg, Eckart, Feder ja Karl Harrer, tulivat järjestön piiristä, on kiintoisaa tarkastella sen poliittisia päämääriä ja ideologista konseptiota. Järjestön peruskirjassa tulivat esille rotuoppi, antisemitismi ja sotilaallisuus ("... Kampfbund ernster Männer nach militärischem Muster"), alistuminen johtajan käskyvaltaan ja uhrivalmius. Edelleen korostettiin jatkuvan propagandan merkitystä.¹ Thulegesellschaftin piirissä oli perustettu taisteluliitto ja Eisnerin murhan jälkeen toiminta painottui sotilaalliselle puolelle. Perustettiin vapaajoukko Oberland, jolla myöhemminkin oli sekä sotilaallista että poliittista merkitystä ja se oli mukana Hitlerin liittolaisena Putschissa 1923. Samoihin aikoihin perustettiin vapaajoukko Chiemgau, josta kehittyi Baijerin Einwohnerwehr. Rätererepublikin loppuvaiheessa Münchenin poliisi sai käsiinsä Gemanenordenin ja Thulegesellschaftin asiakirjat, jäsenluettelot sekä antisemitististä propagandamateriaalia. Seitsemän kiinnijoutunutta jäsentä ammuttiin yhdessä muutamien muiden panttivankien kanssa 30. huhtikuuta 1919. Tapahtuma vaikutti ratkaisevasti siviilivastarinnan nousuun, mikä nopeutti Rätererepublikin kukistumista. Toisaalta siihen päättyi myös Thulegesellschaftin poliittis-sotilaallinen toiminta. Seuran lyhytaikaista toimintaa kansallisten ja vastavallankumouksellisten aktiivistien yhdistäjänä on pidetty tärkeänäkin kansallissosialistisen puolueen edeltäjänä. Suorat vaikutukset haluttiin kuitenkin myöhemmin kiistää ja esimerkiksi Sebottendorffin kirja kiellettiin kolmannessa valtakunnassa, koska se olisi muuttanut Hitlerin antamaa kuvaa puolueen synnystä ja alkuvaiheista sekä vähentänyt Hitlerin omaa merkitystä.²

Kiistämättä tärkeää myöhemmin kansallissosialistien kannalta oli se, että Sebottendorff oli kesällä 1918 hankkinut lehden, joka oli ilmestynyt keskeytyksin ja eri nimillä vuodesta 1868 lähtien. Lehden nimeksi tuli Münchener Beobachter und Sportblatt. Unabhängige Zeitung für nationale und völkische Politik (MB). Elokuussa 1919 lehden nimeksi tuli Völkischer Beobachter.³ Lehti julkaisi AV:n vetoouksia. Baijerin vallankumouksen puhjettua Sebottendorff kirjoitti tilanteesta käyttäen samanlaista argumentointia kuin myöhemmin kansallissosialistit.⁴ Hän

¹ Petzold, s. 63.

² Phelps, *JMH* 1963/4, s. 245; Franz, *JMH* 1957/4, s. 326; Petzold, s. 63.

³ Nimen *Sportblatt Sebottendorff* selitti siten, että lehti saattaisi rauhassa harjoittaa propagandaa, koska juutalaiset eivät tunteneet mielenkiintoa urheilua kohtaan, ellei se tuottanut voittoa ja he eivät siis lehteä lukisi. Lehden toivottiin erityisesti joutuvan nuorison käsiin. Phelps, *JMH* 1963/4, s. 255; Sonja Noller, *Die Geschichte des "Völkischen Beobachters" von 1920 - 1923* (Diss. painamaton, Coburg, 1956); s. 4. Petzold katsoo, että nimitystä urheilulehti käytettiin yleensäkin hämäys-tarkoituksessa eikä pelkästään juutalaisten takia. Petzold, s. 64.

⁴ Esim. MB 9.11.1918; Sebottendorff, s. 56.

syytti juutalaisia Saksan sodanjohdon virheistä, hävitystä sodasta ja vallankumouksen puhkeamisesta. Sebottendorffin vuodenvaihteessa 1918 - 1919 julkaisemassa vetoomuksessa näkyi myös jo tikarinpistoa jatkuksen omaksuminen ja nimenomaan antisemitistisessä hengessä: Juudas Iskariot oli jälleen kerran ollut Saksan turmelija ja pettäjä.¹

Eckart ja Rosenberg olivat Thulegesellschaftin vieraita alkuvaiheessa. Eckart työskenteli jo syksyllä 1918 MB:n hyväksi ja 7. joulukuuta hän alkoi julkaista omaa lehteä *Auf gut deutsch* (Agd), jonka toimittamisessa Rosenberg vuodenvaihteesta lähtien avusti.² Lehden ensimmäisessä numerossa Eckart puuttui Eisnerin julkaisuun ja sotasyyllisyyteen.³ Agd:n pääteema oli saksalaisen ja juutalaisen olemuksen polariteetti. Baijerin vallankumous antoi Eckartille ratkaisevan sysäyksen siirtyä päivänpolitiikkaan. Berliinin spartakistikapina, Unkarin neuvostovalta ja Baijerin tilanne antoivat hänelle "todisteen" juutalaisten maailmanlaajuisesta salaliitosta. Eckartin vaikutusta on myös katsottu olleen sen, että kansallissosialistit myöhemmin käyttivät perinteisiä vasemmiston taistelumetodeja.⁴

Thulegesellschaftiin kuulunut MAA:n urheilutoimittaja Harrer sai tehtäväkseen ottaa yhteyttä Drexleriin, mikä tapahtui lokakuun alussa 1918 Wahlin vieraillessa Münchenissä. Tuolloin Drexler esiintyi ensimmäisen kerran julkisuudessa puhumalla aiheesta "Arbeiterfrieden und Heimatsfront". Huono menestys johtui Maserin mukaan siitä, ettei vaatimus sodan jatkamisesta enää ollut suosittu.⁵ Myöhemminkään kansallissosialistisessa propagandassa ei otettu huomioon sotaväsymystä. Drexlerin julistamaan voitolliseen rauhaan ei enää uskottu. Järkevästi ajattelevien ihmisten on täytynyt pitää hänen vaatimiaan rauhanehtoja täysin epärealistisina.⁶ Harrerin yhteydenoton tarkoituksena oli Drexlerin työläisvaliokunnan muuttaminen poliittiseksi työväenpuolueeksi. Pian yhteydenoton jälkeen perustettiin Thulegesellschaftin toimesta "Politischer Arbeiterzirkel", jonka puheenjohtajana toimi Harrer, sihteerinä Drexlerin kollega Michael Lotter ja Harrerin ohella aktiivimpina jäse-

¹ "An das Deutsche Volk". *Allgemeine Ordens-Nachrichten* Nr. 15. Sebottendorff, s. 70 - 71.

² *Plewnia*, s. 27 - 35.

³ Eckart, *Allerlei Nachdenkliches*. Agd. 7.12.1918.

⁴ *Plewnia*, s. 29 - 30.

⁵ *Franz-Willing I*, s. 63; Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 146.

⁶ Drexlerin mukaan Saksan olisi pitänyt vaatia oikeutta miehittää Belgian rannikko sekä Calais ja Boulogne. Lisäksi Saksan olisi tullut saada 20 vuoden nautintaoikeus Pohjois-Ranskan kaivoksiin sekä täysi korvaus sodan kustannuksista Saksalle ja sen liittolaisille. Tällaiset vaatimukset olisivat Drexlerin mielestä ilmaisseet sellaista kansan itsesäilytysvaistoa, etteivät viholliset todennäköisesti olisi jatkaneet sotaa. Drexler, s. 12.

nenä Drexler.¹ Istuntojen teemat, joista Harrer alusti, ovat tämän tutkimuksen kannalta hyvin kiinnostavia. Ne käsittelivät suurimmaksi osaksi ensimmäisen maailmansodan syntyä, tappion syitä, hävityn sodan seurauksia ja Saksan tilanteen paranemismahdollisuuksia. Säilyneistä referaateista käyvät ilmi myöhemmät kansallissosialistisen liikkeen perusteemat: juutalainen on Saksan suurin vihollinen, Saksa olisi voittanut sodan, jos se olisi ollut yhtenäinen, juutalaiset ja heidän apurinsa, erityisesti sosiaalidemokraatit, olivat syynä sodan tappioon.²

Baijerin vallankumous siihen liittyneine vaaroineen ei estänyt piirin toimintaa eikä suunnitelmia uuden puolueen perustamiseksi. Neuvotteeluihin ottivat osaa Drexler, Harrer ja Lotter, joka toimi sitten puoluesihteerinä tammikuuhun 1920 saakka. Nämä kolme miestä perustivat 5. tammikuuta 1919 "Deutsche Arbeiterpartei". Perustamiskokouksessa oli läsnä noin 25 henkeä, joista useimmat olivat Drexlerin ja Lotterin työtovereita. Drexler jätti omassa pamfletissaan kokonaan mainitsematta Thulegesellschaftin ja Harrerin, sekä myös itse puolueen perustamisen.³ Myöhemmin puolueen perustamispäivänä pidettiin 24. helmikuuta 1920, jolloin Hitler julisti puolueen ohjelman. Tämä sopi luonnollisesti paremmin kehittyvään johtajuuskulttiin. Vain jäsenille tarkoitetussa kiertokirjeessä Hitler tosin saattoi todeta puolueen perustamisen juontavan juurensa jopa sotavuoteen 1917 ja hän mainitsi myös nimenomaan työläisvaliokunnan "Zur Erringung eines deutschen Arbeiterfriedens". Drexlerille annettiin myös tunnustusta ja valiokunnan periaatteiden Hitler totesi olevan edelleen päteviä. Hän mainitsi myös Arbeitlerkin ja puolueen perustamisen 5. tammikuuta 1919.⁴ Tässä yhteydessä näyttää tosin olleen tärkeää korostaa sitä, että DAP oli perustettu vähän ennen kuin aatteellisesti samanhenkinen Deutschvölkischer Schutz- und Trutzbund, joka oli AV:n lukumääräisesti voimakas tytärjärjestö.⁵

Puolueen ohella perustettiin vielä Deutscher Arbeiterverein, koska ei osattu ennakoita, mikä toimintamuoto olisi tulevaisuudessa sopivin. Edelleen perustettiin Deutschsozialistische Partei. Kaikilla näillä organisaatioilla oli aluksi vain vähän jäseniä, eikä niillä ollut suurtakaan vaikutusta Münchenin poliittiseen elämään. Tätä osoittaa jo se, että vuoden 1919 alkupuolella Thulegesellschaft saattoi valmistella vastavallankumouksellista toimintaa, joskin Baijerin Räterepublikin julistamisen jälkeen DAP:n toiminta keskeytyi noin kuukaudeksi. Heti neuvosto-

¹ Phelps, *JMH* 1963/4, s. 256 - 257.

² Reginald H. Phelps, Anton Drexler - Der Gründer der NSDAP. *Deutsche Rundschau (DR)* 87 1961, s. 1136; Franz-Willing I, s. 64 - 65.

³ Franz-Willing I, s. 65; Phelps, *JMH* 1963/4, s. 257.

⁴ NSDAP-Mitteilungsblatt Nr. 14. 26.4.1922. Jäckel, Nr. 381, s. 634.

⁵ Petzold, s. 84.

vallan kukistumisen jälkeen Drexler kuitenkin julisti, että juutalaisuus oli koko ei-juutalaisen ihmiskunnan vihollinen.¹

Feder julkaisi toukokuun lopulla 1919 Versailles'n rauhanehtojen tultua julkisuuteen Eckartin lehdessä kirjoituksen, jossa pääsyllisiksi rauhanehdoista tehtiin sosiaalidemokraatit ja vallankumoukselliset. Feder mainitsi erityisesti Scheidemannin, Erzbergerin ja Eisnerin. Myös tikarinpisto tuli esille, eikä Feder uskonut tulevan Weimarin perustuslain kestävän kauan.²

Voidaan siis todeta, että kesään 1919 mennessä monet kansallisosialistisen propagandan teemoista olivat jo "valmiina" odottamassa agitaattoria, joka muovaisi niistä todellisen kansanliikkeen. Plewnia puhuu Eckartin yhteydessä Weimarin tasavallalle luonteenomaisesta "vahvan miehen" etsimisestä. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen oli olemassa latentti valmius hyväksyä johtaja, vaikkei keskityttykään tiettyyn henkilöön. Tuleva johtaja oli kuitenkin jo myytti.³ Ei tietenkään ollut millään tavalla nähtävissä vuonna 1919, että Drexlerin, Harrerin ja Lotterin pienestä DAP:stä tulisi kehittymään joukkoliike. Ensimmäinen vuosi toimittiin sisäpiirissä. Elokuussa 1919 puolue oli kuitenkin jo sen verran tunnettu, että vieraillevien puhujien määrä oli lisääntynyt huomattavasti ja mm. Feder sekä Eckart esiintyivät puhujina. Puoluetta on luonnehdittu politisoituneeksi Stammtischiksi, joka erityisesti Harrerin vaatimuksesta ei edes pyrkinyt saamaan laajaa kannatusta.⁴ Pikemminkin näytti siltä, että ryhmä vajoaisi merkityksettömyyteen, kuten monet muut samoihin aikoihin perustetut lukuisat organisaatiot. Aivan ilmeisesti DAP:ltä puuttui johtaja, joka pystyisi mobilisoimaan joukot ja jolla olisi siihen välttämättömät retoriset lahjat. Puolueen perustajilla ei näitä kykyjä ollut, mikä aiheutti myös tyytymättömyyttä taustatukijoissa. Sebottendorffin jouduttua lähtemään Saksasta alkoi Eckart kiinnostua DAP:stä. Oman kuvauksensa mukaan Rosenberg tapasi toukokuun alussa 1919 ensimmäisen kerran Drexlerin, joka pyysi häntä ja Eckartia pitämään esitelmää puolueen kokouksissa. Eckartin kerrotaan tajunneen DAP:n tapaisten organisaatioiden heikkoudet ja voimakkaan raflaavan johtajan tarpeen.⁵

Yksi Saksan antidemokraattisen oikeiston peruskäsityksiä oli, että tuli olla johtaja ja johdettuja. Nationalistien erikoisterminologiassa johtajan tuli kyetä johtamaan ihmisiä ja ottamaan henkilökohtainen vastuu toimistaan. Haluttiin kaikkivaltiasta, mutta samalla kansanomais-

¹ *Franz-Willing I*, s. 80.

² *Feder, Der soziale Staat. Agd. 14/15. Heft, 24.5.1919.*

³ *Plewnia*, s. 61 - 62.

⁴ *Petzold*, s. 84; *Koshar, JMH 1987/1*, s. 20; *Dietrich O. Orlow, The Organizational History and Structure of the NSDAP, 1919 - 23. JMH, Vol XXXVII, 1965/2*, s. 209 - 210.

⁵ *ibid*, s. 85.

ta johtajaa, joka ei piiloutuisi asiakirjavuorien taakse, vaan joka tilanteessa näyttäytyisi kansalle, puhuisi sille, ylistäisi, kannustaisi ja myös nuhtelisi sitä, sekä pitäisi ulkovallat aloillaan. Johtajan etsimistä on pidetty yhtenä Weimarin tasavallan julkisen mielipiteen silmiinpistävimpänä johtoajatuksena. Kuviteltuun johtajaan liitettiin myös messiaanisia piirteitä ja vielä joukkojen kannatusta tärkeämpänä pidettiin hänen tehtäväänsä. Kansallisen johtajan tuli kyetä ehdottomiin ratkaisuihin, liberaalin ihmisen halua kompromissiin ja neuvotteluun halveksittiin. Taustana tälle johtajan kaipuulle on nähty se, että Weimarin tasavallalla ei tosiasiallisesti ollut merkittäviä johtohahmoja. Toisaalta johtajamyytin levittäminen teki varsinaisesti "Führerin" ilmaantumisen mahdolliseksi.¹

¹ *Sontheimer, s. 215 - 222; Kettenacker, Der "Führerstaat", s. 112; Hietala, Der Neue Nationalismus, s. 90; 169.*

IV RAUHANSOPIMUKSEN MERKITYS HITLERIN POLIITTISEN TOIMINNAN KÄYNNISTÄJÄNÄ

1. Perehtyminen rauhansopimukseen armeijan kursseilla

Räterepublikin kukistumisen jälkeen piti Baijerissa todellista valtaa Reichswehrgruppenkommando IV, kunnes 1920 saatiin lainmukainen hallitus. Sotilaallisen uudelleenorganisoinnin lisäksi toiminta suuntautui joukkojen "valistukseen". Perustettiin laaja propagandapalvelu, joka järjesti bolshevisminvastaisia kursseja. Armeijan piirissä oli jo marraskuussa 1919 perustettu korkeimman upseeriston toimeksiannosta sotilasneuvostojen vastapainoksi erityisiä neuvostoja (Vertrauensräte), joiden tehtävänä oli käsitellä taloudellisia ja sosiaalisia kysymyksiä yhteistyössä joukkojen komentajien kanssa, jotta järjestys armeijassa säilyisi. Baijerissa ryhdyttiin myös järjestämään kursseja, joilla sopivista miehistön jäsenistä koulutettiin poliittisia agitaattoreita (Vertrauensmann) tehtävänänsä saada "marxilaisuuteen innostuneet joukot jälleen järkiinsä". Ei ollut kuitenkaan tarkoitus opettaa heille niinkään tasavaltalaista vaan "isänmaallista ajattelua entisessä hengessä".¹

Baijerin Einwohnerwehr toimi vielä heikkojen puolustusvoimien tukena vallankumouksellista vaaraa vastaan ja sen oli määrä olla myös vakinaisten joukkojen reservi, jos liittoutuneet olisivat marssineet pitemmälle Saksaan. Einwohnerwehrissä toimi lukuisia henkilöitä, joilla oli suuri merkitys kansallissosialismin kehitykselle.²

Hitler oli päästyään Pasewalkista marraskuun lopulla 1918 tullut Müncheniin ja ilmoittautunut entisen rykmenttinsä täydennyspataljoonaaan. Hänen toimistaan Räterepublikin aikana ei ole täysin varmoja tietoja. Kuitenkin tiedetään varmasti, että neuvostovallan kukistumisen jälkeen Hitler asettui 2. jalkaväkirykmentin perustaman tutkimuskomission käytettäväksi. Komission palveluksessa hän täytti tehtävänsä ilmei-

¹ Franz-Willing I, s. 35 - 37; Francis L. Carsten, *Reichswehr und Politik 1918 - 1933* (Köln . Berlin, 1964), s. 19; Helmut Heiber, *Adolf Hitler. Eine Biographie* (Berlin, 1960), s. 32.

² Franz-Willing I, s. 41 - 42.

sesti niin hyvin, että hänet pian komennettiin valistuskursseille, joiden tehtävänä oli opettaa "kansalaisajattelua" (staatsbürgerliches Denken).¹

Ensimmäisen kurssin, joka pidettiin 5. - 12. kesäkuuta 1919, ohjelman pääkohdista kiintoisimpia tämän tutkimuksen kannalta olivat "Die politische Geschichte des Krieges" ja "Unsere wirtschaftliche Lage und die Friedensbedingungen".² Hitlerin omien sanojen mukaan kurssille osallistuminen oli hänelle tärkeää erityisesti siksi, että hän sai mahdollisuuden tutustua samanmielisiin tovereihin ja keskustella heidän kanssaan perusteellisesti silloisesta tilanteesta.³ Ensinmainitusta aiheesta esitelmöi professori Karl Alexander von Müller ja hänen toisena teemanään oli "Die deutsche Geschichte seit der Reformation".⁴ Müller tarkoittanee esitelmää sodan poliittisesta historiasta, kun hän mainitsee muistelmissaan puhuneensa "eräänä aamupaivana Saksan sotasyllisyydestä".⁵ Müller oli jo toukokuussa julkaissut kirjoituksen "Die Deutschen in Versailles", jossa hän käsitteli Saksan valtuuskunnan epäkunnioittavaa vastaanottoa sekä valtuuskunnan johtajan kreivi Brockdorff-Rantzaun käytöstä. Müller mainitsi myös Brockdorff-Rantzaun hylänneen painokkaasti Saksan yksinomaisen syyllisyyden ja arvostelleen ankarasti nälkäsaarron julmuutta puolustuskyvytöntä kansaa vastaan.⁶ Saksan taloudellisesta tilanteesta ja rauhanehdoista puhui BVP:hin kuulunut Dr. Michael Horlacher.⁷ Ellei Hitler aikaisemmin ollut perehtynyt rauhanehdoihin, nyt hän ainakin kuuli arvossapidettyjen henkilöiden esitelmää ja kritiikkiä. Esitelmien teemat näyttävät myös vaikuttaneen Hitlerin omaan aihevalintaan myöhemmin.

Merkittävää oli myös Hitlerin tutustuminen Federiin kurssien aikana. Kirjoituksessaan toukokuulta 1919 Feder nimitti mammonismia oman aikansa sairaudeksi ja totesi, että kaikki kauniit sanat, joita ennen vallankumousta oli korviin kuiskittu, olivat toteutumatta: sovintorauha,

¹ Joachim C. Fest, *Hitler. Eine Biographie* (Frankfurt/M, Berlin, Wien, 1973), s. 121 - 123.

² *Kurssiohjelma. Deuerlein VZ 1959/2, Dok. 2, s. 191 - 192.*

³ *Hitler, Mein Kampf*, s. 227.

⁴ Ks. viite 1.

⁵ *Karl Alexander von Müller, Mars und Venus. Erinnerungen 1914 - 1919* (Stuttgart, 1954), s. 338. Myöhemmin Müller oli mukana Hitlerin vallankaappausyrityksessä lähinnä sivustakatsojana ja hän esiintyi todistajana Hitler-Putschin oikeudenkäynnissä 7.3.1924. *Jäckel, Nr. 613, s. 1130, lisäys. Kursseille osallistumiseen vaikuttii epäilemättä se, että Feder oli Müllerin vävy ja lisäksi Müller ja Hitlerin esimies yleisesikuntakapteeni Karl Mayr olivat koulutovereita. Karl Alexander von Müller, Erinnerungen. Im Wandel einer Welt. 1919 - 1932. Bd. 3. Hrsg. von Otto Alexander von Müller (München, 1966), s. 165 - 167; Deuerlein, VZ 1959/2, s. 182.*

⁶ *Süddeutsche Monatshefte (SM), Heft 8, Mai 1919, s. 89 - 94.*

⁷ *Deuerlein, VZ 1959/2, s. 192.*

Kansainliitto, kansansuvereniteetti, demokratia, sosialismi, kapitalismin tuhoaminen jne. Feder syytti rahamahteja (Englanti ja Yhdysvallat) maailmansodan rahoittamisesta ja siitä, että ne suurten lehtien omistajina olivat taitavalla lehdistöpropagandalla ruokkineet Ranskan revanssiajatusta, panslavismia ja serbien suurvaltaylpeyttä sekä näiden rahan- tarvetta, niin että maailmanpalon täytyi syttyä. Rauhansopimuksen taloudellisten määräysten seurauksia ei Federin mukaan vielä edes tajuttu.¹

Federin merkitystä Hitlerin poliittisen toiminnan alkamiseen on pidetty ratkaisevana. Feder julkaisi 1919 myös ehdotuksensa raha- ja luottouudistukseksi. Sodanaikaisen lainapolitiikan hän tuomitsi täysin, koska hänen mukaansa juuri sotalainapropaganda oli murtanut Saksan kansan moraalisen lujouden ja valmistanut näin ensisijaisesti tuhoa.² Väite, että Saksa oli yhdessä yössä tullut rutiköyhäksi maaksi, osoitti Federin mielestä samanlaista kansallisen arvokkuuden puutetta kuin "rauhanapostoli Erzbergerin" protestointi ja armonruikutus.³ Feder viittasi tässä Erzbergerin toimintaan valtiopäivien rauhanpäättöstä tehtäessä heinäkuussa 1917. Armonruikutus tarkoittanee Erzbergerin pyrkimyksiä aselevon pidentämiseksi talvella ja keväällä 1919.⁴ Federin 1923 ilmestynyttä teosta "Der deutsche Staat, auf nationaler und sozialer Grundlage. Neue Wege in Staat, Finanz und Wirtschaft" Hitler nimitti kansallissosialistisen liikkeen katekismukseksi.⁵

Vaikka Federin teoriat nykyisestä lukijasta tuntuvat naiiveilta, on muistettava, että hän kehitteli niitä aikana, jolloin useimmille porvaristoon kuuluville Saksan romahdus oli tullut yllättäen. Valtakunnan talouden stabiiliutta ei juuri sodan aikana epäilty.⁶ Hitler kertoi myöhemmin, ettei hänellä ollut selvää kuvaa pääomien suhteista, ennen kuin hän kuuli Federin esitelmän.⁷ Voisi myös ajatella, että Federin yksinkertaiset teoriat koron täydellisestä poistamisesta olivat sovelias propagandakeino, joka voitiin sitten valtaannousun jälkeen hylätä. Li-

¹ *Gottfried Feder, Das Manifest, s. 11 - 12; 23. Federin sekä myöhemmin muiden kansallissosialistien antikapitalismi ei taistellut pääomaa vastaan sinänsä, vaan erotettiin kansainvälisissä (juutalaisissa) käsissä ollut suur- ja lainapääoma ja kansallisesti arvoa tuottanut teollisuuspääoma, josta usein esimerkkinä käytettiin Kruppia. Tyrell, Vom "Trommler", s. 20.*

² *Gottfried Feder, Der Staatsbankrott: Die Rettung (München, 1919), s. 6.*

³ *ibid., s. 22.*

⁴ *Erzberger oli 20.6.1919 lähtien finanssiministeri ja Feder lähetti hänelle 11.7.1919 talousasioita käsittelevän kirjeen. VB 19.9.1919.*

⁵ *Ernst Nolte, Der Faschismus in seiner Epoche (München, 1963), s. 399.*

⁶ *Tyrell, The Shaping of the Nazi State, s. 50.*

⁷ *Hitler, Mein Kampf, s. 228 - 229.*

säksi hänen ajatuksiaan esimerkiksi valtion vararikosta käytettiin hyväksi vastustettaessa sotakorvauksia.

Toisella kurssilla 23. kesäkuuta - 5. heinäkuuta 1919, jolle Hitler todennäköisesti myös osallistui, luennottiin ulkopolitiikasta sodan päättymisen jälkeen, sisä- ja ulkopolitiikan yhteydestä, bolshevistisesta Venäjästä, taloudesta, Saksan historiasta, Reichswehrin merkityksestä sekä käsiteltiin Baijeria ja valtakunnan yhteyttä.¹

Hitlerin kertoman mukaan kurssien piirissä suunniteltiin uuden puolueen perustamista, josta ei kuitenkaan tullut mitään.² Kurssien merkitystä ei kuitenkaan voi aliarvioida. Kuten Maser sanoo, Hitler sai vaikutteita ja ennen kaikkea hän sai mahdollisuuden aloittaa myöhemmin määrääväksi tulleen toimintansa.³

Näiden ensimmäisten kurssien aikana Hitler teki vaikutuksen antiseemitistisillä puheillaan professori von Müllerin ja esimieheensä yleisesikuntakapteeni Karl Mayriin, joiden suosituksesta hän sitten itse esiintyi puhujana seuraavalla kurssilla.⁴ Mayr ylitti, kuten samassa Reichswehrgruppenkommandossa toimiva kapteeni Ernst Röhm, virkavelvollisuutensa ja pyrki toteuttamaan kunnianhimoisia poliittisia suunnitelmia. Kuten monet muutkin puolustusvoimien upseerit, Mayr oli tehnyt tiettyjä johtopäätöksiä sota- ja vallankumoukokemuksista. Varusteluvoimien lakot ja armeijan tapahtumat olivat opettaneet, ettei revanssisotaa voitaisi käydä ilman työläisten ja sotilaiden voimakkaampaa poliittista huomioinnon ottamista.⁵ Tälle kolmannelle kurssille osallistui myös kotiin palaavia sotavankeja.⁶ Haluttiin korostaa historian merkitystä erityisesti käsiteltäessä sotasyllisyyttä. Mayrin mukaan von Müllerin olisi pitänyt esitelmöidä sotasyllisyydestä. Kurssin ohjelman ja loppuselostuksen mukaan Müller ei kuitenkaan enää tälle kurssille osallistunut, vaan esitelmän aiheesta "Wer trägt die Schuld am Weltkrieg" piti 20. elokuuta 1919 kurssin johtajana toiminut Rudolf Beyschlag.⁷ Muita tämän tutkimuksen kannalta kiintoisia aiheita olivat "Der Aufstieg des deutschen Volkes" ja "Weltkrieg und Weltrevolution". Hitler esitelmöi 23. elokuuta 1919 aiheesta "Friedensbedingungen und Wiederaufbau" ja kahta päivää myöhemmin hän selvitteli sosiaali- ja talouspoliittisia iskusanoja. Hitlerin toiminta ei kuitenkaan rajoittunut

¹ Kurssiohjelma. Deuerlein, VZ 1959/2, Dok. 2b, s. 193.

² Hitler, *Mein Kampf*, s. 227.

³ Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 137.

⁴ Deuerlein, VZ 1959/2, s. 182.

⁵ Petzold, s. 85.

⁶ Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 137.

⁷ Mayr *Beyschlagille 18.7.1919*. Deuerlein, VZ 1959/2, Dok. 6, s. 197 - 198. *Beyschlagia* puhutellaan dokumenteissa vain "Herr Beyschlagiks". Hän oli tavallinen jalkaväkisotilas kuten Hitlerkin. *id.*, s. 180.

näihin esitelmiin. Yliluutnantti Bendtin loppuselostuksen mukaan Hitler täydensi Beyschlagin kuutta esitelmää poimien eri esitelmistä yksityiskohtia ja selvittäen ne "mitä eloisimmalla ja helposti käsitettävällä tavalla"¹.

Hitlerin ensimmäisen esitelmän aihe oli lähes sama kuin Harlacherin teema aikaisemmalla kurssilla. Rauhansopimus oli jo kaikkien tiedossa ja keskustelu kävi vilkkaana. Kurssille osallistuneiden sotilaiden kertomukset olivat Hitlerin osalta yksinomaan myönteisiä. Häntä nimitettiin synnynnäiseksi kansanpuhujaksi ja hänen esityksensä rauhanehdoista herätti erityistä mielenkiintoa.² Myös kurssin johto oli Hitleriin tyytyväinen ja hänestä tuli yksi osaston tärkeimmistä työntekijöistä.³ On siis merkittävää, että Hitler jo ennen tutustumistaan DAP:hen puhui kahdesta kansallissosialisteille oleellisesta temasta: juutalaiskysymyksestä ja rauhanehdoista. Lisäksi tutustuttuaan Federiin hän ryhtyi muokkaamaan kansallissosialistien talouskäsityksiä.

Onkin katsottu, ettei Hitler näiden kurssien aikana pelkästään imenyt itseensä yleissaksalaisia ja antisemiittisiä ajatuksia, vaan onnistui myös tuomaan itse ne ilmi tehokkaassa muodossa.⁴ Hitler kuvaa Mein Kampfissa päätöksensä "tulla poliitikoksi" tapahtuneen jo Pasewalkissa, kun hän sai tiedon Saksan aselevosta. Petzoldin väite, että Hitler tuli todella tietoisesti retorisisista kyvyistään armeijan kurseilla vaikuttaa erittäin todennäköiseltä. Edellisen perusteella ei taas voi pitää luotettavana Hitlerin kuvausta DAP:n tilaisuudesta 16. lokakuuta 1919, jolloin hän esiintyi ensimmäisen kerran puhujana puolueen jukisessa kokouksessa. Hitler nimittäin väittää, että hän vasta tuolloin "huomasi osavansa puhua". Jo kurssien aikana Hitleriin oli kiinnitetty huomiota mahdollisena kansallisena demagogina. Mayr käytti häntä edelleen koulutus- ja valvontatehtävissä. Jo ennen kuin Hitler tässä ominaisuudessa vieraili DAP:n kokouksessa, oli hän myös muokannut asenteensa juutalaiskysymykseen. Hänen asiaa koskeva kirjeensä osoittaa perehtyneisyyttä problematiikkaan sekä kykyä käyttää antisemiittisiä ennakkoluujoja poliittisesti hyväksi.⁵

¹ *Yliluutnantti Bendtin loppuselostus 25.8.1919. Deuerlein, VZ 1959/2. Dok 8, s. 199.*

² *Katkelmia valistuskommando Beyschlagiin määrättyjen sotilaiden kertomuksista 23. - 24.8.1919. Ibid., Dok 9, s. 200 - 201.*

³ *Maser, Der Sturm auf die Republik, s. 139.*

⁴ *Petzold, s. 85 - 86.*

⁵ *Hitler, Mein Kampf, s. 225; 390 - 391; Hitlerin kirje Gemlichille 16.9.1919. Deuerlein, VZ 1959/2, Dok 12, s. 203 - 204; Petzold, s. 91. Gemlich oli toiminut kurssien Vertrauensmannina Münchenissä. Fest, s. 167.*

2. Brest-Litovskin ja Versailles'n rauhansopimusten vertailu tärkeimpänä puheteemana 1919 - 1920

Baijerin neuvostovallan kukistumisen jälkeen Mayr oli antanut tehtäväksi valvoa 49 poliittista puoluetta ja organisaatiota Münchenissä. Hän tuki taloudellisesti nationalistisia kustantamoja ja järjestöjä. Mayrin apuna työskentelivät mm. Hitler ja Esser.¹ Oikeistojärjestöjen aktiviteetti lisääntyi syyskuun puolivälissä 1919, kun keväällä panttivankien surmaamiseen syyllistyneet tuomittiin kuolemaan. Myös DAP käytti tätä mielipiteiden radikalisoitumista hyväkseen. Tässä tilanteessa Mayr antoi Hitlerille käskyn hankkia tietoja DAP:stä. Hitler osallistui 12. syyskuuta DAP:n kokoukseen, jossa hänen tuntemansa Feder oli pääpuhujana.² Tilanne ei siis voinut olla niin outo kuin Hitler Mein Kampfissa esittää.³

Federin talousasioita koskeneen esityksen jälkeen syntyi keskustelu, jossa käsiteltiin Baijerin suhteita valtakuntaan ja Itävaltaan. Hitler puolusti valtakunnan yhteyttä sellaista puhujaa vastaan, joka kannatti Baijerin eroa Saksasta ja sen liittämistä Itävaltaan. St. Germainin rauhansopimus oli allekirjoitettu kaksi päivää aikaisemmin ja se sisälsi kiellon Saksan ja Itävallan yhteenliittymisestä (Anschluss) kuten Versailles'n sopimuskin.⁴ Hitlerillä oli siis alusta lähtien selvä kanta myös Baijerin separatismiin, jota hän jatkossa johdonmukaisesti noudatti kaikkein kriittisimmissäkin Baijerin ja valtakunnan välisissä konflikteissa.

Kokouksen jälkeen Drexler antoi Hitlerille kirjasensa "Mein politisches Erwachen". Siinä ei voinut olla Hitlerille paljoakaan uutta, vaikka hän Mein Kampfissa antoikin sille suuren merkityksen, jota myös Drexler vielä 1936 korosti.⁵

Hitlerin tultua hyväksytyksi puolueen jäseneksi 16. syyskuuta 1919 hän esiintyi ensimmäisen kerran julkisessa puoluekokouksessa tasan kuukautta myöhemmin. Pääpuhujana tilaisuudessa oli yleissaksalaisen aikakauskirjan "Deutschlands Erneuerungin" päätoimittaja Dr. Erich Kühn, joka esiintyi usein DAP:n kokouksissa Hitlerin puhuessa vasta hänen jälkeensä. Tosin Hitler saattoi tavallaan varastaa pääpuhujan

¹ Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 153 - 154; Franz-Willing I, s. 38.

² Franz-Willing I, s. 39.

³ Hitler, *Mein Kampf*, s. 237.

⁴ Hitler, *Mein Kampf*, s. 238 - 239; Franz-Willing I, s. 66 - 67.

⁵ *ibid.*, s. 239; Drexlerin kirje Münchenin ylipormestari Feilerille 16.10.1936. Sit. Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 165.

aseman toimimalla "pääkeskustelupuhujana" (Hauptdiskussionsredner).¹ Kühnin asema vaikutti ilmeisesti siihen, että Hitler puheenvuorossaan korosti saksalaisen lehdistön merkitystä "juutalaislehtien" vastapainona.²

Pääpuhujana Hitler esiintyi kuitenkin jo 13. marraskuuta 1919, jolloin hänen aiheenaan oli "Brest-Litowsk und Versailles". Teema oli Hitlerin itsensä kertoman mukaan yksi tuon ajan tärkeimmistä puheaiheista. Hitler väitti, että marxilainen hävitys- ja vihollisen myrkytyspropaganda olivat saaneet ihmiset ajattelemaan, että Versailles'n rauhansopimus oli Saksalle vain oikeudenmukainen kosto Brest-Litovskin rauhansopimuksesta. Näiden rauhansopimusten vertailuun Hitler oli valmistautunut jo toimiessaan armeijan "Vertrauensmannina" ja hän oli laatinut aiheesta lentolehtisen, jota Hitlerin mukaan painettiin paljon ja osan hän varasi myöhemmin puolueen käyttöön.³ Lentolehtinen alkaa jo aselepoehdoista, joita Hitlerin mainitaankin vertailleen erityisen taitavasti.⁴ Hitler piti vertailussaan Brest-Litovskin sopimuksessa lievempanä mm. sitä, ettei siinä ollut joukkojen vetäytymismääräyksiä. Perustelu on täysin ontuva, sillä sellaiset määräyksethän olisivat voineet koskea vain saksalaisia, jotka olivat miehittäneet Puolan ja laajat Venäjän länsiosat, jotka tunnetusti Saksan oli tarkoitus saada ainakin taloudelliseen hallintaansa. Samasta syystä paradoksaaliselta vaikuttaa vertailu tavaraliikenteen jatkumisesta. Brest-Litovskin alueluovutuksia Hitler piti oikeutettuina siksi, ettei Venäjä menettänyt mitään kansallisuudeltaan venäläisiä alueita, vaan itse alistamiaan vieraita kansoja. Tosin Hitler Versailles'n sopimuksessa juuri tämän kohdan vertailussa luetteli Saksan menetyksinä myös siirtomaat, taloudelliset ja sotilaalliset menetykset sekä johtomiesten luovutusvaatimukset. Luovutusvaatimusten vertailussakin on selvä epäloogisuus, sillä eihän Saksa Venäjän vallankumouksen jälkeen olisi voinut vaatia sodasta vastuullisia henkilöitä tai sodanjohtoa luovutettavaksi. Syyn (ilmeisesti aselevosta) Hitler vieritti Erzbergerin niskoille. Edelleen Hitler arvosteli liittoutuneiden valvontakomission lähettämistä Müncheniin, palkka-armeijaa ja aseiden luovutusvaatimuksia. Vertailu oli siis ontuvaa, eikä ole ihme, ettei sillä

¹ Hitler, *Mein Kampf*, s. 389; Petzold, s. 103 - 105.

² Keskustelu DAP:n kokouksessa 16.10.1919. MB 22.10.1919. Jäckel, Nr. 63, s. 91. Väite, että juutalaiset hallitsivat valtaosaa lehdistöstä oli ns. kansallisissa piireissä varsin yleinen ja kansallissosialisteista Rosenberg käsitteli sitä usein.

³ Hitlerin puhe "Brest-Litowsk und Versailles" DAP:n kokouksessa 13.11.1919. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 66, s. 92 - 93; Hitler, *Mein Kampf*, s. 519 - 525. Hitler oli siis "Vertrauensmann" eikä suinkaan "Bildungsoffizier", kuten hän *Mein Kampfissa* väittää. Virhe on toistunut myös vanhemmassa kirjallisuudessa.

⁴ VB 10.3.1920. Selostus koskee samanaiheista kokousta 4.3.1920. Lehtilehtisen teksti ks. Jäckel, Nr. 72, s. 101 - 104.

pystytty vakuuttamaan ainakaan työläisiä.¹ Säilyneissä selostuksissa toisin valitetaan sitä, että läsnä oli vain 20 - 30 työläistä, mutta sen sijaan runsaasti opiskelijoita, upseereja, kauppiaita ja sotilaita.²

Brest-Litovskin rauhansopimuksen määräyksissä oli ollut demobilisointi, joka koski myös uutta puna-armeijaa ja olisi käytännössä merkinnyt sotavoimien saattamista rauhantilaan. Versailles'n demilitarisointimääräykset menivät pitemmälle, joille osittain oli esikuvia aikaisemmissa rauhansopimuksissa, mutta esimerkiksi puolisolitaallisten organisaatioiden kielto oli uutta.³ Puheensa 13. marraskuuta 1919 Hitler päätti sanoilla: "Das deutsche Elend muss durch deutsches Eisen zerbrochen werden. Diese Zeit muss kommen".⁴ Tulevan nousun Hitler edellytti alusta saakka tapahtuvan asevoimin.

Brest-Litovskin ja Versailles'n rauhansopimusten vertailu oli todella Hitlerin mieliteema alkuvaiheessa. Hän kertoo *Mein Kampf*issa, että "maailmanpalon todelliset syyt" sekä "Brest-Litovskin ja Versailles'n rauhansopimukset" olivat tärkeimpiä aiheita ja hän sanoi toistaneensa näitä esitelmiä kymmeniä kertoja aina uudessa muodossa, kunnes vähintään näistä asioista oli levinnyt varma, selvä ja yhtenäinen käsitys niiden ihmisten keskuuteen, joiden joukosta kansallissosialistinen liike hankki ensimmäiset jäsenensä. Hitler myönsi kyllä muidenkin puolueiden puhuneen samoista asioista, mutta se ei ollut hänen mielestään "valistustoimintaa", koska toisten puolueiden kokouksissa kuulijat olivat jo ennestään samaa mieltä puhujien kanssa, kun taas Hitler halusi "käännyttää harhautuneita työläisiä".⁵ Tässäkin mielessä Hitler veti jo varhain rajan DAP:n ja muiden oikeistopuolueiden välille. Näkyvästi se tuli esille propagandakeinojen valinnassa ja aiheiden käsittelyssä.

Tarkimmat selostukset aiheesta Brest-Litovsk ja Versailles ovat säilyneet 4. maaliskuuta 1920 pidetystä kokouksesta. Hitlerin puheen otsikko oli nähtävästi suuremman huomion herättämiseksi "Die Wahrheit über den 'Gewaltfrieden von Brest-Litowsk?' und den sogenannten 'Frieden der Versöhnung und Verständigung von Versailles'".⁶ Täysin huomioonottamatta puheessa jäi se, että 1917 - 1918 Saksa oli ollut rauhan sanelija ja 1918 - 1919 sodan häviöjä, samoin kuin Saksan todelliset pyrkimykset, kesän 1918 lisäsopimukset ja Bukarestin rauhansopimus Romanian kanssa. Toisaalta esille tuotiin se, ettei Versailles'n rauhansopimus ollut kahden neuvotteluosapuolen keskustelujen tulosta. Saksan eristyneisyyden korostamisessa tulivat näkyviin *Weltpolitikin*

¹ Väite, ettei vertailu purrut työläisiin, *Petzold*, s. 105.

² *Jäckel*, Nr. 66, s. 92, viite 3.

³ *Baumgart*, HZ 210/3 1970, s. 614.

⁴ *Jäckel*, Nr. 66, s. 93.

⁵ *Hitler*, *Mein Kampf*, s. 518 - 524.

⁶ *Hitlerin puhe NSDAP:n kokouksessa 4.3.1920. VB 10.3.1920. Jäckel*, Nr. 87, s.

"saarron" (Einkreisung) iskulauseet uudessa muodossa, esimerkiksi Saksan ja muiden keskusvaltojen jättäminen Kansainliiton ulkopuolelle. Hitlerin käsitellessä sotakorvauksia kuului välihuuto: "Daran ist Erzberger, der Erzschieber schuld!" Korvauksien osalta Hitler toi julki myöhemmin usein toistuneen väitteen, jonka hän nyt esitti kaikkien rintamatovereiden käsitykseksi: Pohjois-Ranskan tuhoihin Englanti oli enemmän syyllinen kuin Saksa. Yleistä suhtautumista Wilsonin rauhanohjelmaan kuvasti se, että myös Hitler halusi unohtaa ne kohdat, mitkä olivat Saksalle epäedullisia. Esimerkiksi Elsass-Lothringenista Hitler totesi, että alue täytyi saada takaisin ja että ranskalaiset "lentäisivät ulos" yhtä suurella riemulla kun heidät nyt oli otettu vastaan. Hitler käsitteli puheessaan vielä laajasti tavaraluovutuksia ja tulevia sotakorvauksia, joiden lopulliseksi määräksi hän liioitellusti arvioi 500-700 miljardia ja maksamiseen kuluvan 80 - 100 orjatyövuotta. Kansallisuuden merkitys Hitlerille korostui hänen käsitellessään sodanjohtajien luovutusvaatimuksia. Hän nimittäin totesi, ettei hänelle merkinnyt mitään se, oliko kysymys Hindenburgista, Ludendorffista tai jostain kommunistista, vaan se, että he olivat Saksan kansalaisia (Volksgenosse). Kokousselostuksessa on lukuisia välihuutoja ja puhe aiheutti siinä määrin levottomuuksia, että paikallaolleiden noin 50 Reichswehrin sotilaan kerrotaan heittäneen ulos välihuutoja esittäneet kommunistit. Sen sijaan "suunnattomia suosionosoituksia ja melua" aiheutti Hitlerin julistus Versailles'n rauhansopimuksen hävittämisen välttämättömyydestä. Kokouksen lopuksi hyväksytyissä päätöksissä puhutaan kuitenkin vain rauhansopimuksen tarkistuksesta.¹ Mahdollisesti päätökset oli laatinut etukäteen joku muu kuin Hitler, vaikka hänkin saattoi ainakin puheselostusten mukaan alkuajoina puhua myös revisiosta.

Hitler väitti Mein Kampfissa, että hänen puhuessaan Versailles'n rauhansopimuksesta juuri työläiset esittivät välihuutoja: "Entäs Brest-Litovsk!" Tällaisia ei kokousselostuksissa kuitenkaan näy. Kiintoisaa on lisäksi, että esimerkiksi Lenin esitti rauhansopimuksista paljolti samaa kuin Hitler. Tässä on tietenkin otettava huomioon länsivaltojen interventiot ja odotukset vallankumoksen leviämisestä nimenomaan Saksaan. Interventioiden takia Leninillä ei ollut mitään syytä tukea länsivaltojen politiikkaa. Hänen täytyi luonnollisesti myös puolustaa omaa ratkaisuaan. Myös Saksan äärivasemmiston piirissä Versailles'n sopimus saatettiin nähdä samalla tavalla hengähdystaukona vallankumouksellisessa kehityksessä kuin Brest-Litovsk.² Jo pian Versailles'n rauhanehtojen tultua julkisuuteen tilannetta Saksassa oli verrattu Brest-Litovskiin

¹ Jäckel, Nr. 87, s. 114 - 115. Muissa päätöksissä vaadittiin kuolemanrangaistusta keinottelijoille ja koronkiskureille sekä vapaata Saksan valtakuntaa.

² Baumgart, HZ 210/3 1970, s. 588; Otto Ernst Schüdekopf, Linke Leute von Rechts. Die nationalrevolutionären Minderheiten und der Kommunismus in der Weimarer Republik (Stuttgart, 1960), s. 71.

juuri suna mielessä, ettei rauhasta tulisi pysyvä.¹ USPD:n vasemman siiven johtaja Ernst Däumig oli myös todennut, että yhtä vähän kuin Trotski oli allekirjoittaessaan Brest-Litovskin sopimuksen ajatellut noudattaa sitä, yhtä vähän tarvitsi saksalaisten noudattaa ententen sanelu-rauhaa.² Molemmat rauhansopimukset nähtiin siis äärivasemmiston piirissä samanlaisen imperialistisen politiikan ilmentymänä, eikä voinut olla kysymys siitä, että Versailles'ta olisi pidetty kostonä Brest-Litovskista, kuten Hitler esitti.

Missään virallisissa dokumenteissa ei myöskään näy, että ententevallat olisivat käyttäneet Brest-Litovskia Versailles'n esikuvana tai oikeutuksena, tosin yksityisissä lähteissä on sentapaisia mainintoja. Vertailua voitiin käyttää myös osoittamaan, että Versailles'n rauhanehdot olivat Saksalle liian ankarat ja että tämä tulisi kostautumaan liittoutuneille. Saatettiin katsoa, että saksalaisten kohtelu kostautuisi liittoutuneille samoin kuin venäläisten kohtelu Brest-Litovskissa oli kostautunut saksalaisille.³

Hitlerin puheissa Brest-Litovskista tulivat myös näkyviin myöhemmin Mein Kampfista tunnetut idänpolitiikan periaatteet, joskaan sitä ei mainittu ulko- ja elintilapolitiikan yhteydessä. Toisen maailmansodan aattona mahdollinen kätkeyty yhteys tuli esille ennen kaikkea Englannissa. Siihen viitataan Wheeler-Bennetin teoksessa "Brest-Litovsk. The Forgotten Peace", jossa puhutaan myös suoraan Saksassa vallitsevasta Brest-Litovskin mentaliteetista.⁴

Hitler puhui tammi- ja helmikuussa 1920 kahdeksan kertaa puolustusvoimien jatkokoulutuskursseilla ja puheista neljän aiheena oli Versailles'n rauhansopimus.⁵ Koska puheista ei ole säilynyt muuta kuin otsikot, ei voida varmuudella tietää, käsittelikö hän myös Brest-Litovskia. Kun hän kuitenkin samaan aikaan vertaili sopimuksia DAP:n kokouksissa, joissa oli myös läsnä sotilaita, tuntuisi loogiselta, että hän esitti samaa kursseilla.

Brest-Litovskin ja Versailles'n sopimusten vertailun tärkeyttä osoittaa sekin, että se oli usein aiheena DAP:n ensimmäisissä kokouksissa

¹ *Yhdysvaltain sotilastiedustelupalvelun muistio saksalaisten mielipiteistä rauhanehtoihin 11.5.1919. U.S. Military Intelligence Reports: Germany 1919 - 1941 (USMIR). Jyväskylän yliopiston historian laitoksen mikrofilmikokoelmat, Reel III, 0545.*

² *Keskustelu Saksan yleisestä sisäpoliittisesta tilanteesta 14.5.1919. Auswärtiges Amt (AA). Alte Reichskanzlei. AA3, Friedensverhandlungen 1.1919 - 7.1919. Jyväskylän yliopiston historian laitoksen mikrofilmikokoelmat, T-120 Roll 1678, D 798907.*

³ *Baumgart, HZ 210/3 1970, s. 592. Kysymyksessä oli kirje eteläafrikkalaiselle kenraali Smutsille, joka tunnetusti puolusti saksalaisia mm. siirtomaakysymyksissä.*

⁴ *ibid., s. 591.*

⁵ *Hitlerin puheet 26.1.1920, 31.1.1920, 14.2.1920 ja 28.2.1920. Jäckel, Nr. 75, 78, 81 ja 85, s. 106 - 111. Muiden puheiden aiheena oli "Die politischen Parteien und ihre Bedeutung", ibid., Nr. 76, 77, 82 ja 84, s. 107 - 111.*

Münchenin ulkopuolella.¹ Itse Brest-Litovsk - problematiikkaan puheet eivät tuo uutta ja ymmärrettävää onkin, että niissä toistettiin aiemmin Münchenissä esitettyä. Samanaikaisesti, kun Hitler Münchenissä puhui ajankohtaisista aiheista (esimerkiksi loppukesästä 1920 Span neuvotte- luista), muualla kerrattiin alkuaikeiden puheteemoja², paitsi milloin paikkakunnalla oli pidetty jo useita tilaisuuksia. Sen sijaan Baltian sak- salaisena omalla tavallaan aihetta käsitteli Rosenberg vielä toukokuussa 1921. Hänen mukaansa olisi 1918 pitänyt tukea Ukrainan saksalaisystä- vällisiä separatisteja ja Pietari olisi voitu helposti vallata. Jyrkkä bolshevismin vastaisuus näkyi suna, että solmimalla rauha "kansainvä- listen seikkailijoiden ja rikollisten joukon" kanssa, se oli laillistettu Saksan kansan silmissä neuvottelukelpoiseksi hallitukseksi. Rosenberg ei vielä tuolloin uskonut punaisten voittoon ja hän siis katsoi, ettei Brest-Litovskin rauhaa olisi pitänyt lainkaan solmia; hän nimitti sitä luonnonvastaiseksi ja Versailles'n sopimukseen verrattuna lempeäksi.³

¹ Esim. Hitlerin puhe "Die Wahrheit über den Gewaltfrieden von Brest-Litowsk und den 'Frieden der Verständigung und Versöhnung' von Versailles" Deutsch- völkischer Schutz- und Trutzbundin kokouksessa Stuttgartissa 7.5.1920. VB 15.5.1920. Jäckel, Nr. 98, s. 113; Hitlerin puhe "Der Schandfriede von Brest-Litowsk und der Versöhnungsfriede von Versailles" Kolbermoossa 19.6.1920. VB 29.6.1920. Jäckel, Nr. 110, s. 149. Stuttgartin Schutz- und Trutzbundin osasto oli halunnut saada puhujia ulkopuolelta ja Eckart oli suositellut Hitleriä. Lukuisista antisemiittisistä oikeistojär- jestöistä Schutz- und Trutzbundin propagandateemat olivat ehkä lähinnä kansallisso- sialismia. Hitler luki kansallisten järjestöjen ansioksi sen, että ne olivat ensimmäisi- nä nimenneet juutalaiskysymyksen Saksan kansan olemassaolonkysymykseksi, mutta järjestöt eivät Hitlerin mukaan olleet hyödyntäneet tätä poliittisesti. Vaikka Hitler halusi vetää rajan puolueensa ja järjestön välille, hän käytti sitä toisaalta tilaisuu- den tullen hyväkseen. Uwe Lohalm, *Völkischer Radikalismus. Die Geschichte des Deutschvölkischen Schutz- und Trutzbundes 1919 - 1923* (Hamburg, 1970), s. 133; propagandateemoista esim. s. 185 - 186. Hitlerin puhetilaisuudessa mainitaan olleen läsnä marxilaisia ja juutalaisia sekä maa- ja valtiopäiväedustajia. Eugen Hang, *Auf- zeichnungen zur Vorgeschichte der Entstehung der NSDAP in Stuttgart*. NSDAP Ha, IfZ MA-738.

² Hitlerin puhe "Spa - Moskau - oder wir?" 27.7.1920. Jäckel, Nr. 124, s. 165 - 166; Hitlerin puhe entisille rintamasotilaille 1.8.1920 Nürnbergissä. *Adolf Hitler in Franken. Reden aus der Kampfzeit*. Hrsg. Julius Streicher (Nürnberg, 1939), s. 9 - 10. Teosta ei ole paljon käytetty lähteenä, koska se on koottu huomattavasti myö- hemmin läsnä olleiden muistiinpanoista. Esipuhe, s. 3.

³ Rosenberg, "Von Brest-Litowsk nach Versailles". VB 8.5.1921. *Kampf um die Macht. Schriften aus den Jahren 1921 - 1923* (München, 1943), s. 262 - 263. Samoi- hin aikoihin kun Rosenberg käsitteli rauhansopimuksia oli kansallissosialistien ko- kouksessa puhunut entinen "Etelä-Venäjän hallituksen lehdistöpäällikkö" Dr. Georg von Nemirovitsh-Dantschenko aiheesta "Ist Deutschland schuldig am Weltkrieg". VB 21.4.1921. Puhuja oli ollut monarkistisen ukrainalaisen kenraali Skoropadskin "lehdis- (jatkuu...)

Hitlerkin palasi rauhansopimusten vertailuun vielä toukokuussa 1921, todennäköisesti siksi, että kyse oli työläisistä, joiden esitettiin kärsineen rauhansopimuksesta eniten.¹ Mahdollisesti kysymyksen esilleottoon pitkäkhön ajan kuluttua vaikutti ajankohtainen Lontoon sotakorvaussopimus, jolloin rauhansopimuksen taloudelliset vaikutukset tulivat näkyviin koko laajuudessaan.

3. Syyllisyyden kiteytyminen juutalaisiin

Syyllisysteema liittyi läheisesti Weimarin tasavallan sisäpolitiikkaan, vallankumouksen toimeenpanoon ja propagandistisesti tärkeänä on pidettävä syytösten kohdistamista tiettyihin henkilöihin. Alusta saakka Hitlerin syytökset kohdistuivat Saksan hallitukseen ja sen jäsenistä erityisesti Erzbergeriin. Hitler puhui joulukuusta 1919 lähtien eri yhteyksissä aiheesta "Deutschland vor seiner tiefsten Erniedrigung", jolloin hän käsitteli etupäässä syyllisyysskysymystä. Drexler oli kirjassaan esittänyt sodan "todelliseksi syiksi" Venäjän vallanhalun, Englannin kilpailukateuden ja Ranskan kostonhalun.² Samantapaisten väitteiden kautta Hitler päätyi syyttämään silloisesta tilanteesta vallankumousta, Saksan hallitusta ja juutalaisia. Ulkovaltojen osalta Hitler selvitteli vain niiden sotaan osallistumisen motiiveja, eikä esittänyt suoranaisia syytöksiä.³

Schubert tulkitsee Hitlerin 10. joulukuuta 1919 pitämän puheen niin, että Hitler uskoi kohtalon johtaneen sotaan. Hän olettaa myös, ettei Hitler tuolloin pitänyt juutalaisia syyppinä sotaan, koska tämä ei vielä

³ (...jatkuu)
töagentti". Saksalaiset olivat asettaneet Skoropadskin 1918 Ukrainan kuvernööriksi. Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 405.

¹ Hitlerin puhe "Der deutsche Arbeiter und die Friedensverträge" NSDAP:n kokouksessa 31.5.1921. VB 5.6.1921. Jäckel, Nr. 256b, s. 427.

² Drexler, s. 5.

³ Hitlerin keskustelupuheenvuoro DAP:n kokouksessa 26.11.1919. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 67, s. 94 - 95; Hitlerin puhe DAP:n kokouksessa 10.12.1919. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 69a, s. 96 - 98. Teeman kanssa lähes samanniminen oli ollut lentolehtinen, jonka levittämisestä nürnbergiläinen kirjakauppias Johann Philipp Palm oli 1806 tuomittu kuolemaan lähellä Hitlerin myöhempää syntymäpaikkaa. Hitler piti tapahtumaa onnekkaana, koska se oli tuonut paikkakunnalle marttyyrisädekehän. Hitler, *Mein Kampf*, s. 2. Julius Streicher toi tämän yhteyden esille vielä kesällä 1945 poliittisessa testamentissaan. *Das politische Testament Julius Streichers* (Jay W. Baird) Dokumentation, VZ 1978/4, s. 683.

tuntenut ns. Siionin viisaiden pöytäkirjoja.¹ Hitler tosin mainitsi Saksan saaneen yhä uusia kohtaloniskuja, mutta hänen esittämänsä sodan taustat olivat varsin konkreettisia. Juutalaisia Hitler ei maininnut ulkopolitiikan yhteydessä, mutta toi esille heidän yhteytensä sekä liike-elämään että Saksan vasemmistoon, jota hän syytti vallankumouksesta ja rauhansopimuksesta. Tästä ei ole pitkä matka siihen johtopäätökseen, että juutalaiset hallitsivat sosialistista internationaalia. Lisäksi Hitler tutustui noihin aikoihin Rosenbergiin², joten ei ole mahdotonta, että hän ainakin välillisesti tiesi "Siionin viisaiden pöytäkirjoista".

Tilaisuudessa, johon osallistui myös muiden puolueiden (myös USPD:n) edustajia, Hitler saattoi esittää pahimmaksi roistoksi sellaisen, joka asettui juutalaisten käytettäväksi ja juutalaisten estävän taistelun kapitalismia vastaan. Puheessa on nähty myös itsestyytöksiä. Lyhyen selostuksen voi myös tulkita niin, että Hitler jo kehotti sisäiseen puhdistukseen ja kansalliseen yhtenäisyyteen, kun koko maailma oli saksalaisia vastaan.³ Julkisessa DAP:n kokouksessa Hitler vaati konkreettisesti juutalaisten maahanmuuton kieltämistä ja nyt ensimmäisenä perusteluna oli se, etteivät juutalaiset olleet saksalaisia, vasta sen jälkeen hän toi esille yhteyden suurpääomaan.⁴ Vaikkei Hitler ehkä vielä ollutkaan täysin omaksunut rotuantisemitismiä eikä ajatusta juutalaisten maailmanvalloitus suunnitelmasta, kansallisuus oli joka tapauksessa etualalla.

Hitlerin läheisen ystävän Eckartin puheessa oli jo kuitenkin selvästi esillä juutalaisten vaikutus maailmanpolitiikkaan. Rauhanehdot, joista Eckartilla tuolloin etusijalla olivat sodanjohdajien luovutusvaatimukset, olivat hänen mielestään ilmausta entente-maiden sairaasta kansansielusta, mikä taas oli seurausta vieraista vaikutuksista.⁵ Eckart toi myös ensimmäisenä esille vapaamuurarit juutalaisten rinnalle ja hän katsoi rauhanehtojen olleen näiden yhteisen, pitkäaikaisen toiminnan tulosta: "Hinter den gesammten Vorgängen des Kriegs-Entstehens, des Kriegs-Verlaufes und der Revolution stecken also unzweifelhaft Juden-Frei-

¹ Schubert, s. 38 - 39. Pöytäkirjojen alkuperästä ks. esim. *ibid.*, s. 111 - 112. Pese olettaa Hitlerin tutustuneen pöytäkirjoihin pian niiden saksaksi kääntämisen jälkeen kesällä 1919. Walter Werner Pese, *Hitler und Italien 1920 - 1926*, VZ 1955/2, s. 114.

² *ibid.*, s. 114; Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 182.

³ Hitlerin keskustelupuheenvuoro Schutz- und Trutzbundin kokouksessa 7.1.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 71, s. 101.

⁴ Hitlerin keskustelupuheenvuoro DAP:n kokouksessa 16.1.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 73, s. 105.

⁵ Selostus DAP:n jäsenkokouksesta 5.2.1920. Akte Wiegand, Nr. 111. NSDAP Ha, IfZ MA-734.

maurer als geheime Drahtzieher"¹ Plewnian mukaan Versailles'n sopimus tarjosi Eckartille nimenomaan hyvän syyn puhua maailmanlaajuisesta juutalaisten salaliitosta. Itse salaliittoaikatuksen hän oli omaksunut jo vuosina 1914 - 1916.² Edelleen Rosenberg oli jo varhain pyrkinyt yhdistämään bolshevisminvastaisuuden ja antisemitismin. Eckartin ohella myös Hitlerin esimies Mayr oli ollut Rosenbergiin yhteydessä. Rosenberg syytti juutalaisia sekä Brest-Litovskin että Versailles'n rauhansopimuksesta unohtamatta myöskään Erzbergeriä. Rosenberg väitti Cohnin ja Eisnerin "lahjoittaneen" saksalaisille Brest-Litovskin rauhan ja sitten yhdessä Erzbergerin ja kumppaneiden kanssa tehneen heidät aseettomiksi.³

Hitlerin ympärillä oli siis miehiä, jotka olivat vakuuttuneita juutalaisten laajoista hankkeista, joten Hitler ei voinut olla näistä asioista tietämätön. Lyhyiden selostusten perusteella hänen oma kantansa oli jo varhain samansuuntainen.

DAP:n ohjelmanjulistuskokoukseen mennessä 24. helmikuuta 1920 Hitler oli jo todellisuudessa noussut puolueen johtoon ja julkisia kokouksia vastustanut Harrer oli syrjäytetty tammikuussa. Hitler oli edelleen nimellisesti puolueen propagandajohtaja (Werbeobmann tai Werbe-redner), kuten aikaisemminkin. Puolueohjelman merkitystä on yleensä pidetty vähäisenä. On myös kiistelty siitä, kuinka suurelta osin se oli Hitlerin käsialaa. Tämän tutkimuksen kannalta on tärkeää, että ohjelman neljän ensimmäisen kohdan katsotaan merkinneen Hitlerille eniten. Rosenberg taas kirjoitti 1923, että vasta kohdat neljännestä kahdeksanteen toteuttaisivat todellisen demokratian.⁴ Toisaalta hän myös käsitteli laajalti neljää ensimmäistä kohtaa. Ensimmäisissä kohdissa tuotiin esille Suur-Saksan vaatimus ja vaadittiin Versailles'n ja St. Germainin rauhansopimusten kumoamista. Rosenbergin korostamissa kohdissa käsiteltiin taas kansalaisuus- ja rotukysymyksiä. Rauhansopimuksia käsittelevät kohdat otetaan jatkossa esille asiayhteydessään.

¹ Puheessa mainittiin myös ensimmäisen kerran ns. "Versailler Karte", jonka väitettiin olevan ennustus vuodelta 1890 esittäen Euroopan tulevaa tilannetta. Sen rauhanehdot olivat Eckartin mukaan toteuttaneet. *Versailler Karte. Akte Wiegand, Nr. 96. NSDAP Ha, IFZ MA-734.*

² *Plewnia, s. 28; 37.*

³ *Rosenberg, "Von Brest-Litowsk nach Versailles". VB 8.5.1921. Kampf um die Macht 1943, s. 262 - 263; Petzold, s. 92; Schüddekopf, Linke Leute von Rechts, s. 86. Cohn oli juutalainen asianajaja ja valtiopäiväedustaja, jonka Neuvosto-Venäjäin Berliiniin lähettiläs Joffe oli väittänyt ottaneen vastaan rahaa marraskuun vallankumouksen toimeenpanemiseksi. Eyck I, s. 186.*

⁴ *Bracher, Die deutsche Diktatur, s. 92; Nolte, s. 391 - 392; Alfred Rosenberg, Wesen, Grundsätze und Ziele der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (München, 1923), s. 21; Orlow, JMH 1965/2, s. 210 - 212. Eri lähteiden mukaan puolueen nimen muutos tapahtui joko tässä kokouksessa tai vähän myöhemmin.*

Ohjelmanjulistuskokouksella oli huomattava vaikutus puolueen jatko- toimintaan. Julkisia kokouksia alettiin pitää säännöllisesti viikottain, samoin keskusteluiltoja ja valiokunnan istuntoja. NSDAP:stä tuli Münchenin toimeliain puolue.¹ Joukkokokousten myötä on myös varsinainen "Hitler-liikkeen" katsottu alkaneen. Hitlerin aseman vahvistamiseen vaikutti vielä se, että nimellinen puheenjohtaja Drexler oli pääivät entisessä ammatissaan, kun taas Hitler, varsinkin vapauduttuaan armeijan palveluksesta 31. maaliskuuta 1920, saattoi keskittyä vain politiikkaan. Puolueen ohjelmaa selostettiin lukuisissa kokouksissa kevään 1920 kuluessa, mutta VB:ssa se julkaistiin vasta 15. toukokuuta 1920.² Hitlerin agitatoriset kyvyt ja ajankohtaisten aiheiden käsittely olivat hyvin lyhyessä ajassa nostattaneet hänet puolueen tosiasialliseen johtoon.

¹ *Franz-Willing I, s. 72; 148.*

² *Noller, s. 114.*

V KANSALLISSOSIALISTIEN SUHTAUTUMINEN RAUHANEHTOJEN TOIMEENPANOON 1920

1. Aseistariisunta ja tavaraluovutukset

Armeijaa koskevien määräysten vastustuksessa kansallissosialisteille keskeistä oli yleisen asevelvollisuuden vaatimus. Tätä koski puolueohjelman 22. kohta, jossa vaadittiin palkka-armeijan lakkauttamista ja kansanarmeijan perustamista. Taustalla voi nähdä sotakokemuksen vaikutuksen. Hitler katsoi, että nuorison tuli palvella muutama kuukausi kansaansa, kun toiset olivat vuosikausia olleet rintamapalveluksessa. Hitler piti tätä myös sosiaalisesti ja moraalisesti tärkeänä, sillä nuorukaisia ei hänen mukaansa yhtään vahingoitaisi, jos heidät jälleen kutsuttaisiin palvelukseen, sillä muutoin maassa olisi niin paljon roistoja, ettei oltaisi turvassa mitään.¹

Samaa asiaa Hitler käsitteli myöhemmin yksityiskohtaisesti *Mein Kampf*ssa. Keisarikunnan armeija oli hänen mukaansa ollut Saksan kansakunnan valtavin koulu ja juuri siksi "Versailles'n kansainvälisten kansanriistäjien raivo" oli ensi sijassa kohdistunut siihen. Ellei armeijaa olisi ollut olemassa, Versailles'n tarkoitusperät olisivat Hitlerin mielestä toteutuneet jo paljon aikaisemmin.² Samoin Rosenberg totesi puolueohjelman analyysissään, että "Versailles'n diktaattorit" tiesivät tarkasti, mitä he tekivät lakkauttaessaan vanhan armeijan ja luodessaan tilalle palkka-armeijan. Velvollisuudentunnon ja kunniakäsitteen tilalle olivat Rosenbergin mukaan tulleet kilisevät kolikot.³ Nuorison kasvatuksen

¹ Hitlerin puhe "War wir wollen" NSDAP:n kokouksessa 11.5.1920. *Reichswehrbericht. Jäckel, Nr. 100, s. 132*; Hitlerin puhe "Über das Alltagsleben" NSDAP:n Sprechabendissa 5.7.1920. *Reichswehrbericht. Jäckel, Nr. 117, s. 157*. Versailles'n rauhansopimuksella, joka astui voimaan 10.1.1920, oli kielletty yleinen asevelvollisuus. *Der Friedensvertrag, Art. 173, s. 86*.

² Hitler, *Mein Kampf*, s. 306 - 307.

³ Rosenberg, *Wesen, Grundsätze und Ziele*, s. 39.

ohella asevelvollisuusarmeijaa saatettiin tosin perustella konkreettisesti säästäväsyydellä.¹

Teema oli alkuvuodesta 1920 ajankohtainen, sillä Versailles'n rauhanehtojen voimaantulo oli nostattanut suuttumusta ja kapinallista mielialaa erityisesti nussa upseereissa, jotka menettivät entisen ammattinsa. Vielä monimutkaisemmaksi ongelman tekivät vapaajoukot, jotka eivät olleet hajaantuneet vallankumouksen jälkeen ja joita käytettiin puolustukseen Puolan vastaisella levottomalla rajalla. Muutoinkin kiristynyt tilanne kärjistyi ns. Kapp-Putschiksi 12. maaliskuuta ja Mayrin toimeksiannosta Hitler ja Eckart lähetettiin ottamaan yhteyttä kapinallisiin, mutta he saapuivat Berliiniin vasta kun hanke oli rauennut.² Merkittävää kuitenkin on, että Hitler jo tuolloin oli valmis aktiiviin toimintaan Weimarin tasavallan tuhoamiseksi.

Kansanarmeijan vaatimusten yhteydessä kevään 1920 kiristyneessä tilanteessa Hitler käsitteli myös mahdollista sotaa Ranskaa vastaan, mitä hän ei kuitenkaan pitänyt silloisessa tilanteessa mahdollisena.³ Samoin sodalla spekulointiin syyskuussa Ylä-Sleesian levottomuuksien aikana. Hitlerin tuolloisesta puheesta käy kuitenkin selvästi ilmi, että

¹ Hitlerin puhe "Schandfrieden von Versailles und die Auswucherung des Volkes" NSDAP:n kokouksessa 6.7.1920. Jäckel, Nr. 118a (PND-Bericht), s. 158; Nr. 118b (VB 11.7.1920), s. 160; Hitlerin puhe "Brest-Litowsk - Versailles" NSDAP:n kokouksessa 15.7.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 120, s. 162.

² Carsten, Reichswehr und Politik, s. 87 - 89; Eyck I, s. 202 - 205. Versailles'n rauhansopimuksen 160. artiklan mukaan armeijan vahvuuden tuli olla 31.3.1920 mennessä 100 000 miestä. Friedensvertrag, s. 82. Armeijan piirissä oli edelleen aiheuttanut kuohunta Versailles'n sopimukseen sisällynyt sotarikollisten luovutusvaatimus, mutta asia oli poistunut päiväjärjestyksestä 17.2.1920., kun liittoutuneet ilmoittivat suostuvansa siihen, että sotarikolliset tuomittaisiin saksalaisessa tuomioistuimessa. Poliittisista tapahtumista ennen kaikkea entisen finanssiasian valtiosihteerin Helfferichin ja Erzbergerin välinen oikeudenkäynti vaikutti siihen, että tasavallan vastustajat katsoivat maaliskuussa 1920 ajan olevan kypsä kumoukselle. Kapinoiden upseerien tarkoitus oli tehdä Kappista uusi valtakunnankansleri. Hanke raukesi yleislakkoon. Taustasta ja Kappin elämänvaiheista ks. esim. Eyck I, s. 202 - 206; Maser, Der Sturm auf die Republik, s. 217; Helmuth Auerbach, Hitlers politische Lehrjahre und die Münchener Gesellschaft 1919 - 1923. VZ 1977/1, s. 17.

³ Hitlerin puhe "Was wir wollen" NSDAP:n kokouksessa 11.5.1920. Reichswehrbericht. Jäckel, Nr. 100, s. 133. Kiristynyt tilanne johtui siitä, että Kapp-Putschin lamaannuttamiseksi julistettu yleislakko oli aiheuttanut vakavia levottomuuksia Ruhrin alueella, joka kuului demilitarisoituun vyöhykkeeseen. Liittoutuneiden kielloista huolimatta Saksa vei alueelle joukkoja. Asia oli Saksan kannalta muodostunut kunniakysymykseksi, sillä varsinainen vaara oli jo ohi. Ranska miehitti Frankfurtin, Homburgin, Hanaun, Darmstadtin ja Dieburgin. Michael Salewski, Entwaffnung und Militärkontrolle in Deutschland 1919 - 1927. Schriften des Forschungsinstituts der deutschen Gesellschaft für auswärtige Politik e.V. Band 24 (München, 1966), s. 111; 117 - 118.

voimatoimet rauhansopimuksen mitätöimiseksi olisivat mahdollisia vasta myöhemmin, kun kansallissosialisteilla olisi valta. Hitlerin mukaan kansa voisi auttaa itseään vasta kun sillä olisi yhtenäinen tahto.¹

Ensimmäisen kerran kesäkuussa 1920 Hitler kiinnitti huomiota rauhansopimuksen V osan johdantoon, jossa Saksan aseistusta ja armeijaa koskevat määräykset oli määritelty yleisen aseistariisunnan ensimmäiseksi askeleeksi, mistä Hitlerin mukaan ei enää ollut puhuttakaan.² Tämä oli luonnollisesti jatkossakin erittäin hyvä propagandavaltti, koska edistystä aseistariisunnassa ei juuri tapahtunut ja Kansainliiton puitteissa kaavailun yleisen aseistariisuntakonferenssin valmistelu vuosi vuodelta viivästy.

Armeijakysymykset olivat edelleen esillä Span konferenssin aikaan heinäkuussa 1920. Konferenssissa Saksan aseistariisunnan toteutus oli toinen pääaihe hiililuovutusten ohella. Sosiaalidemokraattinen lehdistö alkoi tuolloin kiinnittää huomiota kansallissosialistien toimintaan. Hitlerin vaatimuksia pidettiin revanssijatuksina ja niistä mainittiin juuri yleisen asevelvollisuuden vaatimus sekä juutalaisvastainen kiihotus.³ Span konferenssin lopputulosta Hitler nimitti vielä pahemmaksi kuin Versailles'n sopimusta. Hän kiinnitti huomiota myös lentokoneiden tuhoamiseen ja aseluovutuksiin.⁴

Sotakorvauskysymyksen jääminen avoimeksi Versailles'ssa piti jatkuvasti kaikki muutkin taloudelliset vaatimukset esillä. Hitlerin mielestä ei voitu puhua mistään rauhansopimuksesta, koska Saksan kansalle säilytettiin jatkuvasti uusia kuormia. Hitler katsoi, että jos rauhansopimuksen ehdot haluttaisiin täyttää, vaatisi se vähintään 30 vuoden työn ententen hyväksi. Hiililuovutusten takia täytyi kaivostyöläisten jälleen työskennellä yli kahdeksan tuntia päivässä. Sotamateriaalin luovutuksen Hitler katsoi korottavan veroja, jotka taas kullaksi muutettuina joutuisivat ententelle sotakorvauksina.⁵ Hitler väitti voittajavaltojen toimivan

¹ Hitlerin puhe "Betrogen, verraten und verkauft", NSDAP:n protestikokouksessa 5.9.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 141, s. 222.

² Hitlerin puhe "Die Wahlen und unser Kampf" NSDAP:n kokouksessa 11.6.1920. Reichswehrbericht. Jäckel, Nr. 108b, s. 145.

³ NSDAP:n kokouksesta 6.7.1920 kirjoitti MP sekä MAAZ. Franz-Willing I, s. 171; Jäckel, Nr. 118c, s. 160.

⁴ Hitlerin puhe "Spa, Bolschewismus und politische Tagesfragen" NSDAP:n Sprechabendissa Rosenheimissa 21.7.1920. Rosenheimer Tagblatt (RT) 25.7.1920. Jäckel, Nr. 121, s. 163. Selostuksen mukaan tällaisessa pääasiassa vain jäsenille tarkoitetussa tilaisuudessa Hitler käytti vielä räikeämpää kieltä kuin yleisökokouksissa.

⁵ Hitlerin puhe NSDAP:n Sprechabendissa 9.6.1920. Reichswehrbericht. Jäckel, Nr. 107, s. 141; Hitlerin puhe "Die Wahlen und unser Kampf" NSDAP:n kokouksessa 11.6.1920. Reichswehrbericht. Jäckel, Nr. 108b, s. 143 - 145. Kerrankin Hitler aliarvioi sotakorvaussuunnitelmia. Boulognessa 22.6.1920. esitettiin loppusummaksi 269 milj. (jatkuu...)

kansainvälisen suurpaaoman etujen mukaisesti ja riistävän Saksaa kuten intialaisia ja egyptiläisiä. Jo tuolloin Hitler arvosteli myös ulkomaisten, lähinnä yhdysvaltalaisen, lainojen ottoa. Hitler ennusti, että kansainväliset lainat lisääntyvine korkoineen johtaisivat tilanteeseen, jolloin entente vaatisi pantiksi Saksan rautateitä ja metsiä.¹ Hitler vertasi myös Saksaa Venäjään, jonne hänen mukaansa juutalaiset olivat tuoneet bolshevismia ja suunnittelivat nyt Saksan saattamista samaan kurjuuteen.²

Span konferenssin aikana todettiin useaan kertaan, että liittoutuneiden vaatimukset, esimerkiksi hiililuovutukset, olivat mahdottomia täyttää. Vaadittiinkin koko rauhansopimuksen korvaamista sellaisella sopimuksella, jota voitaisiin noudattaa. Samoin tuhoutujen alueiden korvausvaatimuksia käsiteltäessä mainittiin jo entuudestaan tuttu väite, että liittoutuneet vaativat hyvitystä itse hävittämistään alueista.³ Myös tavaraluovutusten kohdalla näkyy sama seikka kuin rauhansopimusten vertailussa: Münchenin ulkopuolella toistettiin samoja teemoja.⁴

Aseistariisuntaan ja tavaraluovutuksiin liittyvässä syytelyssä etualalla juutalaisten ohella oli valtakunnanhallitus ja ulkovoivoista Ranska. Hallitusta syytettiin esimerkiksi vanhan virkamiehistön korruptoinnista ja ententen edessä "ryömimisestä" ja "hännän heiluttamisesta". Hallituksella ei katsottu olevan luottamusta.⁵ Virkamiehistön kohdalla tuli esille räikeäsanaisesti juutalaisten vaikutus, mikä puheselostuksen mukaan

⁵(...jatkuu)

gardia kultamarkkaa ja maksuajaksi 42 vuotta. Peter Krüger, Versailles. Deutsche Aussenpolitik zwischen Revisionismus und Friedenssicherung (Nördlingen, 1986), s. 100.

¹ Näinhän tapahtui Dawesin soimuksella 1924, mutta takuista oli keskusteltu jo aikaisemminkin.

² Hitlerin puhe NSDAP:n kokouksessa. Kokousselostuksessa on ilmeisesti sen laatimisen päiväys 11.6.1920. Sisällön perusteella puhe on kuitenkin täytynyt pitää ennen 6.6.1920 olleita valtiopäivävaaleja. Reichswehrbericht. Jäckel, Nr. 106, s. 140; ajoituksen osalta ks. viite 1, s. 140.

³ Hitlerin puhe "Brest-Litowsk - Versailles" NSDAP:n kokouksessa 15.7.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 120, s. 162.

⁴ Hitlerin puhe "Spa, Bolschewismus und politische Tagesfragen" NSDAP:n Sprechabendissa Rosenheimissa 21.7.1920. RT 25.7.1920. Jäckel, Nr. 121, s. 163; Hitlerin puhe "Spa, Moskau oder wir" NSDAP:n kokouksessa Rosenheimissa 6.8.1920. RT 8.8.1920. Jäckel, Nr. 128, s. 172 - 173. Kuten usein muulloinkin Sprechabend näyttää olleen eräänlainen "harjoitus" julkiselle puhetilaisuudelle; Spa osalta sisältö on sama.

⁵ Hitlerin keskustelupuheenvuoro NSDAP:n kokouksessa 6.4.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 91, s. 119 - 120; Hitlerin loppupuheenvuoro NSDAP:n kokouksessa 9.4.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 92, s. 121.

aiheutti suosionosoituksia. Hitler nimitti ministereitä rikollisiksi ja dilettanteiksi ja väitti "juutalaisen kullan" määräävän Saksan hallitusta.¹

Huhtikuussa 1920 puheiden taustalla oli myös San Remon konferenssi (18. - 26.4.), jossa liittoutuneet keskustelivat sotakorvauksista ja Saksan aseistariisunnasta, sekä yleensä liittoutuneiden toistuvat Einwohnerwehriin lakkautusmääräykset.²

Kapp-Putschin aikoihin hallituksen arvostelu voimistui ja vallankumous rauhan edellytyksenä tuotiin selvästi esille. Hitler esitti olleen samantekevää hävittiinkö vai voittiinko sota; varmaa oli kuitenkin, että rauha mahdollistui vasta 9. marraskuuta 1918 jälkeen.³ Poliisiraportin mukaan tämä lausuma aiheutti pitkään jatkuneita, myrskyisiä suosionosoituksia. Vastustajat rinnastivat Hitlerin vaatimuksineen Ludendorffiin, vaikkei kansallissosialisteilla vielä ollut tähän yhteyksiä.

Ranskan osalta arvosteltiin eniten huhtikuun alussa tapahtunutta viiden Reininmaan kaupungin, ennen kaikkea Frankfurtin, miehitystä. Tämä lisäsi Hitlerin puheissa ranskalaisvastaisuutta. Omaa hallitusta syytettiin kuitenkin siitä, ettei se ollut protestoinut miehitystä vastaan.⁴ Weimarin tasavallan ensimmäisten valtiopäivävaalien ja osavaltioiden maapäivävaalien yhteydessä NSDAP:n kokouksissa käsiteltiin usein puolueen ohjelmaa ja selitettiin, miksi vaaleihin ei osallistuttu.⁵

¹ Kuten tunnettua, keisarikunnan aikainen virkamiehistö jatkoi suurelta osin toimintaansa marraskuun vallankumouksen jälkeen. Ehkä Hitler piti korruptiona sitä, että se pysyi valtiovallalle lojaalina myös Kapp-Putschin aikana, vaikka se oli varmasti lähempänä sen edustajien sydäntä kuin 1918 vallankumous. Vrt. Thimme, s. 112.

² Salewski, s. 120 - 125. Yksistään Baijerin Einwohnerwehriin kuului 300 000 miestä.

³ Hitlerin puhe "Der Weltkrieg und seine Macher" NSDAP:n kokouksessa 17.3.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 93a, s. 123; Der Kampf 20.4.1920. Jäckel, Nr. 93b, s.124.

⁴ Hitlerin loppupuheenvuoro NSDAP:n kokouksessa 9.4.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 92, s. 121. Todellisuudessa Saksan hallitus oli luonnollisesti esittänyt vastalauseensa, mutta sen toimintamahdollisuudet olivat todella vähäiset. Peter Krüger, Die Aussenpolitik der Republik von Weimar (Darmstadt, 1985), s. 101 - 102.

⁵ Hitlerin puheissa esitettiin, että monet jättivät äänestämättä, koska ei ollut heidän näkökantojaan edustavaa puoluetta. Nuoren puolueen ajateltiin julkisilla kokouksilla poistavan tämän puutteen. Esille tuli myös koko puoluelaitoksen kritiikki. Erottelun porvarit - työläiset tilalle Hitler olisi halunnut asetelman saksalaiset - ei-saksalaiset. Tosin Hitler sanoi myös, että rahan puute esti vaaleihin osallistumisen. Hitler käsittelee perusteellisesti vaaliasiaa heinäkuussa 1922. Silloin Hitler sanoi suoraan, ettei mainittavaa menestystä saataisi, puolueella ei ollut sopivia ehdokkaita ja taistelua tuli käydä muutoin kuin parlamentaarisin keinoin. Nämä perustelut Hitler esitti yksityiskirjeessään; on tietenkin selvä, ettei niitä voinut sanoa julkisissa tilaisuuksissa. Hitlerin puhe "Was wir wollen" NSDAP:n kokouksessa 11.5.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 100a, s. 132; Hitlerin keskustelupuheenvuoro NSDAP:n kokouksessa (jatkuu...)

Välittömästi vaalien jälkeen pidetyissä tilaisuuksissa Hitler kritikoi voimakkaasti edellistä hallitusta. Mahdollisesti hän oli vaalien tulokseen tyytyväinen ja odotti suunnanmuutosta. Olivathan vaalit merkinneet huomattavaa siirtymistä oikealle. Entistä hallitusta Hitler syytti mm. siitä, ettei se ollut kertonut kansalle totuutta. Tämä tarkoitti nimenomaan rauhansopimusta, sillä Hitler vaati, että koulunsa päättäneille lapsille tulisi antaa mukaan perustuslain ohella myös rauhansopimus.¹ Hitler katsoi näin toteutettavan usein esitetyn vaatimuksen kansan vaalistamisesta.

Juutalaisten syytely keväällä 1920 oli niin räikeäsanaista, että se aiheutti VB:n kiellon kymmeneksi päiväksi. Entistä selvemman sotasyllisyyden ohella heitä syytettiin nyt myös panttivankien ampumisesta 30. huhtikuuta 1919.²

Hallitukselle esitettiin pitkälle meneviä vaatimuksia myös Span konferenssin yhteydessä. Drexler toivoi, että Saksan delegaatiolla olisi rohkeus sanoa totuus. Hitler kritikoi jopa siitä, että MNN oli kirjoitta-

⁵(...jatkuu)

19.5.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 101, s. 134; Hitlerin vastaus muistioon, jossa oli vaadittu osallistumista mahdollisiin ennenaikaisiin valtiopäivävaaleihin. Jäckel, Nr. 391, s. 649 - 652.

¹ Hitlerin puhe "Die Wahlen und unser Kampf" NSDAP:n kokouksessa 11.6.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 108a, s. 142; Reichswehrbericht. Nr. 108b, s. 143; MNN 15.6.1920. Nr. 108d, s. 146. Jälkimmäisessä väitetään Hitlerin sanoneen, että rauhansopimus tulisi antaa perustuslain asemasta, koska se oli todellisuudessa Saksan perustuslaki. Tällaisen vaatimuksen oli saksalaiskansallinen edustaja Hilpert esittänyt Baijeren maapäivillä. Kokouksen jälkeisessä keskustelussa eräs opettaja Heitz valitti myös, kuinka vähän kouluissa vaalittiin isänmaanrakkautta. Phelps, VZ 1963/3, Dok. 6, s. 304.

SPD oli ollut vaalien suuri häviöjä, samoin DDP. Zentrumin kannatus säilyi suunnilleen ennallaan, mutta Weimarin koalitiolla yhteensä oli nyt vain yksinkertainen enemmistö (43 %), kun sillä kansalliskokouksessa oli ollut 2/3 enemmistö. Voittajia olivat ääripuolueet sekä vasemmalla että oikealla. Oikeistopuolueet (DVP, DNVP) kaksinkertaistivat äänimääränsä. Kääntekehoitus tapahtunut nopeasti, eivätkä Weimarin koalition puolueet enää koskaan pystyneet saavuttamaan enemmistöä valtiopäivillä. Schulze, s. 222. Osavaltiotasolla Baijerissa olivat jo Kapp-Putschin seuraukset olleet erilaisia kuin muualla. Pohjois- ja Keski-Saksassa vasemmisto oli voimistunut, mutta Baijerissa SPD:n hallitus kaatui ja tilalle tuli Gustav von Kahrin johtama porvarillinen hallitus, jota mm. Einwohnerwehr tuki. Baijerista tuli kansallinen "Ordnungszelle", joka veti oikeistoradikaaleja puoleensa. Myös NSDAP:n jäsenmäärä lisääntyi. Noihin aikoihin Hitler myös omien sanojensa mukaan tutustui Kahriin. Franz-Willing I, s. 57; 235; Auerbach, VZ 1977/1, s. 20; Hitlerin puhe oikeudenkäynnissä 26.2.1924. Jäckel, Nr. 605, s. 1071.

² Karl Brasslerin artikkeli. VB 29.4.1920; Phelps, VZ 1963/3 johdanto, s. 278-279. Brassler oli Schutz- und Trutzbundin opiskelijaryhmän johtaja. Jäckel, s. 1278.

nut Saksan delegaation arvokkaasta käytöksestä Spassa. Hitlerin mielestä ei merkinnyt mitään olla arvokas tai korrekti, kun oli kysymys Saksan viimeisistä elinmahdollisuuksista.¹ Konferenssin jälkeen Hitler katsoi Saksan edustajien olleen täysiä aseja. Hitlerin mukaan Spalla oli Ranskalle jopa historiallinen tehtävä, koska sen päämääränä oli Saksan tuho. Ranskan ei katsottu pyrkivän tappamaan militarismia, vaan tekemään Saksan kansa puolustuskyvyttömäksi ja samalla kunniantomaksi. Ranskaa arvosteltiin myös sen idänpolitiikasta. Sen katsottiin auttavan Puolaa, jotta se ryhtyisi jälleen vihollisuuksiin Saksaa vastaan. Hitlerin laajempaan ulkopoliittiseen konseptioon kuuluvat liittospekuloinnit olivat myös jo tuolloin esillä. Hän katsoi, ettei Saksa voisi liittoutua Venäjän kanssa niin kauan kuin juutalaiset olivat siellä vallassa.²

Merkittävää jatkon kannalta oli juuri armeijan ja aseistuksen rajoitusten leimaaminen kunnia-asiaksi. Kevät ja kesä 1920 osoittavat myös selvästi, miten Versailles'n sopimuksen toimeenpanoon liittyviä päivänpoliittisia tapahtumia käytettiin hyväksi sisäpoliittisessa taistelussa Saksan hallitusta ja juutalaisia vastaan. Ajoittain jyrkästikin Ranskan arvostelusta huolimatta lopullinen syy lankesi aina Saksan johtomiehille.

2. Suur-Saksan ja Anschlussin vaatimus

Karl Dietrich Bracher pitää vähemmistöongelmaa sodan ja siinä koettun tappion ohella yhtenä kansallissosialismin erityisenä lähtökohtana ja hänen mukaansa on myös todennäköistä, että Hitler jo ennen sotaa

¹ Drexlerin johtama NSDAP:n puhetilaisuus 6.7.1920. VB 11.7.1920; Hitlerin puheen PND-Bericht, Jäckel, Nr. 118a, s. 158 - 159. Keskustelupuhujina esiintyi myös KPD:n ja USPD:n edustajia, minkä kerrotaan aiheuttaneen levottomuuksia salissa.

² Hitlerin puhe "Spa - Moskau - oder wir" NSDAP:n kokouksessa 27.7.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 124a, s. 165. Propagandalle oli tyypillistä, ettei Saksan hallituksen vaikeaa tilannetta millään tavoin yritettykään ymmärtää. Saksalaiset olivat itse asiassa vaatineet armeijan vahvuuden määräämistä 200 000 mieheen. Se oli täysin toivoton vaatimus, koska samalla täytyi myöntää, ettei aseistariisunaa eikä aseluovutuksia ollut läheskään täydellisesti suoritettu. Ententen vaatimukset jouduttiin jälleen esittämään ultimaatumien luonteisina ja Ruhrin miehitys oli jatkuva uhka. Pelkkä tappio Spa ei kuitenkaan Saksalle ollut; hiililuovutuksia alennettiin ja armeijan supistusten määräaika pidennettiin. Krüger, Die Aussenpolitik, s. 110 - 111; Ranskan Puolan politiikasta, ibid., s. 111 - 113.

Itävallassa oli kosketuksissa kansallissosialististen ryhmittymien kanssa.¹

St. Germainin rauhansopimuksen allekirjoituksen jälkeen ja puolueorganisaation jakaannuttua Itävallassa keskityttiin propagandaan Anschlussin puolesta. Anschluss-ohjelmasta johtuneekin, että Saksan kansallissosialistit saivat pian koko liikkeen johdon käsiinsä.² Münchenin kansallissosialistit olivat enemmän yhteydessä entisen Habsburgien monarkian aateveljiin kuin vastaaviin järjestöihin Pohjois-Saksassa. Sudeettialueiden ja Itävallan kansallissosialistit kävivät usein puhumassa Münchenin kokouksissa.³

Ensimmäinen yhteinen tilaisuus järjestettiin Itävallan kansallissosialistien aloitteesta Salzburgissa 7. - 8. elokuuta 1920.⁴ Hitlerin ja Drexlerin Itävallan puoluejohtaja Walter Riehlille osoittaman kirjeen mukana lähetettiin NSDAP:n vasta julkistettu ohjelma, jonka ensimmäisessä kohdassa oli vaadittu kaikkien saksalaisten yhdistymistä Suur-Saksaksi kansojen itsemääräämisoikeuden perusteella. Tätä korostettiin myös kirjeessä. Vanhan Weltpolitikin kieltä toisti vaatimus, että Saksan kansan tuli saada se asema maailmassa, mikä sille sen lukumäärän ja kulttuurin johdosta kuului. Partikularistisista hankkeista sanouduttiin selvästi irti: "Im übrigen bestätigen wir Ihnen hier zum Schlusse noch einmal, dass unser Vaterland nicht Preussen heisst und nicht Bayern, nicht Österreich und nicht Sachsen, sondern Deutschland."⁵ Samaa korostettiin Salzburgin kokouksen jälkeen Münchenissä. Kysymys oli ajan-kohtainen, sillä Bayernbundin johtaja insinööri Otto Ballerstedt oli julistanut Tonavan konfederaatiosuunnitelmansa, jonka päämääränä oli

¹ Bracher, *Die deutsche Diktatur*, s. 53 - 59. Itävallan Deutsche Arbeiterpartei (DAP) tukeutui saksalais-nationalistisiin työväenyhdistyksiin, joiden keskus oli Hitlerin koulukaupunki Linz. Puolueen varhaisvaiheista ks. myös Alexander Schilling, *Dr. Walter Riehl und die Geschichte des Nationalsozialismus. Mit einem Anhang: Hitler in Österreich* (Leipzig, 1933), s. 31: 42; Rudolf Jung, *Der nationale Sozialismus. Seine Grundlagen, sein Werdegang und seine Ziele* (2. Anlage, München, 1922), s. 80; Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 237 - 238. Vaikkei Hitler olisikaan tuntenut näitä ryhmiä, oli hänellä jo varhain mielipiteitä kaikkien saksalaisten kuulumisesta yhteen, *Mein Kampf*, s. 4.

² Bracher, *Die deutsche Diktatur*, s. 59. Uuden, Jungin 1918 laatiman puolueohjelman myötä tehtiin nimenmuutos: *Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei* (DNSAP). Jung toimi Tsekkoslovakiassa.

³ Franz-Willing I, s. 147.

⁴ Maser, *Die Sturm auf die Republik*, s. 243 - 244. Salzburgissa puhujina esiintyivät sudeettialueilta Jung ja Hans Knirsch, Saksasta NSDAP:n Hitler sekä DSP:n Alfred Brunner ja Max Sesselmann ja Puolasta Schilling.

⁵ Hitlerin ja Drexlerin kirje Riehlille 1.3.1920, Schilling, s. 241 - 243; Jäckel, *Nr. 86*, s. 112.

Itävallan ja Etelä-Saksan yhdistäminen omaksi valtioksi. Tätä Hitler ehdottomasti vastusti.¹

Salzburgin kokouksen aikaisissa puheissaan Hitler selvitteli puolueen päämääriä, joista ensimmäinen ja tärkein hänen mukaansa oli taistelu koko kansan vapauden, yksimielisyyden ja yhtenäisyyden puolesta. Suosiosoituksia aiheutti selväsananainen Suur-Saksan vaatimus. Sitä ei myöskään haluttu saada armosta, vaan itsestään selvänä oikeutena. Hitler vetosi muihin maihin, joille kansallinen yhtenäisyys oli itsestäänselvyys ja englantilaisten hän katsoi pitävän periaatteenaan, että heille kuului koko maapallo. Saksalaisten Hitler katosi olevan ententen orjia ja myös tässä yhteydessä hän toi esille, että Versailles'n rauhansopimus oli Saksan perustuslaki, samoin kuin St. Germainin sopimus saksalaisen Itävallan. Vapautumisen ensimmäinen edellytys oli Hitlerin mukaan kuitenkin juutalaiskysymyksen ratkaisu; juutalaiset olivat myös loppujen lopuksi syyppäitä saksalaisten onnettomuuteen.²

Itävaltalainen Riehl käsitteli laajalti saksalaisia vähemmistöjä eri ilmiansuunnilla, esimerkiksi eteläslaavien keskuudessa, mihin Saksan kansallissosialistit eivät ainakaan 1920-luvun alkuvuosina koskaan puuttuneet. Asia oli tietysti itävaltalaisille läheisempi ja Riehl väitti, ettei saksalaisia missään kohdeltu yhtä huonosti kuin siellä.³

Salzburgin kokouksen jälkeen yhteistyö laajeni ja puhujavierailuja tapahtui usein.⁴ Rauhansopimuksia käsiteltiin erityisesti Itävallan veljespuolueen vaalitaistelun tukemiseksi järjestetyissä tilaisuuksissa.⁵ Kuitenkaan Itävallan asioista tai Anschlussista ei puhuttu kovinkaan

¹ Hitlerin keskustelupuheenvuoro NSDAP:n kokouksessa 9.8.1920. MP 11.8.1920. Jäckel, Nr. 134c, s. 183; MNN 11.8.1920. Jäckel, Nr. 135, s. 183. Tammikuussa 1921 Ballerstedt nosti kunnianloukkaussyytteen Hitleriä, Drexleriä ja kahta muuta kansallissosialistia vastaan. Oikeudenkäynnissä Hitler väitti Ballerstedtin toiminnan haittaavan Anschluss-pyrkimyksiä ja hän syytti tätä yhteyksistä Reininmaan separatistielhin. MNN 28.1.1921, Jäckel, Nr. 188, s. 303 - 304. Elokuussa 1921 Hitler, Esser ja puolueen toinen sihteeri Oscar Körner pahoinpitelivät Ballerstedtin tämän omassa puhelaisuuudessa ja saivat kukin kolmen kuukauden vankeustuomion, mistä Hitler kärsi vajaan kuukauden kesä- heinäkuussa 1922. Maser, Der Sturm auf die Republik, s. 287; Fest, s. 231 - 232.

² Hitlerin puhe Salzburgissa 7.8.1920. Puhe on konstruoitu eri lähteiden katkelmista. Jäckel, Nr. 129, s. 176 - 177.

³ Deutsche Arbeiter-Presse (DAPr) 14.8.1920. Schilling, s. 248 - 249. Lehti oli Itävallan ja sudeettialueiden kansallissosialististen puolueiden joulukuussa 1919 perustaman yhteisen kanslian äänenkannattaja. Schilling, s. 240.

⁴ Franz-Willing I, s. 96.

⁵ Hitlerin puhe "Macht oder Recht" 20.9.1920; puhe "Friede der Versöhnung oder der Gewalt" 22.9.1920; puhe "Internationale Solidarität oder Selbsthilfe" 24.9.1920. Jäckel, Nr. 146, 147 ja 148, s. 229 - 240. Kaikista on useampia selostuksia. Itävallan kansallisneuvoston (Nationalrat) vaalit olivat 16.10.1920.

paljon. Samoin Hitler ennen vaaleja tekemänsä Itävallan puhematkan yhteydessä käsitteli paaasiassa Versailles'n rauhansopimuksen vaikutuksia Saksaan. Tämän totesi myös itävaltalainen lehdistö ja Hitler itse ilmoitti puhuessaan Innsbruckissa, ettei hänen tarkoituksensa ollut pitää vaalipuhetta, vaan antaa kuva Saksan todellisesta tilanteesta.¹

Itävallan oloista Hitler puhui enemmän palattuaan Müncheniin.² Puheista saa sen vaikutelman, ettei hän ollut Itävallan vaaleista sen kiinnostuneempi kuin Saksan vaaleista kesäkuussa, vaan käytti jälleen tilannetta hyväksi levittääkseen omia ajatuksiaan.

Suur-Saksan vaatimukset ja molempien rauhansopimusten kumoaminen olivat esillä myös Esserin puheissa Münchenissä ja Stuttgartissa Hitlerin poissaollessa. Puheselostuksia verrattaessa voi huomata, että Esser todella toisti Hitlerin sanoja.³ Münchenissä järjestetyssä "tukikokouksessa" Drexler syytti aselepo- ja rauhansopimuksesta Erzbergerin-Scheidemannin hallitusta.⁴ Hitler esitti juutalaisten yllyttämällä saaneen aikaan maailmansodan; VB:n selostuksen mukaan syynä sotaan oli Hitlerin mukaan ollut erityisesti juutalaisen lehdistön kiihotus, koska kansainvälisen lainapääoman tarkoituksena oli ollut tuhota väkivaltaisesti Saksan, Venäjän ja Itävalta-Unkarin kansallinen talous. Saksa oli Hitlerin mukaan leimattu syylliseksi, jotta se voitaisiin tehdä riippuvaiseksi voittajien armosta. Juutalaisten aikaisempi vaikutus korostui vielä siinä, että Hitler joutui loppupuheenvuorossaan täsmentämään sanojaan. Puheessaan hän oli nimittänyt vallankumousta Saksan kansan suurimmaksi häpeätahraksi, joka suurimman hädän hetkellä oli luovuttanut kansan puolustuskyvyttömänä viholliselle ja oli siten syynä häpeärauhansopimukseen. Loppupuheenvuorossaan Hitler selitti, ettei syynä sodan tappioon ollut vallankumous, vaan kansan perustusten systemaattinen kaivaminen sekä hallituksen voimattomuus keinottelijoita ja koronkiskureita vastaan. Vallankumous oli kuitenkin Hitlerin mielestä ollut syynä siihen, että häpeärauhansopimus allekirjoitettiin. Täysin

¹ DAPr. 9.10.1920. Schilling, s. 257. Hitlerin puhe 29.9.1920. Innsbrucker Nachrichten 30.9.1920. Jäckel, Nr. 150, s. 240.

² Hitlerin puhe NSDAP:n Sprechabendissa 18.10.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 159, s. 247 - 249; Hitlerin puhe "Volkswohl und Nationalgedanke" NSDAP:n kokouksessa 26.10.1920. Jäckel, Nr. 160a, 160b ja 160c. PND-Bericht, Reichswehrbericht ja VB 31.10.1920, s. 249 - 255. Suljetun ja julkisen kokouksen puheet ovat samansisältöisiä.

³ Esserin puhe "Geschäfts- und Parteipolitik und das deutsche Volkswohl" 13.10.1920. VB 21.10.1920; Sama teema 12.11.1920 Stuttgartissa. VB 18.11.1920.

⁴ Drexlerin avauspuheenvuoro NSDAP:n kokouksessa 22.9.1920. VB 26.9.1920. Scheidemannia syytettiin usein siksi, että hän oli osallistunut aktiivisesti ns. rauhanpäätöksen syntyyn heinäkuussa 1917, mutta ei haluttu ottaa huomioon, että hän erosi pääministerin virasta 20.6.1919, koska ei voinut hyväksyä rauhansopimusta. Syytelyyn vaikutti luonnollisesti myös se, että Scheidemann oli julistanut Saksan tasavallaksi.

epärealistisesti Hitler väitti, että Saksa olisi voinut kestää vielä muutamana viikoksi ja että Ranska oli ollut luhistumaisillaan.¹

Tietty Schubertin esittämä kohtalonomaisuus tuli näkyviin siinä, että Hitler katsoi sodan olleen väistämätön seuraus Saksan noususta suurvallaksi. Rauhansopimuksesta olisi hänen mukaansa pitänyt toimittaa kansanäänestys. Rauhansopimuksen syyksi Hitler pani vallankumouksellisen liikehdinnän Saksan teollisuusalueilla sekä heikon elintarviketilanteen.² Saksan kansan voimattomuuden Hitler selitti sillä, että maan johdossa oli miehiä, joilta puuttui moraalista voimaa.³ Myös Esser vaati kaikkien saksalaisten yhdistymistä Suur-Saksaksi sellaisten johtajien alaisuudessa, joihin kaikki voisivat luottaa. Edellytyksenä Saksan pelastumiselle hän vaati Versailles'n ja St. Germainin rauhankäytäntien kumoamista tai revisiota.⁴

Itävallan taloudelliseen kurjuuteen Hitler piti syyllisinä Wieniin tulleita "itäjuutalaisia", jotka olivat vieneet elinmahdollisuudet vankeudesta palanneilta sotilailta ja muilta saksalaisilta. Itävallan viimeinen toivo ja pelastus olisi liittyminen Saksaan; mutta se olisi ollut Hitlerin mielestä mahdollista vasta kansallistunteen herättyä. Myös Hitler puhui vielä rauhansopimuksen tarkistamisesta taloudellisten uudistussuunnitelmien edellytyksenä. Toisaalta jo puolueohjelmassa oli vaadittu molempien rauhansopimusten kumoamista ja samassa yhteydessä Hitler totesi, että kaikkien keinojen tuli olla oikeita rauhansopimuksen pirstomiseksi.⁵

¹ Hitlerin puhe "Friede der Versöhnung oder der Gewalt" NSDAP:n kokouksessa 22.9.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 147, s. 233 - 234.

² Hitlerin puhe "Macht oder Recht" NSDAP:n kokouksessa 20.9.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 146, s. 229. Kansanäänestyksestä oli keskusteltu, mutta kesäkuussa 1919 sille ei ollut mitään mahdollisuuksia, koska rauhanehdot oli annettu uhkavaatimuksena. Toisaalta on arvioitu, että allekirjoituksen puolesta olisi äänestänyt 80 - 90 prosenttia kansasta. Puolueista esim DDP ja SDP näkivät siinä myös esteen myöhemmälle revisiopolitiikalle. Rauhansopimuksen vastustus kesäkuussa 1919 ei ollut läheskään niin suosittua kuin voisi olettaa tarkasteltaessa oikeistopuolueiden ja varsinkin kansallissosialistien myöhempiä tuloksellista Versailles'n vastaista propagandaa. Jürgen C. Hess, "Das ganze Deutschland soll es sein". Demokratisches Nationalismus in der Weimarer Republik am Beispiel der Deutschen Demokratischen Partei (Stuttgart, 1978), s. 99 - 101. Tutkimuksessa on myös tyhjentävästi selvitetty sodan jatkamisen mahdottomuus.

³ Hitlerin puhe Innsbruckissa 29.9.1920. Innsbrucker Nachrichten 30.9.1920. Jäckel, Nr. 150, s. 241.

⁴ Esserin puhe "Geschäfts- und Parteipolitik und das deutsche Volkswohl" 13.10.1920. VB 21.10.1920.

⁵ Hitlerin puhe "Volkswohl und Nationalgedanke" NSDAP:n kokouksessa 26.10.1920. Rauhansopimuksen revisio esiintyy Reichswehrin raportissa, kun taas PND-raportissa puhutaan "pirstomisesta". Jäckel, Nr. 160a ja 160b, s. 250 - 252.

Itävallan vaalien kannalta puheilla ei suurta merkitystä ollut. Itävallan kansallissosialistit saivat 34 000 ääntä, joilla ei tullut edustajanpaikkoja. Siitä huolimatta Riehl kirjoitti Hitlerille, että tämän kokouspuheiden menestys oli ollut erinomainen ja Riehl katsoi, että heitä oli äänestänyt vain puolueen todellinen kannattajakunta.¹

Myöskään Salzburgin kokouksen varsinainen päämäärä, kaikkien kokoukseen osallistuneiden ryhmien liittyminen yhdeksi puolueeksi, ei toteutunut. Kiistaa oli syntynyt valtiomuoto- ja kulttuurikysymyksistä, eikä Hitlerin vielä onnistunut päästä liikkeen johtoon. Tosin julistettiin yhdistyminen "Saksan kansallissosialistiseksi puolueeksi", jonka ensimmäinen vaatimus koski kaikkien saksalaisten yhdistymistä demokraattiseksi, sosiaaliseksi Saksan valtakunnaksi, mutta kunkin maan puolueet säilyttivät itsenäisyytensä ja omat ohjelmansa.² Erottavana tekijänä oli Hitlerin jyrkkä asenne juutalaiskysymyksessä. Valtiomuotokysymyksessä Hitlerin kanta oli myös jo selvä: hän vastusti federalismia ja partikularismia, kuten Ballerstedtin yhteydessä tuli esille, samoin monarkismia ja hän oli myös jo esittänyt diktatuurin vaatimuksen.³ Hitler jätti kuitenkin erimielisyydet syrjään toistaiseksi ja antoi paljolti muiden hoitaa Itävallan yhteyksiä. Liiotellen hän korosti kertoessaan Salzburgin kokouksesta, että oli vallinnut täysi yksimielisyys päämääristä "streng national, streng antisemitisch, streng sozial".⁴

¹ Riehl Hitlerille 27.10.1920. Schilling, s. 261.

² Ulrich Hasselbach, *Die Entstehung der NSDAP 1919 - 1923* (Leipzig, 1931), s. 43 - 44; Jung, s. 83.

³ Hitlerin puhe Salzburgissa 7.8.1920. Jäckel, Nr. 129, s. 176; Hitlerin puhe Innsbruckissa 29.9.1920. Innsbrucker Nachrichten 30.9.1920. Jäckel, Nr. 150, s. 243. Diktatuurivaatimus esim. Hitlerin puhe "Politik und Judentum" 27.8.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 96, s. 127.

⁴ Hitlerin puhe "Macht oder Recht". 20.9.1920. Reichswehrbericht. Jäckel, Nr. 146b, s.231.

VI RAUHANSOPIMUKSEN AVOIMIEN KYSYMYSTEN RATKAISU 1921

1. Sotakorvaukset

Vuoden 1921 alussa tulivat rahalliset sotakorvaukset ajankohtaisiksi. Versailles'n sopimuksen mukaan Saksan tuli maksaa 1. toukokuuta mennessä 20 miljardia kultamarkkaa ja siihen mennessä oli myös päätettävä lopullisesta sotakorvaussummasta.¹ Hitlerin kirjoituksissa heti vuoden alussa voi nähdä todellista toivottomuutta. Syytökset muita kohtaan olivat selvästi kiteytyneet. Hitler nimitti Saksan hallituspuolueita poikkeuksetta juutalaisiksi, nimittivät ne itseään miksi muuksi tahansa. Mikään niistä ei Hitlerin mukaan ollut saksalainen, vielä vähemmän kansallinen ja kaikki olivat syyppaitä Saksan perikatoon.² Lisäksi esiintyi hyvin räikeitä vaatimuksia, kuten jatkossakin. Hitler vaati aselevon ja rauhansopimuksen allekirjoittajia hirsipuuhan sekä keinottelijoita ja koronkiskureita vielä kolme metriä korkeammalle kuin muunrotuisia (sic).³

Hitlerin laatima kokousjulistite Pariisin päätösten⁴ tultua julkisuuteen oli hyvin tunteisiin vetoava. Viitattiin mm. siihen, että jo syntymättömät lapset oli leimattu orjiksi. Hitlerin seuraavassa julkisessa puheessa toistui seikkaperäisemmin samat asiat.⁵

¹ *Der Friedensvertrag, Art. 233, 235, s. 107.*

² Hitler, "Der völkische Gedanke und die Partei". VB 1.1.1921. Jäckel, Nr. 178, s. 280. Kirjoitus aloitti Hitlerin kesään saakka jatkuneen pääkirjoitusten sarjan.

³ Hitler, "Dummheit oder Verbrechen". VB 3.1.1921. Jäckel, Nr. 180, s. 285.

⁴ Pariisin päätökset (konferenssi 24. - 29.1.1921) eivät olleet lopullisia, vaan ehdotuksia tulevia Lontoon neuvotteluja varten. Ne aiheuttivat kuitenkin Saksassa protestien ja suuttumuksen myrskyn. Päätösten mukaan Saksa maksaisi sotakorvauksia 42 vuoden ajan; vuosittaiset maksut kohoaisivat vähitellen kahdesta kuuteen miljardiin ja lisäksi 12 % Saksan viennistä luovutettaisiin entente-valloille. Krüger, *Die Aussenpolitik*, s. 120 - 122.

⁵ Hitlerin julistite-ehdotus "Zukunft oder Untergang" 2.2.1921. Jäckel, Nr. 192, s. 309; Puheselostus VB 6.2.1921. Jäckel, Nr. 193, s. 311 - 312.

Pariisin konferenssin luoma tilanne johti NSDAP:n siihenastisen propagandatoiminnan huipentumaan "Riesenprotestkundebungiin" Münchenin Zirkus Kronessa. Eckart kirjoitti Hitlerin puhuneen yli kaksi tuntia mukaansatempaavalla voimalla Versailles'n sopimuksesta ja hän itse ententen juutalaisista taustavoimista.¹ Pariisin ehdotuksia käsiteltiin aivan kuin kyse olisi ollut lopullisesta sopimuksesta. Hitler piti maksujen määräaikaan valheena ja petoksena ("Lug und Trug") ja katsoi, ettei korvauksista suoriuduttaisi sadassakaan vuodessa. Oman hallituksen ohella syytökset kohdistuivat Ranskaan ja myös Englantiin, jonka politiikasta tuotiin esille Irlannin ja Intian kohtelu. Saksalla ei Hitlerin mukaan ollut paljoa odotettavissa, sillä kukaan ei hänen mukaansa ollut niin mieleton, että uskoisi orjuuttajilta olevan odotettavissa muuta kuin orjuutta. Pelastuksena olisi vain Saksan kansan yksimielinen tahto.²

Bracher pitää kokouksen saaman suosion synnä sen aiheetta. Sotakorvauskonferenssin vastustus oli kiitollinen teema, jota käsittelemällä voitiin saada kannattajia, joille kansallissosialismin radikaalit iskulauseet olivat vieraita.³ Hitler kertoo Mein Kampfissa järjestäneensä yhtä laajat joukkokokoukset kahdella seuraavalla viikolla, jotta ei olisi syntynyt käsitystä, että ensimmäisen Zirkus Kronessa pidetyn kokouksen menestys olisi ollut vain sattumaa. Lähteissä on kuitenkin tieto vain yhdestä kokouksesta, joka pidettiin Hofbräuhausissa, eikä Hitlerin puheesta ole säilynyt selostusta.⁴ Hitler siis lioitteli menestystään.

Ensimmäisen suuren protestikokouksen yhteydessä järjestettiin myös mielenosoituskulkue hotelli Vier Jahreszeitenin eteen, jossa ententen valvontakomissio kokoontui. Vastustajat kiinnittivät myös jälleen huomiota Hitlerin jyrkkiin lausuntoihin, jotka tässä yhteydessä selostuksen perusteella näyttävät kohdistuneen yksinomaan aseiden luovutusvaatimuksiin. MP kirjoitti, ettei Saksan kansalle Versailles'n ja Span sopi-

¹ Eckart, "Aschermittwoch", Agd. 5. u. 6. Heft, 15.2.1921, s. 72. Aluperin Münchenissä toiminut kansallisten liikkeiden työyhteisö (Vaterländische Verbände, VV) oli aikonut pitää yhteisen vastalausekokouksen. Kun päätös tästä viivästy, Hitler päätti toimia yksin. Hän laati itse julisteen ja vuokrasi Zirkus Kronen 3. helmikuuta. Ensimmäisen kerran jaettiin punaisella verhotuista autoista NSDAP:n lentolehtisiä kaupungilla. Kuulijoita kokouksessa oli Hitlerin mukaan 6500. Hitler, Mein Kampf, s. 558 - 561.

² Hitlerin puhe "Zukunft oder Untergang" NSDAP:n kokouksessa 3.2.1921. VB 6.2.1921. Jäckel, Nr. 193, s. 311 - 312.

³ Bracher, Die deutsche Diktatur, s. 106.

⁴ Hitlerin puhe "Deutsche Jugend - Deutsche Zukunft" NSDAP:n kokouksessa 12.2.1921. Kokouksesta ei ole muuta tietoa kuin Hitlerin puheen otsikko. VB ilmoitti palaavansa teemaan myöhemmin, mutta näin ei tapahtunut. Otsikosta voisi päätellä, että puheen sisältö olisi ollut samantapainen kuin 3.2.1921.

musten perusteella asetettuja velvoitteita näyttänyt olevan olemassa Hitlerille ja hänen taistelutovereilleen.¹

Hitlerin ei sen sijaan annettu käyttää hyväkseen VV:n suurta protestitilaisuutta. Hitlerin esiintymisestä on lähteissä tosin erilaisia tietoja ja esimerkiksi BVP:n äänenkannattaja Bayerischer Kurier (BK) kiinnitti huomiota siihen, että antisemitisteinä tunnettujen kansallissosialistien annettiin näkyvästi osallistua tilaisuuteen.²

Hitlerin kirjoitus VB:ssa pian Zirkus Kronen kokouksen jälkeen osoittaa, kuinka hän käytti hyväkseen myös sinänsä epäpoliittisia tapahtumia. Ententen valtiomiehet näyttivät Hitleristä olevan erinomaisen perusteellisia sielunelämän ja verrattomia ihmisten heikkouksien tunteijoita, koska "uusi Pariisin diktaatti" oli annettu samaan aikaan, kun vietettiin Fasching-karnevaaleja ja tanssi ynnä muu huvittelu oli jälleen sallittua.³ Rudolf Hess paheksui nimenomaan ulkomaisia tansseja kirjoittaessaan ensimmäistä kertaa VB:iin ja käyttäen itsestään nimitystä "ulkosaksalainen" (Ein Auslandsdeutscher). Hän katsoi jopa, että vieraskielisten tanssien nimien käyttö osoitti kansallisen kunnian puutetta ja sai unohtamaan rauhansopimuksen pykälät. Hess syytti tästä vain johtomiehiä; kansa sen sijaan kärsi rauhansopimuksen seurausten alla hätää ja kurjuutta. Hän väitti Brest-Litovskin ja Bukarestin rauhaneuvotteluihin osallistuneen valtiosihteeri Kühlmannin pitävän juhlia, joihin kutsuttiin myös ententen upseereita. Tällä oli Hessin mukaan huono vaikutus, sillä myöhemmin upseerit kertoisivat kotonaan saksalaisista, jotka keskipäivisin huusivat liittoutuneiden vaatimuksille "ei koskaan" sekä "mieluummin kuollut kuin orja" ja iltaisin tanssivat ja joivat sektiiä.⁴ Purkauksessa voi nähdä jonkinlaisen aikansa "vihaisen nuoren miehen" moraalisen närkästyksen vapautuneempia tapoja vastaan.

Pariisin päätöksistä johtunutta yleistä protestointia Hitler käytti myös propagandistisen taitavasti hyväkseen irrottautuakseen aatteellisesti lähellä olleista ryhmistä leimaamalla VV:n järjestämän protestijulistuksen merkityksettömäksi. Erottavaksi tekijäksi Hitler nosti nimenomaan protestoinnin kohteen:

"Statt einem selbstverständlichen Massenprotest gegen die Schweinebande, die Deutschland in dieses unermessliche Unglück gestürzt hatte, kam eine harmlos deutschnationale Kundgebung gegen die - Entente."

¹ Franz-Willing I, s. 157.

² VV:n tilaisuuteen osallistui n. 20 000 henkeä. Hitleristä käytettiin nimitystä "der bekannte Antisemitenführer". Tämä osoittaa, että juutalaisvastaisuus oli Hitlerin toiminnassa näkyvintä, joskin hän myöhemmin halusi kiistää tämän roolin antaan etusijan Eckartille ja Rosenbergille. Jäckel, Nr. 194, s. 312; Hitler, "Sie kennen ihre Pappenheimer". VB 12.5.1921. Jäckel, Nr. 237, s. 390.

³ Hitler, "Karneval". VB 8.2.1921. Jäckel, Nr. 195, s.314.

⁴ Hess, "Foxtrot". VB 8.5.1921.

Ranskalle ja Englannille oli Hitlerin mukaan täysin yhdentekevää, mitä Münchenin saksalaiskansalliset tai koko Saksan kansa niistä sanoivat; Saksan hallituksen olisi pitänyt protestoida. Hitler syytti erityisesti ulkoministeri Walter Simonsia, koska tämä oli asettanut toiveita Yhdysvaltain presidentinvaihdokseen. Hitler ihmetteli, kuinka Simons saattoi pitää Hardingia parempana idealistina kuin Wilsonia. Kansallissosialistien omat vaatimukset tuotiin selvästi esille:

"Wir fordern, dass die Nationalverbrecher, angefangen von Erzberger bis Simons einschliesslich des ganzen parlamentarischen Gesindels, das sich an ihren Verbrechen mit-schuldig gemacht hat, vor einen Staatsgerichtshof gestellt werden. Wir erwarten aber unbedingt, dass angesichts der 2 Millionen bester Deutscher, die für unser Volk verbluteten, der 800 000 Krüppel, deren Opfer aber durch diese staatsverbrecherischen Schurken heute wertlos ist, die also um ihr Leben und ihre Gesundheit betrogen wurden, dass ihre und unsere Verderber nicht den Tod erleiden durch eine ehrenvolle Kugel, sondern durch den Strang".¹

Kansallissosialistien arvostelu kohdistui jatkossakin suurelta osin Simonsiin. Asiaan ei lainkaan vaikuttanut se, että Simons oli joutunut huonoon valoon liittoutuneiden silmissä juuri ennen sotakorvausneuvottelujen jatkumista Lontoossa, koska hän oli puhematkallaan Etelä-Saksassa ottanut esille sotasyllisyyskysymyksen ja kiisti Saksan syyllisyyden myös Lontoossa. Myöskään kritiikkiin ei vaikuttanut se, että Lontoossa tapahtui juuri niin kuin oli vaadittu: Saksa kieltäytyi hyväksymästä Pariisin päätöksiä ja neuvottelut katkesivat. Edelleen, kun kansallissosialistit toistuvasti vaativat hallitusta tuomaan esille sen, että Pariisin päätökset olivat osittain rauhansopimuksen vastaisia ja taloudellisesti mahdottomia täyttää, "unohdettiin", että juuri näin Saksan edustajat olivat tehneet.²

Vaikka kansallissosialistit halusivat romuttaa koko rauhansopimuksen, tuotiin se kyllä aina sitovana esille, kun muiden maiden voitiin katsoa rikkoneen sitä vastaan. Näin teki myös Saksan hallitus, mutta kansallissosialistien mukaan Saksan olisi sellaisessa tilanteessa pitänyt itse irrottautua sopimusvelvoitteista.³

Rosenberg, joka noihin aikoihin ryhtyi julkaisemaan artikkeleitaan VB:ssa, käytti hyväkseen Simonsin puheiden epäjohtonmukaisuutta. Oli

¹ Tämä sanottiin tosin vasta kun Lontoon toinen neuvottelukierros oli päättynyt. Oli ollut aikaa kypsyttellä kannanottoa. Hitler, "Dümmer wie Katzen und schlecht wie ein Jude". VB 28.4.1921. Jäckel, Nr. 225, s. 369 - 371.

² Hitler, "Irrtum oder Verbrechen". VB 13.2.1921. Jäckel, Nr. 197, s. 318; Rosenberg, "Dr. Simons, der Antroposoph, in London". VB 3.3.1921; Krüger, Die Aussenpolitik, s. 118 - 125.

³ Esim. Rosenberg, *ibid.*; VB:n kokousilmoitus 6.3.1921; Hitlerin puhe "London und wir" NSDAP:n kokouksessa 6.3.1921. VB 10.3.1921. Jäckel, Nr. 205, s. 336.

tietenkin propagandistisesti edullista korostaa sitä, että ennen syyllisyyden vastustustaan Simons oli eräässä puheessaan katsonut Versailles'n rauhansopimuksen velvottavan Saksan korvaamaan sodan vahingot suorituskykynsä rajoille saakka.¹ Myöskään Rosenbergille ensisijaisia vihollisia eivät olleet Ranska ja Englanti, vaan kansainvälinen juutalaisuus:

"Aber in den Parlamenten hacken Juden, verjudete Sozialdemokraten, die für unbedingte Erfüllung des 'Friedensvertrages von Versailles eintreten. Und an der Spitze der deutschen Vertreter ins Lager der Feinde reist ein Antroposoph".²

Myös Hitler katsoi kansainvälisen pörssiapaaoman pakottaneen hyväksymään Versailles'n sopimuksen ja hän vaati syyllisyystunnustuksen kiistämistä.³

Lontoon neuvottelujen katkaisemista kansallissosialistit pitivät vain puolittaisena tekona; yhtä tärkeää olisi heidän mielestään ollut Versailles'n sopimuksen julistaminen mitättömäksi. Hitler tarttui myös Saksan vastaehdotukseen Lontoossa, jonka Simons oli esittänyt samassa puheessa, missä hän toi esille sotasyllisyyskysymyksen.⁴ Hitler katsoi, ettei Saksa olisi pystynyt maksamaan Simonsin tarjoamaa summaa edes ennen sotaa. Hitlerin kirjoitukset olivat selvästi radikalisoituneet. Aselevon, rauhansopimuksen ja "nykyajan" rauhansopimuksen (Pariisin päätösten) tekijöitä vaadittiin useaan otteeseen hirsipuuhan, joskin harvinaista oli, että Hitler kehotti myös suoraan toimintaan.⁵

Lontoon toisen vaiheen sotakorvausneuvotteluihin kansallissosialistit eivät puuttuneet ennen kuin päätökset tulivat julkisuuteen. Todennäköisesti tähän vaikutti se, ettei Saksan edustajia enää ollut mukana. Sen

¹ Rosenberg, "Dr. Simons, der Antroposoph, in London". VB 3.3.1921. Kyseessä oli Simonsin puhe Stuttgartissa 13.2.1921. Byck I, s. 236.

² Rosenberg, *ibid.* Artikkelin julkaistiin myös erillisenä vihkosena. Kansallissosialistit eivät hyväksyneet antroposofian ihanteita ja myös Hitlerillä oli maininta Rudolf Steinerin ja Simonsin ystäväyydestä. Hitler, "Staatsmänner oder Nationalverbrecher". VB 15.3.1921. Jäckel, Nr. 209, s. 350 - 352. Tästä ehkä johtui myös se, että päähuomio kohdistettiin Simonsiin eikä kansleri Constantin Fehrenbachiin. Simons oli myös kuullut Saksan valtuuskunnan asiantuntijoihin Versailles'ssa. Steinerin vastaiset mielipiteet olivat ilmeisesti peräisin Eckartilta. Hän katsoi Steinerin eläneen monta elämää: 1700-luvulla Steiner olisi ollut juutalainen Joseph Balsamo alias Cagliostro ja Aabrahamin aikana Jaakob "Überlister". Plewnia, s.60.

³ Hitlerin puhe "London und wir" NSDAP:n kokouksessa 6.3.1921. VB 10.3.1921. Jäckel, Nr. 205, s. 336.

⁴ Simonsin puhetta on pidetty taitamattomana, koska Saksan tarjous hukkui syyllisyyskysymyksen ja muiden asiaankuulumattomien seikkojen alle. Esim. Krüger, *Die Aussenpolitik*, s. 124.

⁵ Hitler, "Rathenau und Sancho Pansa". VB 13.3.1921. Jäckel, Nr. 208, s. 347.

sijaan suuttumusta herätti Saksan uusi sotakorvaustarjous. Hitler väitti Simonsin tarjonnan yhteensä 220 miljardia.¹ Hitler vetosi, kuten aikaisemminkin, englantilaiseen taloustieteilijä Keynesiin, joka oli 1919 pitänyt Saksan 100 miljardin vastaehdotusta liian suurena. Vaikka mielellään vedottiin Versailles'n rauhansopimusta kritikoiviin ulkomaalaisiin, ei tälläkään tapahtunut ilman ironiaa. Hitler katsoi Keynesin elävän onnellisena maassa, mikä ei Lloyd Georgen mukaan ollut lainkaan syyllinen sotaan, kun taas Saksa Baijerin hallituksen mukaan oli ainakin osittain syyllinen.² Keynesin kanta Lontoon sopimukseen oli kuitenkin toinen, mutta virheellinen käsitys saattaa esiintyä vielä nykytutkimussessakin.³

Lopullinen sotakorvaussopimus esitettiin Saksalle ultimaatumina, kuten aiemmin rauhansopimus. Tilanne muistutti muutoinkin monessa suhteessa touko- kesäkuuta 1919. Kansleri Fehrenbach oli esittänyt voimakkaita protesteja ja hän erosi, kuten Scheidemann vajaan kahden vuotta aikaisemmin, tehdäkseen seuraajalleen mahdolliseksi rauhansopimuksen allekirjoituksen. Lisäksi Ruhrin miehityksen uhka oli jo ilmeinen.⁴ Ehkä tilanteiden samankaltaisuudesta johtui, että Lontoon ensimmäisen konferenssin jälkeen kansallissosialistien kokouksissa usein käsiteltiin aselepoa ja rauhansopimusta enemmän kuin ajankohtaisia asioita.

Hitler jatkoi eronneen hallituksen arvostelua ultimaatumien tultua julkisuuteen. Hallitus oli Hitlerin mukaan jättänyt jälkeensä sisäisen kaaoksen ja ulkoisen romahduksen. Hitler esitti nyt koko Saksan hallituksen vastustuksen olleen vain näennäistä ja Simonsin allekirjoituksesta kieltäytymistä hän nimitti humpuukiksi ja komediaksi.⁵ Voimakkaasti Hitler hyökkäsi myös uutta hallitusta, kansleri Joseph Wirthiä ja halli-

¹ Hitler, "Der milde Simons". VB 5.5.1921. Jäckel, Nr. 228, s. 375. Simonsin tarjouksen yhteisarvo oli 200 miljardia ja se todella tuli aika lähelle Pariisin päätöksiä, joskin tarjous sisälsi myös monia lieventäviä ehtoja. Krüger, *Die Aussenpolitik*, s. 128 - 129.

² Hitler, "Rathenau und Sancho Pansa". VB 13.3.1921. Jäckel, Nr. 208, s. 344; Hitler, "Der 'milde' Simons", ks viite 1. Baijerin hallituksella Hitler tarkoitti Eisnerin vallankumoushallitusta.

³ Keynes piti Simonsin tarjousta hyvänä ja hän valitti sitä, että se oli jäänyt niin vähälle huomiolle. Lisäksi Keynes asiantuntijana olisi ollut valmis hyväksymään loppusummaksi 137 miljardia kultamarkkaa. John Maynard Keynes, *Revision des Friedensvertrages* (München und Leipzig, 1922), s. 36 - 38. Näyttää siltä, että tämä Keynesin toinen kirja rauhanehtojen seurauksista unohdetaan usein. Virheellinen käsitys esim. Schulze, s. 229. Oikein asia on esitetty esim. Krüger, *Die Aussenpolitik*, s. 128.

⁴ Schulze, s. 228.

⁵ Hitler, "Leithammel werden gesucht". VB 12.5.1921. Jäckel, Nr. 236, s. 388; Hitler, "Deutschlands Auslieferung an das jüdisch-internationale Börsenkapital". VB 22.5.1921. Jäckel, Nr. 244, s. 402.

tuksen politiikkaa vastaan. Uuden hallituksen tilille pantiin myös vanhat synnit:

"Herr Simons, einer der grössten Unglücksraben Deutschlands, hat nun seinen Platz geräumt, und seine Stelle ist die alte schwarz-rot-goldene Koalition getreten, der Deutschland Revolution, Waffenstillstand und Friedensvertrag verdankt".

Hitler viittasi myös rauhansopimuksen 234. artiklaan, joka edellytti aika ajoin tapahtuvaa Saksan maksukyvyn tutkimista, minkä Hitler ei kuitenkaan katsonut tapahtuvan korvausten helpottamiseksi.¹ Myöskään ei haluttu nähdä mitään eroa Pariisin päätösten ja nyt hyväksytyin ultimaatumien välillä, vaan Lontoon sopimustakin nimitettiin Pariisin diktaattiksi² ja ajatus kansainvälisestä juutalaisuudesta tuli taas esille, kun sitä nimitettiin "pörssipääoman diktaattiksi".³ Arvosteltiin myös sitä, että uhkavaatimus oli hyväksytty ennen sille asetetun määräajan umpeutumista.⁴

Hitlerin kirjoittelu jatkui räikeänä. Schubert onkin todennut, että Lontoon ultimaatumien hyväksyminen oli tavallaan propagandistisessa mielessä Hitlerille tervetullutta, sillä se antoi vapaat kädet hänen agitaatiolleen.⁵ Hitler katsoi mm. kansallissosialisteilla olleen enemmän kuin koskaan aikaisemmin velvollisuuden valistaa kansaa parlamentarismin turmiollisuudesta ja hän halusi lietsoa suoranaista vihaa päättäjiä kohtaan:

"Hass, brennenden Hass wollen wir in die Seelen der Millionen unserer Volksgenossen giessen, so lange bis einst eine Flamme von Zorn in Deutschland aufbrennt, die die Verderber unseres Volkes zur Rache zieht. Brandmarken wollen wir die Elenden, die immer wieder ihre Nahmen unter die Dokumente der Versklavung ihrer eigenen Nationen setzen".⁶

Lontoon ultimaatumien oli aiheuttanut hyvin yleisen kiihtymyksen Saksassa, jota lehdistö heijasti. Esimerkiksi valtiopäivillä käytiin lähinnä saksalaiskansallisten ja sosiaalidemokraattien välillä niin kiivasta keskustelua, ettei sellaista ollut nähty edes kansalliskokouksen kriittisimpinä hetkinä. Tilannetta myös yleisesti verrattiin Versailles'n sopimuksen allekirjoitukseen, eikä haluttu toista Versailles'ta, vaan saatettiin jopa olla valmiita mielummin hyväksymään sotilaallinen miehitys ja vä-

¹ Hitler, "Allerweltstrottelregierung". VB 15.5.1921. Jäckel, Nr. 238, s. 391 - 392.

² Esim. Hitler, "Pollakenbüttelgemeinheiten". VB 15.5.1921. Jäckel, Nr. 239, s. 394.

³ Hitler, "Der Nationalkoller der 'Post-sozen". VB 15.5.1921. Jäckel, Nr. 240, s. 396.

⁴ Hitler, "Das eingeschnappte Wenzesläuschen". VB 19.5.1921. Jäckel, N. 241, s. 399. Uhkavaatimus oli hyväksytty päivää ennen määräajan umpeutumista valtiopäivien enemmistöllä.

⁵ Schubert, s. 186 - 187.

⁶ Hitler, "Allerweltstrottelregierung". VB 15.5.1921. Jäckel, Nr. 238, s. 392 - 393.

litön taloudellinen painostus. Tunne loukatusta kansallisesta kunniaista ja arvosta muodosti emotionaalisen pohjan ultimaatumien hyväksymisen vastaiselle mielipiteelle. Samanaikaisesti voimistui kuitenkin hitaasti näkemys, että Saksan allekirjoitus merkitsi ainoaa mahdollista poliittista tietä: vain "Politik der Erfüllung" voisi taata Saksan yhtenäisyyden ja sen jatkuvan olemassaolon kansana.¹

2. Aseistariisunta ja sotarikolliset

Taloudelliset ja sotilaalliset vaatimukset liittyivät Hitlerillä läheisesti yhteen. Esimerkiksi Pariisin konferenssin jälkeen hän totesi, ettei uusi aseistariisuntavaatimus merkinnyt mitään muuta kuin saksalaisten jättämistä täysin puolustuskyvyttömiksi tulevia taloudellisia kiristyksiä vastaan.² Baijerin Einwohnerwehriin säilyttämistä Hitler taas perusteli sillä, ettei kukaan voinut väittää sen uhkaavan maailmanrauhaa. Toisaalta hän katsoi Ranskan ottavan Ruhrin hiilialueen sopivassa tilanteessa ennen pitkää, oli Saksalla Einwohnerwehr tai ei. Edelleen liittoutuneiden tarkoitus oli Hitlerin mukaan koko Saksan kansan tekeminen puolustuskyvyttömäksi, eikä vain Baijerin Einwohnerwehriin hajoittaminen.³ Mielipide, että Ranska miehittäisi Ruhrin alueen kaikista Saksan myönnytyksistä huolimatta, oli Baijerissa yleinen. Mm. Kapp-Putschin jälkeen johtoon nousut Gustav von Kahr oli tätä mieltä.⁴ Mahdollisesti Hitler näki myös jo sen hyödyn, mikä NSDAP:lle koitui Einwohnerwehriin lakkauttamisesta. Monet sen jäsenistä nimittäin liittyivät SA:han, joka perustettiin kesällä 1921.⁵

¹ Gerhard Zwoch, *Die Erfüllungs- und Verständigungspolitik der Weimarer Republik und die deutsche öffentliche Meinung*. (Diss. painamaton. Kiel, 1950), s. 19-20.

² Hitler, "Irrtum oder Verbrechen". VB 13.2.1921. Jäckel, Nr. 197, s. 319. Todellisuudessa liittoutuneet vaativat ainoastaan rauhansopimuksen sotilaallisten määräysten noudattamista. Saksan hallitus oli vaatinut oikeutta säilyttää Einwohnerwehr Itä-Preussissa ja Baijerissa. Liittoutuneiden konferenssi Pariisissa 29.1.1921. Liite 2, marsalkka Foch hallitusten ylimmän neuvoston puheenjohtajalle 25.1.1921. *Documents on British Foreign Policy 1919 - 1939 (DBFP)*. First Series. Volume XV. *International Conferences and Conversations 1921*. Edited by Rohan Butler and J.P.T. Bury, assisted by M.E. Lambert (London, 1967), No. 11, s. 107.

³ *ibid.*, s. 320.

⁴ Salewski, s. 154.

⁵ Franz-Willing I, s. 205.

Aseistariisuntakysymys oli edelleen Lontoon neuvottelujen aikaan sotakorvausten ohella esillä erityisesti Baijerissa. Käsitellessään tätä aihetta Hitler ei ryhtynyt muun oikeiston tavoin vastustamaan Einwohnerwehriin lakkautusvaatimuksia, vaan katsoi kysymyksen olevan suu-remmista asioista. Hitlerin mielestä pahinta Lontoon ultimaatumiin myöntymisessä oli se, että samalla oma kansa pyrittiin tekemään aseetomaksi.¹ Kuitenkin hän saattoi myös esittää, että Einwohnerwehriin hajoittaminen tarjosi Ranskalle mahdollisuuden miehittää, ryöstää ja repiä Saksaa milloin tahansa ottamatta pienintäkään riskiä.² Einwohnerwehriin lakkautus, mikä tapahtui kesäkuussa 1921, tarjosi siis mahdollisuuden arvostella omaa hallitusta myöntymisestä ja Ranskaa sen valloitushalusta, mutta samalla omien joukkojen vahvistuminen saattoi olla laskelmissa mukana.

Lontoon ultimaatumi oli myös antanut määräyksen sotarikollisten tuomitsemisesta. Merkittävä lievennys rauhanehtoihin oli se, että sotarikokset saatiin käsitellä Saksan valtakunnanoikeudessa. Tuomiot olivat lieviä, eikä niitäkään kaikkia pantu täytäntöön.³ Kansallissosialistit esittivät kuitenkin jyrkkää kritiikkiä asiasta, jossa Versailles'n määräykset oli todellisuudessa täysin vesitetty. Esimerkiksi Rosenberg kirjoitti myöhemmin noina päivinä olleen mahdollista kahlita miehiä, jotka vuosikautia olivat asettaneet henkensä alttiiksi Saksan vapauden ja suuruuden puolesta. Poliittisesti sitoutumaton Frankfurter Zeitung (FZ) oli kirjoittanut, että ensimmäisille käsitellyille tapauksille olisi ollut parempi langettaa kovat tuomiot, jolloin verenhimoisimmat vihollismais-
sa olisivat rauhoittuneet. Tämä ei kelvannut Rosenbergille, vaan hän piti röyhkeänä sitä, että tällaista uskallettiin tehdä Versailles'n, Span,

¹ Hitler, "Staatsmänner oder Nationalverbrecher". VB 15.3.1921. Jäckel, Nr. 209, s. 351 - 352.

² Hitler, "Leithammel werden gesucht! Die Regierung ist tot! Es lebe die Regierung!" VB 12.5.1921. Jäckel, Nr. 236, s. 389. Lontoon ultimaatumi sisälsi määräyksen kaikkien Einwohnerwehriin täydellisestä lakkauttamisesta. Myös Englanti oli tuolloin sanktioiden kannalla, vaikka se usein vastusti Ranskan ajamia pakotteita. Baijerin täytyi lopulta perääntyä ja Einwohnerwehr lakkautettiin virallisesti 28.6.1921. Salewski, s. 175.

³ Versailles'n rauhansopimuksen 228. - 230. artiklojen nojalla liittoutuneet olivat tammikuussa 1920 antaneet Saksalle 895 luovutettavan nimen käsittävän listan. Saksalaisten vastustus oli yksimielistä ja tällä kertaa se johti myös toivottuun tulokseen. Leipzigin valtakunnanoikeuden tapahtumien on katsottu olleen yksi pääsyy siihen, että toisen maailmansodan jälkeen liittoutuneet ottivat heti sotarikollisten rangaistuksiin omiin käsiinsä. J.W. Brügel, Das Schicksal der Strafbestimmungen des Versailler Vertrags. VZ 1958/3, s. 263 (artiklojen numerot ovat Brügelillä virheellisesti 128 - 130, vrt. Friedensvertrag, s. 104 - 105); Byck I, s. 254 - 255; Krüger, Versailles, s. 89 - 90.

Lontoon, Saksan laivaston tuhoamisen ja saksalaisten sotavankien kidutuksen jälkeen, kun rauhan solmimisesta oli jo kulunut kauan.¹

Hitler käsitteli kysymystä vielä Putschin jälkeisessä omassa oikeudenkäynnissään.² Asia koettiin samanlaiseksi kunniakysemykseksi kuin keisarin ja sodanjohdon luovutusvaatimukset aikaisemmin sekä sotasyylisyys.

3. Kansanäänestykset

Kesällä 1920 järjestetyt Eupen-Malmedyn ja Schleswigin kansanäänestykset kuitattiin kansallissosialistien tilaisuuksissa hyvin vähällä, eikä niihin myöhemminkään juuri puututtu, paitsi milloin lueteltiin kaikki menetykset. Äänestysten aikoihin puhuttiin kylläkin Ranskan harjoittamasta painostuksesta miehityillä alueilla. Eupen-Malmedyn äänestystä Hitler nimitti kaansanäänestyshuijaukseksi, koska se ei ollut salainen.³ Itä-Preussin Allensteinissa ja Marienwerderissä toimeenpannuista kansanäänestyksistä ei puhuttu ollenkaan, aivan ilmeisesti siksi, että äänestystulos oli Saksalle myönteinen.

Kansanäänestykset sekä Ylä-Sleesian kiristynyt tilanne aiheuttivat NSDAP:n ensimmäisen protestikokouksen 5. syyskuuta 1920. VB määritteli protestikokouksen olevan "massaprotestikokous niitä uusimpia painostuksia ja kieltäyksiä vastaan, joihin Ranska on tahtonut Saksan kansaa kohtaan ryhtyä". Lisäksi kokouksen ilmoitettiin olevan

¹ Rosenberg, "Die Frankfurter Zeitung". VB 14.8.1921. *Kampf um die Macht. Aufsätze von 1921 - 1932. Herausgegeben von Thilo von Trotha (7. Auflage, München, 1939), s. 99 - 106.* Koska Rosenberg mainitsi laivaston, huomautettakoon, että korkeimmat tuomiot, neljä vuotta vankeutta, saivat kaksi upseeria, jotka olivat upottaneet englantilaisen sairaalalaivan ja sen jälkeen ampuneet ja upottaneet pelastusveneitä, joissa oli ollut sairaita ja sairaanhoitajia. Muutaman viikon kuluttua vangitsemisesta upseerit karkasivat, eikä heitä enää saatu kiinni. *Eyck I, s. 254 - 255.*

² Hitler oikeudenkäynnissä 27.3.1924. *Jäckel, Nr. 625, s. 1205.*

³ Hitlerin puhe "Friede der Versöhnung oder der Gewalt" NSDAP:n kokouksessa 22.9.1920. *PND-Bericht. Jäckel, Nr. 147a, s. 234.* Belgialle myönteisen äänestystuloksen onkin katsottu syntyneen sotavoimien vaaliterrorin avulla. *Franz-Willing I, s. 253.*

"joukkoprotesti" saksalaisten "joukkoteurastusta" vastaan miehityillä alueilla, erityisesti Ylä-Sleesiassa.¹

Hitler oli jo aikaisemmin syyttänyt Puolan uhasta Saksan vasemmistopuolueita. Hän kytki kysymyksen aseistariisuntaan, jota ajamalla vasemmisto hänen mukaansa nyt mahdollisti puolalaisten aseellisen ylivoiman.² Protestikokouksessa entinen kommunisti Ernst Ulshöfer Stuttgartista käsitteli ennen kaikkea ranskalaisia miehittäjiä, joiden hän katsoi haluavan vain taloudellisia etuja. Hitler taas katsoi, ettei itsemääräämisoikeutta ollut otettu huomioon alueluovutuksia käsiteltäessä.³ Jälleen tuli siis näkyviin ero syytösten kohteissa Hitlerin ja muiden välillä. Wilsonin rauhanohjelman kansojen itsemääräämisoikeuden vaatimukseen oli tietenkin hyvä vedota. Kuitenkaan ei otettu huomioon toimeenpantuja kansanäänestyksiä, vaan tuotiin esille alueet, joilla kansanäänestyksiä ei toimeenpantu (Länsi-Preussi ja Posen), tai jossa äänestys kiellettiin (Itävalta), kun tulos epäilemättä olisi ollut saksalaisille myönteinen. Onkin todettu, että kansanäänestyksiä, jotka sinällään olivat kansainoikeudellisesti uusi asia, toimeenpantiin epäjohdonmukaisesti.⁴

Toinen suuri protestikokous järjestettiin VB:n ilmoituksen mukaan nimenomaan tarkoituksena antaa uudestaan valistusta kaikille niille kansalaisille, jotka eivät vielä täysin tunteneet "kauhistuttavia Span aselepoehtoja ja Versailles'n rauhansopimuksen ehtoja".⁵ Vaikka Hitler selvitteli laajasti taloudellisia menetyksiä, poliittista eristämistä ja sotilaallisia määräyksiä, hän piti kuitenkin pahimpana kunnian menetys-

¹ VB 5.9.1920. Ylä-Sleesiassa oli puhjennut levottomuuksia elokuun puolivälissä 1920. Niistä ei kuitenkaan voida syyttää yksistään puolalaisia, sillä tapahtumat saivat alkunsa 17.8. saksalaisten mielenosoituksesta Katowicessa. Harry K. Rosenthal, *National Self-Determination: The Example of Upper Silesia*. JCH, Vol. 7, 1972/3 & 4, s. 236 - 237.

² Hitlerin puhe "Deutschland als Freistaat" NSDAP:n kokouksessa 25.8.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 139a, s. 214; Reichswehrbericht. Nr. 139b, s. 215. Neuvosto-Venäjän voittojen jälkeen tilanne Puolassa oli muuttunut niin, että Ranskan ja myös Englannin avun turvin Puola pystyi lokakuussa pakottamaan vihollisensa aselepoon. Saksan hallitus oli 20.7. julistautunut puolueettomaksi. Krüger, *Die Aussenpolitik*, s. 114 - 115.

³ VB 9.9.1920; Hitlerin puhe "Betrogen, verraten und verkauft". PND-Bericht. Jäckel, Nr. 141b, s. 223.

⁴ Ross, s. 8.

⁵ Kokous oli 24.11.1920. VB 25.11.1920.

tä, millä hän tällä kertaa tarkoitti sitä, että saksalaiset tahdottiin pakkota polvilleen ja antaa alttiiksi häpeälliselle epätoivolle.¹

Aluekysymyksistä vaikeimmaksi muodostui Ylä-Sleesian ratkaisu jo siksi, että kansanäänestyksen toimeenpano toistuvien levottomuuksien sekä Puolan ja Neuvosto-Venäjän sodan takia viivästyi. Tämä piti kysymystä myös pitkään esillä kansallissosialistien propagandassa. NSDAP:n ensimmäisessä suuressa protestikokouksessa oli ollut avauspuheenvuoron pitäneen Ernst Ehrensbergerin mukaan lukuisia yläsleesialaisia. Kokouksen lopuksi luettiin päätös saksalaisten alueiden erottamista vastaan ja se oli määrä lähettää kaikille poliittisille vallanpitäjille.² Tosin Hitler oli omassa puheenvuorossaan vastustanut protestin lähettämistä Berliinin hallitukselle, koska hän katsoi, että hallitus, joka petkutti 70-miljoonaista kansaa, ei myöskään kuuntelisi 3 500 müncheniläisen protestia.³ Tämä osoittaa, ettei oman hallituksen ensisijainen syyttely tai ainakaan sen tapa ollut aina selvää Hitlerin kannattajillekaan.

Jo ennen kansanäänestystä Hitler ennusti lopullisen jaon osapuilleen oikein, joskin yliarvioiden äänimäärää Saksaan kuulumisen puolesta. Hän kuitenkin kirjoitti, että entente aikoi äänestystuloksesta huolimatta vaatia Ylä-Sleesiaa kokonaan tai osittain Puolalle. Tämä johtui Hitlerin mielestä siitä, ettei Lloyd George ollut hyväksynyt Simonsin ehdotusta Ylä-Sleesian kysymyksen ja sotakorvausten kytkemisestä toisiinsa. Hitler myös kieltäytyi Saksan kansan nimissä tunnustamasta mitään kansanäänestystä ja minkään komission oikeutta määrätä Saksan alueesta.⁴ Myös Rosenberg ennakoii tavallaan lopputulosta ottamalla jo maaliskuussa 1921 esille Kansainliiton, jonka asettama neuvosto sitten seuraavana syksynä lopullisen jakopäätöksen teki. Rosenbergin mukaan Kansainliitto ajoi vain juutalaisten pyrkimyksiä. Hän nimitti siionismia ja Kansainliittoa kaksoisveljiksi, Kansainliiton asemapaikkaa Geneveä juutalaisuuden uudeksi Mekaksi (sic) ja Kansainliiton edustajia loosiveljiksi. Rosenberg väitti Kansainliiton pyrkivän tuhoamaan saksalaisuuden Ylä-Sleesiassa ja Länsi-Preussissa, kun taas Saksan protestit esimerkiksi

¹ Hitlerin puhe "Versailles, Deutschlands Vernichtung" NSDAP:n kokouksessa 24.11.1920. Reichswehrbericht. Jäckel, Nr. 169b, s. 267; Hitler, "Irrtum oder Verbrechen?" VB 13.2.1921. Jäckel, Nr. 197, s. 318.

² VB 9.9.1920. Kansallissosialistit eivät halunneet ymmärtää hallituksen vaikeaa tilannetta. Spassa oli juuri päätetty sotavoimien supistamisaikataulusta ja Einwohnerwehriin lakkauttamisesta, joten Saksan oli vaikea puuttua sotilaallisesti vihollisuuksiin Ylä-Sleesiassa. Alueen vihollisosapuolet pääsivät keskenään väliaikaiseen sovintoon ja järjestystä ylläpitämään muodostettiin apupoliisivoimat, joihin kuului sekä puolalaisia että saksalaisia. Rosenthal, JCH 1972/3&4, s. 237.

³ Hitlerin puhe "Betrogen, verraten und verkauft" NSDAP:n kokouksessa 5.9.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 141b, s. 222.

⁴ Hitler, "Staatsmänner oder Nationalverbrecher". VB 15.3.1921. Jäckel, Nr. 209, s. 348 - 351.

Eupen-Malmedyn väkivaltaisen erottamisen takia kaikuivat kuuroille korville.¹

Juuri Simonsin epäonnistunut yritys välttää Ylä-Sleesian jako antoi kansallissosialisteille mainon propagandavaltin, kun muut aikaisemmat vaatimukset esimerkiksi neuvottelujen lopettamiseksi olivat toteutuneet. Ylä-Sleesian kysymyksen takia Hitler vaati Simonsia ja muita Saksan neuvottelijoita asetettavaksi oikeuden eteen. Hitler oli vakuuttunut siitä, että kansanäänestys toisi Saksalle enemmistön ja hän ihmetteli, miten Simons saattoi tarjota itsestään selvää asiaa, Ylä-Sleesian pysymistä Saksalla, vastasuorituksena "Pariisin diktaatin" hyväksymiselle.²

Äänestystuloksen perusteella Saksan hallitus katsoi, että koko Ylä-Sleesian olisi tullut jäädä Saksalle. Versailles'n sopimuksen mukaan jaon piti kuitenkin perustua yksittäisissä kunnissa annettuihin ääniin. Tästä johtuva jaon vaikeus ja äänestystuloksen kyseenalaisuus mutkistivat entisestään tilannetta.³ Ylä-Sleesian kysymys kärjisti myös valtakunnanhallituksen ja Baijerin välejä aseistariisuntakysymyksessä, sillä puolalaisten ja saksalaisten vapaajoukkojen taistelu sai tiettyä vastakaikua juuri Baijerissa, joskin koko Saksasta virtasi virallisesti lakkautettujen vapaajoukkojen jäseniä Ylä-Sleesiaan ja myös Reichswehr, joka ei voinut sotatoimiin osallistua, tuki toimintaa.⁴

Paitsi äänestystulosta, Hitler oli ennustanut oikein myös tavallaan sen merkityksettömyyden. Hallituksen kykenemättömyyttä toistettiin ja Hitler kehotti erityisesti Ylä-Sleesian väestöä tarttumaan aseisiin.⁵ Toukokuun alussa Ylä-Sleesian taistelujen aikaan Hitler hyökkäsi voimakkaasti Puolaa, Saksan hallitusta, koko tasavaltaa ja myös president-

¹ Rosenberg, "Hochverrat der deutschen Zionisten auf Grund ihrer eigenen Eingeständnisse erläutert. Agd Heft 11. und 12. (München, 21.3.1921), s. 204. Artikeli julkaistiin myös erillisenä vihkosena.

² Hitler, "Irrtum oder Verbrechen". VB 13.2.1921. Jäckel, Nr. 197, s. 345. Simons oli edellyttänyt, että kansanäänestyksen (20.3.1921) jälkeen alue kokonaisuudessaan tulisi jäädään Saksalle. Tätä ei edes Lloyd George hyväksynyt. Simonsin vastaus Lloyd Georgelle Lontoon konferenssissa 7.3.1921. DBFP XV No. 43, s. 316 - 324; Lloyd Georgen puhe Lontoon konferenssissa 7.3.1921. DBFP XV, No. 45, s. 328.

³ Äänestyksessä 707 000 henkeä äänesti Saksaan ja 479 000 Puolaan kuulumi- sen puolesta. Jako oli vaikea, koska saksalaisilla oli usein enemmistö kaupungeissa, kun taas ympäröivä maaseutu oli puolalaista. Äänestystulosta epäiltiin Saksalle liian edulliseksi, koska äänestämään kuljetettiin n. 180 000 sellaista henkilöä, jotka olivat muuttaneet muualle Saksaan, mutta olivat vielä kirjoilla Ylä-Sleesiassa. Rosenthal, 1972/3&4, 237; Eyck I, s. 245 - 246; Herrmann Graml, Europa zwischen den Kriegen. Dtv-Weltgeschichte des 20. Jahrhunderts. Herausgegeben von Martin Broszat und Helmut Heiber. Band 5 (München, 1969), s. 135.

⁴ Carsten, Reichswehr und Politik, s. 134 - 135; 170.

⁵ Hitler "Staatsmänner oder Nationalverbrecher". VB 15.3.1921. Jäckel, Nr. 209, s. 350.

ti Ebertiä vastaan. Ylä-Sleesian menetys esitettiin myös Saksan tuhon aluksi ja koko Keski-Euroopan kohtalonkysymykseksi. Hitler ei halunnut tunnustaa edes Saksalle myönteistä äänestystulosta, vaan vaati asiasta kansanäänestystä koko Saksan alueella.¹ Koskaan ei tuotu esille sitä tosiasiaa, että Ylä-Sleesian kansanäänestys oli yksi niitä harvoja lievennyksiä, joita Saksan neuvottelijat olivat saaneet rauhanehtoihin.

Erityistä kritiikkiä myös Kansainliittoa kohtaan aiheutti se, ettei liittoutuneiden komissio (Englanti ja Ranska) päässyt yksimielisyyteen lopullisesta jaosta, vaan koko kysymys siirrettiin 12. elokuuta 1921 Kansainliitolle. Hitler oli jo toukokuussa herjannut erittäin räikeäsanaisesti Kansainliittoa ja tehnyt siitä vastuullisiksi Saksan vallankumoukselliset yksilöiden pilkkanimien Rosa Luxemburgin ja Kurt Eisnerin.² Kansainliiton neuvoston hyväksyttyä jakolinjan 20. lokakuuta 1921 kirjoitti Rosenberg "Geneven roistontyöstä". Kansainliitto ajoi Rosenbergin mukaan vain juutalaisten pyrkimyksiä.³ Ylä-Sleesian lopullisen jaon jälkeen Rosenberg oli yhtä pessimistinen kuin Hitler toukokuussa. Saksan kansalla ei hänen mielestään ollut mitään pelastusta, vaan se oli ajettu kaaokseen. Myös kansan toiminnan vaatimus ja henkisen vastarinnan korostaminen oli yhteistä Rosenbergillä ja Hitlerillä.⁴ Vastaavasti Eckart uuden kansleri Wirthin arvostelun ohella syytti juutalaisia kaikista Saksaa sodasta lähtien kohdanneista onnettomuuksista.⁵

Lokakuussa 1921 Hitlerin oli tietenkin helppo muistuttaa mieliin, kuinka usein hän oli ennustanut Ylä-Sleesian kohtalon. Samalla hän enteili myös Ruhrin alueen ja koko Reininmaan menetystä. Hän käsiteli laajemmin Puolan politiikkaa ja totesi, että Puolan valtion perustaminen oli ollut suurin rikos Saksan kansaa kohtaan. Tämä väite toistui samanlaisena toisen maailmansodan kynnyksellä. Syytösten pääkohde oli Hitlerillä johdonmukaisen selvä. Nytkin hän ilmoitti, ettei kansallissosialistien protestointi suuntautunut Kansainliittoa vastaan, koska se

¹ Hitler, "Pollakenbüttelgemeinheiten". VB 15.5.1921. Jäckel, Nr. 239, s. 394; Hitler, "Das eingeschmuppene Wenzesläuschen". VB 19.5.1921. Jäckel, Nr. 241, s. 398.

² Hitler, "Weltmeisterschaftsbauchrutscher". VB 8.5.1921. Jäckel, Nr. 232, s. 380; Krüger, *Die Aussenpolitik*, s. 135.

³ Rosenberg, "Anmerkungen über Demokratie". VB 19.10.1921. *Kampf um die Macht 1939*, s. 127-128.

⁴ Rosenberg, "Der deutsche Gedanke". VB 22.10.1921. *Kampf um die Macht 1939*, s. 128-129.

⁵ DE, "Nicht beim Leisten". VB 15.10.1921; "Programmgemäss". VB 19.10.1921.

ei auttaisi mitään, vaan hallitusta vastaan. Juutalaiset kaiken taustavoimana tuli kyllä myös Hitlerillä tässäkin kysymyksessä esille.¹

Ylä-Sleesian kysymys menetti ajankohtaisuutensa syksyllä 1921 jaon tapahduttua. Kansallissosialistit mainitsivat siitä edelleen melko usein, koska heillä oli tapana luetella kaikki menetykset ja Ylä-Sleesiaa voitiin käyttää ennakoivana esimerkkinä Ruhrin tilanteen kiristyessä.

Ylä-Sleesian vaikeasti ratkaistavissa ollut ongelma oli tarjonnut kansallissosialisteille sopivan tilaisuuden propagandatoiminnan kiihdyttämiseen. Lopullinen jakolinja oli paljon epäsuotuisampi kuin Saksassa oli odotettu ja se johti hallituksen kaatumiseen. On kuitenkin huomautettu, ettei ehkä olisi lainkaan ollut mahdollista vetää alueelle rajalinjaa, joka olisi ottanut huomioon äänestystuloksen ja Versailles'n sopimuksen edellyttämät maantieteelliset ja taloudelliset olosuhteet. Minäkäänlaista taloudellista katastrofia jako ei kuitenkaan Saksalle merkinnyt, sillä tilanne rauhoittui varsin pian ja jakosopimuksen edellyttämä talousalueen yhtenäisenä säilyttäminen sekä Saksan ja Puolan välinen yhteistyö toimi moitteettomasti vuoteen 1933 saakka. Kansallissosialistit olivat koko ajan puhuneet Ylä-Sleesiasta saksalaisena alueena. Tosi-asiassa paikalliset asukkaat eivät aina itsekään osanneet päättää, kumpaan kansallisuuteen he kuuluivat, vaan jotkut pitivät itseään yksinkertaisesti ylä-sleesialaisina. Myöskään puolueettomat tarkkailijat eivät olleet alueen kansallisuuskysymyksistä yhtä mieltä. Nimi ei aina ilmaissut äidinkieltä eikä kieli kansallisuutta. Vielä kansallissosialistien vuonna 1939 tekemän raportin mukaan Ylä-Sleesiassa oli 1 - 1,5 miljoonaa henkilöä, jotka eivät olleet saksalaisia eivätkä puolalaisia.²

Osittain Ylä-Sleesian kysymykseen liittyi myös Tirolin epävirallinen kansanäänestys. Koska koko Itävallan Anschluss oli rauhansopimuksissa kielletty, keväällä 1921 nousi esille kysymys Tirolin mahdollisesta liittämisestä Saksaan. Tirolin hallitus oli jo pian St. Germainin rauhansopimuksen voimaantulon jälkeen yrittänyt turhaan ottaa yhteyttä entente-valtoihin toteuttaakseen erillisen Anschlussin, mutta mitkään hallitukset Yhdysvaltoja lukuunottamatta eivät ottaneet vastaan Tirolin hallituksen komissiota. Koko maata koskeva kansanäänestysuhanke oli jouduttu peruuttamaan Ranskan taloudellisen painostuksen takia, mutta Tirolissa äänestys pantiin toimeen 24. huhtikuuta 1921.³ Äänestys aiheutti vilkasta yhteistoimintaa Saksan ja Itävallan kansallissosialistien kesken ja VB:ssa kehoitettiin usein äänestämään Anschlussin puolesta.⁴

¹ Hitlerin puhe "Oberschlesien, das Opfer des Börsenparlaments" NSDAP:n kokouksessa 22.10.1921. VB 26.10.1921. Jäckel, Nr. 305b, s. 506. Puolan osalta esim. Rede des Führers und Reichskanzlers Adolf Hitler vor dem Reichstag am 28. April 1939 (Berlin, 1939), s. 33 - 34.

² Eyck I, s. 260; Rosenthal, JCH 1972/3&4, s. 237; Ross, s. 52.

³ Ferdinand Friedensburg, Die Weimarer Republik (Berlin, 1946), s. 68 - 69.

⁴ Esim. VB 10.4.1921; VB 14.4.1921; VB 17.4.1921.

Äänestystulos oli lähes täydellisesti Anschlussia kannattava. VB:n mukaan kansallissosialisteilla oli ollut menestystä etenkin Salzburgissa ja sen ympäristössä.¹ Ranskassa äänestys aiheutti sen, että kesällä 1921 Ylä-Sleesian ratkaisua haluttiin pitkittää, koska yleinen mielipide oli äänestystuloksesta yhtä kiihtynyt kuin Saksan vapaajoukkojen menestyksestä. Ententen asenteen johdosta tuloksia ei koskaan viety Kansainliittoon.² Etenkin Itävallan kansallissosialistit olivat lopputuloksesta katkeria. St. Germainin ja Versailles'n rauhansopimuksista syytettiin Ranskaa, jonka politiikan katsottiin vastaavan sen sotilaallisten satelliittien toiveita Tonavan alueella. Ranskan ajateltiin haluavan estää Suur-Saksan syntymisen strategisista syistä.³ Jungin mielestä kansanäänestykset olivat valonpilkkuja, koska ne osoittivat, että Saksan kansa oli vielä tervettä eikä ollut kadottanut elämäntahtoaan.⁴

On katsottu, että kesäkuun 1920 valtiopäivävaalien jälkeen Versailles'n rauhansopimus ja sen vaikutukset olivat joutuneet julkisessa keskustelussa taka-alalle, koska sotakorvaukset vielä olivat avoimet eikä niitä voitu syyttää huonosta taloudellisesta tilanteesta. Vasta Lontoon ultimaatumi ja Ylä-Sleesian jako toivat uudelleen Versailles'n sopimuksen esille sen täydessä merkityksessä suuren yleisön keskuudessa.⁵

¹ *Friedensburg, s. 69; Franz-Willing I, s. 97.*

² *Friedensburg, s. 70; Euler, s. 293.*

³ *Alois Ciller, Deutscher Sozialismus in den Sudetenländern und der Ostmark. Mit einem Geleitwort von Reichsleiter Philipp Bouhler (Hamburg, 1939), s. 146.*

⁴ *Jung, s. 6.*

⁵ *Zwoch, s. 16.*

VII SAKSAN ERFÜLLUNGSPOLITIKIN VASTUSTUS

Saksan harjoittamaa politiikkaa Lontoon ultimaatumien hyväksymisen jälkeen on totuttu nimittämään Erfüllungspolitikiksi.¹ Kuten politiikassa on melko yleistä, termin keksivät hallituspolitiikan vastustajat. Sananmukaisesti se kuitenkin kohtalaisen hyvin kuvaa sitä politiikkaa, jota Wirthin hallitukset² noudattivat: pyrittiin täyttämään liittoutuneiden sotakorvausehdot ja tekemään tyhjäksi Ranskan väite, että Saksa kyllä pystyisi maksamaan, jos haluaisi. Hallituksen vastustajat eivät kuitenkaan ottaneet huomioon sitä, että politiikkaan sisältyi myös pyrkimys osoittaa, että vaatimukset olivat mahdottomia täyttää.³

Erfüllungspolitikin alkamiseen liittyi Saksassa kesällä 1921 inflaatio ja järjestettiin protestikoukuksia hintojen nousua vastaan. Tällaiseen yleiseen protestointiin kansallissosialistit eivät tapansa mukaan halunneet osallistua. Hitler selitti tuotteiden kallistumisen olevan yksi Versailles'n sopimuksen seurauksista ja kun vallassa olevat rauhansopimuksen allekirjoittajapuolueet kutsuivat protesteihin, oli se Hitlerin mielestä vain juutalaisten tavallista huijausta. Taloudellisen tilanteen paraneminen olisi Hitlerin mukaan ollut mahdollista vasta sitten, kun kansa olisi ulkonaisesti vapaa.⁴ Hitler toi myös voimakkaasti esille Lontoon ultimaatumien inflaation syynä ja puolueen jäsenille tarkoitettussa kierto-kirjeessä hän korosti propagoinnin tärkeyttä asiasta.⁵ Inflaation yhteydessä tuli selvästi esille kansallissosialistisen propagandan tyypillinen piirre, ettei olemassa oleviin vaikeuksiin pyritty osoittamaan mitään konkreettista parannusehdotusta, vaan kansan itsetunnon nousu ja rau-

¹ *Erfüllungspolitik* on joskus suomalaisessa kirjallisuudessa käännetty myöntöväisyysspolitiikaksi. Poliittikka ei kuitenkaan merkinnyt pelkkää myöntöväisyyttä ja koska myöntöväisyysspolitiikalla on Suomen historiassa oma erikoismerkityksensä, jätetään termi tässä kääntämättä.

² Wirth (*Zentrum*) tuli kansleriksi 10.5.1921. Hallitus kaatui Ylä-Sleesian tilanteen takia lokakuussa, mutta hän muodosti myös uuden hallituksen 26.10.1921.

³ Schulze, s. 229 - 230.

⁴ Hitlerin puhe "Die Teuerungsproteste, ein Judenschwindel" NSDAP:n kokouksessa 12.8.1921. VB 18.8.1921. Jäckel, Nr. 274a, s. 457; sama aihe NSDAP:n kokouksessa Rosenheimissa 19.8.1921. RT 21.8.1921. Jäckel, Nr. 275, s. 453 - 459. Tämän selostuksen mukaan Hitler viittasi myös suoraan "Siionin viisaiden pöytäkirjoihin".

⁵ Hitler, "Tätigkeitsbericht der Ortsgruppe München, Politischer Wochenbericht". NSDAP-Mitteilungsblatt Nr. 3. Jäckel, Nr. 300, s. 498.

hansopimuksesta vapautuminen vasta antaisivat edellytykset muiden ongelmien ratkaisemiseksi. Tämä toistui tunnetusti 1930-luvun alussa, kun työttömyys luvattiin poistaa, jos vain kansallissosialistit pääsisivät valtaan. Ainoa "konkreettinen" toimi mitä esitettiin, oli vanha Federin ajatus korko-orjuuden murskaamisesta, mutta senkin yhteydessä rauhansopimuksen syrjäyttäminen tuli esille ensisijaisena.¹ Rosenberg ei katsonut Saksalla olevan mitään velvoitteita entente-valtoja kohtaan, koska ne olivat rikkoneet rauhansopimuksen kymmeniä kertoja. Hänen mielestään sanaan "Reparationspflicht" sisältyi kaksi valhetta: Saksalla ei ollut mitään "hyvitettävää" ja vielä vähemmän sillä oli "velvollisuus" tehdä se, korkeintaan saattoi olla kysymys työpakosta. Rosenbergin hyökkäys kohdistui jälleen FZ:aa vastaan, koska lehti oli puolustanut hallituksen Erfüllungspolitikia. Rosenberg nimitti FZ:aa juutalaislehdeksi. "Juutalainen" lehdistö oli usein kansallissosialistien ja varsinkin Rosenbergin syytösten kohteena. Sen katsottiin kiihottaneen sotaan ja myös rauhansopimuksen hyväksyminen pantiin lehdistön niskoille:

"Nun, dank der 'Frankfurter Zeitung' und anderen ähnlichen 'führenden Organen', wurde diese 'dreiste Verhöhnung' durchführbar, und die Partei der Juden trat frisch und fröhlich für die bedingungslose Unterschrift in Versailles ein! Es lief alles wie am Schnürchen".²

Vastaavalla tavalla kuin termiä "Reparationspflicht" Rosenberg myöhemmin selvitteli käsitettä "Wiedergutmachung". Sanaan kätkeytyi hänen mukaansa väite, että Saksa oli ollut syyllinen sotaan, hävinnyt sen oikeudenmukaisesti ja oli siten moraalisesti velvoitettu hyvittämään syntyneet vahingot. Saksassa ei Rosenbergin mielestä sanaa olisi lainkaan saanut käyttää, vaan olisi pitänyt puhua tribuutista, työvelvollisuudesta, painostuksesta tms. Rosenberg piti käsitteiden selventämistä välttämättömänä uskottavuuden takia:

"Es hilft nichts, auf grossen Abendessen einmal zu erklären, wir müssten den Kampf gegen die Versailler Lüge unermüdlich führen, ohne zugleich mit den hypnotisierenden Prägungen unserer Feinde aufzuräumen".³

Rosenberg itse kirjoitti aina sotakorvauksia ja rauhansopimusta tarkoittavat sanat lainausmerkkeihin.

Erityisesti kansallissosialistit syyttivät Erfüllungspolitikista Walter Rathenauta, joka toimi ensin jälleenrakennusministerinä ja sitten ulkoministerinä. Drexler kirjoitti jo pian Lontoon ultimaatumien jälkeen

¹ Hess, "Die Partei über den Parteien" VB 31.7.1921; Federin ja Schillingin puheet kolmannessa valtioidenvälisessä puoluekokouksessa Linzissä 13. - 14.8.1921. DAPr. 27.8.1921. Schilling, s. 287.

² Rosenberg, "Die 'Frankfurter Zeitung'". VB 14.8.1921. Kampf um die Macht 1939, s. 102 - 106.

³ Rosenberg, "Politische Hypnose". VB 6./7.5.1923. Kampf um die Macht 1943, s. 573 - 574.

Rathenaun toiminnasta sotayhtymissä ja keisarin neuvonantajana. Drexler katsoi, että Rathenau oli nyt Saksan orjuutuksen takia määräävin mies neuvotteluissa ententen kanssa.¹ Rosenberg hyökkäsi Rathenaun virkaanastujaispuhetta vastaan. Puheessaan Rathenau oli sanonut Saksan kansan olevan allekirjoituksensa ja kunniansa takia sidottu noudattamaan rauhansopimusta.² Rathenauta pidettiin varsinaisena Erfüllungspolitikin henkilöitymänä. Hänen perusajatuksensa oli yrittää mahdollisuuksien mukaan vetää sotakorvauskysymys pois ylikuumenneesta poliittisesta ilmapiiristä ja tässä mielessä hänestä olisi ollut parempi, jos poliitikkojen asemasta talousmiehet ja suurteollisuuden sekä tekniikan edustajat olisivat hoitaneet asiat.³ Rathenaun tapa hoitaa asioita yksityisten kontaktien avulla oli omiaan herättämään kritiikkiä ja kansallissosialistien kohdalla voi puhua karkeasta herjauksesta ja ivasta.

Hitler liitti Rathenaun toiminnan Ylä-Sleesian tilanteeseen syyttämällä häntä erityisesti siitä, että tämä kävi Wiesbadenin neuvotteluja Ranskan jälleenrakennusministeri Loucherin kanssa samaan aikaan kun saksalaista maata täytyi puolustaa verisin taisteluin. Hitler nimitti Rathenauta Berliinin ylijutalaiseksi (Oberjude von Berlin) ja Loucheria suurkapitalistiksi ja pörssimagnaatiksi.⁴ Wiesbadenin sopimuksen solmimisen (6.10.1921) jälkeen VB:ssa oli puheselostuksia niin vähän, ettei pelkkien otsikoiden perusteella voi paljoakaan päätellä. Kuitenkin sopimukseen sisältyviin Saksan karjalouvuksiin puututtiin melko pian. Eckartin mukaan juutalaiset organisoivat kaikki luovutukset ja saivat

¹ Drexler, "Von Marx bis Rathenau. Betrachtungen eines nationalsozialistischen Arbeiters über Weltkrieg und Weltrevolution". VB 19.5.1921.

² Rathenau oli tuominnut Lontoon ultimaatumin, mutta ryhtynyt sitten jälleenrakennusministeriksi Wirthin ensimmäiseen hallitukseen. Hänen nimityksensä oli yleisesti aiheuttanut sensaation ja koko oikeisto syytti häntä suunnanmuutoksesta. Euler, s. 289; Schulze, s. 238.

³ Rathenau neuvotteli ranskalaisen kollegansa Loucherin kanssa kahteen otteeseen kesällä 1921 Wiesbadenissa. Loucher oli itse myös suurteollisuudenharjoittaja, kuten Rathenaukin. Euler, s. 292 - 297; Krüger, Die Aussenpolitik, s. 145 - 146.

⁴ Hitlerin puhe "Vaterland oder Kolonie" NSDAP:n kokouksessa 20.7.1921. VB 28.7.1921. Jäckel, Nr. 264a, s. 444. Rathenau ei suinkaan ollut tietämätön Ylä-Sleesian tilanteesta. Kesken Wiesbadenin neuvotteluja syntyi konflikti, kun Ranska vaati saada lähettää alueelle lisää joukkoja. Asia siirtyi pois päiväjärjestyksestä, kun Ylä-Sleesian kysymys siirrettiin Kansainliitolle. Walter Rathenau, Tagebuch 1907 - 1922. Herausgegeben und kommentiert von Hartmut Pogge - v. Strandmann. Mit einem Beitrag von James Joll und einem Geleitwort von Fritz Fischer (Düsseldorf, 1976) s. 258 - 262.

välittäjinä suuria voittoja.¹ Hitler puuttui samaan asiaan vielä lähes vuotta myöhemmin Rathenaun jo kuoltua. Hän katsoi, että sotakorvauksista yleensäkin hyötyivät kapitalistiset välittäjät, jotka olivat Rathenaun rotuovereita ja Rathenau oli Hitlerin mukaan Wiesbadenissa osallistunut tuon välitysinstituution perustamiseen.² Todellisuudessa Rathenaun pyrkimys korvata rahasuoritukset tavaraluovutuksilla ei ollut onnistunut.

Rathenaun arvostelu jatkui edelleen joulukuun alussa 1921 hänen neuvotellessaan Lontoossa kansainvälisestä konferenssista vaikeutuneen sotakorvauskysymyksen ratkaisemiseksi.³ Huhtikuuksi 1922 suunniteltua Genovan konferenssia Rosenberg nimitti jo joulukuussa suureksi aprillipilaksi ja hän arvosteli ennen kaikkea sitä, että sinne kutsuttaisiin myös Neuvosto-Venäjän edustajia. Hän luetteli myös eri maiden juutalaiset edustajat tai neuvonantajat ja totesi: "Es wird eine noch mehr koschere Gesellschaft werden als die, welche damals in Versailles beisammen sass".⁴ Rosenbergin mielestä oli kysymys lyhyesti siitä, että nyt alkoivat avoimesti yhdistyä kaksi suurta internationaalia: punainen ja kultainen, joita molempia johti juutalainen maailmanlaajuinen rahamahti (Weltfinanz).⁵ Rathenaun nimittäminen ulkoministeriksi 31. tammikuuta 1922 ja hallituksen saama luottamuslause valtiopäivä-äänestyksessä jyrkensivät entisestään arvostelua. Valtiopäivät olivat Rosenbergin mukaan päättäneet luovuttaa Saksan kansan herra Rathenaulle. Kolmen NSDAP:n sektion kokouksessa hän taas katsoi nimenomaan sosiaalide-

¹ Eckart, "Die Riesenwucherbeute bayerischer Viehjuden und deren Tribut an sozialdemokratische Führer". VB 5.11.1921. NSDAP:n lähetystö oli lokakuun lopulla käynyt Baijerin pääministerin Lerchenfeldin luona esittämässä vastalauseen karjakautan keinottelusta. Franz-Willing I, s. 213.

² Hitlerin puhe "Kann Deutschland durch den Parlamentarismus gerettet werden?" NSDAP:n kokouksessa 25.10.1922. VB 1.11.1922. Jäckel, Nr. 421b, s. 710.

³ Saksa oli joutunut maksuvaikeuksiin ja pyytänyt 14.12.1921 moratoriota sotakorvausmaksuihin, mihin Lontoossa myönnettiin. Keskusteluja jatkettiin Cannes'ssa 4. - 13.1.1922, jossa lopullisesti päätettiin talous- ja finanssikonferenssin järjestämisestä Genovassa. Krüger, Die Aussenpolitik, s. 161 - 162.

⁴ Rosenberg, "Der Betrug von Washington". VB 10.12.1921. Kampf um die Macht 1939, s. 141. Rosenberg käsitteli Washingtonin konferenssia vain tulevan talouskonferenssin osalta. Pääasiana Washingtonissa olivat laivastorajoitukset ja Kaukoidän tilanne.

⁵ Rosenberg, "Rote und goldene Internationale". VB 14.1.1922. Kampf um die Macht 1939, s. 152. Kansallissosialistit käyttivät Weimarin tasavallan lipun värejä kuvaamaan hallituksen politiikkaa. Edellisten lisäksi musta tarkoitti katolisuutta ja Zentrum-puoluetta, erityistapauksissa rajoitetummin jesuiittoja.

mokraattisen puolueen luovuttaneen Saksan juutalaiselle maailmankapitalismille Rathenaun hahmossa.¹

Kansallissosialisteille Genovan konferenssin alku ja luonnollisesti Rathenaun tärkeä asema Saksan valtuuskunnassa² merkitsivät propagandatoiminnan vilkastumista. Hitlerin kokouspuheita alettiin nyt julkaista täydellisinä.³ Hitler käsitteli laajasti sotakorvauksia, vaikka piti olla tiedossa, ettei niistä Genovassa neuvoteltaisi. Juutalaiset pankkiirit olivat Hitlerin mukaan taloudellisen kriisin hämärien, anonyymien syiden personifikaatio.⁴ On todettu, ettei Hitlerin yhteydessä voida edes puhua taloudellisesta ajattelusta tavallisessa mielessä. Hänen talouspoliittinen ajattelunsa oli primitiivistä, vailla tieteellistä pohjaa. Tätä puolta Hitlerin maailmankatsomuksessa ei toistaiseksi myöskään ole systemaattisesti analysoitu.⁵ Myöhemmin Hitler itsekin myönsi, ettei hän ollut mikään taloustieteilijä ja toisen maailmansodan aikana jopa, ettei hän ymmärtänyt mitään taloudellisista asioista.⁶ Talusasioiden ymmärtämättömyys ehkä ainakin osaltaan selittää myös sitä, että Hitler aina korosti politiikan ensisijaisuutta talouteen nähden. Hän piti taloutta sekundaarina asiana, jonka avulla mikään kansa ei ollut koskaan tullut suureksi, mutta kylläkin tuhoutunut.⁷

Rosenberg käsitteli erityisesti Neuvosto-Venäjän osallistumista konferenssiin. Hän viittasi myös Versailles'n sopimuksen 116. artiklaan,

¹ Rosenberg, "Wirth bleibt: Deutschland fault weiter". VB 18.2.1922. *Kampf um die Macht 1939*, s. 164 - 165; Rosenberg, "Marxistische Berufsdemokratie". VB 8.3.1922. *Kampf um die Macht 1939*, s. 174 - 175.

² Delegaatioon kuuluivat Rathenaun ohella mm. kansleri Wirth ja ulkoministeriön Ostabteilungin johtaja von Maltzan. Schulze, s. 236.

³ Hitler, "Die 'Hetzer' der Wahrheit". VB:n erikoisnumero 22.4.192. Puhe on myös julkaistu Boepplen teoksessa *Adolf Hitlers Reden* (München, 1934). Myöhemmin julkaistu puhelukokoelma ei aina noudata alkuperäistä tekstiä, jota on saatettu lyhentää ja joskus myös maltillistaa. Jäckel on noudattanut Boepplen tekstiä korjaten olennaisimmat poikkeamat. Jäckel, s. 607, viite 2. Kirjoittaja on myös huomannut joitain mahdollisia myöhempiä lisäyksiä, jotka tuodaan esille jatkossa.

⁴ *ibid.*, Jäckel, Nr. 377, s. 614.

⁵ Henry A. Jr. Turner, *Hitlers Einstellung zu Wirtschaft und Gesellschaft vor 1933*. GG 1976/1, s. 89.

⁶ Otto Wagener, *Hitler aus nächster Nähe. Aufzeichnungen eines Vertrauten 1929 - 1932*. Hrsgb. Henry A. Turner Jnr. (Frankfurt am Main, 1978), s. 112; Hitlerin puhe päämajassa 22.2.1942. *Monologe*, s. 291.

⁷ Esim. Hitlerin puhe "Die Teuerung als Folge der Börsenrevolution des Novembers 1918" 18.9.1922. VB 16.9.1922; VB 20.9.1922. Jäckel, Nr. 405b, s. 690 - 691. Poliitiikan asettaminen etusijalle pohjautui Turnerin mukaan Hitlerin sosiaalidarwinistiseen perusasetteeseen. Lakkaamaton taistelu kansojen välillä oli johtoteema koko hänen poliittisen toimintansa ajan. Turner, GG 1976/1, s. 90.

jonka mukaan Venäjällä oli oikeus vaatia Saksalta sotakorvauksia.¹ Koska Neuvosto-Venäjän mukanaoloon alun alkaen oli suhtauduttu kielteisesti, ei ole yllättävää, miten sitten Rapallon sopimukseen suhtauduttiin. Rosenbergin mukaan Rapallo oli yksi niistä askelmista, jotka pörssi- ja neuvostojuutalaiset olivat rakentaneet johtaakseen Saksan kansan, joka ei vielä ollut aivan pohjassa, viimeiseen erään.² Kun Rapallon sopimuksessa Neuvosto-Venäjä sitten luopui sotakorvausvaatimuksista, ei tähän tietenkään palattu. Sen sijaan varsinkin Rosenberg sai nyt tervetulleen esimerkin pörssi- ja neuvostojuutalaisten yhteistyöstä. Rosenberg ei myöskään kannattanut joidenkin esittämää ajatusta, että yhteistyössä Neuvosto-Venäjän kanssa olisi voitu kääntyä Ranskaa vastaan.³

Hitler nimitti kaikkien kansojen edustajia Genovassa juutalaisiksi, jotka myös ainoastaan konferenssista ja Rapallon sopimuksesta hyötyisivät:

"Stärkt die deutsche Erfüllungspolitik der Marxisten den französischen Kapitalismus oder französische Arbeiterrevolution? ..., und wir geraten alle immer mehr in die Klauen des Ententekapitals: das sind die Folgen des Versailler 'Friedens'vertrages. Helfen kann uns keine Erfüllungspolitik auch keine Revision, sondern Aufhebung dieses Vertrages".⁴

Samaan viitattiin vielä elokuussa 1922, kun VB:ssa väitettiin, että sotakorvaukset menivät läntisen kapitalismin johdolle, kun taas Pohjois-Ranska oli lehden mukaan edelleen jälleenrakentamatta, sotainvalidit saivat huonoa eläkettä ja kansaa rasittivat korkeat verot.⁵ Rauhanso-
pimuksen syrjäyttäminen kaiken muun edellytyksenä oli Hitlerillä sel-

¹ Rosenberg, "Genua". VB 15.4.1922. *Kampf um die Macht 1939*, s. 189; *Der Friedensvertrag*, s. 71 - 72. Kysymys oli kansainvälisestikin monimutkainen. Englannin kanta oli, ettei Neuvosto-Venäjä voinut mielensä mukaan poimia sopimuksesta mitä se halusi hyväksyä ja mitä ei. Ranska oli valmis tukemaan Neuvosto-Venäjän sotakorvausvaatimuksia saadakseen takaisin tsaarin aikaisia lainoja, mutta oli kieltäytynyt keskustelemasta Saksan sotakorvauksista Genovassa. Muistio sopimuksista Venäjän kanssa 6.4.1922. DBFP, First Series, vol. XIX. *The Conferences of Cannes, Genoa, and The Hague 1922*. Edited by W.N. Medlicott, Douglas Dakin and M.E. Lambert. (London, 1974), No 61, s. 288 - 291.

² Rosenberg, "Frankreich in Genua". VB 3.5.1922. *Kampf um die Macht 1939*, s. 195 - 196.

³ Id., *Esim. yleisesikuntapäällikkö v. Seeckt oli toivonut, että Neuvosto-Venäjän kanssa voitaisiin pyyhkäästä Puola maailmankartalta ja myös lopettaa Ranskan johtoasema. Toisaalta Ranskan taholta miehityshuika lisääntyi ja Lloyd George totesi-kin 1929: "Ellei olisi ollut Rapalloa, ei olisi ollut Ruhriakaan". Graml, s. 151 - 154.*

⁴ Hitlerin puhe "Genua als Völker- oder Börsenkonferenz" NSDAP:n kokouksessa 21.4.1922. VB 26.4.1922. *Jäckel*, Nr. 380b, s. 361.

⁵ VB:n pääkirjoitus "Untergang oder Widerstand; entweder - oder!" VB 5.8.1922.

vemmin esillä kuin Rosenbergilla, joka keskittyi todistelemaan jo vanhaa ajatustaan juutalaisen suurkapitalismin ja bolshevismien yhteydestä. Vulgaari rotujattelu tuli vielä räikeämmin esille, kun Rosenberg arveli, että seuraavaksi uutta tasavaltaa edustaisivat mulatit ja neekerit.¹

Juutalaisten laaja vaikutus oli esillä myös Streicherin kirjoituksessa toukokuussa 1922. Genova oli hänen mukaansa ollut teatteria ja Rapallon sopimukseen eivät Streicherin mielestä ketkään muut kuin juutalaiset olleet voineet vaikuttaa: se oli Saksan ja Venäjän juutalaisten välinen liikesopimus, jolla Saksan kansalle annettiin kuolemantuomio.² Eckart piti Rapallon sopimusta niin vaarallisena, että esitti uuden maailmansodan olevan näkyvässä. Hän kirjoitti samoin kuin Streicher, ettei sopimuksella ollut mitään tekemistä Saksan ja Venäjän kansojen kesken, vaan se oli juutalaisten tekemä.³ Esser toisti tällä kertaa Eckartin aihetta käsitellen samoja asioita. Rapallon sopimuksen tarkoituksena oli hänen mukaansa Saksan bolshevisointi.⁴

Rotuideologian mukainen suhtautuminen bolshevismiin esti kansallissosialisteja hyväksymästä niitä - tosin epärealistisia - sotilaallisia toiveita, joita armeijan ja osittain myös poliittinen johto Rapallon sopimukseen asetti. Samalla tilanne oli jälleen sopiva Hitlerille tyypilliseen "virtaa vastaan" asennoitumiseen. Samoin tyypillistä oli kaikkien sopimusten esittäminen Versailles'n seurauksina ja sopimusten vaikutukset samanlaisina kuin Versailles'n. Näillä väitteillä voitiin aina kieltää rauhanomainen neuvottelupolitiikka ja pyrkimykset asteittaiseen revisioon, mihin Weimarin tasavallan maltillisten poliitikkojen, etenkin Gustav Stresemannin toiminta tähtäsi.

Käsitys juutalaisen Rathenaun naamioidusta bolshevismista ei ollut ominainen yksinomaan kansallissosialisteille. Palattuaan Genovasta Rathenau sai vastaanottaa lukuisia murhauhkauksia, joita tosin oli lähetetty aikaisemminkin, esimerkiksi hänen tultuaan ulkoministeriksi. Rathenaun murha 24. kesäkuuta 1922 sai aikaan sisäpoliittisen kriisin, lisäksi Baijerin ja valtakunnan välinen kiulu syveni, koska presidentin säättämien tasavallan suojalakien sijaan Baijerissa annettiin oma hätä-

¹ Rosenberg, "Die Genueser Blamage". VB 20.5.1922. Kampf um die Macht 1939, s. 200 - 201.

² Streicher, "Rapallo". Deutscher Volkswille (DV) 11.5.1922. Ruf zur Tat, s. 131 - 132. Streicher kuului tuolloin vielä DSP:hen ja kilpaili Hitlerin kanssa Etelä-Saksan antisemiittien johtoasemasta. Puolueiden välinen kilpailu oli myös olennainen tekijä kesän 1921 johtajuuskriisissä. Hambrecht, s. 23.

³ Eckart, "Ein neuer Weltkrieg in Sicht!" VB 17.5.1922.

⁴ Esserin puhe "Ein neuer Weltkrieg in Sicht" 22.5.1922. VB 24.5.1922. Eckartin kirjoituksen ja Esserin puheen otsikko oli ehkä heijastumaa tunnetusta "Krieg in Sicht"-artikkelista vuodelta 1875. Ks. esim. Imanuel Geiss, German Foreign Policy, 1871 - 1914 (London and Boston, 1978), s. 28.

asetus.¹ Kansallissosialistit eivät voineet käyttää tilannetta propagandistisesti hyväkseen Hitlerin toivomalla tavalla, sillä Hitler, Esser ja Körner joutuivat vankilaan Rathenaun murhan päivänä Ballerstedtin kokouksen estämisestä.² Sen sijaan Hitlerin vangitsemisen ajankohta tuotiin taitavasti esille. VB:n pääkirjoituksessa oli jo ennakolta väitetty olevan ymmärrettävää, jos monien saksalaisten mielestä Hitlerin vangitseminen vähän ennen "Scheidemannin - Ebertin rauhan" vuosipäivää voisi merkitä turvasäilöön ottamista.³ Vapauduttuaan Hitler itsekin väärästi vangitsemisensä syyn. Hän puhui kaikista aineellisista menetyksistä ja katsoi jäljellä olevan vielä hengen orjuuttamisen, mikä tapahtui vangitsemalla ne "kiihottajat", jotka uskalsivat sanoa kansalle totuuden.⁴

Versailles'n rauhansopimuksen vuosipäivänä järjesti Der Bayerische Ordnungsblock (BOB) Münchenin Königsplatzilla protestijulistuksen rauhansopimusta vastaan. NSDAP:n puoluejohto kehotti kansallissosialisteja ottamaan siihen osaa. Kehotuksessa huomautettiin edelleen Münchenissä suljettavan vankilaan jopa sellaisia miehiä kuin Hitler, joka ensimmäisenä oli selittänyt kymmenissä kokouksissa Versailles'n rauhansopimusta ja sen häpeällisyyttä.⁵ Protestikokouksessa puhui BOB:n edustaja Dr. Buckley, joka esiintyi myöhemmin myös Hitlerin kanssa.⁶ VB:n selostuksessa ei hänen puheeseensa kuitenkaan oltu täysin tyytyväisiä, sillä hän oli sanonut tilaisuuden olleen ensimmäinen julistus Versailles'ta vastaan. Kansallissosialistit korostivat Hitlerin aiempaa toimintaa asiassa ja ilmoittivat toivovansa, että Versailles'n vastaiseen protestiin vielä kerran liittyisi selvä protesti kansainvälistä juutalaista pörssipetturuutta vastaan, koska se oli ollut pääsyynä sotaan 1914, vallankumoukseen 1918, Versailles'n häpeäntyöhön ja sen seurauksiin.⁷ Kirjoituksesta käy selvästi ilmi kansallissosialistien halu ottaa kaikki kunnia Versailles'n sopimuksen vastaisesta toiminnasta itselleen. Se osoittaa myös kysymyksen tärkeyttä heille. Nimenomaan juutalaiskysymyksen korostaminen asian yhteydessä oli erottava tekijä muihin ns. isänmaallisiin järjestöihin verrattuna. VB:n kirjoittelu osoittaa myös, että muut kansallissosia-

¹ Euler, s. 346 - 349; Franz-Willing I, s. 215 - 217. Rathenaun murhaajat saivat vangitsemisen yhteydessä surmansa. Hitlerin noustua valtaan heille pystytettiin muistomerkki.

² Maser, Der Sturm auf die Republik, s. 342 - 343.

³ "Adolf Hitler im Gefängnis!" VB 21.6.1922. Samana päivänä kiellettiin NSDAP Preussissa. Erich F. Berendt, Soldaten der Freiheit. Ein Parolebuch des Nationalsozialismus 1918 - 1925. Herausgegeben von Hermann Kretschmann (Berlin, 1935), s. 282.

⁴ Hitlerin puhe "Freistaat oder Sklaventum?" NSDAP:n kokouksessa 28.7.1922. VB 16.8.1922. Jäckel, Nr. 393, s. 666.

⁵ VB 28.6.1922.

⁶ BOB:n toiminnasta ks. Franz-Willing I, s. 48.

⁷ VB 1.7.1922.

listit olivat ainakin tässä kysymyksessä jo täysin Hitlerin takana ja vangitseminen näyttää tuoneen hänelle tietynlaista marttyyriutta. Joh-tajuuskultti oli muodostumassa.

Kansallissosialistit eivät hyväksyneet myöskään Baijerin hätäasetus-ta, vaan nimittivät sitä Baijerin hallituksen juutalaissuojajulistukseksi. Kiihotus oli niin räikeää, että VB kiellettiin muutamaksi päiväksi.¹ Bai-jerin ja valtakunnan kriisin yhteydessä tuli edelleen esille Hitlerin pyr-kimys irrottautua muista ryhmistä ja yhteisistä protesteista. Hitler to-sin osallistui VV:n yhteiseen protestitilaisuuteen, mutta heti seuraavana päivänä kansallissosialistit järjestivät oman "jättiläiskokouksen".² Kan-sallissosialistit sanoutuivat myös irti järjestön "Bayern und Reich" pu-heenjohtajan Dr. Pittingerin Putsch-hankkeista. Hanke oli jo kariutunut viranomaisten antamaan protestikokouksen kieltoon. Tämän on katsottu vaikuttaneen siihen, että Hitler päätti tulevaisuudessa toimia yksin.³ Suojalakien aiheuttama suuttumus oli selvästi aiheuttanut kansallissosia-listisen propagandan ja myös muun toiminnan radikalisoitumista ja puo-lueella oli jo vaikutusta Baijerin politiikkaan, sillä Lerchenfeldin halli-tuksen eron on katsottu olleen kansallissosialistien häikäilemättömien metodien ja osaltaan Esserin herjauspuheen tulosta.⁴

Syksyn 1922 radikalisoitumiseen on katsottu vaikuttaneen myös Mus-solinin valtaannousu Italiassa. Euroopassa oli nyt esimerkki valtiosta, jota hallitsi "vahva mies", jonka oli onnistunut päästä valtaan väkival-loin, mutta kuitenkin ilman verenvuodatusta. Myöhemmälle kehitykselle merkityksellistä oli se, ettei Hitler todellisuudessa antanut Italian fa-sisteille suurtakaan arvoa ainakaan sotilaallisessa mielessä:

"Die Italiener konnten uns militärisch nie etwas lehren. Aber jetzt wollen wir nach Italien zu den dortigen Faszi- sten blicken, sie bewundern und ihnen in kurzer Zeit zeigen, dass wir gewillt sind, noch andere Kämpfe durchzuführen als die in Italien. Dazu braucht man Männer, die sich für die deutsche Sache rücksichtslos zur Verfügung stellen".⁵

¹ VB 29.7.1922. Äärioikeiston väitteistä huolimatta suojalaki ei ollut perustus-lain vastainen. Baijerin oman asetuksen voidaan sen sijaan katsoa rikkoneen perus-tuslain 13. artiklaa. Pitkien neuvottelujen jälkeen Baijerin hallitus 24.8.1922 suostui kumoamaan oman asetuksensa, joskin valtakunnanhallitus oli joutunut tekemään huo-mattavia myönnytyksiä. Eyck I, s. 295 - 296.

² VB 16.8.1922.

³ VB 26.8.1922; Franz-Willing I, s. 219. Bayern und Reich oli lakkautetun Ein-wohnerwehrin seuraajajärjestö. Uskottiin, tosin tällä kertaa perusteettomasti, että Hitlerin tarkoitus olisi ollut, kuten Pittingerin, Kahrin nostaminen uudelleen valtaan voimakeinoin. Franz, JMH 1957/4, s. 332.

⁴ Franz-Willing I, s. 165.

⁵ Hitlerin puhe Saksan päivillä Coburgissa 14.10.1922. Polizeibericht. Jäckel, Nr. 410b, s. 701.

Italian fasistien valtaannousua siis ihailtiin, mutta samalla Hitler korosti Saksan kansallissosialistien omaa taistelua. Tapahtuman suurin vaikutus on kaiketi nähtävissä siinä, että Hitler oletti myös kansallissosialistien valtaannousun olevan jo lähellä. On kuitenkin mahdotonta sanoa, suunnitteliko hän jo tuolloin omaa Putschiaan.

Sotakorvauskysymyksen kiristyttyä äärimmilleen ja Ruhrin miehityksen uhatessa vuoden 1922 lopulla myös kansallissosialistien propaganda saavutti siihenastisen huippunsa. Alettiin pitää useita kokouksia samana iltana ja Hitler puhui lyhyesti niissä kaikissa.¹ Toisaalta Hitlerin taito rauhoittaa ulkomaalaisia, mikä oli olennaista myöhemmin 1930-luvulla, tuli myös jo esille. Keskustelussa yhdysvaltalaisen kapteeni Truman Smithin kanssa kaikki Hitlerin lausumat ja vaatimukset olivat paljon lievempiä kuin julkisissa puheissa.²

Vuoden 1922 jatkuvasti huononeva taloudellinen tilanne vaikutti epäilemättä voimakkaimmin kansallissosialismin nousuun, koska tilannetta pidettiin Erfüllungspolitikin seurauksena. Hasselbachin mukaan myös Hitlerin persoonan kunnioitus ja ihailu oli kaiken aikaa müncheniläisten keskuudessa muuttunut yhä intensiivisemmäksi. Kun lisäksi tuli Mussolinin esimerkki, tästä henkisestä asenteesta kasvoi vuoden 1923 usein kohtuuttomiin noussut Hitler-kultti.³

Baijerin valtion taholta suunniteltiin taistelemista NSDAP:tä vastaan sen omilla aseilla. Sisäministeriön, poliisin edustajien ja puolustusjärjestöjen kokouksessa vaativat viimeksimainittujen johtajat voimakasta hallitusta Baijeriin ja energisiä toimenpiteitä Berliiniä, Erfüllungspolitikia ja koronkiskontaa vastaan. Katsottiin, että vain siten olisi saatu kansallissosialistien vaikutus massoihin häviämään. Franz-Willing pitää kansallissosialismin menestymisen syynä sitä, että puolue osasi paremmin kuin muut oikeistoryhmät käyttää suotuisaa aikaa hyväkseen. Tämän hän katsoo johtuneen parhaasta johdosta ja kannattajien suuremmasta idelismistä. Puolueen riveihin virtasi kansallismielistä nuorisoa, kärjessä uhrivalmiit opiskelijat Hessin organsoinnina. VB:n kieli tuli yhä uhkaavammaksi ja itsetietoisemmaksi sekä puhujien esiintyminen yhä vaativammaksi.⁴ Tämä tilanne todella muistuttaa kansallissosialistien valtaannousua välittömästi edeltänyttä aikaa, jota leimasi talouslama, kansainväliset konferenssit ja Saksan sekasortoinen sisäinen tilanne. Molempia ajankohtia Hitler osasi käyttää hyväksi; 1922 - 23 kannatus kasvoi, mutta valtaannousu onnistui vasta 1933.

¹ VB 29.11.1922; Franz-Willing I, s. 167.

² Hitlerin keskustelu Truman Smithin kanssa 20.11.1922. Jäckel, Nr. 427, s. 733. Conditions in Bavaria - The National Socialist Labor Party 25.11.1922. USMIR Reel I, 0365 - 0369. Jälkimmäisessä lähteessä raportojan nimeä ei mainita, mutta ilmoitetaan hänen oleskelleen 15. - 22.11.1922 Münchenissä. Raportti on laajempi kuin Jäckelin julkaisussa oleva selostus, mikä on Smithin muistikirjasta.

³ Hasselbach, s. 56 - 57.

⁴ Franz-Willing I, s. 225 - 228.

VII RUHRIN MIEHITYS HITLER-PUTSCHIN AKTIVOIJANA

1. Reininmaan "musta häpeä"

Reininmaan miehitys, Ranskan uudet pakotteet ja koko Ruhrin alueen miehityksen jatkuva uhka olivat sotakorvausten ja aseistariisunnan toimeenpanon ja valvonnan ohella tärkeimpiä seikkoja, jotka pitivät yllä jakoa maailmansodan voittajiin ja voitettuihin, sekä Ranskan ja Saksan suhteita kireinä. Lisäksi Ranskan turvallisuudentarve ja halu lisäsanktioihin kiristi liittoutuneiden välejä.

Kuten aikaisemmin on mainittu, vuoden 1920 kansanäänestysten yhteydessä puhuttiin Ranskan harjoittamasta painostuspolitiikasta ja arvosteltiin Ranskan suorittamaa viiden Reininmaan kaupungin miehitystä. Kansallissosialistien propagandassa tuli myös esille Ranskan siirtomais-taan tuomat miehitysjoukot, "musta häpeä". Propagandan räikeyttä tässä asiassa ei kuitenkaan pidä liioitella, sillä protestointi "mustaa häpeää" vastaan oli yleistä. Saksan virallinen kanta asiaan oli erittäin kielteinen ja myös esimerkiksi Englannista ja Yhdysvalloista esitettiin voimakasta kritiikkiä. Saksan hallitus oli yrittänyt estää värillisten joukkojen tulon alueelle jo rauhanneuvottelujen aikana ja valtiosihteeri Wilhelm Solf oli puuttunut siihen jo ennen aselepoa marraskuussa 1918.¹

"Musta häpeä" aiheutti ensimmäisen yleisen suuttumuksen aallon huhtikuussa 1920 Ranskan käytettyä marokkolaisia sotilaita Frankfurтин miehityksessä. Kun lisäksi englantilainen Labour-poliitikko Edmund D. Morel julkaisi Daily Heraldissa (DH) asiasta sensaatiomaisesti laaditun artikkelin, tilanne antoi tervetulleen aiheen intohimoisesti harjoitettuun agitaatioon värillisiä joukkoja vastaan. Kaikki muut puolueet paitsi USPD tekivät asiasta valtiopäiväkyselyn. Saksan viralliset edustajat halusivat tosin korostaa, ettei suuttumus kohdistunut mustiin ihmisiin vaan voittajavaltioihin, erityisesti Ranskaan. Kansallista suuttumusta on selitetty sillä, että värilliset joukot olivat tappion silmiinpistävin symboli. Kysymyksen kärjistymiseen vaikutti varmasti sekin, että Saksa oli

¹ *Richtlinien für die deutschen Friedensunterhändler 21.4.1919. AA 3, JY:n historian laitoksen mikrofilmikokoelmat T-120, RJ. 1678, D798758; Rainer Pommerin, Sterilisierung der Rheinlandbasterde. Das Schicksal einer farbigen deutschen Minderheit 1918 - 1937 (Düsseldorf, 1979), s. 11.*

menettänyt omat siirtomaansa ja joutui nyt sietämään omalla alueellaan Ranskan siirtomaajoukkoja.¹ Hitlerkin toi molemmat asiat esille samassa VB:n numerossa.² Värilliset joukot tappion näkyvänä symbolina ei ole aivan vakuuttava, sillä kysymyksessä oli sentään koko valtakuntaa ajatellen suhteellisen rajoitettu alue, joskin asiaa käsiteltiin paljon puheissa, lehdistössä ja kirjallisuudessa.

Hitler puhui "mustasta häpeästä" ensimmäisen kerran kesäkuussa 1920³ ja jatkossa se tuli esille etenkin sotakorvausten ja Ruhrin miehityksen uhan yhteydessä. Hitlerin ohella värillisistä joukoista puhuivat useassa yhteydessä Itävallan, Tšekkoslovakian ja Puolan veljespuolueiden edustajat. Tämä saattaa vaikuttaa hieman omituiselta, mutta he yhdistivät puheissaan saksalaisten kohtelun Reininmaalla, sudeettialueilla ja esimerkiksi Ylä-Sleesiassa.⁴ Kansallissosialistien propagandassa, kuten usein muutoinkin, olivat esillä moraaliset seikat ja kulttuurierot. Propaganda oli hyvin tunteisiin vetoavaa, etenkin silloin kun käsiteltiin värillisten sotilaiden naiseen ja lapsiin kohdistunutta väkivaltaa: "... in bestialischer Perversität auf die deutschen Frauen am Rhein losgelassenen schwarzen Soldaten".⁵ Hitler kirjoitti asiasta vähän ennen Lontoon ultimaatumia: "Im Westen harren hunderttausende deutschen Frauen und Mädchen in Bangen der syphilitischen schwarzen Franzosen ... und bei uns, - schläft man".⁶ Tässäkään ei siis haluttu ottaa huomioon mitään Saksan hallituksen protesteja, vaikka ne olivat aivan samoilla linjoilla kuin kansallissosialistien vaatimukset.

Myös Rosenberg yhdisti Reininmaalla raivoavan "mustan häpeän" saksalaisten kohteluun Elsassissa, Puolassa, Volgalla ja entisellä kotiseudullaan Baltiassa ja hän mainitsi vielä viimeisten Afrikan entisissä

¹ Edmund D. Morel, "Black Scourge in Europe. Sexual Horror Let Loose by France on the Rhine". DH 10.4.1920, JY:n historian laitoksen mikrofilmikokoelmat DH 1A p - 30Je, Reel 5; Gisela Lebzelter, Die "Schwarze Schmach". Vorurteile - Propaganda - Mythos. GG 1985/1, s. 38 - 39.

² Hitler, "Weltmeisterschaftsbauchrutscher"; "Gelogen wie gedruckt". VB 8.5.1921. Jäckel, Nr. 232, 233, s. 379 - 381.

³ Hitlerin puhe "Der Weltkrieg und seine Macher" 17.6.1920 Rosenheimissa. RT 19.6.1920. Jäckel, Nr. 109, s. 148; Hitlerin puhe "Der Jude als Arbeiterführer" NSDAP:n kokouksessa 24.6.1920. MNN 30.6.1920. Jäckel, Nr. 112b, s. 152. Asia oli ollut myös esillä Baijerin maapäivillä toukokuussa. Pommerin, s. 13.

⁴ Esim. Riehl Salzburgissa 8.8.1920. DAPr. 14.8.1920. Schilling, s. 248 - 249; Schillingin puhe "Die internationale Solidarität, ein jüdischer Weltbetrug" NSDAP:n kokouksessa Münchenissä 25.8.1921. VB 25.8.1921; 1.9.1921. Samaa aihetta Schilling käsitteli yhdessä Hitlerin kanssa hieman myöhemmin Landshutissa ja Rosenheimissa; itävaltalainen Koller 3.11.1922 Münchenissä. VB 6.12.1922.

⁵ Wienissä pidetyn joukkomielenosoituksen yhteydessä 6.5.1921 tehty päätös. VB 19.5.1921. Samassa päätöksessä syytettiin Puolaa saksalaisten huonosta kohtelusta.

⁶ Hitler, "Weltmeisterschaftsbauchrutscher". VB 8.5.1921. Jäckel, Nr. 232, s. 380.

siirtomaissa olleiden saksalaisten kaipaavan kotimaahan.¹ Arvostelu kohdistui Ranskaan, omaan hallitukseen ja lopulta tässäkin juutalaisiin: "Er (der Jude) will schänden, unsere deutsche Rasse völlig verderben; darum wirft er im Rheinland auch das deutsche Weib dem Neger hin".²

Puhuttaessa "mustista", "värillisistä" ja "neekereistä" ei tehty mitään eroa siinä, mistä Ranskan siirtomaista joukot itse asiassa olivat. Lebzelter selittää, että etnisesti vieraat ryhmät käsitettiin homogeenisena "Gegenrassena", anonymina ryhmänä, johon yksittäisten tapausten perusteella väestön keskuudessa laajalle levinneet pelontunteet kohdistuivat. Pelkkä vieraan "Gegenrassen" olemassaolo koettiin oman kulttuuri-perinteen uhkana.³ Suuttumukseen ja propagandaan ei myöskään vaikuttanut se, että valkoiset ranskalaiset joukot syyllistyivät väkivaltaisuuksiin useammin kuin siirtomaajoukot. Valkoisten teoista vaiettiin ja Saksan ulkoministeri Köster jopa selitti, että valkoisilta ranskalaisilta siedettäisiin mielummin vähäisempää kuria, jos vain Saksa vapautuisi "mustista". Räikeät kuvaukset väkivaltaisuuksista ja siirtomaajoukkojen lukumääristä olivat yleensä liitoiteltuja.⁴

Kansallissosialistit ottivat "mustan häpeän" esille käsitellessään Rathenaun murhan jälkeen annettuja suojalakeja, mikä osaltaan selittää sitä, miten he halusivat lait käsittää. Suojalakien avulla kansallissosialistien mielestä kiellettiin kokoukset "mustaa häpeää" ja protestijulistukset Versailles'n "häpeädokumenttia" vastaan, sekä tahdottiin jättää huomiotta sellaiset dokumentit, jotka todistivat ententen "huutavasta" syyllisyydestä. VB:n mukaan lain takana oli hurskas juutalaistoive Saksan tuhoamiseksi.⁵ Omaa hallitusta syytettiin myös siitä, että se oli

¹ Rosenberg, "Zum 9. November". VB 9.11.1921. Kampf um die Macht 1943, s. 564 - 565.

² Hitlerin puhe "Das deutsche Weib und der Jude" NSDAP:n kokouksessa 16.12.1921. VB 21.12.1921. Jäckel, Nr. 331, s. 531.

³ Lebzelter, GG 11, 1985, s. 42 - 43.

⁴ *ibid.*, s. 42 - 44; Keith L. Nelson, *The "Black Horror on the Rhine": Race as a Factor in Post-World War I Diplomacy*. JMH, vol. 42 1970/4, s. 623. Siirtomaajoukkojen määrä vaihteli, sillä osa niistä oleskeli talvisin Etelä-Ranskassa. Ranskan joukkojen kokonaismäärä oli tammikuussa 1920 85 000; siirtomaajoukkoja oli enimmillään keväällä 1921 45 000. Suurimman osan niistä muodostivat algerialaiset, marokkolaiset ja tunisialaiset; madagaskarilaisia ja senegalilaisia oli n. 10 000. Esimerkiksi kansleri Müller puhui Frankfurtin miehityksen yhteydessä Senegalin neekereistä, vaikka kysymyksessä olivat marokkolaiset. Lisäksi puhuttiin aina pelkästään Ranskan joukoista, vaikka värillisiä oli myös Yhdysvaltain ja Belgian joukoissa, tosin huomattavasti vähemmän. Pommerin, s. 11 - 12. Suuntaamalla voimakas kritiikki siirtomaajoukkoihin ja vetoamalla siinä ulkomaiseen tukeen Saksa saattoi myös toivoa koko miehityksestä vapautumista. Nelson, JMH 42, 1970/4, s. 619.

⁵ VB 12.7.1922; VB 22.7.1922.

kieltänyt filmiesitykset "mustasta häpeästä".¹ Hitler esitti suojalakikysymyksen yhteydessä pörssijuutalaisuuden ja työväenluokan johtajien menneen Saksan tuhoamisessa ja vaarattomaksi tekemisessä niin pitkälle, että Saksa vapisi jokaisen neekerikapteenin edessä ja kansallisilta aineksilta (Einwohnerwehr) oli otettu aseet.²

"Musta häpeä" tuli edelleen esille varsinkin yhdessä sotilaallisten määräysten kanssa Ruhrin uhan entisestään aktualisoituessa loppuvuodesta 1922 sekä miehityksen aikana. Hitler esitti, että kaikkien muiden maailman kansojen varustautuessa vain Saksan kansa oli aseistariisunut ja antoi vielä neekereiden valvoa itseään.³ Saksa oli Hitlerin mukaan heikentynyt siinä määrin, ettei Ranska tarvitsisi kuin yhden neekeri-divisioonan Ruhrin miehitykseen.⁴ Miehityksen tapahduttua Hitler katsoi, etteivät hallituksen protestit Ranskalle auttaisi mitään, koska Ranska piti Saksaa vähempiarvoisena kuin jotain neekerivaltiota.⁵ Edelleen Hitler ennusti, että koko Saksaa uhkaisi sama kohtalo ja nyt hän väitti, että koko maa voitaisiin miehittää samalla miesmäärällä kuin Ruhr.⁶ Erikoiselta vaikuttaa Hitlerin puhe mustista ja valkoisista neekereistä:

"Eingehend auf den schmerzlichen Verlust des Saar-, Ruhr- und Rheingebietes geisselte er (Hitler) das pazifistische Verhalten der deutschen Reichsregierung, die allein schuld ist an den Drangsalierungen der dortigen Bevölkerung durch die schwarzen und weissen Neger der Grande Nation".⁷

Lebzelter tulkitsee tämän niin, että "neekeri" merkitsi Hitlerille kaikkea halveksittavaa ja "musta" toimi synonyyminä huonolle, ala-arvoiselle ja epäsaksalaiselle. Tällaisina iskulauseet "mustasta häpeästä" ovat

¹ VB 16.8.1922. Filmejä oli alettu tuottaa vuoden 1921 alussa Münchenissä. "Musta häpeä" oli myös suosittu aihe roskakirjallisuudessa pornografiaa myöten. Nelson, JMH 42 1970/4, s. 618 - 619.

² Hitlerin puhe "Freistaat oder Sklaventum" NSDAP:n kokouksessa 28.7.1922. VB 16.8.1922. Jäckel, Nr. 393, s. 666. Huomautettakoon, että siirtomaajoukkojen komentajat olivat aina valkoisia.

³ Hitlerin puhe "Warum die nationalsozialistische Bewegung dennoch siegen muss?" NSDAP:n kokouksessa 21.11.1922. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 428a, s. 734.

⁴ Hitlerin puhe "Der Zusammenbruch des Marxismus in der Praxis" NSDAP:n kokouksessa 30.11.1922. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 431a, s. 746.

⁵ Hitlerin puhe "Nieder mit den Novemberverbrechern" NSDAP:n kokouksessa 11.1.1923. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 456, s. 781.

⁶ Hitlerin puhe oikeudenkäynnissä 26.2.1924. Jäckel, Nr. 605, s. 1071.

⁷ Hitlerin puhe NSDAP:n kokouksessa Berchtesgadenissa 1.7.1923. Volksruf (Salzburg) 7.7.1923. Jäckel, Nr. 540b, s. 942.

rinnastettavissa stereotyyppiseen antisemitismiin.¹ Toisaalta Hitler saattoi tarkoittaa "valkoisilla neekereillä" myös pohjois-afrikkalaisia tai jopa ranskalaisia, joskaan ei ole tiedossa, kuinka hyvä kuva hänellä oli miehitysvyöhykkeen todellisesta tilanteesta. Mein Kampfissa Hitler nimittää Ranskaa "neekeristyväksi kansaksi" ja hän piti sitä jo tosiasiallisesti afrikkalaisena valtiona Euroopan maaperällä.² Suhtautumista ranskalaisiin kuvastaa hyvin myös sitaatti: "Afrika hat seine Affen, Europa seine Franzosen".³

Myöhemmin samaan tyyliin käsitteli asiaa Rosenberg ideologisessa pääteoksessaan syyttäen kuitenkin ensisijaisesti Ranskaa siitä, että se oli tuonut sodan jälkeen värilliset Euroopan kulttuurin kehtoon. Rosenberg teki Ranskan myös vastuulliseksi värillisten kansojen itsetunnon noususta, kun heidät hänen mukaansa oli juuri armeijassa tehty samanarvoisiksi valkoisten kanssa. Rosenberg rinnasti myös tilanteen Ranskan vallankumousaikaan, jolloin juutalaisille oli annettu tasa-arvoinen asema. Samoin kuin Hitler hän piti Ranskaa Afrikan sivuhaarana Euroopassa ja juutalaisia maan johtajina.⁴

Kiihotuskampanja "mustaa häpeää" vastaan laantui yleisesti Ruhrin miehitykseen tultaessa ja se johtui pääasiallisesti kokonaispoliittisesta tilanteesta, sillä siirtomaajoukkoja oli Reininmaalla edelleen, päin vastoin kuin aikaisemmassa kirjallisuudessa on väitetty. Samanlaisia rikoksia, mistä aiemmin oli syytetty värillisiä sotilaita, pidettiin kuitenkin jatkossa ainakin virallisella taholla sotilaallisen miehityksen yleisinä seurauksina.

Reininmaan miehitys muodosti ainoan tilanteen, jossa Hitler näki neekerit vaarallisina. Esimerkiksi Mein Kampfissa muut lausumat heistä heijastavat pikeemminkin ajan verrattain yleistä suhtautumista; neekereitä pidettiin älyllisesti lahjattomina ja sinänsä harmittomina "suurina lapsina". Rosenberg sen sijaan itse asiassa enteili tulevaisuutta aivan oikein. Hän oli perillä kansallisuusliikkeistä ja siirtomaiden vapautuspyrkimyksistä. Kiintoisinta ehkä on se, että hän katsoi tulevan suur sodan, jossa Eurooppa kääntyisi Aasiaa vastaa, mahdollistavan Afrikan kansojen vapautumisen. Pohjoisten kansojen tehtävä Rosenbergin mukaan oli huolehtia siitä, ettei niiden alueilla olisi yhtään neekeriä, kel-

¹ Lebzelter, *GG 1985/1*, s. 55.

² Hitler, *Mein Kampf*, s. 704; 730.

³ Hitlerin puhe "London und wir" NSDAP:n kokouksessa 6.3.1921. VB 10.3.1921. Jäckel, Nr. 205a, s. 336. Hitler toisti sitaatin vielä *Zweites Buch*issa, jossa hän väitti sitä Schopenhauerin sanomaksi. Hitler, *Zweites Buch*, s. 152. Huomautettakoon vielä, etteivät Hitlerin puheet tästä asiasta olleet sen räikeämpiä kuin monien muidenkaan. Esim. Hindenburg kirjoitti muistelmissaan entisten ihmissyöjien rekrytoimisesta saksalaisia vastaan ja huomautti puuttuneen vain, että ranskalaiset olisivat aseistaneet gorillatkin. Paul von Hindenburg, *Aus meinem Leben (Leipzig, 1920)*, s. 352.

⁴ Rosenberg, *Der Mythos*, s. 646 - 647.

taista, mulattia eikä juutalaista.¹ Päivänpoliittisena kysymyksenä oleellisinta oli oman hallituksen syyttäminen myös "mustasta häpeästä" ja kansallissosialistisen ideologian kannalta kiintoisinta on kaikkien muiden rotukysymysten päätyminen aina antisemitismiin.

2. Passiivisen vastarinnan tuomitseminen

Ruhrin miehitys loi sotaa muistuttavan tilanteen Saksan ja Ranskan välille, mikä oli täynnä kansallisia intohimoja. Valtakunnanhallitus toivoi voitavansa kansallisen solidaarisuuden avulla saada aikaan elokuun 1914 yksimielisyyden. Näin alkuvaiheessa tapahtuikin, mutta passiivinen vastarinta johti Saksan valuutan täydelliseen romahtamiseen, hätään ja työttömyyteen. Sisäiset vastakohtaisuudet tulivat pian esille entistä jyrkempinä ja ääriryhmien reaktion vaara kasvoi jatkuvasti.²

Miehityksen alun yksimielisyys oli laajaa ja on sanottu, että ainoastaan Hitler rikkoi yhteisrintaman. Hänelle Ranskan toimi merkitsi loistavaa tilaisuutta hyökätä Weimarin tasavaltaa ja sen johtajia vastaan.³ Lisämotiivina on esitetty myös, että Hitler näin halusi vahvistaa oman puolueensa yhtenäisyyttä ja edelleen painottaa omaa asemaansa.⁴ Hitler pyrki myös vahvistamaan SA:ta. Vähän ennen Ruhrin miehitystä sotakorvauksikomission ollessa koolla Pariisissa, Hitler puhui Nürnbergissä kehoittaen lopuksi liittymään SA:han. Hitler oli jo aikaisemmin puhunut talouden sekundaarisuudesta politiikkaan nähden ja tämä toistui usein Ruhrin miehityksen aikana. Taloudellinen hätä oli hänen mukaansa vain seurausta valtiollisesta tuhosta ja valtakunnan mahdin menetyksestä sekä vielä enemmän sisäisestä korruptiosta. Nürnbergin puheessaan Hitler piti vielä ensimmäisenä valheena sitä, että syytettiin Versailles'ta ja hävittyä sotaa; rauhansopimus oli vain sodasta hyötynneen ylikansallisen kultamahdin vallan välikappale, Saksan "Schicksalbibel". Ennen kehoitusta liittyä SA:han Hitler vielä totesi, että jokaisen saksalaisen oli esiinnyttävä Saksan valtion puolesta, mutta ei

¹ Rosenberg, *Der Mythos*, s. 668.

² Krüger, *Die Aussenpolitik*, s. 201.

³ Eyck I, s. 313; Friedensburg, s. 89; Royal J. Schmidt, *Versailles and The Ruhr: Seedbed of World War II (The Hague, 1968)*, s. 135.

⁴ Wolfgang Horn, *Führerideologie und Parteiorganisation in der NSDAP (1919 - 1933) (Düsseldorf, 1972)*, s. 101.

palkkajoukoissa, vaan kansanarmeijassa.¹ Streicher antoi poliittisessa testamentissaan tälle Hitlerin ensimmäiselle esiintymiselle NSDAP:n kokouksessa Nürnbergissä hyvin suuren merkityksen ja hän korosti myös SA:n voimistumista. Hän kuvasi, miten nuoriso virtasi "ruskeaan rintamaan" ja säteili loistavin silmin sitä onnea, mikä Saksan kansalle alkoi.² Näyttää kuitenkin siltä, että Streicher joko tietoisesti halusi esittää asian näin tai sitten hän yksinkertaisesti muisti vaarin. Alkuvuodesta 1923 oli Hitlerin ja Streicherin välillä vielä erimielisyyksiä ja vasta Saksan päivä 1. - 2. syyskuuta 1923 (Sedanin taistelun vuosipäivä) Nürnbergissä merkitsi lopullisesti Hitlerin ja Münchenin NSDAP:n läpimurtoa Pohjois-Frankenissa.³

Ruhrin miehityksen tapahduttua 11. tammikuuta 1923 alkoi Hitlerin voimakas propagandakampanja, jonka tarkoituksena oli vielä enemmän kuin ennen julistaa sitä, että hän kulkisi eri tietä kuin muut poliitikot. "Yhteisrintamasta" Ranskaa vastaan Hitler ei halunnut puhua.⁴ Kansallissosialistien taistelun kohde näkyi selvästi VB:n etusivun kirjoituksessa tammikuun lopulla:

"Den jüdischen Weltkrieg und den Judenpakt von Versailles haben wir nicht verhindern können. An uns Nationalsozialisten ist es, den neuesten Anschlag der Börse zu vereiteln. Deswegen Kampf dem jüdisch-internationalen Kapital, seinen Handlangern, der Sozialdemokratie!"⁵

Usein siteeratun puheensa "marraskuun rikollisia" vastaan Hitler piti ensimmäisenä miehityspäivänä. Franz-Willing väittää, että Hitler myös tuolloin käytti ensimmäisen kerran termiä "Novemberverbrecher". Hitler kuitenkin käytti sanaa jo syyskuussa 1922 ja Rosenberg saman vuoden toukokuussa. Lisäksi Hitler oli käyttänyt samassa merkityksessä sanaa "Nationalverbrecher" vuodesta 1920 lähtien.⁶ Termillä siis tarkoitettiin

¹ Hitlerin puhe NSDAP:n kokouksessa Nürnbergissä 3.1.1923. VB 10.1.1923. Jäckel, Nr. 454b, s. 780. Laajempi puheselostus: Adolf Hitler in Franken, s. 12 - 16. Jäckel, Nr. 454a, s. 776 - 779.

² Das politische Testament Julius Streichers. VZ 1978/4, s. 684.

³ Hambrecht, s. 49.

⁴ Maser, Der Sturm auf die Republik, s. 368.

⁵ "Die jüdische Hochfinanz lässt das Ruhrgebiet erobern!" VB 24.1.1923.

⁶ Rosenberg, "Die Lüge der deutschen Gewerbeschau". VB 13.5.1922. Kampf um die Macht 1939, s. 196 - 199; Hitlerin puhe "Die Teuerung als Folge der Börsenrevolution von 1918" NSDAP:n kokouksessa 18.9.1922. VB 20.9.1922. Jäckel, Nr. 405b, s. 692. Selostuksen mukaan Hitlerin vaatimus "Abrechnung mit den Novemberverbrechern von 1918" aiheutti minuutteleja kestäneitä myrskyisiä suosionosoituksia. Läsä oli n. 6000 henkeä. Maser mainitsee tämän puheen ensimmäisenä, jossa "marraskuun rikollisista" puhuttiin. Sekä hän että Franz-Willing ovat nähtävästi etsineet ilmausta vain Hitleriltä.

marraskuun 1918 vallankumouksen toimeenpanijoita, lähinnä juutalaisia ja sosiaalidemokraatteja. Se oli iskusana, jolla leimattiin kaikki vastustajat eikä aina ollut väliä sillä, olivatko syytetyt todella olleet vuoden 1918 tapahtumissa mukana.

Ruhrin miehityksen tapahduttua oli tietenkin helppo osoittaa jo kauan ennustettu Erfüllungspolitikin epäonnistuminen toteutuneeksi, eikä tämä ollut pelkästään kansallissosialistien käsitys.¹ Hitler pystyi kuitenkin nyt vielä selvemmin kuin aikaisemmin yhdistämään kaikki viholliset. Saksan orjuuttajina toimivat hänen mukaansa Ranska yhdessä kansainvälisen suurpääoman kanssa ja omat parlamentaarikot auttoivat tässä työssä. Hitler täsmensi vielä juutalaisen pörssin ja saksalaisen sosiaalidemokratian toimineen yhdessä.² Schubert on tulkinnut puheen siten, että Hitler vältti puhumasta Ruhrin miehityksestä ja kohdisti Ranskaan vain yleisiä parjauksia.³ Ruhrin miehityksen Hitler mainitsikin vain lainauksessa aikaisemmalta ajalta, mutta toisaalta merkittävää on se, että Ranska yksin, Saksan sosiaalidemokratian ohella, mainittiin suurpääoman liittolaisena. Sprechabendissa Hitler ilmaisi "marraskuun rikollisten" tuomion täysin peittelemättä:

"Unsere Forderung bleibt: An den Galgen mit den Novemberverbrechern; dann wird es nicht 10 Jahre dauern, sondern schon nach 5 Jahren nationaler Reinigungsdiktatur wird der Umschwung kommen".⁴

Hitlerin puhe 11. tammikuuta 1923 herätti myös jo valtakunnallista huomiota. Demokraattinen BT kiinnitti huomiota nimenomaan siihen, etteivät Hitlerin syytökset kohdistuneet ensisijaisesti ranskalaisiin ja belgialaisiin, vaan saksalaisiin, jotka olivat Hitlerin mukaan koko onnettomuuden aiheuttaneet. BT katsoi, että kansallissosialistit halusivat olla isänmaan kostoarmeija.⁵

Johdonmukaista halua irrottautua kaikista muista oikeistoryhmistä kuvasti kansallissosialistien eroaminen VV:stä. Yhteisestä tilaisuudesta

¹ Esim. amerikkalainen sotakorvauskomission jäsen Logan katsoi miehityksen merkinneen Erfüllungspolitikin vararikkoa ja hän piti Saksan avuttomuutta hallituksen heikkouden osoituksena. Georg Franz-Willing, *Krisenjahr der Hitlerbewegung 1923 (Franz-Willing II)* (Oldenburg, 1975), s. 29.

² Hitlerin puhe "Nieder mit den Novemberverbrechern" NSDAP:n kokouksessa 11.1.1923. VB 13.1.1923. Jäckel, Nr. 456b, s. 782 - 783.

³ Schubert, s. 197.

⁴ Hitlerin puhe NSDAP:n Sprechabendissa 15.1.1923. Polizeibericht. Jäckel, Nr. 460, s. 793.

⁵ BT 12.1.1923. Jäckel, Nr. 456h, s. 786. BT:n päätoimittaja Theodor Wolff esiintyi yhtenä "marraskuun rikollisena" Rosenbergillä vielä myöhemminkin. Wolffin johtamaa lehteä Rosenberg piti osaltaan vastuullisena mm. Versailles'n sopimuksen ja Lontoon ultimaatumin hyväksymisestä. Rosenberg, *Dreissig Novemberköpfe* (Berlin, 1927), s. 205.

14. tammikuuta 1923 on lähteissä ristiriitaisia tietoja. VV:stä irrottautumisen taustana oli joko Hitlerin esiintymisen kielto tai SA:n marssin kielto paikalle, mitä Hitler sitten olisi käyttänyt perusteluna sille, ettei puhunut tilaisuudessa. Joka tapauksessa Hitler päätti, että tulevaisuudessa kansallissosialistit järjestäisivät kaikki tilaisuudet yksin.¹ Ilmeisesti em. tapahtumista johtunut NSDAP:n ulkona pidettäväksi aiotun kokouksen kielto vaikutti siihen, että Hitler laimensi puheitaan huomattavasti. Tosin hänen selvityksensä Münchenin poliisipäällikkö Eduard Nortalle oli tulevia tapahtumia ajatellen vähintäänkin kaksimerkityksinen. Hitler totesi, ettei hallitus saisi kansallissosialistien tukea pian odotettavissa olevaa Ruhrin avointa kriisiä ratkaistaessa:

"Hitler erklärte darauf, dass keiner seiner Leute einen Fuss oder Finger rühren werde zu einer nationaler Erhebung, bevor (nicht) mit den Novemberverbrechern abgerechnet sei. Man würde nicht ein zweites Mal die Leute stehen lassen, die den Dolch in den Rücken stossen".²

Samaan viittaa todennäköisesti Hitlerin pitkästä aikaa kirjoittama artikkeli VB:hen tammikuun lopulla. Hitler kirjoitti, että Saksan kansalta oli ryöstetty ne voimat, jotka olisivat voineet johtaa sen Ranskan vastaisen vastarinnan voittoon.³ Putsch-huhuja oli kuitenkin jo liikkeellä. Hitlerin todellisuudessa halveksiva suhtautuminen työläisiin tuli selvästi tässä yhteydessä ilmi:

"Eine Waschfrau, meinte Hitler, ein Bäckerjunge, ein paar Friseurgehilfen und die 'Münchener Post' hatten der Regierung mitgeteilt, die Nationalsozialisten wollten einen Putsch machen".

¹ Schubert, s. 198; Hitlerin puhe NSDAP:n kokouksessa 14.1.1923. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 459, s. 791 ja viite 1. NSDAP oli liittynyt VV:hen 9.11.1922. Tätä on joskus pidetty merkkinä liikkeen vallankumouksellisen luonteen korostumisesta. Hasselbach, s. 55; Franz-Willing I, s. 256. Näyttää siltä, että Hitler pyrki käyttämään yhteistyötä omien tarkoituksensa ajamiseksi ja hylkäsi sen, koska muut eivät hänen linjaansa hyväksyneet. Tilanne muistuttaa jossain määrin liittoutumista saksalaissosialistien ja sotaveteraanijärjestö Stahlhelmin kanssa 1929 Youngin suunnitelmien kaatumiseksi ja yhdistymistä 1931 ns. Harzburgin rintamaksi. Tällöin kuitenkin Hitler sai johdon käsiinsä ja yhteistyökumppanit syrjäytettiin vasta valtaannousun jälkeen. Harzburgin rintamasta ks. esim. Vappu Tallgren, Hitlerismi vai kansallissosialismi? Historiallinen Arkisto 77 (Helsinki, 1982), s. 110. Ilmeisesti valitettavan painovirheen takia Tallgrenin artikkelissa puhutaan Habsburgin rintamasta.

² Poliisikuulustelu 25.1.1923. Jäckel, Nr. 464, s. 803. Kuulustelu koski juuri ulkona pidettävän kokouksen kieltä.

³ Hitler, "Zum Parteitag 1923". VB 27.1.1923. Jäckel, Nr. 463, s. 798. Puoluekokouksen ohjelmaan kuului mm. SA:n ensimmäisten standardien vihkiminen. Hitler, Mein Kampf, s. 557. Koko tilaisuutta ympäröi pseudokonnollinen symboliikka, jonka Bracher näkee olleen fasististen herruustunnusten jäljitteilyä. Bracher, Die deutsche Diktatur, s. 107.

Luokkataistelun korvaaminen rotutaistelulla oli myös jo selvä. Hitlerin mukaan tulisi vielä kerran päivä, jolloin "marraskuun rikolliset" ja muut sisäiset viholliset olisi tuhottu ja silloin ei enää olisi olemassa vastakohtaisuutta proletarien ja porvariin välillä, vaan saksalaisten ja ei-saksalaisten kesken, jolloin saksalaiset voitaisivat tuhoamalla ei-saksalaiset.¹

Valtakunnallisen puoluekokouksen hyväksymässä kannanotossa vaadittiin ensimmäisenä rauhansopimuksen julistamista pätemättömäksi. Toiseksi vaadittiin kaikkien raha- ja tavaramuutosten lopettamista.² Hitler katsoi kaiken tapahtuneen olleen Versailles'n sopimuksen seurauksena. Hänen mukaansa kansalle tuli palauttaa sekä henkiset että konkreettiset aseet, ennen kuin aseellinen vastarinta olisi mahdollista.³ Hitlerin usein julistama aktiivin vastarinnan rakentaminen oli todellisuudessa keväällä 1923 täydessä käynnissä ja Hitler tiesi siitä myös itse. Hän kuitenkin vaati johdonmukaisesti ensin sisäistä puhdistusta, ennen kaikkea sosiaalidemokratian syrjäyttämistä.⁴ Pettymyksensä aktiivin vastarinnan valmistelun epäonnistumiseen Hitler toi julki Mein Kampfissa. Hän kertoi yrittäneensä kaikin tavoin tehdä ainakin ns. kansallisille piireille selväksi, mistä oli kysymys. Hän oli toivonut kansallissosialistiselle liikkeelle vapaita käsiä välienselvittelyyn marxilaisuuden kanssa, mutta häntä ei ollut kuunneltu.⁵ Tämä tuli esille myös puoluekokouksen yhteydessä:

"Nach dem Westen wollen sie erst marschieren, wenn zuerst die Revolutionsverbrecher und jene, die im letzten Krieg nicht an der Front waren, zuerst in die vorderste Linie kämen".⁶

Kanta Ruhrin vastarinnan luonteeseen oli kuitenkin vaikea ongelma kansallissosialisteille ja myös Hitlerin suhtautumisessa voi nähdä muutosta. Propaganda kääntyi jatkossa yhä enemmän passiiviselle vastarinnalle kielteiseksi. Hitler oli jo aikaisemmin puhunut epämääräisesti tah-

¹ Hitlerin puhe "Was hat jetzt zu geschehen, und was wollen wir Nationalsozialisten?" VB 31.1.1923. Jäckel, Nr. 467b, s. 806 - 807. Hitler puhui usein "ei-saksalaisten" tulevasta kohtelusta peitelysti; tässä kuitenkin selvästi tuhoamisesta.

² VB 31.1.1923. Saksa oli jo lopettanut kaikki luovutukset Ranskalle ja Belgialle eikä myöhemmin miehitysaikana luovutettu muillekaan maille. Jälleen hallitukselta vaadittiin toimia, jotka se oli jo tehnyt.

³ Hitlerin puhe puoluepäivillä 29.1.1923. VB 31.1.1923. Jäckel, Nr. 481, s. 822.

⁴ Hitler neuvotteli helmi- maaliskuussa kenraali von Seecktin kanssa. Hitler kuitenkin vaati ensin sisäistä puhdistusta: sosiaalidemokratian syrjäyttäminen olisi ulkoisen taistelun edellytys. Seecktin adjutantin mukaan miehet olivat yksimielisiä päämäärästä, mutta eivät keinoista. Franz-Willing II, s. 22 - 23; Carsten, Reichswehr und Politik, s. 176 - 177.

⁵ Hitler, Mein Kampf, s. 773 - 774.

⁶ Hitlerin puhe "Was hat jetzt zu geschehen, und was wollen wir Nationalsozialisten?" NSDAP:n kokouksessa 27.1.1923. Polizeibericht. Jäckel, Nr. 476, s. 817.

don puutteesta ja vastarinnan valmistelusta. Kuulijakunnan merkitys tuli selvästi esille, kun hän upseerien Nationalverbandille puhuessaan totesi, ettei aseiden puute tehnyt saksalaisia voimattomiksi, vaan puutuva tahto tarttua aseisiin.¹ Suljetussa tilaisuudessa Hitler saattoi esittää erittäin jyrkkiä vaatimuksia, joista nimenomaan todettiin, etteivät ne saaneet päästä julkisuuteen.²

Toisaalta Hitler oli kieltänyt SA:ta osallistumasta aktiiviin vastarintaan Ruhrin alueella ja hänellä oli vaikeuksia saada lähimmät miehenäkin omalle kannalleen.³ Esimerkiksi sudeettialueiden veljespuolueen edustaja Knirsch lupasi kesäkuussa 1923 tukea aktiiville politiikalle viitaten saksalaisten suureen lukumäärään Tsekkoslovakiassa, jonka vallitsevana mielipiteenä hänen mukaansa oli Ranskan rinnalla estää Saksan kansan jälleennousu.⁴ Muutoinkaan ulkosaksalaiset eivät näytä olleen perillä Hitlerin kielteisestä asenteesta aktiiviin vastarintaan. Hitler todennäköisesti jo suunnitteli vallankaappausta ja halusi säästää SA:ta omiin tarkoituksiinsa.

Miehitysajan puheissa Hitler käsitteli myös laajasti Ranskan historiaa ja hän halusi osoittaa, että Ranskan pyrkimys oli aina ollut hajottaa ja tuhota Saksan valtiollinen itsenäisyys. Hitler korosti myös sitä, ettei miehityksen syy ollut taloudellinen ja Ranska ei hänen mielestään ajatellutkaan joukkojen vetämistä eikä myöskään Saarín tai Reininmaan palauttamista. Edelleen Hitler ilmoitti haluavansa mielellään palvella vielä kaksi vuotta armeijassa, jos Reinillä vallitsisi saksalainen militarismi ranskalaisen asemasta.⁵ Kysymys ei siis ollut Hitlerille taloudellinen eikä edes poliittinen, vaan sotilaallinen. Tältä kannalta kiintoisa on myös Ranskan turvallisuuspolitiikkaa ymmärtäneen lordi Greyn lausuma Englannin parlamentin ylähuoneessa, kun hän väitti, että Saksa olisi menetellyt 1871 samalla tavalla kuin Ranska 1923, jos Ranska olisi kieltäytynyt maksamasta sotakorvauksia.⁶ Hitler puhui Saarista ja tavallaan myös Reininmaasta aivan kuin ne olisi luovutettu Ranskalle. Vielä valtaantulonsa jälkeenkin Hitler puhui Saarín kysymyksestä alueellisena ongelmana Ranskan ja Saksan välillä. Reininmaan

¹ Hitlerin puhe 20.2.1923. VB 22.2.1923. Jäckel, Nr. 490, s. 833.

² Hitlerin muistio "Zweck und Aufgabe der Arbeitsgemeinschaft Vaterländischer Kampfverbände" 19.4.1923. Jäckel, Nr. 515, s. 902 - 905. Hitlerin puheenvuoro Arbeitsgemeinschaft der Kampfverbänden kokouksessa 19.4.1923. Jäckel, Nr. 516, s. 906. Yhteisen taistelujärjestön oli organisoinut Ernst Röhm, mutta se ei saanut Hitlerin varauksetonta kannatusta. Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 376 - 377.

³ Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 368 - 371.

⁴ VB 3./4.6.1923; DAPr. 6.6.1923. Schilling, s. 328.

⁵ Hitlerin puhe "Deutscher Student und deutscher Arbeiter als Träger der deutschen Zukunft" NSDAP:n kokouksessa 26.2.1923. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 493a, s. 837.

⁶ Schmidt, s. 89.

suhteen Hitler toteutti palopuheensa täydellisesti, kun hän 7. maaliskuuta 1936 miehitytti alueen "symbolisilla" joukoilla käyttäen hyväkseen Ranskan vaikeaa sisä- ja ulkopoliittista tilannetta.¹

Jälleen Hitler sanoi ulkomaisessa haastattelussa muuta kuin julkisissa puheissaan. Haastattelussa Yhdysvaltain varakonsuli Robert D. Murphyn kanssa Hitler puhui kyllä passiivisen vastarinnan mahdollisesta muuttumisesta aktiiviksi, mutta ei maininnut mitään "marraskuun rikollisten" tuomitsemisesta tai yleensä sisäisestä puhdistuksesta.²

Essenin välikohtaus 31. maaliskuuta 1923 antoi Hitlerille aiheen puhua työläisten kansainvälistä solidaarisuutta vastaan. Saksan kansa ei Hitlerin mukaan halunnut olla internationaalista; se oli nähty maailmansodan syttyessä ja nyt Essenin työläiset odottivat koston päivää. Vapautuksen Hitler väitti tulevan vain kansallissosialistisen lipun alla ja ensin olisi iskettävä Ruhrin takana.³ Myös Rosenbergilla "marraskuun rikollisten" ensisijainen syyllisyys Ruhrin tilanteesta tuli selvästi esille:

"Wenn ihr in ohnmächtigen Grimm die Fäuste ballt und von Bajonetten zur Arbeit getrieben werdet, so wisst, dass dies die Schuld der Novemberverbrecher ist, die euch die Friedensliebe Frankreichs vorpredigten!"

Rikollinen Erfüllungspolitik oli Rosenbergin mukaan johtanut siihen, että Ruhrin väestöltä ryöstettiin viimeinenkin. Rosenberg viittasi todennäköisesti juuri Essenin tapahtumiin kirjoittaessaan, että myös ammutut olivat Saksan työväenjohtajien halpamaisen pasifistisen politiikan uhreja. Rosenberg ei kuitenkaan vaatinut Hitlerin tavoin "marraskuun

¹ *Rauhansopimuksessa Ranskalle oli annettu Saarín alueen taloudellinen hyväksikäyttö. Alueen tuli olla Kansainliiton hallinnassa 15 vuotta, jolloin suoritettaisiin kansanäänestys. Friedensvertrag, Art. 45, s. 28; Art. 49, s. 30. Reininmaan miehityksestä ks. esim. Raymond Poidevin/Jacques Bariéty, Frankreich und Deutschland. Die Geschichte ihrer Beziehungen 1815 - 1975. Aus dem Französischen übertragen von Josef Becker und Johannes Haas-Heye (München, 1982), s. 387 - 389. Teoksen osan "Vom Ersten zum Zweiten Weltkrieg" (s. 293 - 418) on kirjoittanut Bariéty.*

² *Murphy kertoo muistelmissaan, kuinka hänestä ja muista ulkomaisista tarkkailijoista tuntui mahdottomalta uskoa, että demagogi Hitleristä koskaan tulisi mitään. Hän kuitenkin valittaa sitä, etteivät raportit saaneet huomiota Washingtonissa ja hän epäilee jopa, ettei niitä kukaan lukenut. Edes Putschista lähetetty silminnäki-jän raportti ei aiheuttanut mitään kommentteja. Murphy väittää State Departementin olleen kiinnostunut vain raha-asioista, ei poliittisista tapahtumista. Robert Murphy, Diplomat among Warriors (New York, 1964), s. 13 - 16; Hitlerin haastattelu, s. 23. Haastattelun osuus myös Jäckel, Nr. 497, s. 845 - 846.*

³ *Hitlerin puhe "Deutschland am Scheidewege" NSDAP:n kokouksessa 10.4.1923. VB 12.4.1923. Jäckel, Nr. 508, s. 878 - 879. Välikohtaus oli tapahtunut Kruppín tehtailla työläisten yritettyä estää autojen takavarikointia. Ranskalaiset avasivat tulen ja 13 työläistä sai surmansa. Schulze, s. 252.*

rikollisia" suoraan hirsipuuhun, vaan (ainakin ensin) Saksan korkeimpaan oikeuteen.¹

Rosenberg myös tapansa mukaan seurasi tarkoin ulkomaisten tunnettujen sosialistijohtajien ja juutalaisten toimintaa. Hän mainitsi ranskalaisen Thomasin ja belgialaisen Vandervelden, jotka olivat toimineet sekä sosialistisessa internationaalissa että maidensa hallituksissa. Hän väitti myös, että juutalainen Aron oli jo aselevosta lähtien Essenistä käsin käytännössä johtanut koko Ruhrin aluetta. Ruhrin johtavan nelimiehisen komission jäsenistä oli Rosenbergin mukaan kolme juutalaista, samoin kuin miehitetyn alueen kenraalit Simon ja Lévy.² Tämän laatuiset esimerkit olivat luonnollisesti propagandassa hyvin käyttökelpoisia ja etenkin Rosenberg tarttui niihin aina kuin se oli mahdollista.

Hitler piti edellämainitun puheensa 10. huhtikuuta 1923 ensimmäisessä "jättiläiskokouksessa" kansallissosialistien järjestämän "suuren luokan jäsentenhankkimisviikon" aikana.³ Hyvä menestys vaikutti siihen, että vilkasta kokoustoimintaa jatkettiin ja samanlaisia kokouksia päätettiin jatkossa pitää kahdesti viikossa.⁴ On todettu, että yhdessä propanganda-aallon kanssa eteni huhti-toukokuussa Hitler-kultti.⁵ Hitlerin "Führerinä" osakseen saama kunnioitus tuli selvästi esille hänen syntymäpäivänään 20. huhtikuuta. Rosenberg ei kirjoituksessa "Deutschlands Führer" ylistänyt Hitleriä vain poliitikkona, vaan hänen persoonaansa liittyi toiveita ja kaipauksia, jotka ylittivät poliittiset odotukset.⁶ Illan "jättiläiskokouksessa" korostettiin NSDAP:n vastakohtaisuutta kaikkiin muihin puolueisiin. Hitler esitti puheessaan jälleen rauhansopimuksen syrjäyttämisen edellytyksenä kaikelle mahdolliselle nousulle ja selvitteli, miksi muut puolueet olivat tässä epäonnistuneet. Harvinaista sinänsä, että Hitler ylipäänsä myönsi muidenkin yrittäneen vapautua rauhan-

¹ Rosenberg, "Sprüche der Novemberverbrecher". VB 23.5.1923. Kampf um die Macht 1939, s. 221 - 224.

² id. Albert Thomas oli sotateollisuusministeri 1916 ja hän toimi aktiivisesti internationaalissa 1921 lähtien kuolemaansa saakka 1932. Emile Vandervelde toimi sisäministerinä 1916 - 18; oikeusministerinä 1918 - 21. Hän oli mukana internationaalissa jo ennen sotaa ja toimi toisen internationaalien puheenjohtajana. Der grosse Brockhaus 18 ja 19 (1934). Rosenberg, Die Protokolle der Weisen von Zion und die jüdische Weltpolitik (München, 1923), s. 97 - 98. Kirja ilmestyi sarjana VB:ssä 10.7.1923 lähtien. Aron oli Ranskan edustaja sotakorvauskomissiossa ja hänen katsotaan suhtautuneen Saksaan maltillisesti. Lévy oli Comité des Forges'n varapuheenjohtaja. Ludwig Zimmermann, Frankreichs Ruhrpolitik. Von Versailles bis zum Dawesplan. Herausgegeben von Walther Peter Fuchs (Göttingen, Zürich, Frankfurt, 1971), s. 117; 162.

³ VB 10.4.1923.

⁴ VB 17.4.1923.

⁵ Horn, s. 105.

⁶ VB 20.4.1923; Horn, s. 104. Lehdessä oli myös Eckartin Hitlerille omistama runo.

sopimuksesta. Oikeisto oli Hitlerin mukaan luottanut taloudelliseen rakentamiseen, mutta Saksan taloudellinen kohtentuminen olisi hänen mielestään ollut vain aihe uuteen painostukseen. Hitler mainitsi vielä, että pari teollisuudenharjoittajaa saattoi ansaita, mutta Saksan kansa oli tuomittu kuolemaan nälkään.¹ Hitler oli jo aikaisemmin arvostellut teollisuudenharjoittajista erityisesti Hugo Stinnesiä, jota hän vielä tämän kuoltua Mein Kampfissa solvasi samasta asiasta.² Sisäinen uudistuminen taloudellisessa, poliittisessa ja moraalisisessa mielessä tapahtuisi Hitlerin mukaan vasta rotukysymyksen tultua ratkaistuksi. Koko Hitlerin puheen loppuosa oli erittäin juutalaisvastainen, eikä VB:ssa ollut viimeistä kappaletta ole painettu 1934 ilmestyneeseen Boepplen julkaisuun.³ Se ei ilmeisesti sopinut valtaannousun jälkeiseen rauhanpolitiikkaan.

Kriisitilanne merkitsi myös SA:n kehittymistä liikkeen keskipisteeksi kevättälvella 1923 sekä Ernst Röhm'n nousua vaikutusvaltaiseksi tekijäksi. Vaikka hänkin ilmoitti hylkäävänsä Erfüllungspolitikin ja taistelevansa kaikin keinoin sisäistä ja ulkoista vihollista vastaan, erona Hitleriin oli kuitenkin se, että Röhm oli vielä monarkisti ja kansallissosialismi merkitsi hänelle vain apua upseerien pyrkimyksissä. Röhm katsoi vallankumouksen 1918 johtuneen siitä, ettei Saksalla ollut "poliittisia upseereja", jollainen hän nyt itse katsoi olevansa.⁴

Aktiivin vastarinnan valmistelu muuttui konkreetiksi lähestyttäessä toukokuuta 1923. Yleensä kansallismieliset piirit ja erityisesti Münchenin väestö vastustivat työväestön juhlaa, koska se müncheniläisille merkitsi myös neuvostovallasta vapautumisen vuosipavaa. Puolisotilaalliset oikeistojärjestöt suunnittelivat vasemmiston marssin estämistä ja liikkeellä oli huhuja sekä vasemmiston että oikeiston Putschista.⁵ Hitler oli mukana oikeistojärjestöjen yhteisissä kokouksissa samom kuin Göring.⁶ Toivottua armeijan tukea ei kuitenkaan saatu, eivätkä kaikki taisteluryhmätkään olleet Hitlerin suunnitelmien takana ja niin toukokuun ensimmäiseksi päiväksi suunniteltu suuri yhteenotto

¹ Hitlerin puhe "Politik und Rasse. 'Warum sind wir Antisemiten?'" NSDAP:n kokouksessa 20.4.1923. VB 22./23.4.1923. Jäckel, Nr. 517b, s. 907.

² Esim. Hitlerin puhe "Deutscher Student und deutscher Arbeiter als Träger der deutschen Zukunft" NSDAP:n kokouksessa 26.2.1923. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 493a, s. 836; Hitler, Mein Kampf, s. 257 - 258.

³ Ks. viite 1, Jäckel, s. 109 ja Boepple, s. 56.

⁴ Ernst Röhm, die Geschichte eines Hochverrätters (München, 1928), s. 164-166; Franz-Willing II, s. 44 - 45.

⁵ Franz-Willing II, s. 77 - 79.

⁶ Arbeitsgemeinschaft für Kampfverbänden (AG) kokous 30.4.1923. Jäckel, Nr. 522, s. 917. SA esiintyi 1.5.1923 aseistettuna. Hitlerin puhuttelu SA:lle. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 523, s. 917 - 918.

jäi tapahtumatta.¹ Hitlerille ei kuitenkaan ollut vaikeaa kääntää ilmeinen fiasko menestykseksi.² Kansallissosialistit järjestivät oman "suuren saksalaisen vappujuhlan", jossa Hitler piti niin räikeän puheen juutalaisuutta ja kansainvälisyyttä vastaan, ettei nyt VB:kaan julkaissut sitä sellaisenaan. Hitler sanoi myös kansallissosialistien toivovan ja uskovan, että kerran tulisi päivä, jolloin Saksa ulottuisi Königsbergistä Strassburgiin ja Hampurista Wieniin.³ Samoin järjestettiin "deutscher Maifeier" Augsburgissa, jonka yhteydessä Hitler puhui yksinkertaista, mutta osuvaa vertausta käyttäen Saksan hiilikenttien menetyksistä (Sleesia, Saar ja Ruhr).⁴ Hitler antoi hyvin suuren merkityksen toukuun yritykselle syyskuussa passiivisen vastarinnan päätyttyä. Hän korosti kolmen ryhmän valmiutta taisteluun, joka vielä tulevaisuudessa onnistuisi. Hitler oli aikaisemminkin tuonut esille sen, että myös uusi Saksan valtakunta pystytettäisiin Versailles'ssa. Nyt tämä esitettiin juuri taistelujärjestöjen tehtävänä. Voitokkaan taistelun jälkeen tulitaiisiin taas sinne:

"...wo das Deutsche Reich von ehemdem gegründet worden ist, wo das alte Reich von schurkischen Banditen und Verbrechern durch die Unterschrift unter den Friedensvertrag zertrümmert worden ist, und wo allein ein neues, schöneres, grösseres Reich seine Staatsform verkünden kann: in Versailles".⁵

Hitler käsitteli puheessaan valtiomuotokiistaa pitäen sitä toisarvoisena asiana. Sebastian Haffner on mielenkiintoisella tavalla tuonut esille Hitlerin kykenemättömyyden käyttää hyväksi voittoja. Valtaannousun jälkeen ei laadittu uutta perustuslakia eikä sotilaallisen voiton jälkeen Ranskan kanssa solmittu rauhaa.⁶ Voisi katsoa, että ikään kuin kor-

¹ Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 390 - 393.

² Horn, s. 105.

³ Hitlerin puhe NSDAP:n kokouksessa 1.5.1923. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 524a, s. 918 - 919; VB 3.5.1923. Jäckel, Nr. 524b, s. 919 - 920.

⁴ Hitlerin puhe Augsburgissa 29.5.1923. VB 8.6.1923. Jäckel, Nr. 532a, s. 930. Hitler vertasi Saksan hiilikenttien menetystä, tosin väärässä järjestyksessä, talonpojan perunapeltoihin, joista ensimmäisistä luovuttiin "um des 'lieben Friedens' willen" ja viimeisen menetyksen jälkeen oltiin puolustuskyvyttömiä tuhon edessä.

⁵ Hitlerin puhe Deutscher Kampfbundin kokouksessa 27.9.1923. VB 29.9.1923. Jäckel, Nr. 574, s. 1018. Kampfbundin muodostivat SA, Reichsflagge (johon Göring kuului) ja Bund Oberland. Hitler oli aikaisemmin viitannut uuden valtakunnan perustamiseen Versailles'ssa juuri Stinnesin yhteydessä: "Auch diesmal muss Deutschland in Versailles und nicht, wie Stinnes sagt, durch die Wirtschaft aufgebaut werden". Hitlerin puhe "Deutscher Student und deutscher Arbeiter als Träger der deutschen Zukunft" NSDAP:n kokouksessa 26.2.1923. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 493, s. 836.

⁶ Sebastian Haffner, *Anmerkungen zu Hitler* (21. Auflage, Wien, 1978), s. 138-140.

vauksena syksyn 1923 kaavailuista oli 20. kesäkuuta 1940 tunnettu näytelmä Compiègnen metsässä, kun Hitler allekirjoitutti aselevon Ranskan kanssa samassa rautatievaunussa, missä aselepo 11. marraskuuta 1918 oli solmittu.

Toukokuun ensimmäisen päivän tapahtumat johtivat syytteisiin aseistettujen joukkojen luvattomasta muodostamisesta ja maanrauhan rikkomisesta. Hitler puolustautui vetoamalla hallituksen heikkouteen 1918 lähtien. Hän ei kuitenkaan koskaan joutunut oikeuden eteen syytteen takia, vaan juttu raukesi myöhemmin vallankaappausyrityksen aiheuttaman oikeudenkäynnin jälkeen. Rankaisutoimet vapun tapahtumista olisivat voineet säästää valtakunnan ja Baijerin marraskuun 1923 sekä Hitlerin oikeudenkäynnin katastrofilta. Hitlerille ja taistelujärjestöille seurauksiltaan pahin tappion seuraus oli se, että Röhmien poliittinen toiminta puolustusvoimissa päättyi. Hitlerin muistiossa syyttäjävirstolle tuli ennakoivasti esille tapa, jolla hän puolustautui Putschin jälkeen. Kansasta lähtevää vastarintaa oli vaadittu jo pitkään ja Hitler piti omaa toimintaansa oikeutettuna tehden syyttäjistä syyllisiä.¹

Vaikka Hitler oli kieltänyt puolueen jäsenen osallistumisen aktiiviin vastarintaan Ruhrilla, se ei estänyt tekemästä sabotaasista kuolemaan tuomitusta Albert Leo Schlageterista kansallissosialistisen liikkeen marttyyri-ihannetta. Samalla tapahtuma muutti täysin Hitlerin kannan sabotaaseihin: "Wir sind stolz, Führer einer Bewegung zu sein, die im besetzten Gebiet nichts anders kennt als Sabotage, Sabotage und nochmals Sabotage". Schlageterista tehtiin esimerkki koko toiminnalle, myös rauhansopimuksen vastustukselle, kun Hitler totesi, ettei Versailles'n sopimusta enää olisi, jos olisi olemassa vain Schlagetereja.²

Schlageterin yhteydessä tuli erityisen hyvin esille kansallisten taistelijoiden rinnastaminen maailmansodan rintamamiehiin. Hitler vertasi Schlageteria myös Johannes Palmiin, mutta korosti sitä, ettei yhden saksalaisen kuolemalla ollut varsinaisesti merkitystä, koska sodassa kaatui satoja tuhansia, vaan sillä, että jälleen vallitsi "Saksan syvin alennus". Hitler esitti myös usein toistuneen väitteen, että Saksan viranomaiset olisivat antaneet Schlageterin ranskalaisten käsiin. Schlageterista tehtiin myös esikuva tulevaisuudelle:

"Von oben muss der Geist des Widerstandes entflammt werden!

¹ *Franz-Willing II, s. 85 - 89. Franz-Willingin mukaan kyse on Baijerin maapäivien tutkimusvaliokunnalle 16.5.1923 jätetystä muistiosta. Sitä ei ole Jäckelin julkaisussa.*

² *Hitlerin puhe "Deutschland am Scheidewege: Parlamentarischer Sumpf oder deutscher Freiheitskampf" NSDAP:n kokouksessa Augsburgissa 6.7.1923. Polizeibericht. Jäckel, Nr. 544, s. 944. Schlageter oli teloitettu 24.5.1923.*

Erst dann wird Schlageters Heldentod seine Früchte tragen.
Dafür zu sorgen ist unsere Pflicht".¹

Yhteys rintamamiesten, vuoden 1914 hengen, taistelujoukkojen ja tulevan voitokkaan taistelun välillä oli vielä selvempi Hitlerin vetoomuksessa Nürnbergin Vaterländischer Kampfbundille syksyllä 1923:

"In die Reihen unserer Verbände gehören die deutschen Männer, die im Geist der alten Frontkämpfer von 1914 für ihr Vaterland zu leben und zu sterben bereit sind; vor allem die opferbereite deutsche Jugend, für die Schlageters Heldentod das leuchtende Beispiel von Pflichterfüllung und Treue bietet. Der Zusammenschluss der Kampfverbände in einem einzigen vaterländischen Kampfbund verbürgt den Sieg unserer Bewegung".²

Schlageterin tapauksessa tuli esille kaikki, mitä kansallissosialistit ja muut oikeiston antidemokraattiset piirit pitivät arvokkaana: vuoden 1914 henki, rintamamieskokemus, nuorison uhrivalmius, sankarikuoleman ihannointi ja taistelevan miesyhteisön tuleva voitto. Lisäksi korostettiin, että Schlageterin uhrilla oli merkitystä vain tälle miesjoukolle; silloinen Saksa ei muutoin ollut sen arvoinen.³ Schlageterin oma elämäkin oli loistava esimerkki kansalliselle nuorisolle: Schlageter oli osallistunut vapaaehtoisena maailmansotaan, liittynyt sen jälkeen vapaajoukkoihin ja taistellut Ylä-Sleesiassa. Edelleen hän oli yrittänyt perustaa Berliiniin NSDAP:n paikallisosaston.⁴

Kansallissosialistit järjestivät useita Schlageter-iltoja (muistojuhlita), joissa toistettiin Schlageterin sankaruuden ohella aikaisempia teemoja taloudellisen vastarinnan tehottomuudesta ja Ranskan päämäärien poliittisuudesta. Passiivinen vastarinta tuomittiin myös entistä jyrkemmin.⁵

Schlageterista syntyneitä legendaa on pidetty Saksan äärintationalismin ja erityisesti kansallissosialismin kehityksen yhtenä päätekijänä. Schmidt väittää, että historioitsijat ovat kiinnittäneet liian vähän

¹ Hitlerin puhe 10.6.1923 VV:n tilaisuudessa. VB 12.6.1923. Jäckel, Nr. 534, s. 935. Kyseessä oli yksi lukuisista Schlageterin muistojuhlita. Schlageterin kavaltamisesta syytettiin erityisesti Preussin sisäministeri Karl Severingia, vaikka pian kävi ilmi, että todellinen kavaltaja oli aivan Schlageterin lähipiiristä. Kiintoisaa on, että myös kommunistit käyttivät Schlageter-myyttiä hyväkseen. Schulze, s. 252, kuvateksti.

² Vetoamus 2.9.1923. VB 14.9.1923. Vetoamuksen ovat Hitlerin ohella allekirjoittaneet Dr. Weber (Bund Oberland) ja kapteeni Heiss (Reichsflagge). Jäckel, Nr. 564, s. 991.

³ Ks. viite 1; Max Erwin von Scheubner-Richter, "Deutschlands Bolschewisierung". VB 21.9.1923.

⁴ Franz-Willing II, s. 139.

⁵ Esim. Hitlerin puhe Schlageter-illassa 27.6.1923. VB 29.6.1923. Jäckel, Nr. 539a, s. 939 - 940.

huomiota Schlageterin merkitykseen kansallissosialismin nousun syytä etsittäessä ja hän esittää, että Schlageter-legendassa olisi jopa nähtävä eräs toiseen maailmansotaan johtanut tekijä.¹ Tämä tuntuu kuitenkin liioitellulta. Schlageterista tosin puhuttiin myöhemminkin, mutta on muistettava, että kansallissosialistinen liike sai epäonnistuneen vallankaappausyrityksen jälkeen "omat" marttyyrinsä, joita tietoisesti korostettiin. Edelleen 1930-luvun rauhanpolitiikan kauden propagandaan sopi paremmin kommunistien kanssa käydyssä katutappelussa kuollut Horst Wessel kuin ranskalaisten teloittama Schlageter. Hitler käytti "tapaus Schlageteria" selvästi hyväkseen 1923 koottaessa joukkoja aktiiviin vastarintaan - mutta "sisäistä vihollista" vastaan.

3. Suhtautuminen passiivisen vastarinnan päättymiseen

Passiivisesta vastarinnasta luopuminen oli näkyvässä jo loppukesällä 1923 ja nyt kansallissosialistit arvostelivat sen päättymistä, vaikka itse vastarinta aikaisemmin oli tuomittu. Aikaisemminkin sotakorvausvaatimusten yhteydessä oli puututtu ehdotettuihin takuihin, erityisesti Saksan rautateihin. Rosenbergin mukaan takuut merkitsivät valtakunnan rautateiden luovuttamista kansainväliselle rahaylimystölle.² Hallitusta ja kansleri Cunoa syytettiin antautumisesta, vaikka Ranska oli hylännyt Saksan tarjouksen.³ Rosenberg sai otollisen aiheen solvata heti uutta Stresemannin hallitusta, koska tärkeälle finanssiministerin paikalle nimitettiin SPD:n Dr. Rudolf Hilferding, joka oli vielä aikaisemmin kuullut USPD:hen.⁴ Rosenberg väitti Hilferdingin sinetöineen Saksan kansan kohtalon, kun hän sosialistien kokouksessa Ranskassa oli sanonut saksalaisten sosialistien haluavan, että Ranska saisi sotakorvaukset ja myös välttämättömät takuut. Kansallissosialisteilla Rosenberg katsoi olevan vain yhden tehtävän: "rücksichtslose Bekämpfung des neuen Er-

¹ Schmidt, s. 128 - 130. Kansallissosialistit pystyttivät Schlageterille monumentin 24.5.1933, kun hänen teloituksestaan oli kulunut kymmenen vuotta. Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 368 - 369.

² Rosenberg, "Die Auslieferung Deutschlands an die Hochfinanz". VB 9.6.1923.

³ Takuut sisältyivät Saksan toiseen tarjoukseen, joka esitettiin muistiona 7.6.1923. Aiemmin tehtyä tarjousta ei Englantikaan ollut hyväksynyt. Krüger, *Die Aussenpolitik*, s. 203 - 205.

⁴ Sotakorvauskysymyksen jouduttua jälleen umpikujaan Cunon hallitus erosi ja Stresemannin hallitus nimitettiin 13.8.1923. Hilferdingin taustasta ks. esim. Eyck I, s. 337 - 339.

fällungskabinett, " Rosenbergin kirjoituksissa näkyi myös selvästi, että hallituskorvaihkoksen tiedettiin merkitsevän Ruhrin vastarinnasta luopumista ja "uutta Erfüllungspolitikia".¹

Hitlerin puheet Cunon hallitusta vastaan olivat täysin häikäilemättömiä. SA:n juhlakokouksessa Hitler asetti NSDAP:n ja SA:n tehtäväksi Saksan sisäisen puhdistuksen ja vasta sen jälkeen olisi Ranskan vuoro.² Vaikka sisäinen puhdistus olisi ensimmäinen toimi, toinen ja tärkeämpi oli Hitlerin mukaan kuitenkin se, että Saksan hallitus jonain päivänä saisi rohkeuden julistaa:

"Der Vertrag von Versailles ist auf einer ungeheuren Lüge aufgebaut! Wir erfüllen nicht mehr! Tut, was ihr wollt! Wenn ihr Kampf haben wollt, so sucht ihn! Wir wollen dann sehen, ob 70 Millionen von euch geknechtet und versklavt werden können!"

Asettomuus tai aseiden laatu ei merkinnyt Hitlerille tuossa taistelussa mitään.³ Puheen häikäilemättömyys osoittaa oikeaksi sen, että alun alkaen viholliset olivat Hitlerille ala-arvoisia olentoja, joita voitiin poliittisessa taistelussa kohdella mistään välittämättä.⁴

Hitler ei myöskään enää peitellety aikeitaan ulkomaisissa haastatte- luissa. The World-lehdelle Hitler ilmoitti avoimesti pyrkivänsä vallan- kumoukseen. Hän esitti myös, että Versailles'n rauhansopimuksen syr- jäyttäminen olisi mahdollista vasta kun maassa olisi kansallinen hallitus ja takana olisi koko kansan tahdonilmaus. Näin Hitler näki rauhansopi- muksen johtavan kansan uudelleensyntymiseen.⁵ Häikäilemättömyyttä osoitti myös se, että Hitler olisi halunnut käytettävän poltetun maan taktiikkaa Ruhrilla ja hän esitti, että Poincarén olisi pitänyt kokea sama kohtalo kuin Napoleonin Moskovan edustalla.⁶ Toisen maailmanso- dan loppuvaiheita ajatellen kiinnostavaa on se, ettei Hitler myöskään 1923 piitannut edes oman maan alueesta eikä väestöstä. Myös tulevan valloitus suunnitelmansa Hitler paljasti yhdysvaltalaiselle lehtimiehelle. Hän esitti, että Saksan tuli saada takaisin siirtomaansa ja laajentua itään. Itämeren tuli olla "saksalainen järvi". Edelleen Hitlerin mukaan

¹ Rosenberg, "Stresemann". VB 14.8.1923. Kampf um die Macht 1939, s. 233-235. Rosenberg toi esille jopa Stresemannin vaimon juutalaisuuden; Rosenberg, "Hilferding" VB 15./16.8.1923. Kampf um die Macht 1939, s. 235 - 238.

² Hitlerin puhe SA:n kokouksessa 25.7.1923. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 551, s. 951.

³ Hitlerin puhe "Teuerung, Republik und 'Fascisten'-Gefahr" NSDAP:n kokouksessa 1.8.1923. VB 3.8.1923. Jäckel, Nr. 553b, s. 961. Boepplen kokoelmassa otsikko on "Teuerung, Republik und Faschistenstaat".

⁴ Grieswelle, s. 79.

⁵ The World (New York) 20.8.1923. Jäckel, Nr. 558a, s. 974 - 975; Das Bayerische Vaterland 22.8.1923. Jäckel, Nr. 558b, s. 975.

⁶ The Daily Mail (London) 3.10.1923. Jäckel, Nr. 580, s. 1027. Saman Hitler toisti Mein Kampfissa, s. 769.

Versailles'n ja St. Germainin rauhansopimuksia piti elossa Saksan bolshevismi ja hän nimiti niitä saman hirviön kahdeksi pääksi, jotka molemmat tuli voittaa. Ainoa, missä Hitler vielä ilmaisi päämääränsä suhteellisen varovaisesti, oli juutalaisten kohtelu.¹

Saksan hallituksenvaihdoksen jälkeen Hitler jatkoi entisen hallituksen ja kanslerin arvostelua, muttei Stresemannkaan saanut osakseen myötätuntoa.² Hitler vertasi Weimarin Saksan kanslereita sodan aikaisiin. Cuno oli hänen mukaansa kuin Bethmann-Hollweg, joka ei enää ollut "Bismarckin heimoa". Stresemannia hän taas vertasi Badenin prinssi Maxiin, joka Hitlerin mielestä oli mahdollistanut Saksan viimeisen tuhon. Stresemannin jälkeen Hitler ennusti tulevan punaisen vedenpaisumuksen ja finanssijuutalaisen diktatuurin; toisaalta se olisi myös päivä, jota varten kansallissosialistinen liike oli luotu. Hitlerin tuhoa ennustavissa puheissa viitattiin selvästi tulevaan välienselvittelyyn ja hän puhui myös marssista Berliiniin.³

Nationalistiset piirit protestoivat voimakkaasti luopumista passiivisesta vastarinnasta, mikä tapahtui 26. syyskuuta 1923. Kansallissosialistit olivat suunnitelleet seuraavaksi päiväksi 14 joukkokokousta, jotka kiellettiin. Baijerissa määrättiin poikkeustila ja entisestä pääministeristä von Kahrsta tehtiin "Generalstaatskomissar", jolla oli kaikki valta.⁴ Kansallissosialistit suhtautuivat Kahrin diktatuuriin varauksellisesti alusta lähtien ja tuki tehtiin riippuvaiseksi Kahrin suhtautumisesta edellämainittuun Kampfbundin julistukseen. Kampfbundin toisessa julistuksessa passiivisesta vastarinnasta luopumista nimitettiin "toiseksi Versailles'n diktaatiksi", jonka hallitus oli hyväksynyt. Julistuksen mukaan Rein ja Ruhr oli luovutettu, taistelevat veljet petetty - kuten aikaisemmin rintamalla taistelleet armeijat. Ranskaa nimitettiin eläkeläiskansaksi ja Saksaa Ranskan sekä kansainvälisen kapitalismin orjakoioniaksi.⁵ Kahrille esitettiin hyvin pitkälle meneviä vaatimuksia. Pian

¹ George Sylvester Viereckin haastattelu. *The American Monthly* (New York), October 1923. Jäckelin mukaan haastattelu on tapahtunut ennen lokakuuta. Jäckel, Nr. 578, s. 1023 - 1025.

² Hitlerin puhe "Der Triumph der Börsendiktatur" NSDAP:n kokouksessa 21.8.1923. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 561a, s. 983.

³ Hitlerin puhe "Deutscher Leidensweg von Wirth bis Hilferding" NSDAP:n kokouksessa 5.9.1923. VB 7.9.1923. Jäckel, Nr. 566a, s. 1003 - 1004; Hitlerin puhe "Der Zusammenbruch der Novemberrepublik und die Mission unserer Bewegung" NSDAP:n kokouksessa 12.9.1923. VB 14.9.1923. Jäckel, Nr. 568, s. 1011 - 1013.

⁴ Kahrin diktatuuria on pidetty Baijerin hallituksen vastauksena sille, että Hitleristä oli edellisenä päivänä tullut Kampfbundin poliittinen johtaja. Franz-Willing II, s. 321; Eyck I, s. 348 - 349.

⁵ Hitlerin kirje Kahrille 27.9.1923. Jäckel, Nr. 572, s. 1016; Kampfbundin veotoomus 29.9.1923. VB 1.10.1923. Jäckel, Nr. 575, s. 1019 - 1020. Allekirjoittajina olivat jälleen Heiss, Hitler ja Weber.

26. syyskuuta jälkeen levitetystä lentolehdistä vaadittiin muun muassa kieltäytymään noudattamasta Berliinin käskyjä, kunnes jälleen olisi olemassa saksalainen valtakunnanhallitus; katsottiin, että hallitus oli menettänyt luottamuksensa alistumalla Ranskan vaatimuksiin. Kuuden kohdan vaatimusten kolmannessa kohdassa julistettiin Ranskan Ruhrin miehityksellä lopullisesti repineen Versailles'n sopimuksen, joka jo sinänsä oli mahdoton täyttää ja siten pätemätön. Baijerin ei enää tulisi tunnustaa oikeiksi mitään Versailles'sta johtuvia sitoumuksia. Vaadittiin myös kaikenlaisia vihollisen valvontakomissioita poistumaan maasta ja yleistä asevelvollisuutta Baijeriin.¹ Todellisuudessa Münchenin valvontakomissio oli joutunut jättämään paikkansa jo 23. tammikuuta 1923, koska sitä boikotoitiin, eikä sen jäseniä enää huollettu. Hallitus ja Reichswehr olivat myös pohtineet, voitiinko rauhansopimusta enää pitää velvoittavana; hallitus kuitenkin lyhyen epäröinnin jälkeen päätti katsoa sopimuksen olevan voimassa. Jo talvella mielenosoitukset Münchenissä olivat olleet kiivaampia kuin Berliinissä.²

Radikaalit virtaukset, niiden mukana Kampfbund, voimistuivat passiivisesta vastarinnasta luopumisen jälkeen. Kampfbundissa ja "Generalstaatskommissariaatissa", Hitlerissä ja Kahrissa, ruumiillistui Baijerin vastarinta Weimarin valtiosääntöä, parlamentaarista demokratiaa, marxismia sekä Versailles'n "sanelua" ja sen seurauksia vastaan. On kuitenkin huomattava, että määrittely "bajerialainen" sopi asiallisesti ja henkilökohtaisesti "Generalstaatskommissariatiiin" ja sen johtajaan Kahriin, mutta ei Kampfbundiin eikä Hitleriin. Tosin taisteltiin samoja vihollisia vastaan, mutta päämäärät olivat erilaiset. Franz-Willing kuitenkin epäilee, oliko Hitler tarkkaan tietoinen siitä, mihin hän pyrki. Hitleriä ohjasi Franz-Willingin mukaan "kansallisvallankumouksellinen vallanhalu" (Nationalrevolutionäre Machtville), Kahria taas "konservatiivinen puolustustahto" (konservative Behauptungswille).³ Tutkijoiden kesken ei ole oltu täysin yksimielisiä siitä, millaista roolia Hitler oikeastaan halusi näytellä Saksan politiikassa ennen Putschia ja on katsottu, ettei hän ehkä halunnut olla enempää kuin äärioikeiston merkittävin propagandisti.⁴ Joka tapauksessa Hitler alusta saakka hylkäsi separatismia ja esitti koko valtakunnan kannalta pitkälle meneviä suunnitelmia.

¹ "Was von Kahr gefordert werden muss". *Der Hitler-Putsch. Bayerische Dokumente zum 8./9. November 1923. Eingeleitet und herausgegeben von Ernst Deuerlein. Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte Band 9 (Deuerlein, Hitler-Putsch) (Stuttgart, 1962), Dok. 13, s. 183 - 184. Vaatimusten laatijaksi on arveltu Scheubner-Richterä. Georg Franz-Willing, Putsch und Verbotzeit der Hitlerbewegung, November 1923 - Februar 1925 (Franz-Willing III) (Oldendorf, 1977), s. 31.*

² Salewski, s. 213 - 217.

³ Franz-Willing III, s. 40 - 42; Gollwitzer, VZ 1955/2, s. 381 - 382.

⁴ Orlow, JMH 1965/2, s. 224.

SA:n kokouksissa tulevaa taistelua lietsottiin aivan avoimesti. Hitler esitti, että taisteluliitosta tulisi pian taisteluarmeija, johon kaikki todella saksalaiset liittyisivät. Hän katsoi kansallissosialisteilla olevan suuren tehtävän ja lupasi heidän täyttävän velvollisuutensa Saksaa kohtaan. Merkittävää oli Hitlerin toteamus, että puoluehistoriasta astuttaisiin "Euroopan maailmanhistoriaan". Tästä näkyy, että Hitlerin kaavailut ulottuivat jo myös paljon pitemmälle kuin Saksan "sisäiseen puhdistukseen". Hän tosin korosti vapaustaistelun alkamista Baijerista, mutta halusi separatismien ohella pysytellä erillään myös Kahrin federalismista korostamalla joukkojaan Saksan vapautusarmeijana ja taistelun toimeenpanoa koko Saksassa. Hakaristilipun kohottaminen Berliinin valtiopäivätaloon tulisi Hitlerin mukaan olemaan Suur-Saksan vapautumisen merkki.¹

On katsottu, että Hitler rohkeni yrittää vallankaappausta, koska hän uskoi Ludendorffissa löytäneensä parhaan liittolaisen, jonka avulla voisi saada Reichswehriin puolelleen. Putschiin ryhdyttäessä oltiin monista varoituksista huolimatta sen harhakuvitelman vallassa, ettei Reichswehr eikä Baijerin Landespolizei ampuisi joukkoa, jossa Ludendorff marssisi.² Putschin aikana Hitler korosti Ludendorffin ja armeijan merkitystä:

"Exellenz General von Ludendorff wird die Führung der deutschen Nationalarmee übernehmen, um das Schandmal von der Stirne des deutschen Volkes wegzuwaschen, welches die Novemberrepublik uns gebracht hat. Das deutsche unbesiegte Heer wird wieder die unsterbliche Kokarde anstecken".³

Myöhemmin Baijerin viranomaiset pitivätkin Ludendorffia pääsyllisenä Putschiin. Katsottiin, että hänen velvollisuutensa olisi ollut estää Hitleriä ryhtymästä mahdottomaan yritykseen.⁴ Vallankaappausyritys epäonnistui lähinnä oikeiston epäyhtenäisyyden ja Reichswehriin sekä Landespolizeihin valtiouskollisuuden takia. Todellisia häviäjiä olivat kuitenkin Kahr ja Seeckt (konservatiivinen, porvarillinen oikeisto), joiden toiminta ilman Hitlerin "omatoimisuutta" olisi saattanut johtaa vallankaappaukseen. On myös huomattava, ettei Hitler, vaan Kahr ja Ludendorff kärsivät korvaamattoman arvovaltamienetyksen.⁵

¹ Hitlerin puhe SA:n johtajien kokouksessa 23.10.1923. Jäckel, Nr. 589, s. 1043.

² Franz-Willing III, s. 52 - 53; Eyck I, s. 364.

³ VB 9.11.1923.

⁴ Baijerin hallituksen tiedonanto 9.11.1923. Ursachen und Folgen vom deutschen Zusammenbruch 1918 und 1945 bis zur staatlichen Neuordnung Deutschlands in der Gegenwart. Eine Urkunden- und Dokumentensammlung zur Zeitgeschichte. (UF). Herausgeber und Bearbeiter Dr. Herbert Michaelis und Dr. Ernst Schaepler unter Mitwirkung von Dr. Günther Scheel. Fünfter Band. Die Weimarer Republik. Das kritische Jahr 1923. Nr. 1175e, s. 440 - 441.

⁵ Franz-Willing III, s. 136 - 140. Vaikka Kahr vetäytyi täysin politiikasta, hänet murhattiin heinäkuussa 1934 SA:n puhdistuksen yhteydessä.

Putschin jälkeen kansallissosialistien Augsburgin väestölle osoittamassa lentolehtisessä korostettiin sitä, että marraskuun tasavallan häpeä olisi pitänyt sammuttaa Münchenistä käsin, koska Eisnerin takia se oli sieltä alkanutkin.¹ Münchenin kansallissosialistien ja Kampfbundin jäsenten allekirjoittamassa julistuksessa käytettiin Putschin kukistamisesta nimityksiä "Das zweite Novemberverbrechen" ja "der jüdisch-jesuitische Novemberratt".² Mahdollisesti Hitler oli valinnut tarkoituksellisesti marraskuun 1918 vallankumouksen ajankohdan Putschille, voidakseen korostaa uuden nousun alkua tasan viisi vuotta myöhemmin.³

Hitlerin - Ludendorffin oikeudenkäynnin luonteen takia koko prosessi muodostui oikeuskomediaksi, jonka kulkua leimasi sen muodostuminen pääsyytetty Hitlerin propagandaforumiksi. Hitlerille oikeudenkäynti oli tehokkain propagandamahdollisuus, mitä hänellä siihen mennessä oli ollut. Hitler itse tiedosti tämän täysin; suljetussa kuulustelussa hän piti moraalisenä oikeutenaan saada julkinen oikeudenkäynti.⁴ Oikeudenkäynnin aikana syytetyt muuttuivat syyttäjiksi. Jo oikeudenkäynnin ensimmäisenä päivänä 26. helmikuuta 1924 pitämässään puheessa Hitler osoitti syytettyjen ja koko oikeudenkäynnin linjan. Franz-Willing pitää varmana, että sitä oli edeltänyt syytettyjen, puolustajien ja oikeuden sopimus.⁵ Hitler muuttui ajoittain jopa itse kuulustelijaksi, erityisesti Kahrin kohdalla, jota hän arvosteli myös vanhoista tapahtumista. Hän väitti varoittaneensa Kahria hajoittamasta Einwohnerwehriä,

¹ "An die Bevölkerung Augsburgs" 18.11.1923. IfZ MA-735.

² Berendt, s. 407. NSDAP kiellettiin 23.11.1923.

³ Ks. esim. Hitler, "Ausrufung einer neuen Regierung" 8.11.1923. Jäckel, Nr. 596b, s. 1054.

⁴ Hitler oikeudenkäynnissä 18.3.1924. Jäckel, Nr. 622, s. 1194. Baijerin hallitus sai aikaan sen, ettei Putschiin osallistuneiden oikeudenkäynti tapahtunut Leipzigin korkeimmassa oikeudessa (Staatsgerichtshof), vaan Münchenin kansanoikeudessa (Volksgericht). Näitä tuomioistuimia oli perustettu neuvostovallan aikana, mutta ne olivat Kapp-Putschin jälkeen muuttaneet luonnettaan ja niistä oli tullut taantumuksellisten pyrkimysten välikappale. Ne lakkautettiin 1.4.1924, joten Hitlerin - Ludendorffin prosessi oli viimeinen niissä käsitelty. Oikeuden kokoonpano oli sellainen, ettei syytetyillä ollut mitään pelättävää. Kahrin ja muiden Baijerin johtomiesten osuutta ei haluttu päästää julkisuuteen ja siitä osaksi johtui se, että Hitlerin toiminta oli oikeudenkäynnin keskipisteenä. Tämä tapahtui nähtävästi ulkopoliittisista syistä, ettei salainen, Versailles'n sopimuksen vastainen varustelu olisi tullut julkisuuteen. Der Hitler - Ludendorff-Prozess vor Münchener Volksgericht. Politische Prozesse. Aktenmäßige Darstellung. Herausgegeben von Robert Breuer (Breuer, Hitler-Ludendorff-Prozess) (Berlin, 1924), s. 12 - 13; Berndt Steger, Der Hitlerprozess und Bayerns Verhältnis zum Reich 1923/24. VZ 1977/4, s. 166.

⁵ Franz-Willing III, s. 165. Myös Steger, VZ 1977/4, s. 442.

koska oli katsonut, että sen takia menetettäisiin Ylä-Sleesia.¹ Itse asiassa Kahr oli ollut asiassa suunnilleen samaa mieltä kuin Hitler. Hitlerin suhtautuminen Kahiin ei ole yllättävää, etenkin kun otetaan huomioon, että sellaisetkin konservatiivit, jotka eivät halunneet lukeutua kansallissosialisteiksi, saattoivat tuntea sympatiaa Hitleriä kohtaan ja pitää Kahrin menettelyä Putschin yhteydessä isänmaan asian pettämisenä. Suhtautumisessa tosin oli suuriakin eroja ja paikoin taistelujärjestökin sanoutuivat Putschista irti.² Suhtautumiseen puolin ja toisin vaikutti epäilemättä sekin, ettei koko tapahtumakulkua tarkasti tunnettu.

Putschin sisäpoliittiset päämäärät Hitler toi oikeudenkäynnissä selvästi julki:

"Der Putsch sollte die ungeheuerlichsten innerpolitischen Wirkungen ausüben. Ein Regiment, das fünf Jahre widerrechtlich Deutschland zu Tode regiert und die Veräusserung deutscher Hoheitsgebiete gebilligt hat, sollte zerbrochen werden".³

Oikeudenkäynnin loppupuheenvuorossaan Hitler väitti, että Saksan kansan ylimmäksi laiksi oli tullut rauhansopimus ja että Saksan hallintoelimet eivät olleet muuta kuin ulkoisen tyrannian toimeenpanoelimiä. Rauhansopimuksen yhteydessä laki oli Hitlerin mukaan ensimmäisen kerran kompromettoitunut miljoonien silmissä, koska allekirjoitettiin jotain, josta tiedettiin, ettei sitä koskaan voitaisi pitää, laki, joka 440 artiklassa julisti moraalittomuutta ja josta edelleen seurasi lukemattomia lainsäädäntötoimia. Lain kunnioitus palautuisi Hitlerin mielestä vasta sitten, kun Weimarin tasavallan johtomiehet joutuisivat oikeuden eteen ja heitä syytettäisiin 70-miljoonaisen kansan tuhoamisesta sekä Ruhrin, Reininmaan ja Rheinpfalzin uhraamisesta kehottamatta viimeiseen vastarintaan.⁴ Hitler siis puolustautui tekemällä hallituksen edustajista vielä suurempia rikollisia ja rauhansopimuksesta aiheen yleiseen laittomuuteen.

Hitlerin perustelut toiminnalle syksyllä 1923 julkaistiin jo 1924 "Deutschlands Erneuerungin" erikoisnumerona. Passiivista vastarintaa Hitler nimitti suna moraalittomaksi. Hän kertoi myös selittäneensä Putschiin osallistuneelle kenraali von Lossowille jo tammikuussa 1923, että Ruhrin alue menetettäisiin, ellei sisäistä kysymystä ratkaista, eli katkaista marxismin kahleita ja siirrytä jyrkempään vastarintaan.

Hitlerin mukaan olisi tarpeen vaatiessa voitu aluksi luopua koko alueesta, mutta rauhansopimus olisi pitänyt mitätöidä ja ryhtyä muodostamaan armeijaa; vasta kun hallussa olisi 50 - 60 divisioonan armeija ja häikäilemättömällä propagandalla korkeimpaan fanaattisuuteen

¹ Hitler oikeudenkäynnissä 26.2.1924. Jäckel, Nr. 605, s. 1071.

² Hambrecht, s. 58.

³ Hitler oikeudenkäynnissä 18.3.1924. Jäckel, Nr. 622, s. 1191.

⁴ Hitlerin loppupuheenvuoro oikeudenkäynnissä 27.3.1924. Jäckel, Nr. 625, s. 1201 - 1206.

johdettu kansa, voitaisiin neuvotella.¹ Tämä osoittaa selvästi, mitä Hitler aikaisemmin oli tarkoittanut aktiivin vastarinnan rakentamisella Ruhrin takana ja kuinka suuren merkityksen hän propagandalle ja agitaatiolle antoi.

Samat teemat toistuivat Mein Kampfin toisen osan lopussa. Hitler esitti, että talvella 1922 - 23 olisi pitänyt ymmärtää Ranskan päämäärät oikein ja ryhtyä taisteluun elämästä ja kuolemasta. Miehitystä ei kuitenkaan olisi voitu estää eikä Ranskaa vastaan hyökätä aluksi asevoimin. Hitlerin suosittelemat keinot olivat samat kuin aikaisemmissa perusteluissa.²

Putschia, ns. vanhoja taistelijoita (Alte Kämpfer tai Alte Garde) ja Putschin uhreja korostettiin myöhemmin jatkuvasti. Hitler omisti Mein Kampfin ensimmäisen osan 16 Putschin uhrille ja toisen osan Dietrich Eckartille, joka myöhemminkin rinnastettiin uhreihin jopa siinä määrin, että puhuttiin hänen surmaamisestaan.³ Uhreille järjestettiin myös muistojuhlia, joissa yhdistettiin 9. marraskuuta 1918 ja 1923 merkitys.⁴ Edelleen Hitler vielä valtaannousunsa jälkeen puhui "vanhalle kaartille" Münchenissä Putschin vuosipäivänä ja puolueen perustamispäivänä 24. helmikuuta (oikeammin ohjelman julistamisen päivänä). Vielä sodan aikana 1940 Hitler korosti Versailles'n merkitystä hänen esiintymisensä aiheena vuosina 1920, 1921 ja 1922. Tilaisuudessa muisteltiin myös Putschin uhreja, joiden Hitler sanoi kantavan sydämessään vuosien 1918-19 sortumisen häpeän.⁵

Putschin epäonnistuminen, NSDAP:n ja VB:n kieltö sekä Hitlerin vangitseminen eivät merkinneet kansallissosialistien toiminnan tyrehtymistä. Kansallissosialistien johtomiehistä muun muassa Esser, Rosenberg ja Drexler olivat paenneet Salzburgiin, josta käsin propagandatoiminta jatkui. Julkaistiin lehteä, jonka jokainen numero ilmestyi takavarikoinnin välttämiseksi eri nimellä ja jonka painopaikka oli väärä. Lehdet salakuljetettiin rajan yli ja levitettiin Münchenissä.⁶ Laittomien lentolehtisten avulla pyrittiin myös levittämään Baijerin hallituksen vastaista mielialaa ja kansallissosialistiset ryhmät, jotka olivat liitty-

¹ Adolf Hitler, *Warum musste ein 8. November kommen? Sonderdruck aus der Monatschrift Deutschlands Erneuerung 1924, Heft 4 (München, Neudruck 1933), s. 17 - 18. Lossowin roolista Putschin yhteydessä ks. esim. Franz-Willing III, s. 382 - 383.*

² Hitler, *Mein Kampf*, s. 770.

³ Hitler, *Zweites Buch*, s. 200; *Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 3/4.1.1942, Monologe*, s. 173; *puhe 16./17.1.1942, s. 209.*

⁴ *Esim. Reichsparteileitungin julistus. VB 9.11.1926.*

⁵ *Hitlerin puhe 8.11.1940. Max Domarus, Hitler. Reden und Proklamationen 1932 - 1945. Kommentiert von einem deutschen Zeitgenossen. Band II Untergang. Erster Halbband 1939 - 1940 (Domarus, II 1) (München 1962/63), s. 1602 - 1603.*

⁶ *Kahr hallituksille 22.1.1924. Deuerlein, Hitlerputsch, Dok. 240, s. 587.*

neet muihin organisaatioihin, agitoivat melko avoimesti kielletyn liikkeen puolesta.¹

Lentolehtisissä, sanoma- ja aikakauslehdissä oli väitetty, että lailinen valtiovalta oli estänyt Saksan uudelleensyntyminen ja antanut kuoliniskun Saksan vapauden asialle. Tämän perusteella Baijerin ulkoministeri pyysi valtakunnan ulkoministeriöltä selvitystä ulkomaiden asenteesta Putschiin.² Pyrkimyksenä oli ilmeisesti osoittaa Putsch ulkopoliittisesti vaaralliseksi ja saada siten tilanne rauhoittumaan. Valtakunnan ulkoministerin vastauksessa katsottiin Hitler-liikkeen jo ennen 9. marraskuuta 1923 vaikuttaneen ulkopoliittisesti epäsuotuisasti. Sen epäiltiin Reininmaan separatistiliikkeen ohella tukeneen ja parantaneen Ranskan diplomaattista tilannetta. Ranskan lehdistössä oli tuotu julki, ettei Ranskan hallitus suhtautunut välinpitämättömästi vallankaappauksen vaaraan Saksassa. Oikeistoradikaalit olivat "Temps"in mukaan toistuvasti julistaneet Versailles'n sopimuksen repimistä ja vaatineet valmistautumista revanssisotaan Ranskaa vastaan. Lehti katsoi, että vallankaappauksen sattuessa Ranskalla olisi oikeus puolustautua eikä Ranska voisi sietää mitään laitonta diktatorista hallitusta Saksassa. Suunnilleen samoin asia ilmaistiin Poincarén Berliinin lähettiläälle osoittamassa kommuniqueassa, jonka "Agence Havas" julkaisi jo 8. marraskuuta 1923. Saksa piti kommuniqueaa "riisuttuna" sodanuhkauksena, jonka oikeistoradikaalinen liike oli jo ennen Putschia aiheuttanut. Saksan ulkoministeriö tyrmäsi putschistien perustelut ja katsoi, että Putschin nopea kukistaminen oli pikemminkin parantanut Saksan ulkopoliittista asemaa. Sinänsä ei Putschin takia ollut Ranskassa ehtinyt esiintyä vakavaa huolestumista, sillä tieto Putschista ja sen kukistamisesta saapuivat yhtä aikaa. Englantilaisista lehdistä "Star" ja "Evening Standard" syyttivät Ranskaa Putschin aiheuttamisesta, koska se lehtien mukaan oli Ruhrin miehityksellä nostattanut Saksassa virtauksia, jotka osittain hyödyttivät Ludendorffia ja militaristeja.³ Englantilaisten lehtien kanta on ymmärrettävä, koska maa oli miehitystä vastustanut. Ranskan taas oli syytä pelätä voimakkaan nationalistisen hallituksen valtaanpääsyä Saksassa, mikä tuli uudelleen selvästi esille 1930-luvun alussa.

Ulkomaisista kannanotoista näkyy, että vallankaappauksen katsottiin onnistuessaan merkitsevän Versailles'n sopimuksen mitätöimistä. Se oli ollut myös Hitlerin puheissa sisäisen puhdistuksen jälkeen kansallissosialistisen liikkeen tärkein tehtävä. Mahdollisesti vähätelläkseen Putschin ulkopoliittisia vaikutuksia Röhm oli marraskuussa 1923 laatinut muistion, jossa hän ensiksikin pyrki tekemään Kahrista pääsyyllisen. Röhm tosin totesi, etteivät ulkovallat olisi vallankaappausta hyväksy-

¹ *Hambrecht, s. 60.*

² *Baijerin ulkoministeriö Baijerin Berliinin lähettiläälle 16.1.1924. Deuerlein, Hitlerputsch, Dok. 230, s. 577.*

³ *AA:n muistio 9.2.1924 koskien Hitlerin - Ludendorffin Putschin ulkopoliittisia vaikutuksia. Deuerlein, Hitlerputsch, Dok. 267a, s. 656 - 674..*

neet ja hänestä oli luonnollista, ettei Ranska sitä olisi tehnyt, mutta hän esitti kysymyksen olevan täysin sisäpoliittinen. Röhm ihmetteli, kuinka jonkun mieleen voi juolahtaa ajatus, miellyttikö vallankaappaus ulkovaltoja vai ei. Röhminkin mukaan asialla ei myöskään ollut minkäänlaista tekemistä Versailles'n sopimuksen kanssa.¹

Ruhrin tilanteen kiristyminen ja Saksan välttämätön passiivisesta vastarinnasta luopuminen vaikuttivat kansallissosialistisen propagandan ja toiminnan radikalisoitumiseen äärimmäisyyksiin saakka. Lisäksi käytettiin hyväksi muiden oikeistoryhmien samantapaisia pyrkimyksiä. Väärä tilanteenarviointi ja Hitlerin piittaamattomuus liittolaisistaan aiheuttivat lähinnä epäonnistumisen. Propagandassa ja ulkomaisten lehtimiesten haastatteluissa Hitler oli tuonut päämääränsä täysin selvästi esille. Hän todella pyrki "sisäiseen puhdistukseen" - vasemmiston ja juutalaisten eliminoimiseen, joskaan keinoja ei tarkkaan sanottu kuin "marraskuun rikollisten" kohdalla, joita useampaan otteeseen vaadittiin hirtettäväksi. Ruhrin miehityksen yhteydessä jatkuvasti toistettu "aktiivin vastarinnan valmistelu" merkitsi käytännössä varustautumista ja yleisen asevelvollisuuden palauttamista. Myös Lebensraum-politiikan suuntaviivat olivat Hitlerin puheissa jo näkyvillä, vaikkei itse termiä vielä käytetty. Edellytyksenä oli kuitenkin Versailles'n mitätöiminen.

¹ Röhm, s. 260 - 261.

IX PÄIVÄNPOLIITTISTEN TAPAHTUMIEN VAIKUTUS NSDAP:N KANNATUKSEN KASVUUN

1. Julkisten Münchenissä pidettyjen kokousten kuulijamäärät, VB:n levikki ja puolueen jäsenmäärän kehitys

Valitettavasti tietoja DAP/NSDAP:n kokousten kuulijamääristä on lähteissä vain aukollisesti.¹ Silti joitain johtopäätöksiä poliittisten tapahtumien ja puolueen kannatuksen suhteesta voitaneen tehdä. Vuoden 1920 alussa kuulijamäärät nousivat voimakkaasti edelliseen vuoteen verrattuna. Versailles'n rauhanehdot olivat tulleet voimaan ja Hitler käsiteli puheissaan Brest-Litovskin sekä Versailles'n rauhansopimuksia ja syyllisyyksysymystä. Hitler saattoi lisäksi muiden oikeistojärjestöjen tilaisuuksissa esiintyä paljon suuremmalle kuulijakunnalle kuin omissa. Esimerkiksi 7. tammikuuta Schutz- und Trutzbundin järjestämässä tilaisuudessa kuulijoita oli 6000 - 7000. Tällainen tilaisuus oli omiaan tekemään Hitleriä ja kansallissosialista liikettä tunnetuksi; Hitler käytti sitä myös hyväkseen mainostaaksen DAP:n seuraavaa kokousta.²

Alkuvuotta 1920 seurannut lasku kuulijamäärissä johtui ilmeisen selvästi Kapp-Putschista. Levottoman tilanteen vuoksi kansallissosialistien maaliskuun loppupuolella pidettäviksi ilmoitetut kokoukset siirrettiin huhtikuuhun. Puhetilaisuudessa 6. huhtikuuta kuulijoita oli n. 1200, mutta menestys oli tällä kertaa kuitenkin huono, sillä pääpuhujja Gorslebenin esitelmä "Ariertum und Judentum" oli poliisiraportin mukaan niin pitkävetäinen, että monet poistuiivat kesken salista. Hitlerin kerrotaan omalla puheenvuorollaan kuitenkin tuoneen eloa kokoukseen.³

Toukokuun alussa menestys oli jälleen parempi Hitlerin käsitellessä puolueen päämääriä ja suhdetta lähestyviin vaaleihin. Tilanne oli myös jännittynyt, sillä VB:ssa oli 29. huhtikuuta ollut Schutz- und Trutzbundin opiskelijaryhmän johtajan Karl Brasslerin artikkeli, jossa syytettiin juutalaisia panttivankien ampumisesta 30. huhtikuuta 1919. VB:n

¹ Ks. liitteet 1 ja 2.

² Hitlerin keskustelupuheenvuoro *Deutschvölkischer Schutz- und Trutzbundin kokouksessa 7.1.1920. Jäckel, Nr. 71, s. 101.*

³ Phelps, VZ 1963/3, s. 277 - 278.

ilmestyminen oli tämän takia kielletty kymmeneksi päiväksi ja kansallissosialistien julisteista määrättiin poistettaviksi sanat "Kampf" ja "Tat".¹ Juuri näitä sanoja Hitler kuitenkin toisti puheessaan 11. toukokuuta.²

Heinäkuun alussa 1920 puheiden taustana oli Span konferenssi, jolloin saavutettiin siihenastinen kuulijamäärän huippu. Näyttää kuitenkin siltä, että kuulijamäärät laskivat, kun samoja teemoja toistettiin.

Syyskuun alussa 1920 olivat esillä Eupen-Malmedyn kansanäänestys ja Ylä-Sleesian tilanne. Vaikka kansallissosialistien ensimmäisessä suuressa protestikokouksessa 5. syyskuuta oli läsnä 3000 henkeä, Hitler piti tilaisuutta epäonnistuneena. Hän katsoi tämän johtuneen siitä, että tilaisuus pidettiin sunnuntaina aamupäivällä. Muiden samantapaisten kokemusten opettamana hän kertoi myöhemmin tullessaan siihen tulokseen, että psykologisesti paras aika kokousten pitoon oli ilta.³ Kokoukselostuksissa on kylläkin merkintöjä suosionosoituksista ja välihuudoista tavalliseen tapaan ja seuraavassa kokouksessa ilmoitetaan olleen sama kuulijamäärä. Joidenkin kokousten kohdalla arviot kuulijamäärästä vaihtelevat melkoisesti eri selostuksissa, siten että ne yleensä ovat VB:ssä ja Reichswehrin raporteissa korkeammat kuin poliisiraporteissa. Liitteissä on otettu huomioon vain alin ilmoitettu kuulijamäärä.

Lokakuun 1920 alhaisiin kuulijamääriin vaikutti ehkä ainakin osaksi se, että Hitler oli kuukauden alkupuolella puhekiertueella Itävallassa, joskin jälleen Reichswehrin ilmoittamat määrät ovat korkeammat. Erittain huono menestys oli joka tapauksessa kokouksella 29. lokakuuta, jolloin pääpuhujana oli hämäräperäiseksi jäänyt Frau Ellendt ja Hitler esiintyi vain keskustelupuhujana, vaikka edellisessä kokouksessa oli kehoitettu saapumaan runsaslukaisesti tilaisuuteen. Aiheena oli Kansainliiton vastustus ja ainutlaatuinen naisen kutsuminen pääpuhujaksi johdettiin ilmeisesti siitä, että samanaikaisesti Münchenissä puhui Kansainliiton puolesta Dr. Anita Augsburg.⁴ Frau Ellendt puhui myös seuraavassa kokouksessa, jonka teema oli sama, mutta Hitlerillä oli siinä merkittävämpi osuus. Hitlerin tuloa puhujalavalle kuvattiin selostuksessa: "Danach Hitler - stürmisch begrüsst..."⁵ Näyttää siltä, että kokousten kuulijamääriin vaikutti se, oliko Hitler pääpuhujana, yksi useista puhujista vai pelkästään keskustelupuheenvuorojen käyttäjä. Esimerkiksi kokouksessa 3. joulukuuta 1920 Hitler lausui vain avaus sanat; pääpuhujana oli

¹ Phelps, VZ 1963/3, s. 278 - 279.

² Hitlerin puhe "Was wir wollen" NSDAP:n kokouksessa 11.5.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 100, s. 131.

³ Hitler, Mein Kampf, s. 530 - 531. Joitain myöhemmin ulkona tapahtuneita suuria julistustilaisuuksia lukuunottamatta kokoukset pidettiin normaalisti iltaisin.

⁴ NSDAP:n kokous 26.10.1920. Deuerlein, VZ 1959/2, Dok. 29, s. 224. Frau Ellendtiä ks. Krebs, s. 202 - 203.

⁵ Jäckel, s. 257, viite 3.

itävaltalainen Hlawna, jonka käsitteli Etelä-Tirolin kysymystä.¹ Joulukuun loppupuoli oli yleensäkin kokoustoiminnalta hiljaista; järjestettiin vain pienimuotoisia joulujuhlia lähinnä jäsenille.²

Ensimmäisen kerran NSDAP mainittiin syyskuussa 1920 yhdessä ulkomaisessa raportissa. Englannin Münchenin pääkonsuli Smallbones kirjoitti ulkoministerilleen Baijerin puolueoloista mainiten Drexlerin ja Hitlerin organisoineen NSDAP:n toiminnan. Hän kertoi puolueen tehneen itsensä melko huomiota herättäväksi Münchenissä usein toistuvilla kokouksilla ja esitelmillä sekä vielä enemmän julisteilla, joissa niistä ilmoitettiin. Smallbones totesi myös hyvin tarkkanäköisesti, että puolueen sosialismi oli alistettu nationalismille, samoin kuin se *Katolische Volksparteissa* oli alistettu katolisuudelle.³

Vuoden 1921 alussa toiminta jatkui vilkkaana ajankohtaisena taustana Pariisiin sotakorvausneuvottelut. Tammikuun kokousten kuulijamääristä ei ole tietoja ja ensimmäisestä Zirkus Kronessa pidetystä kokouksesta on vain Hitlerin antama luku 6 500, joka voi olla liioiteltu.⁴ Saman asian yhteydessä Hitler kuitenkin ainakin vähän aikaa esiintyi myös VV:n protestitilaisuudessa, jossa oli läsnä n. 20 000 henkeä.⁵ Lontoon ensimmäisen konferenssin aikana maaliskuussa kuulijamäärät pysyivät korkeina.

Huhti- toukokuulta puuttuvat jälleen tiedot kuulijamääristä, mutta on oletettavaa, ettei Lontoon ultimaatumien aikaan järjestetyissä tilaisuuksissa varmaankaan tapahtunut merkittävää laskua. Keskikesä muodosti kuitenkin puolueen kehityksen kannalta taitekohdan. Sisäinen kriisi, valtataistelu ja Hitlerin nousu diktatoriset valtuudet omaavaksi puheenjohtajaksi syrjäyttivät päivänpoliittisten asioiden käsittelyn.⁶ Kokoustoiminta oli laimeata, sillä Hitler oleskeli kuusi viikkoa Berliinissä ja Esser erotettiin sisäisten riitojen takia väliaikaisesti puoluees-

¹ *Jäckel, Nr. 171, s. 270, viite 3.*

² *Esim. VB 22.12.1920; "Weihnachtsfeier, Abrechnungen, Jahreswechsel". NSDAP-Rundschreiben Nr. 17, 30.12.1921. Jäckel, Nr. 336, s. 537; VB 23.12.1922.*

³ *Smallbones Curzonille 28.9.1920. DBFP 1919 - 1939, Vol. X German Affairs and Plebiscite Problems 1920. Edited by Rohan Butler and J.P.T. Bury, assisted by M.E. Lambert (London, 1960), No. 219, s. 310. Säilynyt on vain yksi Hitlerin laatima julistekonsepti. Jäckel, Nr. 127, s. 170 - 171.*

⁴ *Hitler, Mein Kampf, s. 561.*

⁵ *VV:n protestijulistus 6.2.1921. Jäckel, Nr. 194, s. 312, viite 3; Franz-Willing I, s. 157.*

⁶ *Johtajuuskriisi päättyi 29.7.1921 pidettyyn jäsenkokoukseen, joka vahvisti Hitlerin voiton. Seikkaperäinen selvitys ks. Tyrell, Vom "Trommler", s. 65 - 132.*

ta.¹ VB:n ilmestyminen oli lähes kuukauden kielletty juutalaisvastaisen kiihotuksen takia.² Toisaalta kaksi kokousta pidettiin Zirkus Kronessa, joten kuulijamäärät eivät ole voineet olla aivan vähäisiä. Siihenastinen "ennätys" saavutettiin vielä 25. elokuuta. Teemana oli "Die internationale Solidarität der Völker, ein jüdischer Weltbetrug", mutta koska VB jälleen kiellettiin kahdeksi viikoksi, ei luvattua puheselostusta julkaistu enää myöhemmin.³ Lokakuun 21. päivänä pidetyn kokouksen kuulijamäärä on arvio; Zirkus Kronen ilmoitetaan olleen puoliksi täynnä ja aiheena oli Ylä-Sleesian jako.⁴ Tämän jälkeen ei vuonna 1921 suuria kokouksia järjestetty ja Hitler katsoikin, että keväällä 1921 alkanut taistelu jatkui vuoden 1922 alussa. Hitler korosti 1921 tapahtunutta organisaation lujittamista. Mein Kampfissa hän selitti puolueen uudelleenorganisointia siten, että propagandan saavuttaman menestyksen vuoksi oli tullut vuoro kehittää organisaatiota. Propagandan merkitys oli hänen mukaansa kuitenkin edelleen tärkeämpi, koska sen tehtävä oli hankkia puolueelle kannattajia.⁵ Todellisuudessa Hitler oli joutunut pakkotilanteeseen, ja organisaatiomuutokseen vaikuttivat ratkaisevasti muut kansallissosialisteja lähellä olevat ryhmät.⁶

Tammikuun lopulla 1922 pidettiin puoluepäivät, joille osallistui vain jäsenet. Genovan konferenssin ja Rapallon sopimuksen aikaisista kokouksista ei ole selostuksissa kuulijamääriä, paitsi 12. huhtikuuta pidetystä tilaisuudesta ja 22. kesäkuuta pidettiin jälleen kokous Zirkus Kronessa. Heinä- elokuun rauhalliselta näyttävään kauteen vaikutti epäilemättä Hitlerin vankeus 24. kesäkuuta - 27. heinäkuuta, mutta jo vapautumisestaan seuraavana päivänä Hitler puhui selostuksen mukaan suurelle kuulijakunnalle, jonka tarkkaa lukumäärää ei ilmoiteta. Hitler osallistui myös 16. elokuuta VV:n yhteiseen julistustilaisuuteen Münchenin Königsplatzilla, jossa eri lähteiden mukaan oli läsnä 50 000 - 70 000 henkeä; protestoinnin kohteena olivat suojalait ja Baijerin hätäasetus. Tämä protestijulistus oli tärkeä myös kansallissosialistisen liikkeen kehityksen kannalta, koska se merkitsi SA:n tuloa tunnetuksi

¹ Kiertokirjeessä Nr. 4, joka ilmestyi vasta 10.9.1921 ja jonka Hitler ensimmäistä kertaa julkaisi ja allekirjoitti diktatoriset valtuudet omaavana puheenjohtajana, julistettiin Esserin ja kahden muun puolueen jäsenen erottaminen perusteettomasti. Esseristä oli jo 1.8. tullut puolueen propagandajohtaja, jona Hitler oli aikaisemmin toiminut. Franz-Willing I, s. 13; 122 - 124; Maser, Der Sturm auf die Republik, s. 277.

² Franz-Willing I, s. 160.

³ VB 25.8, 28.8. ja 14.9.1921.

⁴ Jäckel, Nr. 305, s. 503, viite 3.

⁵ Hitler, "Entwicklung unserer Bewegung". NSDAP-Mitteilungsblatt Nr. 10, 7.1.1922. Jäckel, Nr. 340, s. 543; Hitler, Mein Kampf, s. 651; 658.

⁶ Tyrell, Vom "Trommler", s. 64.

näkyvästi ja välitöntä NSDAP:n jäsenmäärän ja VB:n levikin kasvua.¹ Hitler itse arvioi tapahtumaa nimenomaan SA:n kannalta. Hän antoi myös suuren merkityksen sille, että ainoastaan kansallissosialistien lip-puja oli esillä ja hänen mukaansa puolue oli punaisten uhkauksista huolimatta osoittanut, että myös "kansallinen München" saattoi marssia kaduilla.² Kansallissosialistien omakin kokous seuraavana päivänä veti Zirkus Kroneen vähintään 4500 kuulijaa (VB:n mukaan 6000 - 7000). Lokakuun lopun ja marraskuun alun tilaisuudet järjestettiin pienemmis-sä saleissa ja 8. marraskuuta Hitler piti vain alku- ja loppupuheenvuo-ron.

Marraskuun 30. päivänä järjestettiin ensimmäisen kerran rinnakkais-kokouksia. VB:n mukaan viiteen kokoukseen olisi yhteensä osallistunut peräti 40 000 henkeä. Muiden selostusten alimpien arvioiden mukaan päästään lukuun 14 5000, joka sekin yli kaksinkertaistaisi korkeimman aikaisemman yksittäisen kokouksen kuulijamäärän. Menestyksen taustalla oli epäilemättä kiristynyt sotakorvaustilanne ja Ruhrin miehityksen uhka sekä konkreettinen inflaatio, josta Franz-Willing katsoo Hitlerliikkeen eniten hyötynneen sisäpoliittisesti Baijerissa.³ Joulukuun 13. päivänä järjestettiin kaikkiaan 10 kokousta, joissa Hitler jälleen puhui lyhyesti. Todellisesta kuulijamäärästä ei voi saada tarkkaa tietoa, sillä sitä ei kaikista tilaisuuksista ilmoiteta. VB:n mukaan kokouksiin olisi osallistunut 50 000 henkeä, mikä edellisen perusteella vaikuttaa liioitellulta, joskin kirjallisuudessa näiden puhetilaisuuksien on katsottu merkinneen kokousmenestyksen ennätystä.⁴

Tammikuussa 1923 kuulijamäärät Pariisin sotakorvauskokouksen aika-na pysyivät korkeina. Hitlerin kuuluisimmassa puhetilaisuudessa "mar-raskuun rikollisia" vastaan 11. tammikuuta oli läsnä VB:n selostuksen mukaan 9000 henkeä ja tuhansien ihmisten kerrotaan virranneen Zirkus

¹ Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 349 - 350; Charles F. Sidman, *Die Auflagen-Kurve des Völkischen Beobachters und die Entwicklung des Nationalsozialismus Dezember 1920 - November 1923*. VZ 1965/1, s. 116 - 117. Ks. liite 3.

² Hitler, *Mein Kampf*, s. 613 - 614.

³ Franz-Willing I, s. 225 - 226.

⁴ Franz-Willing I, s. 167. Hitler piti paperirahan painamista synä hintojen nousuun. Hänen mielestään tarvittiin valistusta, koska kansa koostui lapsista ja vain lapsekkaalle kansalle voitiin antaa käteen miljoonan seteli. Hitlerin puhe "Können Parlamentarier Deutschland retten?" NSDAP:n kokouksessa 25.10.1922. VB 1.11.1921. Jäckel, Nr. 412b, s. 709; Hitlerin puhe "Teuerung, Republik und 'Fascisten'-Gefahr" NSDAP:n kokouksessa 1.8.1923. VB 3.8.1923. Jäckel, Nr. 553b, s. 958. Englannin Berliiniin lähettiläs lordi d'Abernon kirjoitti muistelmissaan, etteivät Sak-san talousasiantuntijat vielä marraskuussa 1922 olleet täysin selvillä siitä, että pape-rirahan liikkeellelaskeminen edisti inflaatiota. Tämä tuntuu kuitenkin epätodennäköi-seltä, jos kerran talousasioihin perehtymätön agitaattorikin näki syy-yhteyden. Täy-sin vailla perää ei sen sijaan liene Poincarén jatkuva syytös, että Saksa raunioitti taloutensa itse välttyäkseen maksamasta sotakorvauksia. Euler, s. 370.

Kroneen kuullakseen, ketä saatiin syyttää "Essenin häpeästä" Versailles'n häpeän seurauksena. Tämänkin kokouksen yhteydessä pidettiin rinnakkaiskokouksia, joissa puhuivat Esser, Eckart ja Drexler.¹ Koska näitä rinnakkaiskokouksia ei ilmeisesti ollut suunniteltu etukäteen eikä Hitler niissä esiintynyt, ei niiden kuulijamäärästä ole tietoa. Sen sijaan 27. tammikuuta pidettiin peräti 12 kokousta, joissa Hitler puhui lyhyesti. Kuulijamäärät ilmoitetaan kuitenkin vain yhdeksän tilaisuuden kohdalla, jolloin niiden yhteismääräksi saadaan 10 450. Lisäksi ilmoitetaan Löwenbräukellerin olleen täynnä ja kun sinne mahtui 4000 - 5000 henkeä oli menestys ainakin yhtä hyvä kuin marras- ja joulukuussa 1922.² Tammikuun loppupuolella oli jälleen useampipäiväinen jäsenille tarkoitettu puoluekokous, jonka jälkeen seurasi toiminnassa noin kuukauden mittainen suhteellisen rauhallinen kausi. Ilmeisesti tämä johtui monista neuvotteluista muiden ryhmien kanssa ja Baijerin silloisen pääministerin Knillingin yhteydenotosta Hitleriin. Knilling pyrki rauhoittamaan tilannetta ja pitämään Hitlerin aisoissa painostamalla tätä rahoittajien avulla. Se osoittautui kuitenkin tehottomaksi, mutta sillä oli vaikutusta muiden puolustusjärjestöjen johtajiin.³ Tässä vaiheessa kansallissosialistit pyrkivät myös vetoamaan tiettyihin erikoisryhmiin. Helmikuussa Hitler puhui upseerien Nationalverbandille ja toisaalta käännyttiin opiskelijoiden puoleen. Helmikuussa 1923 "Hochschulring deutscher Art" järjesti kolme tilaisuutta, joissa puhuivat Itävallan ja sudeettialueiden edustajat. Itävallan Gattermeier rinnasti Saksan ja Itävallan menetykset väittäen puheessaan totuuden vastaisesti, ettei Itävalta ollut St. Germainin rauhan jälkeen saanut luvattua lainaa.⁴ Todellisuudessa liittoutuneet olivat jo pian rauhansopimuksen solmimisen jälkeen luopuneet vaatimasta Itävallalta sotakorvauksia ja 1920 alettiin antaa jonkinlaista apua elintarvike- ja raaka-ainepulaan. Kansainliitto pani 1921 toimeen tutkimuksen Itävallan taloudellisesta tilasta ja se sai Englannin lainan 1922 alkupuolella ja Ranskalta, Italialta sekä Tšekkoslovakiältä myöhemmin.⁵ Opiskelijat, työläisten ohella, olivat myös Hitlerin kohderyhmänä 26. helmikuuta 1923. Hän saikin opiskelijoiden keskuudessa voimakasta kannatusta ja SA:han perustettiin omia opiskelijaosastoja.⁶

¹ VB 13.1.1923.

² Kokousten teema oli "Was hat jetzt zu geschehen, und was wollen wir Nationalsozialisten". Jäckel, Nr. 467 - 478, s. 805 - 818.

³ Franz-Willing II, s. 22 - 23.

⁴ Tilaisuudet yhteisötsikolla "Grossdeutschland für die Westmark" 21.2.1923. VB 21.2.1923; 23.2.1923.

⁵ Friedensburg, s. 71; Itävallan valtionaloudellinen auttaminen. Kansainliiton sihteeristön tiedotusosaston julkaisuja. Suomentanut Ilmari Voionmaa (Porvoo, 1924), s. 7 - 8.

⁶ Franz-Willing II, s. 127.

Heinäkuussa 1923 vietetyistä Saksan opiskelijapäivistä Rosenberg sai aiheen kirjoittaa opiskelijoista ja politiikasta. Opiskelijat olivat Rosenbergin mielestä menettäneet valtioaateen, joka aiemmin oli luonut Burschenschaftit ja ajanut opiskelijat 1848 barrikaadeille. Vaikka sama sielullinen opiskelijakunnan voima oli näyttäytynyt 1914 ja myöhemminkin Ruhrilla ja Ylä-Sleesiassa, oli tilanne Rosenbergin mukaan kuitenkin aivan toinen. Hän väitti, etteivät opiskelijat enää maailmansodan jälkeen olleet taistelleet saksalaisen valtioaateen, vaan plutokraattis-marxilaisen (sic) marraskuun tasavallan puolesta. Rosenberg halusi herättää opiskelijat uudelleen kansallisiksi ja hän julisti, että kansallisen Suur-Saksan täytyi kerran tulla saksalaisen opiskelijakunnan myötävaikutuksella tai ilman.¹ Hitler kääntyi myös keskiryhmien puoleen puheellaan "Die nationalsozialistische Bewegung und die Beamten und Angestellten" 6. huhtikuuta 1923. Puheessaan Hitler halusi oikoa käsitäksiä puolueesta virkamieseläkkeiden kannalta ja hän otti esille muun muassa rautatieläiset.²

"Suuren luokan jäsentenhankintaviikko" huhtikuussa 1923 oli epäilemättä suuri menestys. Näyttää kuitenkin siltä, että useiden suurten kokousten järjestäminen peräkkäin laski kuulijamääriä.

Vaikka kansallissosialistit pyrkivät erottautumaan kaikista muista ryhmistä, otollisia propagandatilaisuuksia ei kaihdettu, vaikei se olisi ideologiaan muutoin sopintukaan. Hyvänä esimerkkinä tästä oli heinäkuun puolivälissä 1923 Münchenissä järjestetty "Das 13. deutsche Turnfest", joka loi suotuisan tilaisuuden kansallissosialistiselle propagandalle. Alun perin kansallissosialistit olivat kieltäytyneet osallistumasta juhlaan, koska myös juutalaisia voimistelijoita oli mukana. Tilaisuuden propagandistiset mahdollisuudet kuitenkin huomattiin ja Hitlerin, Riehlin sekä Knirschin allekirjoittamassa julistuksessa kehoitettiin kaikkia kansallisia voimisteluseuroja (völkische Turnvereine) osallistumaan ja valmistautumaan suureen kansallissosialistiseen kongressiin. Juhlalta haluttiin tehdä julistus Saksan vapauden ja kansallisen uudistumisen puolesta. Viranomaiset taas halusivat varmistaa juhlan epäpoliittisen luonteen ja poliisi kielsi juhlien ajaksi univormut, poliittiset julistukset, puolueliput jne. Kansallissosialistit järjestivät kuitenkin 14. heinäkuuta Zirkus Kronessa joukkokokouksen, jossa liput ja standardit olivat esillä. Hitler ei vaatimuksesta huolimatta suostunut niitä poistamaan, koska katsoi voivansa vuokraamassaan tilassa tehdä mitä halusi. Sen sijaan poliisi esti kansallissosialistien yrityksen marssia suljettuna osastona tilaisuuden jälkeen kaupunkiin.³ Hitler puhui Turnfestin yhteydessä aiheista "Der Fluch der Novemberrevolution" ja "Internationale

¹ Rosenberg, "Student und Politik". VB 26.7.1923. *Kampf um die Macht 1939*, s. 230 - 233.

² Hitlerin puhe 6.4.1923. *PND-Bericht. Jäckel, Nr. 505a*, s. 865.

³ Franz-Willing II, s. 141 - 142; Hitlerin keskustelu poliisiviranomaisen kanssa 14.7.1923. *Jäckel, Nr. 546*, s. 948.

Sklavenkolonie oder deutscher Freiheitsstaat". Vain edellisestä on ole-massa hyvin lyhyt selostus.¹

Saksan hallituksenvaihdos ja tieto Ruhrin vastarinnasta luopumisesta sai jälleen Zirkus Kronen täyteen väkeä.² Tiedot kuulijamääristä päättyvät elokuuhun 1923. Zirkus Kronessa järjestettiin kuitenkin kokouksia 5. ja 12. syyskuuta sekä 30. lokakuuta, joissa varmastikin tavan mukaan kuulijamäärät nousivat useisiin tuhansiin.

VB:n levikistä ei ole tarkkoja tietoja ajalta ennen kuin siitä tuli NSDAP:n pää-äänenkannattaja 17. joulukuuta 1920. Ilmeisesti Hitlerin pääkirjoitusten sarja alkuvuodesta 1921 johtui siitä, että VB oli tullut NSDAP:n omistukseen.³ VB:n hankkimisen jälkeen levikin laskua jatkui kesäkuuhun 1921 saakka. Laubeckin luonnoksesta tosin näkyy myös, että maaliskuussa levikki oli yli 10 500; tuolloin käytiin Lontoon sota-korvausneuvotteluja ja Ylä-Sleesian tilanne oli akuutti. Samoin 8 500:n huippu osuu toukokuulle, jolloin Lontoon ultimaatumi oli hyväksytty ja Ylä-Sleesiassa taisteltiin. Baijerin ja valtakunnan suhteet myös kiristyivät Lontoon ultimaatumin sisältämän Einwohnerwehriin kiellon takia. Sidman selittää helmi- maaliskuun nousua myös Hitlerin ensimmäisellä Zirkus Kronen kokouksella ja hän näkee tiettyä säännönmukaisuutta VB:n levikin kasvun sekä Baijerin ja valtakunnan suhteiden kiristymisen välillä. Johtajuuskriisistä huolimatta, tai ehkä juuri sen takia, VB:n levikki kasvoi yhtäjaksoisesti kesäkuusta syyskuuhun.

Tultuaan NSDAP:n kiistattomaksi johtajaksi Hitler uudelleenorganisoi myös VB:n; Eckartista tehtiin toimitusjohtaja ja Hitlerin rintamamiestoverista Max Amannista "Parteigeschäftsführer". Lokakuun 1921 laskua Sidman selittää suojalakien voimaantulolla ja Baijerin hallituksen vaihdoksella.

VB:n levikissä tapahtui jälleen laskua toukokuuhun 1922 saakka. Ilmeisesti Erfüllungspolitik, Genovan konferenssi ja Rapallon sopimus eivät herättäneet suuren yleisön keskuudessa sellaista kiihtymystä, mitä kansallissosialistit olivat toivoneet. VB:n levikki ei kuitenkaan osoita puolueen kasvua, sillä uusia jäseniä tuli enemmän kuin edellisenä vuonna. Sidman katsookin levikin alenemisen johtuneen VB:n muuttumisesta puoluelehdeksi, jolle oli vaikeampi saada sponsoreita. VB:stä tuli yhä enemmän ohjelmallinen äänitorvi, etenkin rotu- ja talouskysymyksissä. Johtajuuskriisin myötä katosivat myös tiedot muista kansallisista ryh-mistä, mikä varmastikin myös alensi levikkiä.

Uusi nousu alkoi huhtikuun lopussa 1922, kun Baijerin ja valtakun-nan suhteet jälleen kiristyivät ja samalla Hitlerin puheita ryhdyttiin

¹ VB 13.7.1923; MAAZ 16.7.1923. Jäckel, Nr. 547, s. 949.

² Hitlerin puhe "Der Triumph der Börsendiktatur" 21.8.1923. Jäckel, Nr. 561, s. 981 - 989.

³ VB:n osto aiheutti NSDAP:lle suuria taloudellisia vaikeuksia. Sidmanin mu-kaan velkojen maksu ja entisten osakkaiden poisosto ei ollut onnistunut edes vuo-teen 1940 mennessä. Sidman, VZ 1965/1, 113.

julkaisemaan lehdessä kokonaan. Ensimmäistä VB:n numeroa, jossa Hitlerin puhe julkaistiin täydellisenä, myytiin niin hyvin, että lehdestä otettiin uusi painos. Kesän 1922 levikkiin taas vaikutti Hitlerin vankeus ja lehden kielto Rathenaun murhan jälkeen. Loppuvuoden nousu selittyy jälleen Münchenin ja Berliinin konfliktilla suojalakikysymyksessä, mikä on samanaikainen sotakorvaustilanteen umpikujan ja Ranskan ja Saksan kiristyneen tilanteen kanssa. Levikin laskun joulukuun 1922 jälkeen Sidman selittää sillä, etteivät äärioikeistolaiset ryhmät (VV) tienneet, kuinka Ruhrin miehitykseen ja passiiviseen vastarintaan tulisi suhtautua. Helmikuussa 1923 alkoi kuitenkin radikaali muutos. Tähän vaikutti inflaatio, Baijerin partikularismi ja yleinen tasavallan vastaisuus. Hitler käytti myös sopivaa tilaisuutta hyväkseen muuttamalla VB:n päivälehdiksi. Levikin nousu jatkui nyt suoraviivaisena. Parhaiten levikkiä ja inflaatiota kuvastaa lehden yksittäisnumeron hinta: tammikuussa 1920 kaksi kertaa viikossa ilmestyvä VB, jonka levikki oli 11 000, maksoi 25 Pfenningiä; marraskuussa 1923 päivälehtenä, jonka levikki oli yli 25 000, hinta oli kahdeksan miljoonaa.¹

Tarkkoja tietoja DAP/NSDAP:n jäsenmääristä ei ole olemassa ennen syksyä 1923. Puolueella ei edes ennen organisaatiouudistusta heinäkuussa 1921 ollut kunnon toimitsijaa, joka olisi pitänyt kirjata tällaisista asioista. On kuitenkin voitu todeta, ettei puolueen jäsenmäärän kasvu tapahtunut kovinkaan suoraviivaisesti, vaan oli usein merkittävien tapahtumien ja niihin liittyvän vilkkaan propagandatoiminnan seurausta. Selvimmin tämä tuli esille 1923. Vuoden alussa jäseniä oli n. 15 000 ja marraskuussa vähän ennen vallankaappausyritystä ja puolueen kieltämistä yli 55 000, mikä oli selvää seurausta Ruhrin miehityksestä ja puolueen radikalisoitumisesta. Katerin mukaan yleensäkin Weimarin tasavallan alkuvuosien oloissa puolue, joka vajaassa viidessä vuodessa sai yli 55 000 jäsentä, on hämmästyttävä ilmiö.²

Syksyltä 1923 on säilynyt ainoastaan jäsenluettelon katkelma, joka sisältää n. 4800 nimeä ja antaa tietoja jäsenten ammateista, asuinpaikoista, sukupuolesta ja iästä. Katerin analyysien mukaan työväestö kokonaisuudessaan oli puolueessa aliedustettu, mutta ammattitaitoiset työläiset, joiden asenteet ja elintavat olivat lähellä alempaa keskiluokkaa ja jotka pyrkivät sosiaaliseen nousuun sekä toisaalta pelkäsivät proletarisoitumista, olivat yliedustettuina. NSDAP ei kuitenkaan 1919 - 23 ollut missään mielessä työväenpuolue.³ Hitler ei siis pystynyt vakuuttamaan "harhautuneita työläisiä", minkä hän oli asettanut tavoitteekseen, vaan Drexlerin ja tämän tovereiden tapaisia luokkansa poikkeuksellisia edustajia.

¹ Sidman, VZ 1965/1, s. 118.

² Kater, VZ 1971/2, s. 129; 158.

³ Kater, *The Nazi Party*, s. 21 - 23; taulukot 1 ja 2, s. 241 - 243; Kater, VZ 1971/2, s. 127.

Alempi keskiluokka oli kokonaisuudessaan yliedustettu, joskin ryhmän sisällä esiintyi vaihtelua, kuitenkin niin, ettei mikään alaryhmä näytä olleen aliedustettu koko maan jakaumaan verrattuna. Ryhmän asenteisiin Kater katsoo vaikuttaneen inflaation ja marxismin sekä köyhtymisen pelon. NSDAP:n katsottiin edustavan uhattuina olevia kansallisia arvoja. Ryhmän yliedustus voimistui, kun 1922 - 23 puolueeseen alkoi liittyä maanviljelijöitä, joilla usein oli alemman keskiluokan arvo-maailma.¹

Eliitti, ylempi keskiluokka ja entinen aristokratia, oli myös alusta saakka yliedustettu. Tämä johtui paljolti siitä, että suurimman alaryhmän muodostivat opiskelijat, jotka olivat entisiä rintamamiehiä ja vapaajoukkojen jäseniä. Varsinaiisiin akateemisten ammattien harjoittajiin vetosi puolueen liberalismiin vastaisuus, joskin intellektuellien ja kansallissosialistien suhde oli heikko. Puolueen selvän anti-intellektuaalisuuden on katsottu vaikuttaneen esimerkiksi siihen, että Münchenin ylemmät virkamiehet olivat 1920 - 21 puolueessa yliedustettuina, mutta heidän osuutensa väheni vuoden 1923 loppuun tultaessa.²

Kater on tarkastellut NSDAP:n alueellista jakautumaa jäsenten asuinpaikan eikä sen paikallisosaston mukaan, mihin he kuuluivat. Näin tarkasteltuna on tulokseksi saatu, ettei puolue ollut niin rajoittunut Baijeriin, mitä usein aikaisemmin on esitetty. Etelä-Saksan osuus on kuitenkin ylivoimaisesti suurin (81,6 %).³

Yhteenvedossaan Kater toteaa NSDAP:n olleen alusta lähtien alemman keskiluokan puolue kahdessa mielessä. Ensiksikin ryhmä oli lukumääräisesti suurin ja toiseksi se oli jatkuvasti yliedustettu. Jos hyväksytään ajatus, että Hitler pyrki alusta lähtien luomaan joukkopuolueen, NSDAP:llä oli jo vuoden 1923 lopulla potentiaalinen integroiva tehtävä saksalaisessa yhteiskunnassa.⁴

Säilyneiden tietojen perusteella NSDAP:n suurten kokousten kuulijamäärät, VB:n levikki ja jäsenmäärän kehitys vastaavat toisiaan erittäin hyvin noudattaen ulko- ja sisäpolitiikan kriisejä, joissa oli nimenomaan kyse Versailles'n rauhansopimuksen toimeenpanosta ja joiden yhteydessä kansallissosialistinen propaganda saavutti parhaat menestyksensä.

¹ Kater, *The Nazi Party*, s. 23- 26; 153.

² *ibid.*, s. 27- 30.

³ Kater, *VZ 1971/2*, s. 137- 138.

⁴ Kater, *The Nazi Party*, s. 154.

2. Münchenin ulkopuolella järjestetyt kokoukset¹

Hitlerin Münchenin ulkopuolella pitämät puheet osoittavat selvästi hänen toteuttaneen johdonmukaisesti käytännössä ajatusta johtaa liikkettä yhdestä vankasta keskuksista ja että muiden paikallisosastojen perustaminen oli mahdollista vasta sitten, kun paikallisosastolla oli kelvollinen johtaja ja se pystyi tulemaan toimeen omillaan. Ehkä selvin osoitus tästä on se, että vuosina 1920 - 23 Hitler puhui 69 kertaa Münchenin ulkopuolella ja näistä suurimman osan (23) vuonna 1920. Aivan etualalla ensimmäisenä varsinaisena toimintavuonna 1920 oli Rosenheim, jonne perustettiin ensimmäinen Münchenin ulkopuolinen paikallisosasto 21. huhtikuuta. Ensimmäisessä julkisessa kokouksessa 2. toukokuuta Hitler vaati muun muassa voimakasta hallitusta, joka kykenisi "die Härten des Friedens von Versailles abzumildern".² Mikäli lehdistiedon sanamuotoon voi luottaa, herättää huomiota se, että Hitler olisi vaatinut vain rauhanehtojen lieventämistä, vaikka hän puheessaan selosti myös puolueohjelmaa, jossa vaadittiin rauhanehtojen täydellistä kumoamista. Kaikkiaan Hitler puhui Rosenheimissa vuonna 1920 kahdeksan kertaa. Seuraavana vuonna vietettiin Rosenheimin paikallisosaston perustamisen vuosipäivää, jonka yhteydessä Hitlerin todettiin puhuneen siellä vuoden aikana 10 kertaa.³ Rosenheimissa oli lyhyen neuvostovalan jälkeen suunta kääntynyt voimakkaasti oikealle kuten Münchenissäkin. Puolentoista vuoden toiminnan jälkeen paikallisosastossa oli jäseniä 350.⁴

Ainoa paikkakunta Baijerin ulkopuolella, Itävallan kaupunkien ohella, jossa Hitler vuonna 1920 puhui, oli Stuttgart. Kaupungin Schutz- und Trutzbund oli halunnut saada ulkopuolisia puhujia ja Eckart oli suositellut Hitleriä, jonka teemana 7. toukokuuta oli Versailles'n ja Brest-Litovskin rauhansopimusten vertailu. Kuulijoina mainitaan olleen marxislaisia ja juutalaisia sekä maa- ja valtiopäiväedustajia.⁵ Saman järjestön

¹ Tässä käsitellään DAP/NSDAP:n kokoukset sekä muiden järjestämät kokoukset, joihin johtavia kansallissosialisteja oli kutsuttu puhumaan. Ks. liitteet 4 ja 5.

² Rosenheimer Tagblatt 4.5.1920. NSDAP Ha, IfZ MA-738, Nr. 180; Tyrell, "Vom Trommler", s. 66; Jäckel, Nr. 97, s. 129.

³ VB 28.4.1921. Hitler oli puhunut Rosenheimissa 18. ja 19.3.1921.

⁴ Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 233. Maserin päivämäärät Rosenheimin paikallisosaston perustamisesta ja puhetilaisuuksista ovat ilmeisesti virheelliset. Hän viittaa 7.2.1981 kuolleen Esserin haastatteluihin, joka on saattanut muistaa ne väärin. Esserin kuolinilmoitus, *Der Spiegel* 16.2.1981. Myös Orlow väittää paikallisosaston perustetun jo maaliskuussa 1920 Orlow, *JMH* 1965/2, s. 215.

⁵ Hang, NSDAP Ha, IfZ-738; VB 15.5.1920. Jäckel, Nr. 98, s. 130.

tilaisuudessa Hitler puhui Stuttgartissa edelleen 26. toukokuuta käsitellen maailmansodan syytä.¹ Edelleen Hitler puhui rauhansopimuksista Kolbermooressa 19. kesäkuuta 1920, jonne perustettiin Rosenheimin jälkeen seuraava NSDAP:n Münchenin ulkopuolinen paikallisosasto.²

Kuten mainittu, Hitlerin ohella Münchenin ulkopuolella useimmin puhui Herman Esser. Kahdeksasta muiden kuin Hitlerin pitämistä puheista 1920 Esser piti viisi. Muut puhujat olivat Körner, Ruez ja Drexler. Lisäksi VB:n mukaan Tegernseellä oli ennen Esseriä ja Drexleriä puhunut Feder. Ainakin neljässä tilaisuudessa Münchenin ulkopuolella 1920 Esser puhui rauhansopimuksesta. Näistä tilaisuuksista on yleensä VB:n palstalla "Aus der Bewegung" ilmoitettu vain päivämäärät, puhuja ja puheteema. Vuodelta 1920 laajempi selostus on ainoastaan Esserin 4. joulukuuta pitämästä puheesta Straubingissa, jonne tuolloin myös perustettiin paikallisosasto. Esser käsitteli rauhansopimuksen taloudellisia vaatimuksia, joiden osittainkin täyttäminen hänen mukaansa olisi aiheuttanut Saksan kokonaistalouden romahtamisen. Esser esitti, ettei kansallissosialistinen liike hyväksynyt rauhansopimusta juuri sosiaalisen luonteensa takia.³

Ulkopoliittisesti kärjistyneet tilanteet vaikuttivat nähtävästi myös kokoustoiminnan vilkastumiseen Münchenin ulkopuolella. Lontoon neuvottelujen tilanteessa maaliskuussa 1921 Hitler puhui Rosenheimissa ja Landshutissa käsitellen samoja asioita kuin vähän aikaisemmin Münchenissä. Samoin Esser puhui tähän aikaan usein Münchenin ulkopuolella. Rauhansopimusta hän käsitteli Meiningenissa, Markt Bibartissa ja Scheinfeldissä, joissa ei aikaisemmin ollut järjestetty NSDAP:n tilaisuutta. Otsikoista voisi päätellä, että uusia paikkakuntia "vallattaessa" aloitettiin tavallaan alusta. Selviteltiin puolueen ohjelmaa ja Hitlerin aiemmin käsittelemiä teemoja. Ajankohtaiset aiheet jäivät vähemmälle, mutta Versailles'n sopimuksella ja sen seurauksilla oli yleensä merkittävä osuus.⁴

Todennäköisesti tarkkaan harkittuja olivat Hitlerin puheet Nürnbergissä ja sen ympäristössä, sillä siellä toimivat omat suhteellisen vahvat kansalliset ryhmät, jotka eivät heti kesän 1921 johtajuuskriisin jälkeenkään alistuneet Hitlerin johtoon. Näiden ryhmien heikkoutena on pidetty juuri sitä, ettei niillä ollut yhtä selvää voimakasta keskusta kuin kansallissosialisteilla München. Jo entuudestaan tunnetun anti-semiitin Streicherin siirtymistä NSDAP:n riveihin on selitetty juuri sil-

¹ Hitlerin puhe "Die Macher am Weltkrieg". *Süddeutsche Zeitung* 29.5.1920. *Jäckel*, Nr. 102, s. 135 - 136.

² Maser, *Der Sturm auf die Republik*, s. 233.

³ VB 9.12.1920. Ruezin (t. Ruetz) teemoja olivat "Wucher- und Schibertum" sekä "Talmud und Judentum". *Deuerlein*, VZ 1959/2, 189; VB 30.9.1920.

⁴ VB 13.3.; 20.3.; 31.3.1921.

lä, että hän katsoi siten saavansa enemmän julkisuutta.¹ Alkuvuosien puhetilaisuudet Stuttgartia lukuunottamatta keskittyivätkin Münchenin ympäristöön, Nürnbergin lähistölle ja Itävaltaan. Myös Itävallan veljespuolueen edustajat puhuivat NSDAP:n tilaisuuksissa jo vankoiksi muodostuneissa kansallissosialismin keskuksissa, kuten Rosenheimissa ja Landshutissa.²

Rosenberg, joka ei useinkaan esiintynyt puhujana, käsitteli 31. maaliskuuta 1921 Memmingenissä Venäjän oloja ja Esser puhui myöhemmin useaan otteeseen samasta aiheesta. Helmikuussa 1922 Rosenberg puhui samana päivänä kolmessa Münchenin esikaupunkisektion kokouksessa Genovan ja Washingtonin konferensseista.³ Esser puhui huhtikuussa Baijerin ulkopuolella lähellä miehitettyä aluetta Dortmundissa ja Hagenissa sekä Hallessa. Miehitetyllä alueella ei ilmeisesti ollut mahdollista järjestää julkisia tilaisuuksia, sillä lähteissä on tieto vain yhdestä Kölnissä pidetystä suljetusta tilaisuudesta.⁴ Rapallon sopimus oli esillä vielä kesäkuun puolivälissä 1922 pidetyillä valtioidenvälisillä edustajapäivillä Wienissä. Kokoukseen osallistui vain johtomiehiä: Saksasta Hitler, Drexler, Rosenberg, Esser ja Amann.⁵ Drexler pääsi lisäksi osallistumaan Münchenin edustajana 9. - 10. syyskuuta pidetyille puoluepäiville Gablonziin, vaikka NSDAP:n jäsenten oli yleensä vaikea saada lupaa matkustaa Tšekkoslovakiaan. Drexler käsitteli tilaisuudessa Versailles'n sopimuksen kumoamista edellytyksenä sisäiselle yhteiskunnalliselle kohentumiselle.⁶

Nürnbergin ympäristössä pidettyjen kokousten ja Streicherin NSDAP:hen liittymisen ohella puolueen voimistumiseen Frankenissa vaikutti 14.- 15. lokakuuta 1922 Coburgissa vietetty ns. Saksan päivä, joka oli Schutz- und Trutzbundin järjestämä. NSDAP:lle tilaisuus merkitsi alueella ratkaisevaa läpimurtoa. Puolue esiintyi ensimmäistä kertaa laajamittaisesti Münchenin ulkopuolella ja SA-joukot, joita oli mukana noin 650 miestä, selviytyivät voitokkaasti lopulta provosoimassaan katu-tappelussa vasemmiston kanssa. Tästä toiminnasta puolue sai muun oikeiston ja myös Baijerin viranomaisten tuen; tapahtumaa käsiteltiin koko Saksan lehdistössä ja ulkomaillakin. Julkisuus, arvovallan nousu ja Frankenin tunnetuimman antisemiittijohtajan liittyminen NSDAP:hen teki siitä yhtäkkiä alueen tärkeimmän kansallisen ryhmän.⁷ Hitler korosti Mein Kampfissa tilaisuuden merkitystä juuri SA:n kannalta ja

¹ *Hambrecht, s. 30 - 31.*

² *VB 1.9.1921.*

³ *VB 25.2.1922.*

⁴ *VB 8.11.1922.*

⁵ *Schilling, s. 292.*

⁶ *VB 13.9.1922; Franz-Willing I, s. 96.*

⁷ *Hambrecht, s. 32 - 34.*

katsoi sen vaikuttaneen SA:n kasvuun.¹ Useilla paikkakunnilla vietettyjä "Saksan päiviä" on pidetty eräänlaisina kansallisen leirin joukkojen katselmuksina. Coburgin tilaisuuden tärkeyttä osoittaa sekin, että siihen osallistuneet saivat 1938 kunniamerkin.²

Ruhrin miehitys vaikutti nähtävästi siihen, että 1923 kansallissosialistit katsoivat hyödyllisimmäksi keskittää toiminnan Müncheniin, jossa pidettyjen suurten kokousten teemoja toistettiin sitten lähikaupungeissa. Hitler osallistui kuitenkin vielä "Saksan päivän" tilaisuuksiin kesäkuun puolivälissä Passaussa, elokuussa Neustadt a.d. Aischissa ja syyskuun alussa Nürnbergissä. Syyskuun jälkeen ei julkisia kokouksia järjestetty; Putschin valmistelu vei kaiken huomion.

¹ *Hitler, Mein Kampf, s. 618.*

² *Thamer, s. 98.*

X VERSAILLES'N RAUHANSOPIMUS HITLERIN ULKOPOLIITTISSA KONSEPTIOSSA

1. Keisarikunnan ihallusta arvosteluun

Hitlerin puheille oli tyypillistä usein hyvinkin laaja "historiallinen johdanto", jossa hän käsitteli Saksan politiikkaa keisarikunnasta lähtien etsien tekijöitä, jotka johtivat sotaan ja sen jälkeiseen tilanteeseen. Joskus historiallisia vertauskohtia etsittiin vieläkin kauempaa, esimerkiksi vuodesta 1813, jolloin nousu Napoleonin valtaa vastaan alkoi, tai Ranskan vallankumouksesta esimerkkinä onnistuneesta kansallisesta vallankumouksesta vastakohtana marraskuun 1918 tapahtumille Saksassa. Myös muut kansallissosialistit lähtivät usein liikkeelle ainakin vuodesta 1918 käsitellessään ajankohtaisia tapahtumia.

Suhtautumisessa Saksan onnettomuuteen Hitler erotti kaksi maailmankatsomuksellista ryhmää, jotka hänen mukaansa olivat olleet olemassa jo ennen maailmansotaa: oikealla germaanis-kansallinen ja vasemmalla kommunistis-juutalainen. Marxilaisella puolella sanottiin, että syynä onnettomuuteen oli hävitty sota; porvarillis-parlamentaarinen oikeisto taas syytti vallankumousta. Hitler halusikin kysyä, kuka sitten oli syyppää hävittyyn sotaan ja kuka vallankumoukseen.¹ Tämän selvittäminen oli oleellista myös rauhansopimuksen ja sen seurausten ymmärtämiseksi. Kysymystä käsiteltäessä puututtiin Saksan sotaa edeltäneen politiikan heikkouksiin ja virheisiin ja Hitlerin tyyli muuttui selvästi alkuaikojen keisarikunnan ihailusta jyrkkään sen politiikan kritiikkiin. Vielä 1920 Hitler puhui ihailevasti keisarikunnasta ja hän ennusti, että tuleva taistelu ja toiminta tulisivat johtamaan päämäärään samalla tavalla kuin oli tapahtunut 1813.² Myöhemmin saman asian yhteydessä korostui myös Baijerin rooli. Julistaessaan tulevaa nousua puoluekokouksessa tammikuun lopulla 1922 Hitler selitti, että sisäinen vapautus

¹ Hitlerin puhe "Deutscher Leidensweg von Wirth bis Hilferding" NSDAP:n kokouksessa 5.9.1923. VB 7.9.1923. Jäckel, Nr. 566, s. 1002.

² Hitlerin puhe "Was wir wollen" NSDAP:n kokouksessa 11.5.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 100a, s. 131.

alkaisi Baijerista, kuten se 1813 oli alkanut Sleesiasta.¹ Tammikuun tilaisuuksissa oli käsitelty edellisen vuoden tapahtumia, jolloin Ylä-Sleesia oli jaettu sekä Baijeri ja valtakunta joutuneet konfliktiin Einwohnerwehriin lakkautuksen takia. Saman vertailuajankohdan toi mieleen myös Hitlerin seuraava joukkokokouksen aihe "Deutschland in seiner tiefsten Erniedrigung". Hitler käsitteli asiaa aivan kuin Preussi yksin olisi vapauttanut Saksan ja Euroopan Napoleonin vallasta. Toisaalta on kiintoisaa, että eraan lyhyen puheselostuksen mukaan Hitler saattoi myös verrata omaa tulevaa rooliaan Napoleoniin. Selostuksen mukaan Hitler oli verrannut Ludvig XIV:n ylellistä hovielämää vallankumouksen taustana ja kansan miehen nousua valtaan sekä Vilhelm II:n ajan oloja.² Hitler epäilemättä ihaili myös Saksan periviholliseksi nimittämänsä Ranskan johtajaa, jonka valtaannousu ja Euroopan valloitus vastasivat hänen omia ajatuksiaan. Saksa taas oli noussut "ensimmäisen keisarikunnan" lakkautuksen jälkeisestä alennustilasta Preussin johdolla, kuten se Hitlerin mukaan nousisi Baijerin johdolla Weimarin tasavallan alennuksesta.

Yleisemminkin Saksan historiaa tarkastellessaan Hitler sanoi huomanneensa, että kansallistunteen nousu ja sen mukana valta, oli aina seurannut varsin nopeasti katastrofia. Hitlerin mukaan niin kävisi myös tulevaisuudessa, vaikka hänen täytyisi vielä kymmenen vuotta (sic) puhua kansalle; kerran se kuitenkin heräisi.³ Hitler piti siis jo 1920 nimenomaan itseään kansan herättäjänä ja ilmeisesti myös sen tulevana johtajana.

Vuonna 1920 Hitler vielä myös korosti Saksan taloudellista kehitystä ennen sotaa, samoin virkamiehistön velvollisuudentunnetta, sosiaalista lainsäädäntöä, kaupunkirakentamista, hygieniaa, koululaitosta sekä kulttuurisia sivistyslaitoksia, jotka kaikki hänen mukaansa olivat ulkomaille saavuttamattomia esikuvia. Edelleen Hitler kiisti Saksan olleen militaristinen, sillä hän katsoi, että niin kauan kun Saksalla oli ollut voimakas armeija, Euroopan rauha oli paremmin turvattu kuin myöhemmin. Hitler puolusti myös vielä siirtomaiden ja laivastotukikohtien hankki-

¹ Hitlerin puhe puoluepäivillä 30.1.1922. Bruno Wenzelin (Hannover) kertomus. Jäckel, Nr. 351B, s. 557 - 558. Helmikuun lopulla 1813 preussilaiset ja venäläiset olivat solmineet liiton Breslaussa ja kansalliseen innostukseen vaikutti Fredrik Vilhelm III:n 17.3.1813 antama julistus "An mein Volk". Bruno Gebhardt, *Handbuch der deutschen Geschichte*. Band III (Stuttgart, 1962), s. 76.

² Hitlerin puhe "Der Arbeiter im Deutschland der Zukunft" NSDAP:n kokouksessa Augsburgissa 12.1.1921. *Augsburger Neueste Nachrichten* 13.1.1921. Jäckel, Nr. 184, s. 296.

³ Hitlerin puhe "Volkswohl und Nationalgedanke" NSDAP:n kokouksessa 26.10.1920. *Reichswehrbericht*. Jäckel, Nr. 160b, s. 252 - 253.

mista. Monarkialla hän tosin myönsi olleen huonojakin puolia, mutta katsoi sen "pään" (keisarin) olleen rehellinen ja puolueeton.¹

Varsin pian kuitenkin alkoi jo keisarikunnan olojen arvostelu. Marraskuussa 1920 pitämässään puheessa Hitler esitti juutalaisen kapitalismin vaikutuksen alkaneen heti 1870 - 71 sodan jälkeen ja latentti valtakumous oli hänen mukaansa estetty vain, koska sosiaalinen lainsäädäntö jo oli olemassa, mutta siinäkin Hitler näki arvostelun sijaa. Lisäksi hän viittasi diplomaattisen tradition puuttumiseen verraten Saksaa Englantiin.² Mein Kampfissa Hitler erityisesti arvosteli rappeutuneiden aatelissukujen jälkeläisten nimittämistä lähettiläiksi ja Saksan ulkomainen edustus oli hänen mielestään jo keisarikunnan aikana ollut aivan surkea.³ Samoihin aikoihin, vielä Hitleristä täysin riippumatta, puhui Nürnbergissä Streicher siitä, että viimeinen Hohenzollern-hallitsija oli suvainnut ympäristössään kansainvälisiä juutalaisia rahaihmiä ja tullut siten kansalleen yhä vieraammaksi. Tällainen kehitys oli Streicherin mielestä ollut luonnotonta ja sitä täytyi seurata tuho.⁴

Poliittiselta ja sotilaalliselta kannalta keisarikunnan arvostelu rajoittui Bismarckin jälkeiseen aikaan. Bismarck oli Hitlerin mukaan noudattanut suuntaviivoja, joiden vallitessa Saksa maantieteellisen asemansa vuoksi ylipäänsä saattoi elää Euroopan sydämessä. Näitä edellytyksiä olivat kaikkien saksalaisten yhdistyminen, kasvattaminen kansallistunteeseen ja valmius asettaa koko kansallinen voima täydellisesti kansakunnan palvelukseen. Hitler väitti, että Bismarckin jälkeen politiikka oli muuttunut ja sen seurauksena oli ollut kansakunnan juutalaistuminen. Bismarckin erottua keisarin valtaistuimen olivat Hitlerin mukaan ympäröineet sen rodun edustajat, jotka olivat organisoineet sosiaalidemokratian.⁵ Bismarckin seuraajat eivät Hitlerin mielestä olleet asettaneet kyllin laajoja tavoitteita. Reichsgründungsfeierissa 17. tammikuuta 1921 Hitler esitti, että oli puuttunut miehiä, jotka olisivat jatkaneet

¹ Hitlerin puhe "Deutschland als Freistaat" NSDAP:n kokouksessa 25.8.1920. MAAZ 26.8.1920. Jäckel, Nr. 139d, s. 217 - 218. Monet Hitlerin luettelemista seikoista todella olivat Saksassa korkealla tasolla. Ks. Marjatta Hietala, *Services and Urbanization at the Turn of the Century. The Diffusion of Innovations. Studia Historica* 23 (Jyväskylä, 1987), s. 402 - 403.

² Hitlerin puhe "Der Arbeiter im Deutschland der Zukunft" NSDAP:n kokouksessa 19.11.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 167b, s. 260; VB 25.11.1920. Nr. 167d, s. 262. Ilmeisesti lähes samansisältöinen puhe Rosenheimissa 30.11.1920. RT 3./4.12.1920. Jäckel, Nr. 170, s. 269 - 270.

³ Hitler, *Mein Kampf*, s. 646.

⁴ Streicher, *Kampf dem Weltfeind. Reden aus der Kampfzeit. Gesammelt und bearbeitet von Dr. Heinz Preiss (Nürnberg, 1938)*, s. 14.

⁵ Hitlerin puhe "Deutschland am Scheidewege" NSDAP:n kokouksessa 10.4.1923. VB 12.4.1923. Jäckel, Nr. 508b, s. 877; Hitlerin puhe "Judenparadies oder deutscher Volksstaat" NSDAP:n kokouksessa 27.4.1923. VB 29./30.4.1923. Jäckel, Nr. 521, s. 914.

siitä, mihin Bismarckin silloisessa tilanteessa oli täytynyt pysähtyä: ei ollut liitetty saksalaista Itävaltaa; ei harjoitettu Puolan politiikka, eikä tehty työtä Elsass-Lothringenissa. Silloin olisi myös pitänyt antaa yleinen äänioikeus ja ratkaista juutalaiskysymys.¹ Hitler piti Saksan sisä- ja ulkopoliittikkaa Bismarckin jälkeen päämäärättömänä. Bismarckin lauseen "politiikka on mahdollisuuden taitoa", Hitler tulkitsi tarkoittaneen, että tietyn poliittisen tavoitteen saavuttamiseksi oli käytettävä kaikkia mahdollisuuksia ja tätä eivät seuraajat olleet tehneet, eikä heillä Hitlerin mukaan mitään päämääriä enää ollutkaan. Hitler tulkitsi ilmeisesti äänioikeutta omalla tavallaan (vrt. 1930-luvun kansanäänestykset), koska hän Mein Kampfissa katsoi juuri keisarikunnan parlamentin olleen heikkouden työssija.² Puolan ja Elsass-Lothringenin osalta Hitlerin tarkoitusperät selviävät myös hyvin Mein Kampfissa. Hän syytti parlamenttia kaikenlaisista Saksan politiikan puolinaisuuksista. Puolaa oli ärsytetty, mutta ei ollut ryhdytty vakaviin toimiin. Näin tuloksena ei Hitlerin mukaan ollut saksalaisuuden voitto eikä sovinto puolalaisten kanssa, vaan vihollisuus Venäjän kanssa. Elsassin kohdalla taas ensin olisi pitänyt lyödä Ranska lopullisesti ja sen jälkeen antaa elsassilaisille samat oikeudet kuin muillekin saksalaisille.³

Hitler oli 1920-luvun alun puheissaan ja erityisesti Putsch-oikeudenkäynnin loppupuheenvuorossaan esittänyt Saksan sotaä edeltäneestä politiikasta tulkinnan, joka sitten laajennettuna oli Mein Kampfissa. Hitler katsoi Weltpolitiikin merkinneen pyrkimystä maailman "rauhalliseen, taloudelliseen valloitukseen", mitä hän piti suurimpana mielettömyytenä, mikä koskaan oli kohotettu valtion politiikan johtavaksi periaatteeksi. Näissä pohdintoissa tuli erityisen selvästi esille talouden toissijaisuus politiikkaan nähden sekä voimakkaan valtion perustuminen rodun säilyttämiseen. Mein Kampfissa Hitler esitti, että usko, jonka mukaan rauhanomaisen kauppaja- ja siirtomaapolitiikan avulla olisi voitu jopa vallata maailma Saksan kansalle, merkitsi kaikkien valtiota kannattavien kykyjen menettämistä, ja siitä seurasi luonnonlain mukaisesti tilinteko - maailmansota seurauksineen.⁴ Hitler oli jo aikaisemmin esittänyt paradoksaalisesti, että juuri Saksan pyrkimys säilyttää maailmanrauha oli väistämättä johtanut sotaan. Hitlerin sosiaali-darwinistinen ajattelu ulotettuna kansojen välisiin suhteisiin ei sallinut minkäänlaista rauhanomaista kilpailua puhumattakaan yhteistyöstä.

¹ Hitlerin puhe "Der 18. Januar 1871 und das schaffende Volk" NSDAP:n kokouksessa 17.1.1921. Jäckel, Nr. 185, s. 297.

² Hitler, Mein Kampf, s. 295 - 298.

³ Hitler, Mein Kampf, s. 297. Elsass-Lothringenia hallittiin suoraan Berliinin alaisuudessa ns. valtakunnanmaana (Reichsland) eikä sillä ollut osavaltion perustuslaillisia oikeuksia. Lupauksen rajoitetusta perustuslaista 1911 on katsottu tulleen väestön asenteiden kannalta liian myöhään. Geiss, s. 11.

⁴ Hitler, Mein Kampf, s. 157 - 158; 164 - 169.

Myöhemmin Hitler kritikoi niitäkin keisarikunnan piirteitä, joita hän aluksi oli pitänyt myönteisinä ja jopa esikuvallisina muulle maailmalle. Esimerkiksi Hitlerin suhtautuminen siirtomaihin muuttui ajan kuluessa. Vielä 1921 hän katsoi, ettei Saksaa ennen sotaa voitu nimittää imperialistiseksi, koska sillä väkilukuun nähden oli paljon vähemmän omistuksia kuin Englannilla ja Ranskalla. Jo tuolloin hän kuitenkin arvosteli siirtolaisuutta.¹ *Mein Kampf*in alkulehdillä Hitler kritikoi sitä, että Saksa oli ollut kiinnostunut siirtomaista, mutta ei sen omilla rajoilla asustaneesta saksalaisesta väestöstä.² Hitler näyttää myös pitäneen siirtomaita rodullisesti vaarallisina, koska siirtomaiden asukkaat saattoivat muuttaa Saksaan ja ainakin heidän emämaassa syntyneillä jälkeläisillään oli mahdollisuus saada kansalaisoikeudet.³ Juuri tässä Hitler myös näki Ranskan ja Saksan siirtomaapolitiikan eron. Hän katsoi, että jos Ranskan kehitys olisi jatkunut entisenlaisena kolmensadan vuoden ajan, olisivat viimeisetkin frankkilaisen veren rippeet hävinneet ja tilalle olisi muodostunut eurooppalais-afrikkalainen mulattivaltio. Hitler väitti, ettei Saksassa koskaan ollut harkittu mustien joukkojen tuomista Euroopan sotänäyttämölle, joskin hän kerrankin realistisesti myönsi, ettei se olisi ollut mahdollista.⁴

Hitler katsoi myös saksalaisten tulleen mukaan siirtomaakilpailuun liian myöhään hankkiakseen eurooppalaisten asuttaviksi sopivia alueita rauhanomaisesti. Ja jos taistelua tarvittiin, oli sitä Hitlerin mielestä tarkoituksenmukaisinta käydä oman maanosan alueista. Myös tämä tavoite oli kariutunut keisarikunnan puolinaisiin toimenpiteisiin.⁵ *Mein Kampf*in toisessa osassa Hitler jo selvästi tuomitsi siirtomaaja kaupapolitiikan juuri siksi, että niillä arveltiin välttävän aseelliselta välienselvittelyltä Euroopassa; vasta Euroopan aluelajennusten jälkeen olisi ollut mahdollista hankkia "täydennystä" siirtomaista. Siirtomaat eivät olleet Hitlerille mikään elintilakysymyksen ratkaisu.⁶ *Mein Kampf*in lausumat todistavat siitä, ettei Hitler myöhemmistä vaatimuksista huolimatta koskaan vakavasti halunnut palauttaa Saksan siirtomaavaltaa. Hänen 1930-luvun vaatimuksiaan onkin pidettävä lähinnä taktisina ja propagandistisina ja esimerkiksi A.J.P. Taylor on sitä mieltä, että siirtomaavaatimusten tarkoituksena oli vain hämätä englantilaisia.⁷ Hitler ei edes antanut vastausta asiasta tehtyyn suoraan kysy-

¹ *Hitleirin puhe "Der deutsche Arbeiter und die Friedensverträge" NSDAP:n kokouksessa 31.5.1921. VB 5.6.1921. Jäckel, Nr. 256b, s. 426 - 427.*

² *Hitler, Mein Kampf, s. 9.*

³ *ibid., s. 488.*

⁴ *ibid., s. 730. Vrt. Nelson, JMH 42 1970/4, s. 607 - 608.*

⁵ *Hitler, Mein Kampf, s. 153.*

⁶ *ibid., s. 741.*

⁷ *A.J.P. Taylor, The Origins of the Second World War (New York, 1963), s. 71.*

mykseen.¹ Ja kun Englanti 1937 suorastaan tarjosi myönnytyksiä, ei Hitler ollut niistä halukas keskustelemaan.² Tämä ei tietenkään sulje pois lopullisia päämääriä; 1937 ei ollut vielä laajennettu elintilaa Euroopassa.³

Keisarikunnan armeija oli instituutio, jonka ihailu Hitlerillä säilyi lähes muuttumattomana. Hän kertoi Mein Kampfissa Wienissä ollessaan pitäneensä Vilhelm II:ta ensi sijassa Saksan laivaston luoja ja vasta sitten keisarina. Myöhemmin Hitler kuitenkin arvosteli Saksan laivastonrakennuspolitiikkaa vääränlaiseksi panematta sitä kuitenkaan keisarin syyksi.⁴ Laivaston rakentamisessa näkyi Hitlerin mielestä sama puolinaisuus kuin kaikessa muussakin; sitä ei ollut rakennettu siksi, että hyökkäisi Englannin kimppuun, vaan "puolustamaan maailmanrauhaa" ja maailman "rauhallista" valloitusta. Ylipäänsä laivaston rakentaminen oli Hitlerin mukaan kaikilta osin jäänyt liian vähäiseksi.⁵ *Zweites Buch*issa Hitler toi vielä selvemmin esille laivaston mitättömyyden:

"Die Landarmee war wirklich die deutsche Waffe, herausgewachsen aus einer 100jährigen Tradition, unsere Flotte aber war am Ende doch nur eine romantische Spielerei, ein Paradestück, das um seiner selbst willen geschaffen wurde und wiederum um seiner selbst willen nicht eingesetzt werden dürfte".⁶

Hitler katsoi myös, että virheet korjattaisiin tulevaisuudessa, eikä armeijaa sen enempää kuin laivastoakaan rakennettaisi romanttisten, vaan käytännöllisten tarpeiden mukaan. Maa-armeija olisi kuitenkin tärkeämpi, sillä Saksan tulevaisuus ei Hitlerin mukaan ollut merellä, vaan Euroopassa.⁷

Saksan maa-armeijaa Hitler nimitti Mein Kampfissa valtakunnan valtavimmaksi kouluksi. Hän katsoi, että jo keisarikunnan aikana armeija ainakin osittain korvasi sen, minkä muu kasvatus oli laiminlyönyt. Kansalaisyhteisöä käsitellessään Hitler vielä esitti, että oikeudet tulevaisuudessa myönnettäisiin miehille vasta heidän suorittuaan ase-

¹ *Ward Pricen haastattelu 18.10.1933. UF X, Nr. 2327, s. 44.*

² *Muistio keskustelusta Adolf Hitlerin ja lordi Halifaxin välillä Obersalzbergissä 19.11.1937. Akten zur deutschen Auswärtigen Politik. Serie D I (Baden-Baden, 1950), Nr. 31, s. 51 - 54.*

³ *Vrt. Klaus Hildebrand, Vom Reich zum Weltreich. Hitler, NSDAP und koloniale Frage 1919 - 1945 (München, 1969), s. 87 - 88.*

⁴ *Hitler, Mein Kampf, s. 57; 298 - 300.*

⁵ *ibid., s. 157 - 158.*

⁶ *Hitler, Zweites Buch, s. 171.*

⁷ *ibid., s. 218.*

velvollisuutensa, mihin liittyisi juhlallinen vala palvelulla Volksgemeinschaftia ja valtiota.¹

Armeija oli myös valtion esikuva ja Hitler katsoi kansallissosialistisen liikkeen rakentuvan tälle periaatteelle; sen tuli myös voida tulevaisuudessa asettaa täydelleen kehittynyt järjestönsä valtion palvelukseen.² Ainoa vika, minkä Hitler keisarikunnan armeijassa näki, oli yksivuotinen vapaaehtoisjärjestelmä, koska se hänen mukaansa rikkoi tasa-arvon periaatetta.³ Kun armeijalle annettiin näin kaiken kattava merkitys, taustalla oli tietenkin rintamamieskokemus, eikä ole ihme, että yleisen asevelvollisuuden vaatimus oli alkuaikojen puheissa toistuva.

Huomionarvoista on, että Hitler mainitsi Mein Kampfissa Versailles'n rauhansopimuksen ensimmäisen kerran juuri armeijan yhteydessä. Hän katsoi, että ellei armeijaa "varoittavana valtatekijänä" olisi ollut, Versailles'n tarkoituserät Saksan kansan suhteen olisivat jo paljon aikaisemmin käyneet toteen.⁴ Jo kuvatessaan Saksan muuttumista agraarivaltiosta teollisuusvaltioksi Hitler oli pitänyt elinehtona maailmanvalta-aseman puolustamiseksi voimakkaan armeijan luomista ja siltä pohjalta myös ylpeän armeijan murskaaminen oli ollut ensimmäinen askel saksalaisten hätään. Tämä armeijan tuhoaminen oli kuitenkin Hitlerin mielestä alkanut jo kauan ennen sotaa, kun saksalaisia oli moraalisesti parjattu kaikkien kansojen keskuudessa. Pääsyllisiä siihen, että Saksan puolustusvoima oli käytännössä lyöty hajalle jo ennen maailmansotaa, olivat Hitlerin mielestä lehdistö ja valtiopäivät, sillä ne olivat estäneet sen, ettei Saksa ollut voinut varustautua väistämättömään sotaan kuten vastustajat; muutoin sota olisi ollut lopussa jo syyskuussa 1914.⁵ Hitler siis etsi selityksiä sille, miksi sota pitkittyi, eikä ollut lyhyt ja voittoa, kuten Saksassa yleisesti odotettiin. Armeijan heikkoudelle täytyi myös löytää ulkopuoliset syyt, koska ei haluttu myöntää sen romahtaneen rintamalla. Tässä, kuten muissakin suhteissa on kuitenkin mahdollonta sanoa, oliko Hitlerillä todella tämä käsitys keisarikunnan poliitikasta, vai esittikö hän sen tietoisesti vääristeltyä.

¹ Hitler, *Mein Kampf*, s. 458 - 459; Hitler näki armeijalla olevan jopa väestöpoliittista merkitystä, sillä hän väitti keisarikunnan aikana nuorten tyttöjen asettaneen sotilaan siviilimiehen edelle. *ibid.*, s. 490 - 491. Naiset olisivat valtion alamaisia ja he saisivat kansalaisoikeudet vasta mennessään naimisiin. Erikoistapauksissa oikeudet voitaisiin myöntää elinkeinoelämässä toimiville naimattomille naisille.

² *ibid.*, s. 503.

³ *ibid.*, s. 307. Vapaaehtoisjärjestelmästä ks. esim. James Joll, *The Origins of the First World War* (London and New York, 1984), s. 192.

⁴ *ibid.*, s. 306.

⁵ Hitlerin puhe "Die Teuerung und ihre Schuldigen" NSDAP:n kokouksessa 11.8.1922. VB 16.8.1922. Jäckel, Nr. 397, s. 676.

Yksi tärkeimpiä seikkoja, mitä Hitler Saksan ensimmäisen maailmansodan aikaisessa politiikassa arvosteli, oli Saksan sotapropagandan heikkous. Toisaalta hän kertoi oppineensa paljon vihollispropagandasta ja myös jo ennen sotaa vasemmiston propagandasta. Saksan sotapropagandaa ei Hitlerin mukaan ollut olemassa oikeastaan lainkaan ja kaikki yrityksetkin olivat olleet riittämättömiä ja alun perin väärään osuneita.¹ Vihollispropagandan paremmuudesta Hitler oli puhunut jo 1922. Hänen mukaansa yksikään saksalainen sotilas ei rintamalla tiennyt, minkä puolesta taisteli.² Sama toistui myös Mein Kampfissa.³

Yksi virhe oli Hitlerin mukaan se, että saksalaisissa ja itävaltalaisissa pilalehdissä vihollissotilaat oli kuvattu naurettaviksi; jouduttuaan taistelutilanteeseen sotilaat saivat huomata, ettei se vastannut todellisuutta ja he menettivät rohkeutensa. Vihollispropagandaa Hitler sen sijaan piti oikeaan osuneena, kun saksalaiset kuvattiin jo ennakolta raakalaisiksi ja hunneiksi; nämä vihollissotilaat eivät joutuneet kokemaan, että heille olisi annettu vääriä tietoja (sic).⁴ Huonoimmin Saksassa oli Hitlerin mukaan oivallettu propagandatoiminnan ensimmäinen edellytys, nimittäin yksipuolisuus. Esimerkkinä Hitler mainitsi sotasyllisyyden, jonka kohdalla oli ollut väärin esittää, ettei Saksa ollut yksin syyllinen sotaan, vaan koko syyllisyys olisi pitänyt sälyttää vastustajalle, piti se sitten paikkansa tai ei. Tässä tapauksessa Hitlerin mielestä syytös olisi kuitenkin ollut oikea.⁵ Propagandan tuli myös rajoittua käsittelemään harvoja asioita ja toistaa niitä sitten loppumattomiin. Hitler katsoi vihollispropagandan onnistuneen joka suhteessa niin hyvin, että lopulta saksalaisetkin uskoivat siihen ja 1918 vallankumous käytti vihollispropagandan iskusanoja.⁶ Vuoden 1918 jälkeen oli Hitlerin mukaan seurannut ali-ihmisen herruus, mitä hän toisen maailmansodan aikana selitti sillä, että nelivuotinen sota oli vienyt parhaat voimat, kun taas rikollisuus oli ollut suojassa kotirintamalla. Hitler valitti myös sitä, ettei kuolemanrangaistusta ollut käytetty, niin että tarvitsi vain avata vankilat ja vallankumoukselliset joukot saivat johtonsa. Miehitetyillä alueilla sen sijaan vanha valtakuntakin oli Hitlerin mukaan toiminut oikein ja hän mainitsi antaneensa ohjeen SS-valtakunnanjohta-

¹ Hitler, *Mein Kampf*, s. 193 - 194.

² Hitlerin puhe "Graf Lerchenfeld" NSDAP:n Sprechabendissa 20.2.1922. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 362, s. 580.

³ Hitler, *Mein Kampf*, s. 178. Kuitenkin Hitler kuvaa itse tienneensä tarkalleen, että kysymys oli Saksan olemassaolontaistelusta.

⁴ Saksalaisten vertaamisen hunneihin oli aiheuttanut Vilhelm II kuuluisalla "hunnipuheellaan" 27.7.1900, jonka hän piti boksarikapinaa kukistamaan lähtevälle rankaisuretkikunnalle. Geiss, s. 93

⁵ Hitler, *Mein Kampf*, s. 199 - 200.

⁶ *ibid.*, s. 202 - 204.

jalle (Himmler), kuinka tuli toimia sisäisten levottomuuksien sattuessa.¹ Rikollisia ei tullut sulkea vankiloihin, ettei kävisi kuten 1918.²

Toisen maailmansodan aikana Hitler puuttui myös itse sotapolitiikan virheisiin. Lähtökohta lännessä, Schlieffenin suunnitelma, oli hänen mukaansa kuitenkin ollut oikea ja se oli sitten hänen johdolla toteutettu.³ Edelleen Hitler korosti maa-armeijaa ja hän katsoi, että tulevaisuudessakin se olisi tärkein, sitten ilmavoimat ja vasta kolmantena merivoimat. Hitler katsoi nyt, että 400 tankkia Sommassa 1918 olisi johtanut Saksan voittoon. Saksan onnettomuus oli hänen mukaansa ollut se, ettei silloinen johto ollut oikeaan aikaan ymmärtänyt teknisten aseiden merkitystä.⁴ Ilmavoimille nuorimpana aselajina Hitler antoi hyvin suuren merkityksen. Sen sijaan laivasto ei hänen mukaansa ollut edistynyt juuri lainkaan, joskaan se ei vielä ollut saavuttanut mahdollisuuksiensa huippua. Hitler katsoi myös syyskuussa 1941 armeijan kokonaisuudessaan olevan paremman kuin 1914 - 18. Sotilaiden sisäinen asennoituminen oli kuitenkin ensimmäisessä maailmansodassa ollut yhtä suurenmoinen, mutta Hitler arvosteli hyökkäystaktiikkaa ja raskaan tykistön riittämättömyyttä. Voitto olisi hänen mukaansa voitu vielä 1918 saavuttaa.⁵ Vuoden 1918 kevätoffensiivi oli lisäksi Hitlerin mukaan tapahtunut liian aikaisin; kuukautta myöhemmin sää olisi ollut suotuisampi.⁶ Hitlerin luottamus panssariaseeseen säilyi jatkossakin. Rommelin tappiot Pohjois-Afrikassa selitettiin panssarivaunujen puutteella ja vastaavasti kuin Sommen taistelusta Hitler totesi, että Rommel olisi tarvinnut vain 200 panssaria lisää ollakseen jälleen voitokas.⁷ Ensimmäisessä maailmansodassa ei Hitlerin mukaan myöskään ollut tunnettu yksityisten miesten taisteluarvoa ja liian vanhoja miehiä oli asetettu komppanianpäälliköiksi.⁸ Tässäkin Hitler joutui toteamaan saman vir-

¹ Hitlerin puhe päämajassa 14./15.9.1941. *Monologe*, s. 59.

² Hitlerin puhe Werwolfissa 20.8.1942. *Monologe*, s. 349.

³ Hitlerin puhe päämajassa 17./18.10.1941. *Monologe*, s. 92.

⁴ Hitler myönsi itsekin olevansa "ein Narr der Technik". Puhe Wolfsschanzessa 9.2.1942. *Monologe*, s. 275. Thies katsoo, että koko kulttuurikasite oli Hitlerillä rajoittunut tekniikkaan, mikä oli hänelle kulttuurin synonyymi. Thies, *Architekt der Weltherrschaft*, s. 51.

⁵ Hitler sekoitti tässä vuoden 1914 ja 1918 tilanteet. Ks. *Monologe*, s. 417, viite 24.

⁶ Hitlerin puhe päämajassa 10./11.10.1941. *Monologe*, s. 77; Hitlerin puhe päämajassa 29.10.1941. *Monologe*, s. 112.

⁷ Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 4.1.1942. *Monologe*, s. 176. Myöhemmin Hitler vielä sanoi, ettei Rommel olisi tarvinnut lisää kuin 24 panssaria ja amerikkalaiset olisi ammuttu kuin jänikset. Puhe Wolfsschanzessa 9.2.1942. *Monologe*, s. 275.

⁸ Hitlerin puhe päämajassa 17./18.9.1941. *Monologe*, s. 61.

heen ja hän ilmoitti päättäneensä, ettei antaisi upseerinnimityksissä palvelusiän vaikuttaa.¹ Hitlerin Hindenburgin ihailu vielä toisen maailmansodan aikana näkyi siinä, että hän katsoi Tannenbergin ja Masuurien taisteluita lukuunottamatta Saksalta puuttuneen oikean johdon. Hän moitti myös sitä, ettei keisari näyttäytynyt rintamalla kuin kerran, koska luuli kaiken sujuvan hyvin. Hitler väitti myös, että vaikka 1918 keisarin sanottiin johtavan offensiivia, ei tällä todellisuudessa ollut siitä aavistustakaan. Myös Verdunin hyökkäys oli ollut Hitlerin mielestä hulluutta ja komentajat molemmin puolin olisivat joutaneet sota-oikeuteen. Tässä Hitler vetosi vain omiin kokemuksiinsa.²

Saksan voitto 1918 oli Hitlerin mukaan ollut yhtä lähellä kuin muidenkin, kysymys oli ollut vain hermokoetoksesta. Hitler vetosi historiaan todistaakseen, että kaikki voitot perustuivat suunnattomaan uskallisuuteen. Näin oli tapahtunut Fredrik Suuren aikana sekä Preussin ja Itävallan sodassa 1866. Lisäksi Hitler halveksi maita, kuten Sveitsiä ja Ruotsia, jotka eivät pitkään aikaan olleet käyneet sotia. Periaatteessa hän oli sitä mieltä, että 25 vuotta pitempi rauhanaika vahingoitti kansakuntaa.³

Kiintoisaa on, että toisen maailmansodan aikana Hitler käsitteli voiton mahdollisuuksia sotaan lähes täysin aseteknisenä kysymyksenä mainitsematta esimerkiksi tikarinpistoa. Tämä viittaa siihen, että kaikki muu oli sittenkin ollut tietoista propagandaa. Vaikka Hitler mielestään oli jo varhain tiedostanut kaikki tehdyt virheet, toistuivat ne suorastaan hämmästyttävän samanlaisina liittopoliitiikan ohella puhtaasti sodanjohdollisissa kysymyksissä. Voitaisiin katsoa, että jatkuvuus ja traditio eri aloilla olivat niin voimakkaita, ettei niitä selvistä pyrkimyksistä huolimatta pystytty murtamaan.

2. Tie Versailles'hin

Kansallissosialistit omaksuivat heti sodan päätyttyä tikarinpistolegendan, jonka mukaan Saksaa ei ollut sotilaallisesti voitettu. Silti arvosteltiin Saksan sotapolitiikkaa ja sodan aikana tehtyjä poliittisia päätöksiä, erityisesti kesällä 1917 tehtyä ns. rauhanpäättöstä aselevon ja rauhansopimuksen edellytyksenä.

Maailmansodan rahoitus oli usein käsitelty aihe. Tässä Hitler näyttää selvästi saaneen vaikutteita Federiltä. Sotayhtymät olivat kansallissosialistiselle propagandalle otollinen aihe, koska Rathenau oli ne orga-

¹ Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 20.1.1942. *Monologe*, s. 216.

² Hitlerin puhe päämajassa 13.10.1941. *Monologe*, s. 80.

³ Hitlerin puhe Werwolfissa 26.8.1942. *Monologe*, s. 365 - 366.

nisoanut. Keisarikunnan pahimpana virheenä Hitler pitikin sitä, ettei juutalaiskysymystä ollut ratkaistu ja että juutalaisten annettiin vaikuttaa talouselämään ja varsinkin sotatalouteen. Juutalaiset sotayhtymät olivat Hitlerin mukaan alkaneet lietsoa tyytymättömyyttä kansan keskuuteen maksamalla kotirintamalla työskenteleville "satumaisia" palkkoja verrattuna sotilaisiin, jotka panivat henkensä alttiiksi. Hitler väitti myös samojen juutalaisten yhtymien aiheuttaneen tuhon panemalla toimeen vallankumouksen.¹ Sodan väärän rahoituksen (korolliset lainat) Hitler esitti myös elokuussa 1923 hintojen nousun ja inflaation syyksi.²

Työläisiä oli kansallissosialistien mukaan sodan aikana ja sen jälkeen petetty juuri siinä suhteessa, että esitettiin hävitty sota inflaation syyksi. Drexler käsitteli jo ennen sotaa näkyvissä olleita syitä Saksan onnettomuuteen. Oikeisto ei hänen mukaansa ollut tehnyt mitään työväestön hyväksi; juutalainen taas oli ohjannut tikarinpiston Saksan armeijan, kansan ja valtion selkään, mutta Saksan työväestön riistäjät olivat olleet mukana takomassa niitä aseita, joilla juutalainen oli iskenyt. Näin ei Drexlerin mukaan olisi voinut tapahtua, jos porvaristo olisi ymmärtänyt työväestöä. Drexler halusi myös todistaa, etteivät ulkomaidenkaan työläiset olleet hyötäneet sodan voitosta, vaan Saksan vastustajien keskuudessa oli yhtä paljon työttömiä ja molemmin puolin sotavelat maksettiin lainapäämällä, joka oli juutalaisten käsissä. Lopputuloksena oli, kuten yleensäkin kansallissosialisteilla, että vain juutalaiset olivat hyötäneet sodasta.³ Työläiset olivat Drexlerin mukaan kuitenkin usein olleet sodassa sankareita ja isänmaallisia. Sen sijaan työväenjohtajat olivat toimineet juutalaislehtien palstoilla heitä vastaan.⁴ Vastaavalla tavalla Rosenberg väitti työväenjohtajien pitäneen Saksan kansaa syyllisenä sotaan ja mainitsi Kautskyn, Otto Welsin sekä Friedrich Stampferin.⁵ Saksan työväenjohtajat olivat hänen mukaansa

¹ Hitlerin puhe "Versailles, Deutschlands Vernichtung" NSDAP:n kokouksessa 24.11.1920. Reichswehrbericht. Jäckel, Nr. 169b, s. 266.

² Hitlerin puhe "Teuerung, Republik und 'Fascisten'-Gefahr" NSDAP:n kokouksessa 1.8.1923. VB 3.8.1923. Jäckel, Nr. 553b, s. 957.

³ Drexlerin puhe "Freier deutscher Arbeiter oder Frontknecht des Weltkapitals" NSDAP:n kokouksessa 5.10.1922. VB 7.10.1922.

⁴ Drexler, "Verbrechen marxistischer Führer". VB 17.1.1923.

⁵ Stampfer oli ollut Vorwärtsin päätoimittaja ja esim. artikkelillaan "Von Versailles - zum Frieden" tammikuussa 1920 pyrkinyt nimenomaan sotasyllisyyden kumoamiseen. Wilhelm Ziegler, Die deutsche Volksbewegung um die Revision des Versailler Vertrages. Zehn Jahre Versailles. I Band. Herausgegeben von Dr. h.c. Heinrich Schnee und Dr. h.c. Hans Draeger (Berlin, 1929), s. 189; Kautsky oli marraskuusta 1918 lähtien hallituksen toimeksiannosta ollut mukana keräämässä asiakirja-aineistoa, jonka tarkoitus myös oli kiistää Saksan sotasyllisyys. Die Deutschen Dokumente zum Kriegsausbruch 1914. Herausgegeben im Auftrage des Auswärtigen Amtes. Erster (jatkuu...)

matkustaneet kongressista toiseen pyytäen rauhaa ja samalla kun kansa oli taistellut rintamalla olemassaolon puolesta, olivat työväenjohtajat muiden pettureiden kanssa pakottaneet rauhanpäätökseen. Rosenberg esitti usein toistetun rauhanpäätöksen seurauksen, jonka mukaan muut kansat eivät sitten nähneet mitään syytä sodan lopettamiseen, koska ne saattoivat odottaa kunniallista rauhaa. Mitään työläisten internationaalia ei Rosenbergin mielestä ollut koskaan olemassakaan ja mahdolliset idutkin olivat hajonneet sodan aikana eikä niistä ainakaan Versailles'n rauhan jälkeen ollut enää mitään jäljellä. Tästä todisti Rosenbergin mukaan myöhemmin Ruhrin miehitys ja hän ihmetteli, että Saksassa vielä uskallettiin puhua työläisten internationaalista.¹

Drexlerin kohdalla kiintoisaa on se, että hän omaksuttuaan kansallissosialistien rotukäsityksen joutui hylkäämään ne sodan syyt, jotka itse oli 1919 esittänyt. Paria vuotta myöhemmin koko maailmansota oli Drexlerin mielestä ollut välttämätön pörssiherruuden luomiseksi. Saksassa oli hänen mukaansa vallinnut yksimielisyys vuoteen 1916 saakka. Sitä häiritsemään oli tarvittu vain vuoden 1917 rauhanpäätös, Wilsonin huijaus ja Saksan sotasyllisyysvalheen propagointi. Tästä kaikesta Drexler syytti juutalaista lehdistöä. Juutalaisesta maailmanbolshevismista Drexler oli tosin puhunut jo toukokuussa 1919.²

Hitler aloitti rauhanpäätöksen yhteydessä valtiomiesten kritiikin Bethmann-Hollwegista, jonka hän väitti auttaneen Pariisin looseja ja "Allianz Israelitia" keksimään rauhanpäätöksen 12.12.1916³ ja muut rauhanilmaukset, jotka olivat aiheuttaneet sen, että esimerkiksi Englanti pystyi jatkamaan sodankäyntiä. Hitlerin mielestä vain uskomaton päsinpää oli saattanut kuvitella, että Englanti solmisi sovintorauhan, ellei sitä ollut täysin tuhattu, sillä sovintorauha muutoin olisi merkinnyt Saksan maailmanpolitiikan ja maailmanmahdin tunnustamista. Bethmann-Hollwegia Hitler kuitenkin piti harmittomana lapsena tämän seuraajiin Scheidemanniin ja Erzbergeriin verrattuna. Hitler viittasi usein sitee-

⁵(...jatkuu)

Band. Vom Attentat in Sarajevo bis zum Eintreffen der serbischen Antwortnote in Berlin (Berlin, 1922), esipuhe, s. IX.

¹ Rosenberg, "Internationaler Betrug in Hamburg". VB 23.5.1923. Kampf um die Macht 1939, s. 225 - 229. Sodanaikaisissa sosialistijohtajien tapaamisissa ei ollut ky-symys vain saksalaisten rauhanpyytämisestä. Esim. 1917 Tukholmassa Saksan edustajat eivät tehneet myönnytyksiä Elsass-Lothringenin suhteen, korkeintaan sille haluttiin antaa sisäinen autonomia. Philipp Scheidemann, Der Zusammenbruch (Berlin, 1921), s. 137- 138.

² Drexler, "Die falsche Führung". VB 7.4.1921; Phelps, DR 87/1961, s. 1135.

³ Hitler tarkoitti 1860 Pariisissa perustettua järjestöä "Alliance Israélite Universelle", jonka tarkoituksena oli kohottaa juutalaisten oikeudellista asemaa, sivistystä ja toimeentulomahdollisuuksia. Vastaavia järjestöjä perustettiin myöhemmin Englantiin, Itävaltaan ja Saksaan. Der Grosse Brockhaus. Erster Band (Leipzig, 1928)

rattuun Scheidemannin puheeseen Versailles'n rauhanehtojen tultua julkisuuteen:

"Ich frage Sie: wer kann als ehrlicher Mann - ich will gar nicht sagen als Deutscher - nur als ehrlicher, vertragstreuer Mann solche Bedingungen eingehen? Welche Hand müsste nicht verdorren, die sich und uns in solche Fesseln legte?"¹

Hitler huomautti ivallisesti, että Scheidemann oli pelännyt kätensä kuituttamista, vaikka ihmisruumiin tärkein osa, aivot, olivat häneltä jo aikoja sitten haihtuneet. Hitler ei ottanut huomioon, että Scheidemann oli eronnut kanslerin virasta ennen rauhansopimuksen allekirjoitusta eikä sitä, ettei Erzberger koskaan ollut kansleri. Erzbergeriä Hitler syytti siitä, että tämä olisi väittänyt pystyvänsä saamaan aikaan rauhan kolmessa tunnissa neuvottelemalla vastustajien edustajien kanssa. Muutamassa minuutissa Erzberger Hitlerin mukaan sitten oli allekirjoittanut, aina milloin jotain allekirjoitettavaa oli. Hitler ei aina muulloinkaan tehnyt Erzbergerin kohdalla selvää eroa aseleposopimuksen ja rauhansopimuksen allekirjoituksen välillä. Tosin hän arvosteli erityisesti sitä, että aselepo oli allekirjoitettu, kun armeija vielä oli vihollismaassa. Tällöin oli Hitlerin mukaan maa tehty vapaaehtoisesti puolustuskyvyttömäksi ja annettu vastustajille oikeus miehittää heti suuria saksalaisia alueita. Erityisen räikeästi Hitler arvosteli myös Wilsonin rauhanohjelmaan nojautumista:

"Und endlich legt man überhaupt das Schicksal der ganzen Nation vertrauensvoll in die Hände dieses moralischen und physischen amerikanischen Syphilitikers ... und was hatte man für Garantien in der Hand, dass Wilson auch seine Versprechungen hält?"

Edelleen Hitler nimitti Wilsonia maailman suurimmaksi lurjukseksi, mutta luottamus häneen oli ollut saksalaisten itsensä vika. Hitler käytti ivallista vertausta myös Wilsonin neljästätoista pykälästä (14 Punkte), jotka eivät olleet mitään, mutta joita kuitenkin voitiin ajatella pisteinä, kun sitä vastoin Saksan valtiomiehet olivat henkisiä nollia.²

Erzbergeriä Hitler syytti myös siitä, että tämä oli pettänyt Saksan Lounais-Afrikan 29 miljoonalla markalla. Taustalla oli Erzbergerin ja Helfferichin välinen oikeudenkäynti ja Hitler esitti suoranaisia uhkauk-

¹ Scheidemannin puhe kansalliskokouksessa 12.5.1919. DDPG III, Nr. 8d, s. 30 - 32.

² Hitler, "Der Daitsche Staatsmann" VB 28.4.1921. Jäckel, Nr. 226, s. 372-373. "Daitsche" on jiddisiä. Myös Erzbergerin poliittinen vihollinen Helfferich mainitsee muistelmissaan, että Erzberger oli sitoutunut saamaan aikaan rauhan lyhyellä neuvottelulla Lloyd Georgen kanssa. Karl Helfferich, *Der Weltkrieg. III Band. Vom Eingreifen Amerikas bis zum Zusammenbruch* (Berlin, 1919), s. 559.

siakin, jos Erzberger uskaltaisi tulla Baijeriin.¹ Erzbergeristä tuli lopulta nationalistien huonon omantunnon uhri. Hän oli rauhanpäättöksen aloitteentekijä, aselevon allekirjoittaja, rauhansopimuksen puolestapuhuja ja hän oli joutunut finanssiministerinä suorittamaan veronkorotuksia. Tappion personoitu symboli Erzbergeristä oli tullut helmikuussa 1919, kun hän oli allekirjoittanut uuden, pidennetyn aseleposopimuksen, josta ei ollut keskusteltu valtiopäivillä.² Erzberger murhattiin 26. elokuuta 1921.

Kansallissosialistit jatkoivat Erzbergerin herjaamista vielä tämän kuoltuakin. Heinz Preiss kirjoitti 1937 johdannossaan Streicherin 1921 kirjoittamaan artikkeliin, että Erzberger oli ajanut läpi rauhanpäättöksen, koska ei ollut saanut havittelemaansa ministerinpaikkaa. Preiss väitti vielä, että juuri Erzberger oli pakottanut keisarin luopumaan kruunusta ja että hänen toimintansa johdosta Hindenburg ja Ludendorff olivat joutuneet tutkimusvaliokunnan eteen. Streicher itse kirjoitti:

"Matthias Erzberger wird dem sehend gewordenen Volke der deutschen immerzu der bleiben, der er im Leben war: Zerstörer und Verhändler von völkischen Hochwerten und verkörpert gewesene Schande".³

Kuvaavaa on myös se, että SA-johtaja Klitsch, joka oli ollut pidätettynä osallisuudesta Erzbergerin murhaan otettiin vapauduttuaan vastaan sankarina: "als er zurückkam, wurde er auf Händen in den Saal getragen".⁴ Hitlerin syyskuussa 1921 pitämästä puheesta "Matthias von Buttenhausen, sein Geist und sein Werk" on säilynyt vain aivan lyhyt maininta.⁵

Aiemmin on jo mainittu siitä, että Hitler katsoi Saksan armeijan olleen huonosti varustautunut maailmansotaan ja pääsyllisiä siihen hänen mukaansa olivat lehdistö ja valtiopäivät. Hitler toi myös jo 1922 julki käsityksensä sodanpäämääristä, joita hän sitten laajemmin käsittelee Mein Kampfissa sotapropagandan yhteydessä. Ententellä oli Hitlerin mukaan ollut lähettäessään kansojaan taisteluun mitä positiivisimmat päämäärät, nimittäin Saksan tuhoaminen, kun taas Saksa oli jaaritellut

¹ Hitlerin puhe "Erzberger und Genossen" NSDAP:n kokouksessa 3.5.1921. Polizeibericht. Jäckel, Nr. 227a, s. 373; VB 8.5.1921. Jäckel, Nr. 227b, s. 374. Saksan Lounais-Afrikassa oli käyty sotaa 1904 - 06. Zentrum sai sodasta aiheen arvostella siirtomaahallintoa ja yhdessä sosiaalidemokraattien kanssa se esti 29 miljoonan määrärahan myöntämisen vahvistettujen joukkojen pitämiseksi alueella. Gebhard III, s. 289 - 290. Oikeudenkäynnistä ks. esim. Schulze, s. 210 - 211.

² Thimme, s. 85; 122.

³ Julius Streicher, Ruf zur Tat. Aufsätze aus der Kampfjahre 1920 -22. Bearbeitet von Dr. Heinz Preiss (Nürnberg, 1937), s. 104 - 105.

⁴ Hitlerin puhe NSDAP:n puoluepäivillä 30.1.1922. Jäckel, Nr. 352b, s. 560.

⁵ VB 14.9.1921. Jäckel, Nr. 286, s. 479. Erzbergeriin liitettiin usein pilkallisesa mielessä hänen kotipaikkansa ja alkuperäinen ammattinsa - "Volkshullehrer von Buttenhausen".

oikeutetusta asiastaan, haaveksinut kansojen sovinnosta ja ollut lopulta iloinen, kun "emäteeskentelijä" Wilsonin 14 kohdassa sille oli annettu edes kouriintuntuva päämäärä.¹ Vasemmisto oli Hitlerin mukaan sodan aikana harjoittanut propagandaa, joka oli horjuttanut kansan voiton- tahtoa ja uskoa Saksan oikeutettuun asemaan. Erityisesti niinä viikkoina, kun kaikki voimat olisi pitänyt asettaa käyttöön, oli vasemmisto Hitlerin mielestä työskennellyt niin, että Saksa joutui suoraan vihollisen käsiin. Hitler mainitsi tämän työn osina rauhanpäättökseen ja am- musteollisuuden lakon. Kun marxistit väittivät, että hävitty sota oli synnä kurjuuteen, olivat he Hitlerin mielestä itse syyllisiä, koska ai- noastaan he olivat saaneet aikaan sen, että sota hävittiin. Oikeistoa vastaan Hitler taas esitti, että vallankumouksen voi tehdä vain se, jolla on valtaa, ja oikeistolla sitä oli ollut, muttei rohkeutta käyttää sitä. Hitler esitti melko nurinkurisesti, että oikeisto oli pelkuruudellaan teh- nyt vallankumouksen mahdolliseksi, mutta asettanut sitten konekivää- reitä työläisiä eikä juutalaisia ja pettureita vastaan.² Hitler tarkoitti ilmeisesti spartakistikapinan kukistamista.

Käsiteltäessä sodan loppuvaiheita oli kansallisosialisteilla myös esillä mahdollisuus sodan jatkamisesta. Drexlerin mukaan rauhanpäättök- sen asemasta olisi pitänyt korostaa itsesäilytystahtoa ja tehdä päätös kansan puolustamisesta koronkiskontaa ja keinottelua sekä sotakeinot- telijoita vastaan. Sellaisen päätöksen kansa olisi Drexlerin mielestä ottanut mitä suurimmalla riemulla vastaan. Drexlerin luonnehdinta rau- hanpäättöksestä kuvastaa ehkä parhaiten kansallisosialistien asennoitu- mista. Hänen mukaansa rauhansopimukseen todellisia syypäitä olivat "die Scheidemänner, die Erzlügenberger und die ganzen Revolutions- grössen". Rauhanpäättöksestä Drexler käytti nimeä "Kriegsverlängerungs- und Entnervungsresolution".³ Hitler oli sitä mieltä, että vallankumouk- sen sijasta olisi pitänyt kutsua joukot kansalliseen puolustukseen ja kansa kotirintamalla viimeiseen vastarintaan. Hitlerin mukaan tuloksena olisi solmittu kunniallinen rauha, sitten vasta suoritettu yhteiskunnalli- sia uudistuksia, sikäli kuin niihin olisi ollut tarvetta. Tämä olisi Hitlerille ollut saksalainen vallankumous, mutta sen sijaan oli ollut

¹ Hitlerin puhe "Die Teuerung und ihre Schuldigen" NSDAP:n kokouksessa 11.8.1922. VB 16.8.1922. Jäckel, Nr. 397b, s. 676.

² Hitlerin puhe "Deutscher Leidensweg von Wirth bis Hilferding" NSDAP:n kokouksessa 5.9.1923. VB 7.9.1923. Jäckel, Nr. 566, s 1003.

³ Drexler, "Von Marx bis Rathenau. Betrachtungen eines nationalsozialistischen Arbeiters über Weltkrieg und Weltrevolution". VB 19.5.1921.

juutalainen ja nun oli päädytty Versailles'hin, Spahan, Lontooseen ja ultimaatumiin.¹

Kysymys sotaan johtaneesta kehityksestä, sotapolitiikasta ja rauhan-teosta liittyi lisäksi myöhemmän liittopolitiikan kaavailuun. Drexler selitti Venäjän juutalaisten tarvinneen hävityn sodan kukistaakseen tsaarin. Samalla tavalla hänen mukaansa "saksalainen" sosiaalidemokratia ja "vapaamielisyys" olivat tarvineet hävityn sodan keisarin kukistamiseksi. Drexler väitti, että ilman vallankumousta tsaristinen Venäjä olisi seisonut parhaana ystävänä Saksan rinnalla ja ne olisivat muodostaneet kaksi voittamatonta kansallisvaltiota. Drexler syytti Englantia, Ranskaa, Yhdysvaltoja ja Japania siitä, että ne olisivat voineet kukistaa bolshevismia, jos olisivat halunneet.² Rapallon sopimuksen yhteydessä myös Streicher totesi, ettei Saksan ja Venäjän kansojen välillä tarvinnut solmia rauhaa, koska ne eivät olleet koskaan keskenään soti-neetkaan, vaan ylikansalliset voimat olivat juonineet sodan. Rapallon sopimus oli Streicherin mukaan Saksan ja Venäjän juutalaisten välinen liikesopimus, jolla Saksan kansalle annettiin kuolemantuomio.³

Hitler esitti vielä 1923 myös, ettei Venäjä ollut halunnut mitään aluelaajennuksia Saksan kustannuksella. Venäjä, kuten muutkin maat oli hänen mukaansa saatu kiihotettua ovelasti johdetulla juonittelupelillä Saksa vastaan. Jälleen Hitler toisti sen, että kaikissa sotaa käyneissä maissa juutalainen lehdistö oli kiihottanut tarttumaan aseisiin. Hän mainitsi nimeltä englantilaisen Northcliffen ja amerikkalaisen Hearstin. Juutalaisten päämääränä oli ollut päästä valtaan ja se oli Hitlerin mukaan ollut mahdollista vain siten, että muut kansat uuvuttivat itsensä taisteluissa. Muutoin ei Hitlerin mielestä joku Galitsian juutalainen (Eisner) olisi koskaan päässyt Baijerin pääministeriksi eikä anarkisti Bronstein (Trotski) New Yorkin getosta voisi pyrkiä diktaattoriksi. Mikään "kansat" ei siis ollut voittanut sotaa: kaiken yläpuolella oli Hitlerin mukaan maailmanpörssi, joka oli tullut kansojen herraksi ja Saksan sotasyllisyys oli siinä, ettei se ollut organisoinut puolustusta kyllin tehokkaasti. Sotasyllisyydestä oli lisäksi Hitlerin mukaan puhuttava edelleen, koska silloin toimineet "isänmaan murhaajat" olivat samoja kuin "marraskuun rikolliset", joita hän taas kerran vaati ripustet-

¹ Hitlerin puhe "Arbeiter- oder Judenrevolution" NSDAP:n kokouksessa 24.5.1921. VB 29.5.1921. Jäckel, Nr. 248, s. 411. Hitler, joka oli tavannut AV:n puheenjohtajan Classin henkilökohtaisesti, halusi unohtaa, että tämä sodan loppuvaiheessa oli täysin epäonnistunut kansan nostattamisessa "kansalliseen puolustukseen". Alfred Kruck, *Geschichte des Alldeutschen Verbandes* (Wiesbaden, 1954), s. 192; 121-122.

² VB 21.8.1921.

³ Streicher, "Rapallo". DV 11.5.1922. Ruf zur Tat, s. 131 - 132.

taviksi hirsipuuhan.¹ Grieswellen analyysin mukaan Hitlerin puhe antoi tunteen jatkuvuudesta: nykyisyys oli vain loistavan menneisyyden ja vielä loistavamman tulevaisuuden mitätön välivaihe.² Tällainen asennoituminen on nähtävissä yleisemminkin Saksan äärioikeiston ja antidemokraattisten piirien ajattelussa. Sitä kuvastaa myös se, että Drexler ja Hitler puhuivat aikaisemmasta rauhanajasta, ikäänkuin vielä Weimarin tasavallan aikana olisi vallinnut sotatila, mikä tietenkin sopi hyvin ajatteluun sodan jatkumisesta ja jyrkästä ystävä - vihollinen asetelmasta. Luonnollisesti myös jatkuvat pakotteet, niillä uhkaamiset ja Ranskan suorittamat miehitykset konkreettisesti vaikuttivat asennoitumiseen.

Hitler oli myös usein esittänyt, ettei 1918 tapahtunut mitään todellista vallankumousta (hän nimitti sitä juutalaiskapinaksi). Tämä oli myös tyypillistä koko antidemokraattiselle oikeistolle. Sontheimerin mukaan vallitsi tietoisuuden kriisi, tyytymättömyys olemassa olevaan, josta nousi impulssi uuteen. "Uusi" oli kuitenkin sitoutunut vanhan puolustamiseen. "Vanha" merkitsi ns. 1800-luvun aatteiden yksinkertais-
tamista.³

"Sisäisen vihollisen" vaikutuksista ja johdon virhearvioinneista huolimatta Saksa oli Hitlerin mukaan pystynyt suuriin saavutuksiin sisäisen voimansa, kunniallisuutensa ja armeijan takia. Iskusanoina toistetut kunnia, voima ja tahto olivat tehneet Saksan kykeneväksi astumaan historiansa vaikeimmalle tielle. Hitlerin mielestä mahdollisuuksia olivat olleet vain voitto tai vuoden 1923 tilanne. Hän luetteli monia sodan aikana tehtyjä virheitä, mutta katsoi kuitenkin, että vielä syksyllä 1917 jokainen oli ollut oikeutettu toivomaan, ettei Saksa tuhoutuisi. Hitler esitti virheellisesti, että juuri silloin valtiopäivät olivat lähettäneet maailmalle rauhanpäättökseen. Rauhanpäättökseen ohella Hitler mainitsi kreivi Czerninin adressin⁴ tekijänä, jonka johdosta Englanti, joka Hitlerin mukaan oli vavissut odottaessaan Saksan uutta kevätoffensiivaa, oli jälleen ammentanut uutta luottamusta. Keväällä 1918 oli odotettu suurta ratkaisutaistelua, mutta Saksassa puhkesi marxistien organisoima

¹ Hitlerin puhe "Weltjude und Weltbörse, die Urschuldigen am Weltkriege" NSDAP:n kokouksessa 13.4.1923. VB 15/16.4.1923. Jäckel, Nr. 512b, s. 892. Trotski oli ollut maanpaossa Yhdysvalloissa. Gerhard Schulz, *Revolutionen und Friedensschlüsse 1917 - 1920. Die Weltgeschichte des 20. Jahrhunderts. Herausgegeben von Martin Broszat und Helmut Heiber. Band 2. (2. Auflage München, 1969), s. 112.*

² Grieswelle, s. 88.

³ Sontheimer, s. 46.

⁴ Czernin oli kannattanut rauhaa periaatteella "status quo ante bellum". Ks. esim. Schulz, s. 46.

ammusteollisuuden lakko.¹ Hitler esitti, että armeijalta oli valheellisin lupauskin viety tahto käyttää miekkaa ja oli julistettu välttämättömäksi Erzbergerin, Scheidemannin ja Badenin prinssi Maxin "kansanhallitus". Varsinaisesti Saksan alennus oli Hitlerin mukaan alkanut aselevosta. Tasavallan olisi hänen mielestään pitänyt perustamisensa päivänä julistaa:

"Deutsche, sammelt euch, auf zum Widerstand! Das Vaterland, die Republik erwartet von euch, dass ihr für sie kämpft bis zum letzten Atemzug!"

Hitler väitti, että miljoonista olisi näin tullut fanaattisia tasavaltalaisia.²

Hitler tosin myönsi, että suuri osa kansasta oli kyllä halunnut rauhaa, muttei mitään sikolättiä. Vallankumous oli lisäksi Hitlerin mukaan osottautunut täysin kykenemättömäksi tuomaan rauhaa, koska se ei ollut halunnutkaan sitä tehdä.³ Vallankumous oli Hitlerin mielestä tuonut mukanaan vain kolme muutosta: se oli kansainvälistänyt Saksan

¹ Lakot olivat olleet pikemminkin seurausta jo toivottomasta sotilaallisesta tilanteesta. Schulz, s. 110; 119. Jo joulukuun lopulla 1918 Ernst Troeltsch oli tajunnut sen, että kysymyksessä oli ennen kaikkea sotilaallinen vallankumous. Se ei ollut minkään pienen vähemmistön suunnitelmallinen vallankumous, vaan spontaani liike, joka lähti juuri sotilaista leviten työläisten keskuuteen, eikä se missään kohdannut vastarintaa, koska se heijasti sotaväsymystä ja koko kansan syvää uupumusta, mitä kansallissosialistit eivät koskaan myöntäneet. Erich Matthias, *Zwischen Räten und Geheimräten. Die deutsche Revolutionsregierung 1918/19* (Düsseldorf, 1970), s. 20.

² Kysymys sodan jatkamisesta on ollut paljon keskusteltu aihe. Nykyisin olta-
neen sitä mieltä, että juuri se olisi voinut synnyttää ääri-vasemmiston vallankumouksen. Carsten katsoo, että erittäin suotuisissa olosuhteissa, jos sotaa olisi jatkettu ja kieltäytytty allekirjoittamasta Versailles'n sopimusta olisi puhjennut vallankumouksellinen puolustusota, eivätkä vallankumousta vastustavat voimat (byrokraatia, upseeristo, porvaristo ja kirkko) olisi päässeet jälleen valtaan. Francis L. Carsten, *Revolution in Mitteleuropa 1918 - 1919* (Köln, 1973), s. 266. Carsten on nähtävästi ajatellut Venäjän kehitystä, vaikkei sitä suoraan mainitse. DDP:n johtomiehet Walter Schücking ja Hugo Preuss olivat jo kesällä 1919 nähneet, että Versailles'n sopimus merkitsi kohtalokasta kirousta nuorelle demokratialle, koska sen hyväksyminen kansakunnan syvimmän alennustilan hetkellä identifioitui Weimarin työn kanssa. Schücking oli enustanut DDP:n valtiopäiväryhmälle pitämässään puheessa 19.6.1919, että olosuhteet, joiden vallitessa rauhansopimus solmittiin, unohtuisivat pian ja rauhan seurauksien aiheuttamasta suuttumuksesta syntyisi "eine furchtbare nationalistische Welle der Reaktion". Hess, s. 86. Sodan jatkamisen mahdottomuus ainakin länsirintaman osalta tuli myös selvästi näkyviin vastuullisten sotilaallisten ja poliittisten johtajien neuvotteluissa jo ennen rauhansopimuksen hyväksymistä. Horst Mühlisen, *Annehmen oder ablehnen? Das Kabinett Scheidemann, die Oberste Heeresleitung und der Vertrag von Versailles im Juni 1919*. VZ 1987/2, passim.

³ Hitlerin puhe "Politik und Rasse. Warum sind wir Antisemiten?" NSDAP:n kokouksessa 20.4.1923. VB 22/23.4.1923. Jäckel, Nr. 517b, s. 907 - 908.

valtion, Saksan talouden ja jopa Saksan kansan. Saksa oli siten tehty ulkomaisten siirtomaaksi: "Diejenigen, die mit dem Ideal der Internationale gefüttert worden waren, wurden in der Tat unter das Diktat der Internationale gestellt".¹

Gottfried Feder vaati elokuussa 1923 julkaisemassaan teoksessa "Der deutsche Staat auf nationaler und sozialer Grundlage" oikeuden eteen tuomittavaksi niitä, jotka keisarillisen hallituksen aikana olivat huolimattomuudellaan mahdollistaneet Saksan "jumalentuhon" (Götterdämmerung). Feder piti päävastuullisena Bethmann-Hollwegiä ja seuraavaksi syyllisin oli Erzberger, joista Feder kuitenkin totesi, etteivät he enää olleet maallisten tuomareiden saavutettavissa. Myös Federin mukaan Erzberger heinäkuun 1917 "onnettoman" rauhanpäättöksen isänä oli nostattanut jälleen vihollisten vajonneen voitontahdon. Samanlaisia jo kuolleita syyllisiä olivat Federin mukaan Rathenau ja Eisner.² Federin talousajatukset huomioon ottaen ei ole yllättävää, että hänen mukaansa korko-orjuuden perustaminen oli ollut maailmansodan perimmäinen tarkoitus ja Versailles'n sitä koskevat pykälät olivat Federille niin kauheita, että ne näyttivät hyvin korko-orjuuden koko vakavuuden ja tuhoavan voiman: kaikki mitä saksalaisilla oli ja mitä he tuottivat, luovutettiin rahamaailmalle. Feder siteerasi Versailles'n sopimuksen 231-235 artikloja ja hän kiinnitti erityisesti huomiota 235. artiklan lisäykseen, jonka hän katsoi mahdollistavan Saksan pysyvän alistamisen.³ Silloinen rahaorjuus oli Federin mukaan loppupäämäärä sille kehitykselle, joka oli alkanut jo ennen sotaa, joskin sodan syttymiseen ja kulkuun olivat Federin mielestä vaikuttaneet puhtaasti poliittiset syyt. Syyllisinä Feder piti aktiiveja sodanlietsojia, joina hän päin vastoin kuin useimmat muut kansallissosialistit piti ulkomaisten valtiomiehiä Clemenceautta, Poincaréta ja Greytä. Saksalaiset eivät kuitenkaan Federinkään mielestä olleet täysin syyttömiä, vaan hänen mukaansa sodan puhkeamiseen olivat vaikuttaneet diplomatian laiminlyönnit, epätydyttävä diplomaattinen edustus, "die Bethmännerei" ja keisarius siksi, että ne olivat hyväksyneet kansalle niin epäsuotuisan ajankohdan (sodan aloittamiseksi). Kiintoisaa on, että myös Hitler Mein Kampfissa piti sodan ajankohtaa mitä epäedullisimpana, mutta paikkaa oikeana, sillä Hitlerin mukaan Itävalta ei olisi tullut mukaan Saksan aiheuttamaan sotaan ja Hitler piti sekä Saksan että Itävallan politiikan kirouksena sitä, että aina oli yritetty lykätä tuonnemmaksi väistämätöntä ratkaisua, kunnes lopulta oli ollut pakko ryhtyä taisteluun kaikkein epäsuo-

¹ Hitlerin puhe "Judenparadies oder deutscher Volkstaat" NSDAP:n kokouksessa 27.4.1923. VB 29/30.4.1923. Jäckel, Nr. 521, s. 915.

² Gottfried Feder, *Der Deutsche Staat auf nationaler und sozialer Grundlage. Neue Wege in Staat, Finanz und Wirtschaft* (München, 1923), s. 66.

³ *ibid.*, s. 92 - 93. Lisäyksen pykälä 12c oli Federin mielestä koko Versailles'n diktaatin ydin. Kohta käsittelee 20 miljardin kultamarkan maksamista 1.5.1921 mennessä sekä muita maksuja ja korkoja. *Der Friedensvertrag*, s. 114 - 115.

tuisimpana ajankohtana. Hitler oli kuitenkin sitä mieltä, että yritys rauhan pelastamiseksi olisi saanut sodan syttymään vieläkin epäedullisempänä ajankohtana.¹ Feder oli kuitenkin täysin varma, että suurpää-oma oli tietoisesti johtanut kaikkia virtauksia ja liikkeitä pysytellen kuitenkin aina viekkaasti piiloutuneena taustalla. Feder viittasi tässä Rosenbergiin ja hän pohti edelleen, miten voitaisiin vapautua juutalaisten johtamasta korko-orjuudesta. Käytännössä se olisi hänen mukaansa merkinnyt vapautumista sotakorvausten maksamisesta. Tässä vastaus oli sama kuin Hitlerillä:

"Gegenüber einer solchen weltpolitischen Lage des deutschen Volkes gibt es eben nur den einen Entschluss zur *Selbsthilfe-zum entschlossenen Nein!* - *Komme was da wolle!*"

Feder sanoi myös selvästi, etteivät mitkään revisiomahdollisuudet tulleet kysymykseen. Silloisen sukupolven historiallinen tehtävä oli hänen mukaansa toteuttaa Versailles'n sopimuksen korkokuormien kumoaminen ja lopettaa valtion pohjaton velkatalous järkevällä finanssiuudistuksella.²

Hitler näki valtavan eron Saksassa ja Ranskassa tapahtuneiden vallankumousten välillä: Ranskassa vallankumousten avulla oli yritetty kohottaa maan hyvinvointia (1789) tai pelastaa vajoava trikolori (1870). Saksan vallankumouksen tarkoitus oli Hitlerin mukaan ollut murtaa kansallinen vastarinta rintamalla ja tehdä koko Saksan kansa puolustuskyvyttömäksi. Kukaan suuri saksalainen ei Hitlerin mielestä voinut puolustaa tasavaltaa, koska he tunsivat vielä vanhan keisarikunnan ja heissä eli muisto vuosien 1870 - 71 toisesta Versailles'ta, joka oli ollut sankaritaistelun hedelmä. Hitlerin mukaan silloinen valtakunnan perustaminen oli ollut ainutlaatuinen Saksan historiassa; uuden ajan suurimpien saksalaisten työ. Hitler kehotti ajattelemaan keisarinvaalia (sic) Versailles'ssa ja sen vastakohtana häpeänäytöstä Compiègnen metsässä. Hän tahtoi vielä vakuuttaa ranskalaisille, etteivät nämä olleet koskaan voittaneet Saksaa, vaan saaneet sen petoksella puolustuskyvyttömänä uhrina. Tasavalta oli osoittautunut isänsä arvoiseksi; tuskin ensimmäinen häpeäteko oli suoritettu, kun seurasi toinen. Marraskuun tasavallan alennusta leimasi Hitlerin mukaan mm. ravaaminen edestakaisin Lontoon, Span, Pariisiin ja Genovan väliä. Syyskuussa 1923 hän katsoi kuitenkin marraskuun tasavallan jo horjuvan ja ennusti sen pian kaatuvan.³

Putsch-oikeudenkäynnissä Hitler sanoi tienneensä jo alusta lähtien, että sodassa Saksa kärsisi väistämättä tappion, ellei marxilaisuuden ongelmaa tunnettaisi ja ratkaistaisi. Oleellisinta Hitlerin perusteluissa

¹ Hitler, *Mein Kampf*, s. 156; 161; 175.

² Feder, *Der deutsche Staat*, s. 161 - 169.

³ Hitlerin puhe "Der Zusammenbruch der Novemberrepublik und die Mission unserer Bewegung" NSDAP:n kokouksessa 12.9.1923. VB 14.9.1923. Jäckel, Nr. 568, s. 1007 - 1008.

oli se, että hän leimasi vuoden 1918 vallankumouksen valtiopetokseksi, josta ei rangaistu, koska uusi perustuslaki antoi kansalle menestyksen mahdollisuuden. Todellisuudessa Hitlerin mielestä 1918 oli tapahtunut maanpetos, jota ei koskaan voitaisi legalisoida.¹

Hyvin suoraan Hitler *Mein Kampf*issa kuvasi, miten Versailles'n sopimusta olisi tullut käyttää. Saksalla oli hänen mukaansa ollut 1919 oikeus toivoa, että "tuo määrättömän sorron välikappale" olisi vahvistanut Saksan vapauden huutoa:

"Friedensverträge, deren Forderungen wie Geisselhiebe Völker treffen, schlagen nicht selten den ersten Trommelwirbel für die spätere Erhebung.

Was konnte man aus dem Friedensvertrag von Versailles machen! Wie konnte dieses Instrument einer masslosen Erpressung und schmachvollsten Erniedrigung in den Händen einer wollenden Regierung zum Mittel werden, die nationalen Leidenschaften bis zur Siedehitze aufzupeitschen? Wie konnte bei einer genialen propagandistischen Verwertung dieser sadistischen Grausamkeiten die Gleichgültigkeit eines Volkes zur Empörung und die Empörung zur hellsten Wut gesteigert werden".

Jokaikinen rauhansopimuksen kohta olisi Hitlerin mukaan voitu syövyttämällä syövyttää kansan aivoihin ja tunteeseen, kunnes 60 miljoonan ihmisen yhteisestä vihasta olisi kohonnut huuto: "Wir wollen wieder Waffen". Juuri tähän rauhansopimusta Hitlerin mukaan olisi pitänyt käyttää. Sen sorron määrättömyys ja sen vaatimusten häpeämättömyys olivat Hitlerin mielestä suurin ja parhain propaganda-ase, millä ravistella kansakunnan uneen vaipuneet elämänhenget jälleen hereille. Kaikki mahdolliset apuvälineet lapsen aapisesta jokaiseen paljaaseen lautaseinään olisi pitänyt asettaa tuon yhden ainoan kutsumuksen palvelukseen, mutta kaikki oli laiminlyöty. Hitler ennusti, että kun kansa saisi sellaisen valtiojohdon, joka käsittäisi kutsumuksensa, ei kuluisi kuuttakaan vuotta, ennen kuin valtakunnan rohkean ulkopoliittisen johdon käytettävissä olisi yhtä rohkeaa vapaudenjanonisen kansan tahto.²

Kuusi vuotta kansallissosialistien valtaannousun jälkeen oltiin vuodessa 1939. Mielenkiintoisesti Hitler tuolloin puhui armeijan komentajille kuluneista kuudesta vuodesta ja tulevaisuudensuunnitelmista. Hän esitti, ettei saavutuksista huolimatta pitänyt otaksua, että oltaisiin tien paassa, vaan pain vastoin alussa. Kaikilta hän vaati velvollisuutta lähteä tulevalle tielle viileästi ja päättäväisesti ja ottamaan vaarin jokaisesta tilaisuudesta.³

Toisen maailmansodan aikana Hitler tavallaan myös toi esille sen, että hän oli tarvinnut hävittyä sotaa ja Versailles'n sopimusta. Jos

¹ Hitlerin puheenvuoro oikeudenkäynnissä 26.2.1924. *Jäckel*, Nr. 605, s. 1065.

² *Hitler, Mein Kampf*, s. 714 - 715.

³ *Thies, Architekt der Weltherrschaft*, s. 112 - 116; *Domarus II 1*, s. 1075.

rauhanneuvottelijat takanaan suurempi armeija olisivat olleet peräänantamattomampia, olisi tuloksena ollut aivan toisenlainen rauha. Mutta tämä oli Hitlerin mielestä periaatteellinen kysymys, eikä hän tiennyt, olisiko sellainen rauha tuonut onnea Saksan kansalle. Ratkaisevaa oli kansan vapaus ja Hitler ilmoitti nyt kansallissosialistisen puolueen syntyneen epätoivosta. Hitler myönsi joidenkin sosiaalidemokraattien olleen myös valmiita äärimmäisyyteen, mutta oltiin päädytty Wirthiin ja Erzbergeriin.¹ Hitler toi myös esille eroja "vuoden 1918" hahmoissa, joita ei koskaan ollut esitetty julkisissa puheissa. Kaikki eivät olleet halunneet vallankumousta ja heihin Hitler luki Nosken, Ebertin, Scheidemannin, Severingin ja Baijerista Auerin. Hitler totesi itsekin, ettei tätä ollut voitu ottaa huomioon ennen voittoa.² Edelleen puolueista Hitlerin ensisijaisen syytöksen kohteena oli nyt Zentrum eikä SPD ja Hitleriltä löytyi myös ymmärtämystä Scheidemannin menettelyä kohtaan.³ On kuitenkin mahdoton päätellä, oliko tämä jälkiviisautta, sen paljastamista, että entiset syytökset olivat pelkästään propagandistisia vai todellista mielenmuutosta.

3. Saksan sotaedeltäneen liittopolitiikan virheet ja tulevaisuudensuunnitelmat

3.1. Kolmiliiton arvostelusta Italian ystävyYTEEN

Saksan ulko- ja sisäpolitiikan virheiden arvostelu liittyi kiinteästi Saksan liittopolitiikkaan. Erityisen jyrkästi Hitler suhtautui Saksan liittoon Itävalta-Unkarin kanssa. Hän pani Itävallan syyksi sen, että Saksasta ja Venäjältä oli tullut vihollisia, mutta tätä ei hänen mukaansa aikanaan Berliinissä huomattu, vaan tuettiin voimakkaasti Itävallan

¹ Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 1.2.1942. *Monologe*, s. 248. Wirthin mainitseminen tässä hieman ihmetyttää. Ehkä Hitler tarkoitti koko *Erfüllungspolitikia*. Kumpikaan mainituista ei kuitenkaan ollut sosiaalidemokraatti.

² Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 1.2.1942. *Monologe*, s. 248. Scheidemann katsoi itsekin, että tasavallan julistaminen oli ollut pakkotoimenpide radikaalien neuvostojen vallan murskaamiseksi ja Ebert vastusti sitä, joskaan miesten välinen ristiriita ei ilmeisesti ollut niin suuri kuin usein on tulkittu. *Thimme*, s. 67; *Matthias*, s. 23 - 24.

³ Hitlerin puhe Werwolfissa 24.8.1942. *Monologe*, s. 363.

politiikkaa.¹ Syksyllä 1921 Hitler esitti, että Saksan ja Venäjän olisi ollut luonnollisempaa liittoutua keskenään kuin solmia vahingokseen näennäisliitot.² Aikaisemmin Hitler olikin pitänyt virheenä sitä, ettei jälleenvakuutus sopimusta ollut uusittu, koska Venäjä siten ajautui Ranskan käsiin.³ Itävallan ja Venäjän suhteiden kiristyttyä Hitler katsoi Saksan liittopolitiikan olleen yhtä mieletöntä kuin vaarallistakin.⁴ Myös Weltropolitikin kannalta liitto Itävallan kanssa oli Hitlerin mielestä hulluutta. Siirtomaa- ja maailmankauppapolitiikkaa olisi hänen mukaansa voitu käydä vain yhdessä Venäjän kanssa Englantia vastaan. Hitler ei kuitenkaan pannut "kolmiliiton mielettömyyttä" ihailemansa Bismarckin syyksi, vaan hän katsoi, että Bismarckin mittainen mies saattoi sallia itselleen sellaisen hätävaran, mutta eivät enää hänen kömpelöt seuraajansa. Hitler perusteli asiaa vielä sillä, että hän katsoi Bismarckin uskoneen Itävallan olleen saksalainen valtio. Yleisen äänioikeuden asteittainen voimaantulo oli Hitlerin mukaan kuitenkin jatkossa muuttanut tilannetta ja niin liitto Itävallan kanssa oli ollut myös rotupolitiikan kannalta tuhoisa, koska siedettiin uuden, slaavilaisen suurvallan syntyminen Saksan rajalle. Jälleen sosiaalidarwinistisen ajattelun mukaisesti Hitler totesi myös psykologiselta kannalta olevan niin, että liiton lujuus väheni samassa määrin, mitä enemmän liitto rajoittui säilyttämään status quota. Liiton voimana tuli sen sijaan olla hyökkäys.⁵ Hitler väitti jopa, että Itävalta Krakovan ja Lembergjin juutalaisten välityksellä oli rahoittanut Venäjän vallankumouksen. Hitler katsoi myös, että vielä sodan aikana olisi ollut mahdollista jättää Itävalta oman onnensa nojaan ja liittoutua Venäjän kanssa.⁶

Hitlerin kannanottoihin Itävallan suhteen vaikuttivat epäilemättä henkilökohtaiset tekijät. Putsch-oikeudenkäynnissä hän kertoi, ettei ollut koskaan tuntenut itseään itävaltalaiseksi. Hän ei myöskään oman ilmoituksensa mukaan surrut Itävallan kansalaisuuden menetystä, vaan perusteli omia ratkaisujaan rodullisilla syillä: hän ei ollut halunnut

¹ Hitlerin puhe "Der Weltkrieg und seine Macher" NSDAP:n kokouksessa Landshutissa 28.2.1921. *Polizeibericht. Jäckel, Nr. 202, s. 328.*

² Hitlerin puhe "Das sterbende Sowjetrußland" NSDAP:n kokouksessa 4.8.1921. VB 11.8.1921. *Jäckel, Nr. 272, s. 450 - 451.*

³ Hitlerin puhe "Die Macher am Weltkrieg" Schutz- und Trutzbundin kokouksessa Stuttgartissa 26.5.1920. *Süddeutsche Zeitung 29.5.1920. Jäckel, Nr. 102, s. 135.*

⁴ Hitler, *Mein Kampf*, s. 143.

⁵ *ibid.*, s. 157 - 161.

⁶ Hitlerin puhe "Oberschlesien, das Opfer des Börsenparlaments" NSDAP:n kokouksessa 21.10.1921. *Lentolehtinen (Verlag Bayerisches Wochenblatt). Jäckel, Nr. 305, s. 505.*

taistella Itävallan armeijassa Puolan juutalaisten rinnalla.¹ Mein Kampfissa Hitler kuvasi laajasti vastenmielisyyttään Habsburgien valtakuntaa kohtaan. Liitolla ei hänen mielestään ollut mitään arvoa, kun kerran saksalaisuus olisi hävitetty Habsburgien monarkiasta.²

Keisarikunnan liittopolitiikan arvostelussa oli esillä myös Italian asema kolmiliitossa, mihin Hitler suhtautui yhtä kielteisesti kuin liittoon Itävallan kanssa. Hän perusteli asiaa omalla räikeäsanaisella tavallaan, mutta asiallisesti oikein. Italian ja Itävalta-Unkarin vastakohitaisuus oli ollut yhteensovittamaton ja sen vuoksi kolmiliitto oli mahdottomuus. Saksan vihollisena Hitler ei Italiaa pitänyt. Hän syytti Habsburgeja siitä, että nämä olivat vuosisatoja rikkoneet Italian riippumattomuutta ja vapautta vastaan.³ Mein Kampfissa Hitler tietenkin saattoi käsitellä asioita jälkiviisaasti, mutta kuten myöhempi tutkimus on vahvistanut, ei Italian arvoa liittolaisena Saksan keisarikunnassakaan pidetty suurena ja Bismarck oli pitkään epäröinyt sen hyväksymistä liittolaiseksi, yhtenä syynä juuri ristiriidat Itävalta-Unkarin kanssa.⁴ Hitlerin omia myöhempiä taktisia liittoja selittää osaltaan se, että hän katsoi Italialla olleen kaksi vaihtoehtoa: liitto tai sota Itävallan kanssa. Kun valittiin ensimmäinen, voitiin rauhassa valmistautua jälkimmäiseen.⁵

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Hitler alkoi kuitenkin varsin pian kannattaa liittoa Italian kanssa. Ensimmäiset viittaukset tähän suuntaan ovat peräisin ajalta ennen Mussolinin valtaannousua. *Zweites Buch*issa Hitler korosti ajaneensa liittoa Saksan, Englannin ja Italian kesken vuodesta 1920 lähtien ja hän toi esille, että oli ollut vaikeaa saada omatkin joukot vakuuttuneiksi liiton tarpeellisuudesta. Hitler perusteli kantaansa sillä, että jo 1920 oli näkyvässä Italian ja Ranskan välinen vihamielisyyttä.⁶ Totta tietenkin on, ettei Italia ollut tyytyväinen rauhan tuloksiin, mutta sen pettymys kohdistui yhtä lailla Englantiin kuin Ranskaan, joiden katsottiin pettäneen Italian antamalla sille vähemmän, mitä sodanaikaisissa salaisissa sopimuksissa oli luvattu.⁷

Todisteet liittosuunnitelmista vuodelta 1920 ovat kuitenkin hyvin hataria. Vasta 1939 julkaistun lähteen mukaan Hitler olisi 1. elokuuta 1920 sanonut Nürnbergissä:

¹ Hitlerin puheenvuoro oikeudenkäynnissä 26.2.1924. *Jäckel, Nr. 605, s. 1102*; Hitlerin puheenvuoro 12.3.1924. *Jäckel, Nr. 617, s. 1246 - 1247.*

² *Hitler, Mein Kampf, s. 141 - 143.*

³ *id.*; s. 161 - 162.

⁴ *Geiss, s. 41 - 42.*

⁵ *Hitler, Mein Kampf, s. 143.*

⁶ *Hitler, Zweites Buch, s. 181 - 182; 187 - 189.*

⁷ *Ks. esim. Ross, s. 38 - 39. Tosin Italia vaati myös esim. Fiumea, mitä sille ei ollut luvattu.*

"Die Grundforderung ist: Weg mit dem Friedensvertrag! Wir müssen hiezu alle Hebel in Bewegung setzen, hauptsächlich die Gegensätze zwischen Frankreich und Italien ausnutzen, damit wir Italien für uns bekommen".¹

Walter Pese näkee liittoajatuksen alkuperäisen ytimen olevan juuri tiukassa yhteydessä Versailles'n rauhansopimukseen, mikä oli siteeratun puheen aihe.² Lähtökohta olisi siis ollut molempien maiden tyytymättömyys rauhansopimukseen, vaikkakin Italia oli voittajavalta. Toisaalta Italiaa ei mainita välittömästi puheen jälkeen ilmestyneissä lehtiselostuksissa. Nürnbergin Zeitungin mukaan Hitler olisi sanonut liittoutuvansa vaikka bolshevismiin tai paholaisen kanssa Ranskaa vastaan ja Bayerische Volkszeitung lisää vihollisiin vielä Englannin. Selostusten mukaan Hitler puhui myös yhtenäisesti ententen orjuutuksesta.³ Lehtiselostukset tuntuvat luotettavammilta ja selvä liittoajatus on mahdollisesti lisätty myöhemmin paremmin 1939 tilanteeseen sopivana.

Italian politiikka tuli tosin jo varhain ainakin epäsuorasti esille käsiteltäessä Etelä-Tirolia. NSDAP:n ohjelmassa samoin kuin ensimmäisissä yhteisissä tapaamisissa Itävallan veljespuolueen kanssa vaadittiin sekä Versailles'n että St. Germainin rauhansopimusten kumoamista ja kaikkien saksalaisten yhdistymistä Suur-Saksaksi. Kirjaimellisesti tämä olisi siis sisältänyt myös Etelä-Tirolin, jonka Hitler kuitenkin "hylkäsi" selvästi jo ennen Mussolinin valtaannousua. Lyhyiden Riehlin päiväkirjamerkintöjen mukaan Hitler olisi jo maaliskuussa 1920 sanonut, ettei Etelä-Tirolin kysymystä tulisi arvioida tärkeämmäksi kuin Länsi-Preussia. Samassa yhteydessä Hitler olisi vaatinut Savoijia Italialle.⁴ Näissä lausumissa ei juuri löydy motiivia väaristelylle, koska itävaltalaiset yleensä vaativat Etelä-Tirolia. Marraskuulta 1920 on myös olemassa puheesostus, johon aiheen antoi ulkoministeri Simonsin puhe valtiopäivillä Saksan ulkopoliitikasta. Hitler asetti vastakkain Etelä-Tirolin saksalaisten puolustamisen ja "oikean valistuksen" antamisen Versailles'n sopimuksesta. Simonsin julistus oli Hitlerin mielestä vain todiste kan-

¹ Hitlerin puhe sotaveteraanien liitolle Nürnbergissä 1.8.1920. *Adolf Hitler in Franken*, s. 9 - 11. *Jäckel*, Nr. 126a, s. 168.

² Pese, *VZ 1955/2*, s. 113 - 114.

³ *Frankischer Kurier*, *Nürnbergischer Zeitung* ja *Bayerische Volkszeitung* 2.8.1920. *Jäckel*, Nr. 126bcd, s. 169.

⁴ Hitlerin puhe NSDAP:n Sprechabendissa 29.3.1920. *Tagebuch Riehl*, s. 32-35. *Jäckel*, Nr. 90, s. 118.

sallisesta kyvyttömyydestä, sillä muutoin valtio esiintyisi aina jokaisen saksalaisen puolesta.¹

Hitlerin suhtautumista Etelä-Tiroliin ja sen myötä Italiaan oli ilmeisesti muiden kansallissosialistien vaikea ymmärtää. Ainakin salzburgilainen Hlawna, joka puhui joulukuun alussa 1920 Münchenissä, rinnasti heimoveljien hädän sudeettialueilla ja Etelä-Tirolissa.² Hitlerinkään myötämielisyys Italiaa kohtaa ei ollut läheskään itsestään selvä. Esimerkiksi Ylä-Sleesian tilanteessa se rinnastettiin muihin voitajavaltioihin, samoin vielä helmikuussa 1922.³

Kesään 1922 tultaessa Hitlerin kanta oli kuitenkin muodostunut varmaksiksi. Kesäkuussa hän mainitsi yhdessä Saksan, Itävallan ja Italian maina, joiden ulkoministeriöiden johdossa oli juutalainen.⁴ Vastaavasti hän näki Italian muiden muassa valtiona, jossa kaksi maailmankatso- musta, kansallinen (national-völkisch) ja kansainvälinen taistelivat.⁵ Vähän myöhemmin Hitler katsoi Italian olevan ainoa maa, joka oli myös halukas käymään taistelun nationalismin ja internationalismin välillä ja hän asetti sen Baijerille esikuvaksi.⁶

Pese katsoo, että Hitler alkoi soveltaa antisemitismia maailmanpoliittiseen tilanteeseen hyvin hitaasti ja että ideologiset pohdinnat tulivat aiemman valtopolitiikan terminologian tilalle juuri vuoteen 1922 tultaessa. Fasistien valtataistelun ollessa ratkaisevassa vaiheessa, Hitler ihaili ideologista samankaltaisuutta.⁷ On kuitenkin muistettava, ettei alkuvuosilta julkaistu Hitlerin puheita kokonaisina ja toisaalta on säilynyt seikkaperäisiä antisemitistisiä pohdintoja.⁸ Pesellä ei 1950-luvun

¹ Hitlerin puhe "Der Arbeiter im Deutschland der Zukunft" NSDAP:n kokouksessa 19.11.1920. VB 25.11.1920. Jäckel, Nr. 167d, s. 262. Simonsin puhe oli laaja käsitteinen monia rauhansopimuksen kohtia. Ilmeisesti puheen Etelä-Tirolia koskeva osuus oli ainoa, johon Hitler saattoi puuttua, niin että voisi asettua kaikkia muita vastaan. Deutsche Reichstagsakten. 24. Sitzung. Freitag den 29. Oktober 1920, s. 857-871.

² VB 9.12.1920.

³ Hitler, "Pollakenbüttelgemeinheiten". VB 15.5.1921. Jäckel, Nr. 239, s. 393; Hitlerin puhe "Volksrepublik oder Judenstaat" NSDAP:n kokouksessa 17.2.1922. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 361, s. 575.

⁴ Hitlerin puhe "Der Nationalsozialismus und Deutschlands Zukunft" 17.6.1922 Wienissä. DAPr. 1.7.1922. Jäckel, Nr. 388b, s. 644.

⁵ Hitlerin puhe "Freistaat oder Sklaventum" NSDAP:n kokouksessa 28.7.1922. VB 16.8.1922. Jäckel, Nr. 393, s. 657.

⁶ Hitlerin puhe "Kann es so weitergehen?" NSDAP:n kokouksessa 17.8.1922. VB 19.8.1922. Jäckel, Nr. 401b, s. 683.

⁷ Pese, VZ 1955/2, s. 114 - 116.

⁸ Esim. Hitlerin kirje Adolf Gemlichille 16.9.1919. Jäckel, Nr. 61, s. 88 - 90; Hitlerin puhe "Warum sind wir Antisemiten?" 13.8.1920. Jäckel, Nr. 136, s. 184 - 204.

puolivälissä ole ollut käytössään riittävästi lähteitä, kun häntä ihmetyttää se, ettei Hitlerin puheissa ole mainintoja Mussolinista ja fasis-teista ennen Putsch-oikeudenkäyntiä 1924.¹ Hitler kuitenkin puhui molemmista julkisestikin, tosin useammin suljetuissa tilaisuuksissa, joista kuitenkin ilmestyi lehtiselostuksia ja hän antoi haastatteluja myös italialaisille lehdille.² Mussolinista Hitler ei kuitenkaan kovin usein puhunut. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, etteikö Mussolini muutoin olisi ollut esillä. Usein on siteerattu Esserin puhetta 8. marraskuuta 1922, jolloin hän totesi:

"Was eine Scharbeherzter Männer in Italien gekonnt hat, das können wir in Bayern auch. Den Mussolini Italiens haben wir auch. Er heisst Adolf Hitler".³

Samoin lehtihaastatteluissa Hitleriä saatettiin nimittää Baijerin Mussoliniksi.⁴ Ehkä oli propagandistisesti täysin harkittua, että Hitler antoi muiden rinnastaa itsensä Mussoliniin.

Mussolinin valtaannousun jälkeen, Rubrin tilanteen kiristyyessä ja Putschia valmisteltaessa Italia oli usein esimerkkinä tulevasta Saksan kehityksestä, muun muassa kommunistien kohtelussa.⁵ Marssille Berliiniin ei kuitenkaan aina ollut esimerkkinä Mussolinin mustapaitojen toiminta, vaan joskus myös Kemal Pashan taistelu Turkissa ja Primo de Riveran valtaannousu Espanjassa.⁶ Etelä-Tirolista luopuminen tuotiin myös selvästi esille Italian ja Saksan liiton edellytyksenä. Etelä-Tirolin liittyi Hitlerillä edelleen laajempiin kaavailuihin. Itävallan Anschluss oli Hitlerin mukaan mahdollinen vain Italian ja Englannin suostumuksella; Italian hyväksyntä tarvittaisiin Hitlerin mukaan myös yleisen asevelvollisuuden palauttamiseen.⁷ Hitler meni Italian ihailussa niin pitkälle, että esitti Italian parlamentaarikkojen toiminnan sodan aikana esimerkillisenä: he olivat lähteneet Roomasta rintamalle lujittaakseen sotilaiden vastarintaa, kun taas Saksan parlamentaarikot olivat tikarinpistolegen-

¹ *Pese, VZ 1955/2, s. 116.*

² *Esim. Hitlerin puhe NSDAP:n kokouksessa Elberfeldissä 14.11.1922. Rote Tribüne 18.11.1922. Jäckel, Nr. 424b, s. 730; Leo Negrellin haastattelu 14.10.1923. Corriere Italiano 16.10.1923. Jäckel, Nr. 584, s. 1035.*

³ *VB 8.11.1922. Sit. mm. Pese, VZ 1955/2, s. 120.*

⁴ *Unkarin Berliinin lähettilään raportti 12.11.1922 oli otsikoitu "Der bayerische Mussolin". Jäckel, Nr. 420, s. 726.*

⁵ *Hitlerin puhe NSDAP:n kokouksessa Elberfeldissä 14.11.1922. Rote Tribüne 18.11.1922. Jäckel, Nr. 424b, s. 730.*

⁶ *Hitlerin puhe NSDAP:n kokouksessa 30.10.1923. VB 1.11.1923. Jäckel, Nr. 592, s. 1050; Hitlerin puheenvuoro oikeudenkäynnissä 27.3.1924. Jäckel, Nr. 624b, s. 1197; Franz-Willing II, s. 176 - 177.*

⁷ *Hitlerin puhe NSDAP:n Sprechabendissa 14.11.1922. MP 20.12.1922. Jäckel, Nr. 422, s. 728.*

dan mukaisesti lyöneet armeijaa selkään.¹ Vähän myöhemmin Hitler katsoi, ettei Anschlussistakaan tulisi pitää liikaa meteliä Italian takia. Lisäksi kysymys oli sotilaallinen, sillä Hitler huomautti, että olisi helppompaa viedä Saksan joukot Reinille kuin Etelä-Tiroliin.² Nämä kaavailut ovat erittäin kiintoisia, kun ajatellaan 1930-luvun tapahtumia ja niiden järjestystä: ensin yleisen asevelvollisuuden palauttaminen 1935, Reininmaan miehitys 1936, varmistuminen Mussolinin Italian ystävyydestä Espanjan sisällissodan aikana ja sitten Itävallan Anschluss 1938. Samoin tämä tekee ymmärrettäväksi Hitlerin varovaisuuden Mussolinin suhteen vielä 1934 Itävallan kansallissosialistien vallankaappausyrityksen yhteydessä, josta Hitler sanoutui irti.

Ruhrin miehityksen toivottomassa tilanteessa ei kuitenkaan odotettu apua Italialtakaan.³ Epäilemättä fasistien vallasta Italiassa johtui, ettei koskaan mainittu sen olleen osallisena Ruhrin miehityksessä, joskaan ei sotilaallisesti.

Rosenberg käsitteli myös Italiaa ja Etelä-Tiroliä Ruhrin miehityksen tilanteessa. Hän kiisti syytteen, jonka mukaan kansallissosialistit olisivat pettäneet Etelä-Tirolin ja lupuneet siitä. Rosenberg oli tässä samalla kannalla kuin Hitler. Etelä-Tirolin alueesta olivat hänen mukaansa lupuneet ne miehet, jotka olivat allekirjoittaneet rauhansopimuksen. Etelä-Tirolin vapautus olisi Rosenbergin mukaan tullut käytännön kysymykseksi vasta sitten, kun ylipäänsä olisi olemassa saksalainen valtio: silloin Saksalla olisi jälleen Ruhr ja Rein sekä Posen ja Danzig, "diese Lebenszentren des deutschen Volkes". Vasta sen jälkeen voitaisiin auttaa vanhojen rajojen ulkopuolella olevia veljiä.⁴ Tämä oli ensimmäinen kerta, kun ylipäänsä tuotiin esille, ettei Etelä-Tiroli suinkaan ollut kuulunut Saksaan, mutta milloinkaan ei toisaalta sanottu, että se olisi pitänyt palauttaa Itävallalle. Ehkä Anschlussia Suur-Saksan edellytyksenä pidettiin niin itsestään selvänä, ettei tällaista "hienoja-koa" pidetty tarpeellisena tehdä. Sama koskee myös Sudeettialueita. Toisaalta sekä Hitlerin että Rosenbergin lausumista näkyy, että molemmat halusivat korostaa muita, siis todella Saksan, aluemenetyksiä ja Versailles'n rauhansopimuksen vaatimuksia; Etelä-Tiroli ei yksinkertaisesti sopinut tähän konseptioon. Rosenberg ei myöskään koskaan puhunut Italiasta ihailevasti kuten Hitler, vaan hän arvosteli sitä ensi sijassa juutalaispolitiikan puuttumisesta.

Helmikuussa 1926 Hitler julkaisi kirjoituksen "Die Südtiroler Frage und das deutsche Bündnisproblem", joka lisättiin myöhemmin Mein

¹ Hitlerin puhe NSDAP:n kokouksessa 21.11.1922. Jäckel, Nr. 428b, 736.

² Hitlerin keskustelu Bulgarian konsulin Scharrerin kanssa joulukuun lopulla 1922. Jäckel, Nr. 452, s. 773.

³ Hitlerin puhe NSDAP:n Sprechabendissa 20.3.1923. VB 22.3.1923. Jäckel, Nr. 498, s. 846.

⁴ Rosenberg, "Deutschland und Italien". VB 17/18.6.1923.

Kampf'n 13. luvuksi.¹ Kysymyksen tärkeyttä osoittaa se, että Hitlerin itsensä mukaan koko *Zweites Buch* on kirjoitettu Etelä-Tirolin ja Italian liiton takia.² Vielä *Mein Kampf*'issa Hitler puhui Etelä-Tirolista aivan kuin se olisi ennen sotaa kuulunut Saksalle. Sen esilleotto parlamentaarikkojen puheissa oli Hitlerin mielestä vain teeskentelyä tärkeämpien kysymysten syrjään jättämiseksi ja sillä yritettiin estää Saksan ja Italian liitto. Kun kansallissosialisteja oli syytetty Etelä-Tirolin pettämisestä, Hitler toi julki omat syytteesä: Etelä-Tirolin olivat kaivattaneet ne, jotka eivät olleet rintamalla 1914 - 18; ne jotka olivat tehneet marraskuun vallakumouksen ja kaikki ne puolueet ja niiden kannattajat, jotka olivat allekirjoittaneet Versailles'n ja St. Germainin "häpeäsopimukset".³

Zweites Buch'issa Hitler väitti, että esimerkiksi sosiaalidemokraatit olivat unohtaneet kaikkien muiden luovutettujen alueiden saksalaiset paitsi Etelä-Tirolin. Tässäkin Hitler lopulta leimasi syyllisiksi kaikki puolueet.⁴ Tosin Hitler katsoi, että italialaiset olivat kohdelleet Etelä-Tirolin väestöä taitamattomasti pyrkiessään italialaistamaan sen, mutta jopa siitä hän syytti niitä saksalaisia, jotka eivät enää tunteneet kansallista kunniaa. Vasta kansallissosialistinen liike pystyisi ratkaisemaan myös Etelä-Tirolin kysymyksen. Italian motiiveja Hitler piti myös strategisina ja hän katsoi, että jokainen valtio olisi vastaavassa tilanteessa toiminut samoin ja ulottanut rajansa Brennerin solaan.⁵ Etelä-Tirolin kysymyksen esilläpito oli merkittävää juuri siksi, että sen avulla voitiin syyttää Weimarin tasavallan johtomiehiä varsinaisten Versailles'n sopimuksella menetettyjen alueiden unohtamisesta. Lisäksi Hitlerille Etelä-Tirolista luopuminen oli edellytyksenä välttämättömäksi nähdylle liitolle Italian kanssa.

Toisen maailmansodan aikana Etelä-Tirolista luovuttiin alueellisesti, mutta lokakuussa 1939 solmitun sopimuksen mukaisesti ne saksankieliset, jotka halusivat, saivat muuttaa alueelta pois. Operaatio ei kuitenkaan onnistunut.⁶

Sodan aikana Hitler edelleen perusteli liittoa Italian kanssa maiden Ranskan vastaisuudella. Hän näki myös merkittäviä yhtäläisyyksiä Saksan ja Italian historiassa: ensin yhdistymissodat, sitten petetyksi tule-

¹ *Pese, VZ 1955/2, s. 124.*

² *Hitler, Zweites Buch, s. 45.*

³ *Hitler, Mein Kampf, s. 707 - 708.*

⁴ *Hitler, Zweites Buch, s. 182; 210 - 212.*

⁵ *ibid., s. 204.*

⁶ *Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 25.1.1942. Monologe, s. 228. Etelä-Tirolin 266 985:stä saksalaisesta muuttohalukkaiksi ilmottautui 185 085. Italialaisten viranomaisten asettamien vaikeuksien takia lopulta vain n. 75 000 muutti lähinnä Itävaltaan ja monet palasivat takaisin heikkojen toimeentulomahdollisuuksien takia. Yritys asuttaa etelätirolilaisia Krimille epäonnistui. Monologe, s. 444, viite 98.*

minen 1918 ja lopulta samankaltaiset (kansalliset) vallankumokset. Hitler korosti kuitenkin sitä, ettei hän kansallissosialistisen liikkeen alkuvaiheessa eikä SA:ta luodessaan ollut tiennyt mitään Italian fasis-teista.¹ Italian heikko sotamenestys aiheutti jatkossa myös arvostelua, mutta silti Hitler katsoi, että italialaiset olivat maailmankatsomuksellisesti ainoat, joiden kanssa voitiin olla tekemisissä.² Loppukesään 1942 mennessä liitto Italian kanssa oli muodostunut yhtä rasittavaksi kuin Saksan liitto Itävalta-Unkarin kanssa ensimmäisessä maailmansodassa.

Hitlerin liittopoliittiset kaavailut yleensäkin ja myöhemmät käytännön toimet osoittavat Weltpolitikin jatkuvuutta ja Versailles'n rauhan osuus on siinä sinänsä vähäinen. Rauhansopimus, samoin kuin koko ensimmäisen maailmansodan jälkitilanne merkitsivät katkosta ja alennusta, jonka aikana Hitler ei katsonut Saksan olevan lainkaan liittokelpoinen.³ Tulevat liitot edellyttivät Hitlerin mukaan uutta nousua, johon myös rauhansopimuksen mitätöiminen edellytyksenä kuului. Italian liiton ensisijaisuus jo varhain osoittanee juuri sitä, että etsittiin rauhansopimukseen tyytymättömän valtion ystävyyttä, vaikka se olikin ollut voittajien puolella.

3.2. Mannermaapolitiikka Englannin tuella

Päin vastoin kuin Saksan keisarikunnan liittospekulaatioissa yksi asia oli Hitlerille selvä: juutalais-bolshevistisen Neuvosto-Venäjän kanssa ei voitaisi liittoutua.⁴ Myös Rosenberg esimerkiksi Lontoon neuvottelujen aikana hylkäsi hyvin selväsanaisesti mahdollisen liiton Neuvosto-Venäjän kanssa. Vain muutamat hullut saattoivat hänen mukaansa uskoa voivansa siten uhata ententea. Rosenberg odotti edelleen neuvostovallan sortumista.⁵

Odotukset Neuvosto-Venäjän luhistumisesta näkyvät useissa kansallissosialistien puheissa. Elokuussa 1921 Hitler puhui Zirkus Kronessa aiheesta "Das sterbende Sowjetrussland", jota Esser toisti ainakin kol-

¹ Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 31.1.1942. *Monologe*, s. 245 - 246.

² Hitlerin puhe Werwolfissa 5.8.1942. Vieraana oli Saksan Italian joukkojen ylipäällikkö Alfred Kesselring. *Monologe*, s. 328.

³ Esim. Hitler, *Mein Kampf*, s. 700 - 701.

⁴ Hitlerin puhe "Der Jude als Arbeiterführer" NSDAP:n kokouksessa 24.6.1920. *PND-Bericht. Jäckel*, Nr. 112, s. 151.

⁵ Rosenberg, "Schicksalwende in London". VB 6.3.1921.

messä puheessa samassa kuussa.¹ Hitler kannatti uutta liittoa Venäjän kanssa vasta sitten, kun juutalaisuus sieltä olisi hävitetty. Tosin Mein Kampfissa Hitler katsoi, että juutalaiset olivat jo niin hävittäneet Venäjän, että juutalaisen herruuden loppu merkitsisi myös koko Venäjän valtion loppua ja siinä tilanteessa Saksan olisi jatkettava miekan ja auran työtä.²

Hitlerin esittämät asiat tuovat väistämättä mieleen toisen maailmansodan aaton ja sodanaikaiset kaavailut voitetun Neuvostoliiton kohteesta, vaikkakin tällaisissa asioissa on varottava tekemästä liian suoraviivaisia johtopäätöksiä. Hitlerhän toimi siinä mielessä opportunistisesti, että hän käytti nopeasti ja taitavasti hyväkseen vaihtuvia poliittisia tilanteita. Kirjallisuudessa on kuitenkin jo viitattu siihen, kuinka suuri merkitys saattoi olla Molotovin nimityksellä Neuvostoliiton ulkoministeriksi Litvinovin tilalle Ribbentropin - Molotovin-sopimuksen edellytyksenä. Näyttää todella siltä, ettei Hitler olisi voinut antaa solmia sopimusta juutalaisen Litvinovin kanssa.³ Hitler itse totesi Litvinovin syrjäyttämisen edellytyksenä sopimukselle perustellessaan sen solmimista Mussolinille.⁴

Hitlerin toisen maailmansodan aikaiset "yksinpuhelut" joka tapauksessa osoittavat selvästi suunnitelmia edellä mainitusta "miekan ja auran työstä". Samalla tulee esille rotupolitiikka - slaavit nähtiin yhtä lailla alempiarvoisina kuin juutalaiset. Hitler itse korosti ajatusmaailmansa muuttumattomuutta: "Ich habe immer nur Boden im Osten für nötig gehalten und ich brauche mich heute nicht zu korrigieren".⁵ Hitler suunnitteli myös vallattujen itäalueiden hallintoa, uutta germaanista asutusta ja slaavien vähittäistä hävittämistä. Saksalaisten hallintokeskukset olisivat suurenmoisia, mutta mitä sen jälkeen tulisi, olisi kokonaan toinen maailma, jossa venäläiset saisivat elää miten halusivat, kun vain saksalaiset heitä hallitsivat. Germaanien siirtolaisuus Amerikkaan haluttiin lopettaa, sen sijaan heidän tulisi asuttaa itäalueet. Norjalaisista, ruotsalaisista, tanskalaisista ja alankomaalaisista tulisi Saksan

¹ Hitlerin puhe "Das sterbende Sowjetrußland" NSDAP:n kokouksessa 4.8.1921. VB 11.8.1921. Jäckel, Nr. 272, s. 450 - 451. Esser piti suunnilleen samoin otsikoidut puheet Garmisch-Partenkirchenissä, Bernaussa ja Scheinfeldissä. VB 14. ja 18.8.1921.

² Hitler, *Mein Kampf*, s. 743.

³ Wistrich, s. 110.

⁴ Hitlerin kirje Mussolinille 25.8.1939. *Domarus II 1*, s. 1254 - 1255.

⁵ Hitlerin puhe päämajassa 27/28.7.1941. *Monologe*, s. 49. Tunnetusti saksalaiset ryhtyivät sodan aikana toteuttamaan idässä tuhoisaa rotu- ja asutuspolitiikkaa, mutta tässä on kysymys Hitlerin suunnittelemissa toimista "lopullisen voiton" jälkeen.

valtakunnan jäsena ja heidät ohjattaisiin itäalueille.¹ Alueiden silloiselle väestölle ei todellakaan jätetty paljoa toivoa: "Wir brauchen uns da gar keine Gewissensbisse zu machen. Wir leben uns nicht in die Rolle des Kindermädchens hinein, wir haben überhaupt keine Verpflichtung den Leuten gegenüber".²

Hitler piti Pietarin perustamista aikanaan seurauksiltaan katastrofalisenä koko Euroopalle; se ja myös Moskova olisi hänen mukaansa hävitettävä, minkä jälkeen loput venäläiset "palaisivat" Siperiaan.³ Useassa yhteydessä Hitler vertasi muiden maiden siirtomaapolitiikkaa ja Saksan tulevaa itäalueiden kohtelua ja yleensä silloin oli esillä Englannin Intian politiikka.

Kansallissosialistien puheissa ja kirjoituksissa ei juuri koskaan ennen toista maailmansotaa käsitelty Englantia ensisijaisena vihollisena tai sodan aiheuttajana. Englannin kohdalla tuli yleensä esille taloudellinen, siirtomaa- ym. kilpailu, joka kiteytettiin ensimmäisen maailmansodan syynä kilpailukateudeksi.⁴ Suhtautumisessa Englantiin tapahtui myös muutosta, ennen kuin Hitler tuli selvään kantaan liiton välttämättömyydestä. Vuosina 1920 - 21 Hitler saattoi pitää Englantia syypäänä kaikkiin käytyihin sotiin, joita oli vielä käyty epäilyttävien keinoin, kuten oopiumisotaa. Lisäksi Hitler katsoi Englannin sotineen toisten kustannuksella: "England kämpfte bis zum letzten Franzosen". Englannin motiivit Hitler esitti yksinomaan taloudellisina. Hän katsoi Saksan tuotteiden olleen ennen sotaa laadultaan ja hinnaltaan niin ylivoimaisia, ettei suojatulleista ja muista kaupan esteistä huolimatta kukaan ostanut kulutushyödykkeitä, ellei niissä lukenut "Made in Germany", ja juuri siksi sota oli alkanut.⁵ Versailles'n rauhalla ja sitä seuranneilla sopimuksilla oli sitten Hitlerin mukaan viety Saksan todellinen arvo maailmalla, siirtomaiden ryöstö oli estänyt elatuksen turvaamisen ja kauppa-laivaston menetys kauppasuhteiden uudelleenjärjestelyn. Saksasta oli Hitlerin mukaan tullut vihollisen pelipallo, orjakansa, josta 10 miljoonaa työskenteli ulkomaiden hyväksi, koska ulkomaille piti luovuttaa

¹ Hitlerin puheita 8. - 11.8.1941. *Monologe*, s. 55. On tietenkin otettava huomioon, että nämä laajakantoiset suunnitelmat Neuvostoliiton valtaamiseksi ja koko Euroopan uudelleenjärjestelyksi kaikkine väestönsiirtoineen esitettiin pian Neuvostoliiton sotaretken alettua ja Hitlerin ollessa valtansa huipussa Euroopassa.

² Hitlerin puhe päämajassa 17.10.1941. *Monologe*, s. 90.

³ Hitlerin puhe päämajassa 6.8.1942. *Monologe*, s. 331.

⁴ Esim. Drexler, s. 5.

⁵ Hitlerin puhe "Der Weltkrieg und seine Macher" NSDAP:n kokouksessa Rosenheimissa 17.6.1920. RT 19.6.1920. Jäckel, Nr. 109, s. 147 - 148; Hitlerin puhe "London und wir" NSDAP:n kokouksessa 6.3.1921. VB 10.3.1921. Jäckel, Nr. 205, s. 336.

ilmaiseksi. Muutkaan kansat eivät Hitlerin mielestä hyötäneet saksalaisten työstä, vaan ainoastaan juutalaiset välittäjät.¹

Hitlerin Englannin ihailu tuli ajan mittaan yhä näkyvämmäksi, joskin siihen usein sekottui ironiaa. Hitler myös odotti Englannilta enemmän ymmärtämystä Saksaa kohtaan kuin muilta liittoutuneilta. Tämä ei ollut täysin vailla perusteita, sillä esimerkiksi pääministeri Lloyd George oli innokas etsimään ulospääsyä vaikeasta sotakorvaustilanteesta Saksan jouduttua maksuvaikeuksiin Lontoon sopimuksen hyväksymisen jälkeen ja Rathenaun neuvotellessa Lontoossa joulukuussa 1921 Lloyd George oli luvannut puhua muille liittoutuneille Saksalle määrättyjen maksujen alentamisesta seuraavaksi vuodeksi.² Samanlaisia odotuksia oli myös Saksan hallituksella, mutta Rathenaun neuvottelut eivät tietenkään saaneet kansallissosialisteilta minkäänlaista ymmärtämystä.

Englantia ja Lloyd Georgea ei myöskään suoranaisesti syytetty edes tavaraluovutus- ja sotakorvaussopimuksista, vaan niidenkin kohdalla saatiin lopulliseksi syylliseksi juutalainen. VB:n pääkirjoituksessa elokuussa 1922 perusteltiin asiaa sillä, että sekä Span sopimus että Lontoon ultimaatumi oli laadittu Lloyd Georgen "sihteerin" Philipp Sassoonin maatilalla. Samassa yhteydessä väitettiin, että kaksi kolmasosaa Versailles'n sopimuksesta oli Bernard Baruchin omallatunnolla.³

Kansallissosialistit seurasivat tiiviisti myös Englannin ja Ranskan suhteita, joiden kiristyessä nähtiin mahdollisuus saada Englannin tuki. Tämä tuli erityisen selvästi esille Ruhrin miehityksen yhteydessä. Ruhrin takia Saksa olisi Hitlerin mukaan voinut odottaa laajempakin myötätuntoa, jos olisi toimittu rohkeammin. Miehityksen tapahduttua olisi Hitlerin mukaan ensimmäisenä pitänyt sanoa: "Schluss mit dem Versailler Vertrag, da habt ihr die Fetzen, Deutschland ist wieder frei!" Hitler väitti, että maailma suuttuneena ranskalaisten menettelystä

¹ Hitlerin puhe "Die Teuerung und ihre Schuldigen" NSDAP:n kokouksessa 11.8.1922. VB 16.8.1922. Jäckel, Nr. 397b, s. 677.

² Eyck I, s. 266; Euler, s. 309 - 310; Krüger, *Die Aussenpolitik*, s. 160 - 161.

³ VB 5.8.1922. Rathenaun neuvotellessa joulukuussa 1921 Lontoossa oli istunto ja pidetty Sir Sassoonin luona. Rathenaun päiväkirjamerkintöjen mukaan Sassoon itse ei kuitenkaan ollut läsnä. Rathenau, s. 166; 272. On mahdollista, että Philipp Sassoon sekoitettiin Lloyd Georgen yksityissihteriin Philipp Kerrin (aateloituna Lordi Lothian), joka samoin kuin Lloyd George kuitenkin pian sodan jälkeen muuttui Saksan puolestapuhujaksi.

Baruch oli toiminut sodan aikana Wilsonin neuvonantajana ja Versailles'ssa Yhdysvaltain taloudellisena asiantuntijana. H.W.V. Temperley, *A History of The Peace Conference of Paris*. Edited by H.W.V. Temperley. Vol. I. First published 1920 (Oxford, 1969), s. 500 - 501.

olisi odottanut Saksalta jotain sellaista ja saksalaiset olisivat siten saaneet sympatiat puolelleen.¹

Esimerkiksi Hillgruber ja Turner väittävät, että Hitlerin ajatus liitosta Englannin kanssa olisi peräisin juuri Ruhrin miehityksen ajalta, jolloin Englannin ja Ranskan suhteet olivat äärimmäisen kireät.² Hitler oli kuitenkin esittänyt liittoajatuksen jo aikaisemmin. Tosin aluksi tämä tuli esille juuri sotaa edeltänyttä politiikkaa käsiteltäessä; liitto Englannin kanssa olisi mahdollistanut aluevaltauksset idässä.³ Ruhrin uhan ollessa jo ilmeinen joulukuun lopulla 1922 Hitler esitti selvästi, ettei Englannilla ollut intressiä Saksan tuhoutumiseen, koska silloin Ranskasta olisi tullut Euroopan suurin mannervalta ja Englannin olisi ollut tyytyminen kolmannen luokan vallaksi. Hitlerin toiveajattelun mukaan Saksan voimistuessa muun muassa taloudellisesti, Englanti jättäisi sille vapaat kädet myös Ranskan suhteen. Tulevaisuudessa, kun bolshevismi Saksassa olisi tuhottu ja vallitsisi rautainen diktatuuri, Saksan tulisi Hitlerin mukaan harjoittaa pelkkää mannermaapolitiikkaa ja välttää loukkaamista Englannin etuja. Selvästi Hitler sanoi jo tuolloin yksityisessä keskustelussa, että tuli pyrkiä Venäjän hajoittamiseen Englannin avulla.⁴ Yleisen politiikan mukaisesti Hitler sitten Ruhrin miehityksen tapahduttua arvosteli niitä, jotka olivat odottaneet Englannin ja Yhdysvaltain tukea. Silloisessa tilanteessa odotukset Hitlerin mukaan olivat turhia, sen sijaan jos hallitus olisi kyennyt saamaan ihmiset kansallisen raivon tilaan, Englanti olisi liittoutunut Saksan kanssa.⁵ Saksan energiattomuus johti Hitlerin mielestä siihen, ettei Englanti katsonut välttämättömäksi tehdä mitään, vaikkei sen intressinä olisikaan ollut antaa Ranskalle Euroopan herruus. Sama koski Hitlerin mukaan myös Italiaa.⁶

Mein Kampfissa Hitler sitten kiteytti jo aiemmin esittämänsä kannanotot asettamalla ehdottomasti Euroopan maapolitiikan etusijalle,

¹ Hitlerin puhe "Cunos Kapitulation: Parlamentariersumpf oder Freiheitskampf" NSDAP:n kokouksessa 4.5.1923. VB 6/7.5.1923. Jäckel, Nr. 525a, s. 923. Myös Lloyd George odotti, että Ruhrin miehitys herättäisi saksalaisten isänmaanrakkauden. David Lloyd George, *Ist wirklich Friede?* (Leipzig, s.a.), s. 58. On kuitenkin muistettava, että Lloyd George oli jo oppositiossa arvostellessaan Englannin politiikkaa ja puolustaessaan Saksaa.

² Hillgruber, HZ 218/1 1974, s. 69; Turner, GG 1976/1, s. 94.

³ Hitlerin puhe "Oberschlesien, das Opfer des Börsenparlaments" NSDAP:n kokouksessa 21.10.1921. Jäckel, Nr. 305a, s. 505.

⁴ Hitlerin keskustelu Bulgarian konsulin Scharrerin kanssa joulukuun lopulla 1922. Jäckel, Nr. 452, s. 773.

⁵ Hitlerin puhe SA:n kokouksessa 4.3.1923. BT 6.3.1923. Jäckel, Nr. 494b, s. 842 - 843.

⁶ Hitlerin puhe NSDAP:n Sprechabendissa 20.3.1923. VB 22.3.1923. Jäckel, Nr. 498a, s. 846.

jolloin kansan, jonka alue oli tiheämmin asuttu, oikeutena olisi olemassaolon taistelun mukaisesti vallata harvemmin asuttu alue. Tämä saattoi tunnetusti tapahtua vain Venäjän kustannuksella ja jo keisarikunnan olisi Hitlerin mukaan pitänyt seurata Saksalaisen ritarikunnan tietä. Tämä uusi germaanien vaellus olisi ollut mahdollista ainoastaan liitossa Englannin kanssa. Hitler oli myös valmis luopumaan paljosta Englannin tuen turvaamisesta. Saksan olisi jo ennen maailmansotaa pitänyt hänen mielestään kilpailun välttämiseksi luopua maailmankaupasta, siirtomaista ja sotalaivastosta; toisaalta kaikki voimavarat olisi tullut keskittää maa-armeijaan.¹ Hitler näyttää olleen tietoinen ennen maailmansotaa käydyistä neuvotteluista Englannin kanssa, joissa Saksalta juuri vaadittiin laivastorakennuksen rajoittamista, mutta epärealistisesti Hitler oletti, että tietyt myönnytykset olisivat sitten antaneet Saksalle vapaat kädet idän suhteen.² Myöhempien tapahtumien kannalta erittäin mielenkiintoinen on Hitlerin vertailu Saksan ja Japanin politiikan välillä. Hän katsoi, että jos Saksan ulkopoliittikka olisi ottanut itselleen saman tehtävän kuin Japani 1904, ei koko maailmansotaa olisi syttynyt.³ Tässä tulee mieleen tietysti ensisijaisesti hyökkäys Venäjää vastaan, mutta edellisen perusteella voi päätellä, että Hitler mahdollisesti tarkoitti myös Japanin ja Englannin 1902 solmimaa liittoa menestyksekkään sodan edellytyksenä, sitä kuitenkaan mainitsematta.

Vaikka Englannin sodankäyntiä pidettiin epärealistisena ja siirtomaavaloituksia brutaaleina, Hitler kuitenkin piti Englannin kansaa maailman arvokkaimpana liittolaisena juuri siksi, että sen johdon ja myös laajojen kansankerrosten taholta oli odotettavissa sellaista hellittämättömyyttä ja sitkeyttä, mikä oli kaikin keinoin valmis viemään kerran aloitetun taistelun voitokkaaseen loppuun saakka.⁴

Hitlerin Saksa ei kuitenkaan saanut aikaan liittoa Englannin kanssa eikä myöskään onnistunut pitämään sitä puolueettomana sen paremmin kuin keisarikuntakaan. Oletettavasti 1935 solmittu laivastosopimus ja yleensä appeasement-politiikka sai Hitlerin vakuuttuneeksi Englannin neutraalisuudesta, samoin kuin Englannin näennäinen välinpitämättömyys oli hämännyt keisarikunnan johtomiehet. Hitler yritti vielä loka-kuun alussa 1939 saada aikaan rauhan länsivaltojen kanssa. Puolan jaon jälkeen hän yritti todistella, ettei Saksan ja länsivaltojen välillä ollut mitään todellista sodan syytä. Puheessa 6. lokakuuta 1939, jota pidettiin rauhantarjouksena, Hitler sanoi, ettei hänen suorittamansa Versailles'n sopimuksen tarkistus (sic) ollut luonut Eurooppaan mitään kaaosta, vaan päin vastoin edellytyksen stabiileille ja kestäville suhteil-

¹ Hitler, *Mein Kampf*, s. 152 - 154.

² *ibid.*, s. 154; Geiss, s. 131.

³ *ibid.*, s. 155.

⁴ *ibid.*, s. 366.

le.¹ Allan Bullock toteaa, että Hitlerin puhe oli propagandana mammo, mutta vakavana rauhantarjouksena mitätön, koska se ei sisältänyt yhtään konkreettista ehdotusta lukuun ottamatta sitä, että Saksan valloittukset olisi tunnustettava neuvottelujen pohjaksi. Propagandana Englanti ja Ranska puhetta vastauksissaan pitivätkin ja ne hylkäsivät Hitlerin tarjouksen.

Hitler elätteli vielä myöhemminkin toisen maailmansodan aikana toiveita Englannin rauhanhalukkuudesta. Kunniallisen rauhan Englanti olisi voinut hänen mielestään solmia vielä tammikuussa 1941. Kun se ei onnistunut, oli hyökkäyksellä Neuvostoliittoon myös päämääränä pakottaa Englanti rauhaan. Edelleen helmikuussa 1942 Hitler puhui mahdollisesta rauhasta, mutta se olisi edellyttänyt Churchillin syrjäyttämistä.² Hitler spekuloi myös sillä ajatuksella, että Mosleyn kannattajat olisivat Englannissa päässeet valtaan, jos heidän keskuuteensa ilmaantuisi Cromwellin kaltainen mies.³ Tässä mielessä Hitler halusi myös korostaa sitä, ettei sotaa käyty Englannin kansaa eikä edes brittiläistä imperiumia, vaan ainoastaan pientä johtomiesten klikkiä vastaan.⁴ Ilmeisesti sotatilanteen muuttuminen Saksalle epäedullisemmaksi sai Hitlerin käyttämään kovempaa kieltä Englantiakin vastaan. Hitler mainitsi taustana englantilaisten lehtien tiedot saksalaisten häikäilemättömyydestä sodankäyntitavoista. Hitler syytti Englantia samasta ja ilmoitti, että Saksa vastaisi jatkossa samalla mitalla; sotatoimet kohdistuisivat myös siviileihin ja sotavankeihin.⁵ Hitler odotti kuitenkin, että ainakin sodan jälkeen seuraisi pysyvä ystävyys Saksan ja Englannin välillä.⁶ Hyvin harvoin Hitler viittasi asioihin, jotka tapahtuisivat vasta hänen kuolemansa jälkeen. Englannin kohdalla hän kuitenkin totesi, ettei hän näkisi päivää, jolloin Englanti ja Saksa yhdessä kääntyisivät Yhdysvaltoja vastaan. Jo *Zweites Buch*issa Hitler oli väittänyt Yhdysvaltain olevan tulevaisuudessa Englannille suurin vaara.⁷ Toisen maailmansodan aikai-

¹ Hitlerin puhe valtiopäivillä 6.10.1939. *Der grossdeutsche Freiheitskampf. Reden Adolf Hitlers vom 1. September 1939 bis 15. März 1942, I. Herausgegeben von Reichsleiter Philipp Bouhler (Bouhler I) (München, 1943), s. 86 - 90.*

² Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 15.1.1941. *Monologe, s. 199; Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 6.2.1942. Monologe, s. 268 - 269; Hillgruber, Deutsche Grossmacht- und Weltpolitik, s. 211 - 212.*

³ Hitlerin puhe päämajassa 26.2.1942. *Monologe, s. 296; Hitlerin puhe Werwolfissa 6.9.1942. Monologe, s. 391.*

⁴ Hitlerin puhe Werwolfissa 3.9.1942. *Monologe, s. 386.*

⁵ Hitlerin puhe Werwolfissa 6.9.1942. *Monologe, s. 393.*

⁶ Hitlerin puhe päämajassa 22./23.7.1941. *Monologe, s. 45.*

⁷ *Hitler, Zweites Buch, s. 173; Hitlerin puheet päämajassa 8. - 11.8.1941. Monologe, s. 56. Hitler puhui siis toisen maailmansodan aikana yhteisestä hyökkäyksestä Yhdysvaltoja vastaan ennen maan liittymistä sotaan.*

sista monologeista selviää myös, miksi Hitler Englannin väitetystä brutaalisuudesta ja röyhkeydestä huolimatta ihaili sitä: hän katsoi saksalaisilla olevan paljon oppimista englantilaisilta.¹

Hitler rinnasti lukuisia kertoja Englannin Intian hallinnon ja tulevan Saksan itäalueiden herruuden. Hän korosti useassa yhteydessä erityisesti sitä, kuinka pienellä miesmäärällä Englanti Intiaa hallitsi ja asetti sen malliksi Saksan Lebensraum-politiikalle.² Kuvaavaa Intian esimerkkinä olostä Saksan valtauksille oli se, että Hitler nimitti Ukrainaa Euroopan Intiaksi. Sen saavuttamiseksi Hitler katsoi tarvitsevänsä rauhan länessä, mutta ei idässä; siellä oikeudellista sodan päätöstä ei tarvittaisi - rajapoliisi riittäisi ja sen takia myös armeija tulisi säilyttää vahvana.³ Hitlerin haluttomuus vahvistaa järjestelmä ja valloitukset oikeudellisesti näkyi siinäkin, että hän ihaili Englantia myös siksi, ettei maalla ollut kirjoitettua perustuslakia.⁴ Hitler toi selvästi esille, ettei hän myöskään toivonut brittiläisen imperiumin hajoamista, koska hänen mukaansa sen perijänä ei olisi Saksa, vaan Venäjä ottaisi Intian, Japani Itä-Aasian ja Yhdysvallat Kanadan. Hitler ei todellakaan vaikuttanut kovin innostuneelta Japanin hyökätessä joulukuussa 1941. Hän kertoi aina varoittaneensa Englantia, joka nyt menettäisi Kaukoidän omistuksensa ja Hitler odotti Japanin valtaavan myös Australian. Hitler ei Japaninkaan kohdalla unohtanut rotukysymyksen ensisijaisuutta, vaan hän katsoi valkoisen rodun menettävän koko Itä-Aasian alueen. Tämä kehitys oli Hitlerin mukaan alkanut jo 1914, kun Japani valtasi Saksan hallussa olleen Kiautsoun. Itä-Aasia olisi Hitlerin mielestä voitu pitää, jos kaikki "valkoiset valtiot" olisivat muodostaneet koalition, jolle Japani ei olisi mahtanut mitään.⁵ Edelleen, kun kenraali Gause huomautti, että häneltä oli pudonnut kivi sydämetä Japanin hyökättyä, Hitler vastasi tiedon olleen hänelle kuin myllynkivi juuri siksi, että silloin valkoinen rotu menettäisi kokonaisen maanosan. Amerikkalaisten sotilaallisia kykyjä Hitler aliarvioi. Myös suhtautumista Yhdysvaltoihin leimasi rotukysymys, sillä Hitler katsoi sen olleen puoliksi juutalaistunut ja neekeristynyt valtio.⁶

Ensimmäistä maailmansotaa Hitler piti Englannin kannalta Pyrrhoksen voittona ja maailmanvalta-aseman säilyttäminen edellytti hänen mukaansa Englannin rinnalla voimakasta mannervaltaa, mikä voisi

¹ Ks. viite 7, s. 172, *Monologe*, s. 56.

² *Esim. Hitlerin puhe päämajassa 27.7.1941. Monologe*, s. 48.

³ *Hitlerin puhe päämajassa 26. - 27.10.1941. Monologe*, s. 110; *Hitlerin puhe päämajassa 29.10.1941. Monologe*, s. 113.

⁴ *Hitlerin puhe päämajassa 1./2.11.1941. Monologe*, s. 121.

⁵ *Hitlerin puhe päämajassa 18.12.1941. Monologe*, s. 156; *puhe Wolfsschanzessa 31.12.1941/1.1.1942. Monologe*, s. 163.

⁶ *Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 6.1.1942. Monologe*, s. 181 - 183.

olla vain Saksa.¹ Hitler pyrki todistelemaan, ettei Englannilla olisi periaatteessa mitään sotilaallisesti merkittävää Euroopan suurvaltaa vastaan, jos sen päämäärät vain olisivat puhtaasti kontinentaaliset. Esi-merkkinä tästä Hitler mainitsi Englannin suhtautumisen Preussiin Fredrik Suuren aikana, jolloin Englanti oli taistellut pientä Hollantia vastaan, koska se oli uhannut Englannin meri- ja kauppaherruutta, kun taas Preussi ei vaarantanut Englannin etuja.² Hitler jätti mainitsematta, että Englanti kävi suurta siirtomaasotaa ja toimi täysin perinteisen tasapainopolitiikan mukaisesti asettumalla mannermaan vahvinta valtaa Ranskaa vastaan.

Hankalasta kysymyksestä, miksi Englanti sitten tuli Saksan viholliseksi toisessa maailmansodassa, Hitler selvisi yksinkertaisesti selittämällä, että juutalaisuus oli käyttänyt Churchillia hyväkseen. Erityisesti Hitler korosti sitä, että Marokon juutalaisesta oli saattanut tulla Englannin sotaministeri.³ Toisessa yhteydessä Hitler mainitsi vapaamuurarit kourallisena ihmisiä, jotka olivat saaneet aikaan sodan. Hitler katsoi Englannin myös erehtyneen vastustajansa arvioinnissa. Vuonna 1914 sillä oli ollut vastassaan mahtava Saksa ja silti se oli selviytynyt. Hitler ihaili Englannin rohkeutta tuossa tilanteessa. Hänen mielestään saksalaisten olisi tullut osoittaa samanlaista kylmäverisyyttä ja hän katsoi, että Saksan keisariin verrattuna Englannin kuningas oli 1914 ollut samassa asemassa kuin toisen maailmansodan aikana Tanskan hallitsija Englannin kuninkaaseen verrattuna. Hitlerin mukaan saksalaiset emigrantit olivat saaneet englantilaiset uskomaan, että 1939 vastassa olisi edelleen Weimarin voimattomuuden Saksa.⁴

Ajatus liitosta Englannin kanssa oli Hitlerille todella päähänpinttyvä. Keisarikunnan politiikkaa arvosteltiin siitä, ettei liittoa ollut saatu aikaan ja sen vuoksi suurelta osin uhraukset eivät olisi olleet turhia. Weimarin Saksan taas olisi pitänyt paremmin käyttää hyväkseen Englannin ja Ranskan erimielisyyksiä. Toisen maailmansodan aikaiset utopistiset rauhankaavailut ja liittosuunnitelmat osoittavat selvästi, kuinka huonosti Hitler tunsi ihailemaansa Englantia ja sen politiikkaa.

¹ Hitlerin puhe päämajassa 9/10.10.1941. *Monologe*, s. 76.

² Hitler, *Zweites Buch*, s. 168.

³ Hitler mainitsi useaan otteeseen 1937 - 40 Englannin sotaministerinä toimineen Leslie Hore-Belishan, joka polveutui varakkaasta marokkolaisesta kauppiasperheestä. Suku oli asunut jo pitkään Englannissa ja esim. Hore-Belisha ei varmasti-kaan ollut noussut ministeriksi suoraan getosta, kuten Hitler väitti. Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 12/13.1.1942. *Monologe*, s. 195; puhe Wolfsschanzessa 6.1.1942. *Monologe*, s. 182. Hore-Belishan taustasta ks. *Monologe*, s. 420, viite 67; s. 437, viite 43.

⁴ Hitlerin puhe Werwolfissa 26.8.1942. *Monologe*, s. 367.

XI VERSAILLES'N RAUHANSOPIMUKSEN MITÄTÖIMINEN - EDELITYS MAAILMANHERRUUDELLE?

1. Maailmankatsomusten sota

Aikaisemmassa tutkimuksessa on laajaltikin käsitelty kysymystä, miten laajat Hitlerin ekspansiosuunnitelmat todella olivat: tarkoittiko "Weltmacht" sitä, että Saksa olisi yksi maailmanvalta muiden joukossa, vai sitä, että sen asema olisi "Weltvorherrschaft", vai oliko lopullinen päämäärä "Weltherrschaft".¹ Thies katsoo, että jo "Weltmacht" merkitsi Hitlerille samaa kuin "Weltherrschaft".² Asian käsittelyä vaikeuttaa, kuten monessa muussakin kohdassa, Hitlerin käsitteellinen epäselvyys ja sanojen synonyyminen käyttö. Vallitsevista erimielisyyksistä huolimatta viimeaikainen tutkimus näyttää melko vahvasti tukevan käsitystä Hitlerin pyrkimyksestä maailmanherruuteen, mitä myös tässä pyritään todentamaan.

Hitlerin sosiaalidarwinistinen perusasenne tuli selvästi esille hänen käsitellessään ns. kansallisen maailmankatsomuksen ja marxilaisuuden taistelua. Marxilaista yhtenäistä maailmankatsomusta vastassa oli Hitlerin mukaan ollut olemassa vain eri katsantokantojen sekamelska eikä voittoa saavutettaisi ennen kuin kansainvälisen maailmankatsomuksen vastapainoksi tulisi yhtä yhtenäisesti järjestetty ja ohjattu kansallinen maailmankatsomus. Maailmankatsomus järjestönä tarvitsi Hitlerin mukaan puolueperiaatteet, samoin kuin uskonto tarvitsi dogmit. Väline, jonka avulla kansallinen maailmankatsomus olisi valmis taisteluun, oli kansallissosialistinen liike.³ Maailmankatsomuksen menestys Hitlerin mukaan saavutettaisiin sillä, kun uusi maailmankatsomus olisi saatu opetetuksi kaikille ihmisille ja jos tarve vaatisi, heidät pakotettaisiin se omaksuma.⁴

Maailmankatsomuksen tuli Hitlerin mukaan olla hyökkäävä oman asenteen puolesta eikä puolustautumista toista katsomusta vastaan. Tätä

¹ Hillgruber, *HZ* 226/3 1978, s. 619.

² Thies, *Architekt der Weltherrschaft*, s. 116, viite 41.

³ Hitler, *Mein Kampf*, s. 422 - 423.

⁴ *ibid.*, s. 655 - 656.

ei ennen ensimmäistä maailmansotaa ollut tajuttu ja siksi Hitlerin mielestä taistelu marxilaisia vastaan ei ollut onnistunut ja jo Bismarckin sosialistilait olivat sen vuoksi jääneet tehottomiksi.¹ Tämän Hitler esitti myös syyksi sille, ettei hän ollut liittynyt mihinkään olemassa olevaan puolueeseen, vaan pieneen liikkeeseen, joka oli vielä "saatettavissa oikeisiin muotoihin", sillä oli aika julistaa uutta maailmankatsomusta eikä uutta vaalitunnusta.² Tämä oli tyyppillistä legenda DAP/NSDAP:n varhaishistoriasta. Hitler näyttää "unohtaneen", että myös DAP oli olemassa oleva puolue hänen liittyessään siihen ja liike siitä tuli vasta hänen myötään, jota tosin erityisesti korostettiin.

Mein Kampf'n toisessa osassa Hitler täsmensi vielä sitä, ettei maailmankatsomuksen ihanteiden ja vaatimusten toteutukseen päästä pelkän tunteen tai sisäisen tahdon avulla, vaan käytettävissä tuli olla taistelujärjestön sotilaalliset voimakeinot ja jopa terrori.³ Ilmeisesti epäonnistuneen Putschin vaikutusta oli, ettei Hitler enää katsonut pelkän tahdon riittävän, kuten monesti aikaisemmin oli esitetty. Toisaalta vallankaappausyrityksen jälkeen siirryttiin ulkonaisesti lailliseen toimintaan, mikä todellisuudessa merkitsi pseudolegaalisuutta.

Aikaisemmassa tutkimuksessa on myös tuotu esille Hitlerin lausumien puolustuksellinen luonne. Maailmanlaajuiset valloitus suunnitelmat olisivat näin ymmärrettyinä syntyneet uhattuna olemisen tunteesta.⁴ Puolustuksellisen luonteen takia on ymmärrettävää myös se, että lähtökohalta omille päämäärille näyttää olleen oletettu juutalaisten pyrkimys maailmanherruuteen, minkä Hitler toi julki jo vuonna 1920. Hitler käsitteli asiaa laajasti jo kauan tunnetussa puheessaan elokuussa 1920 ja lyhyemmän selostuksen mukaan hän toisti puheensa vähän myöhemmin Rosenheimissa. Vanhaan testamenttiin ja historiaan nojautuen Hitler pyrki todistelemaan, etteivät juutalaiset koskaan olleet kyenneet muodostamaan valtiota, vaan eläneet aina loisina muiden kansojen joukossa päämääränään niiden tuhoaminen ja valtioiden hajoittaminen. Selvästi Hitler toi myös esille juutalaisten pyrkimyksen maailmanherruuteen, missä tarkoituksessa hän katsoi juutalaisten tavoittelevan muiden rodullisen tason alentamista ja rotujen sekoitusta.⁵

Paitsi että Hitler katsoi juutalaisten pyrkivän maailmanherruuteen, hän ajoittain katsoi heidän jo sen saavuttaneen, samoin kuin englantilaistenkin. Molempien yhteisenä edellytyksenä hän näki rotupuhtauden, lisäksi Englannin kohdalla leimallisen kansallistunteen sekä kyvyn

¹ Hitler, *Mein Kampf*, s. 189 - 190.

² *ibid.*, s. 242 - 243; 409.

³ *ibid.*, s. 418 ; 510 - 511; 598.

⁴ Thies, *Architekt der Weltherrschaft*, s. 30.

⁵ Hitlerin puhe "Warum sind wir Antisemitismen" NSDAP:n kokouksessa 13.8.1920. *Jäckel*, Nr. 136, s. 189 - 190; 198 - 199. Puhe kokonaisuudessaan myös: Phelps, *Hitlers "grundlegende" Rede über den Antisemitismus*. VZ 1968/4.

muuttaa taloudellinen valta poliittiseksi suuruudeksi ja päin vastoin. Juutalaisten kohdalla vaikutti lisäksi uskonto.¹ Hitler katsoi, että Englannilla oli ollut maailmanvalta-asema jo vuosisatoja. Saksan oli kuitenkin onnistunut tehdä itsensä Englannista riippumattomaksi ja ryhtyä kilpailemaan sen kanssa. Hitlerin mukaan Saksa oli viimeisinä vuosina ennen maailmansotaa saanut jalansijan kaikissa maanosissa ja oli jo astumassa maailmanvaltojen kärkeen. Englanti ei myöskään Hitlerin mielestä olisi solminut rauhaa muutoin kuin pakottamalla se tunnustamaan Saksan Weltpolitik ja maailmanvalta.² Mein Kampfissa Hitler esitti, että Saksan sitten sortuessa vallankumoukseen päättyi Englannin huoli, jonka Saksan uhkaava maailmanyliherrsus oli aiheuttanut. Saksan täydellinen tuho ja Ranskan nousu ensimmäiseksi mannermaapoliittiseksi valtioksi ei Hitlerin mielestä kuitenkaan ollut Englannin etujen mukaisista, sillä sen sodanpäämäärät oli saavutettu, kun Saksan siirtomaa-, talous- ja kauppapolitiikka oli tuhottu, mutta kaikki mikä meni siitä yli haittasi jo Englannin etuja. Näin Hitler tätäkin kautta päätyi liittoajatukseen Englannin kanssa.³ Näissä pohdiskeluissa tuli juuri selvästi esille se, että pettymys kohdistui toivotun johtavan maailmanvalta-aseman menetykseen eikä sinänsä sodan tappioon ja rauhaan. Versailles'n sopimuksesta Hitler totesikin, että se oli jo ennakolta laadittu siten, ettei Saksa voisi enää koskaan nousta ja sama päämäärä oli Rapallon sopimuksessa. Laajemmassa mielessä Versailles'n sopimus oli Hitlerin mukaan tarkoitettu Saksan bolshevisoimiseksi ja luovuttamiseksi juutalaiselle finanssipääomalle (Hochfinanz). Taistelussa Versailles'n syrjäyttämiseksi vastassa olivat juutalaiset, jotka Hitlerin mukaan yrittivät saada saksalaiset Versailles'n vastaisen taistelun sijasta luokkataisteluun.⁴

Syksyn 1923 epätoivoisessa tilanteessa Hitler näki juutalaisten maailmanherrsuden olevan toteutumassa ja viimeisen vaiheen oli aloittanut marraskuun 1918 vallankumous:

"Die Herrschaft des Judentums, das darangeht, seine alten Träume der Weltherrschaft zu verwirklichen. Es möchte das vollenden, was im November 1918 begonnen wurde. Es soll das

¹ Hitlerin puhe "Die Macher am Weltkrieg" Schutz- und Trutzbundin kokouksessa Stuttgartissa 26.5.1920. Süddeutsche Zeitung 29.5.1920. Jäckel, Nr. 102, s. 135; Hitlerin puhe "Das deutsche Volk, die Judenfrage und unsere Zukunft" NSDAP:n kokouksessa 31.5.1920. Jäckel, Nr. 103, s. 137.

² Hitler, "Der Deutsche Staatsmann". VB 28.4.1921. Jäckel, Nr. 226, s. 372.

³ Hitler, Mein Kampf, s. 693 - 694.

⁴ Hitlerin puhe "Ist unser Kampf gegen die jüdische Weltdiktatur kapitalistisch, reaktionär, gewerkschaftlich usw., oder entspricht er den Interessen der Arbeiterschaft?" NSDAP:n kokouksessa Landshutissa 5.5.1921. VB 13.5.1921. Jäckel, Nr. 383, s. 638 - 639.

Paradies des Hebräers werden, ermöglicht durch das Helotentum des deutschen Arbeiters".¹

Vaikka Hitler lukuisissa yhteyksissä puhui "sisäisestä puhdistuksesta", nimenomaan juutalaisten kohdalla tulee selvästi ilmi, että päämäärät olivat paljon kauempana. Mein Kampfissa Hitler kuvasi, miten juutalaisesta tulisi kansojen hirmuvalti, josta hänen mukaansa Venäjä oli jo esimerkkinä. Saksan sortumisen syyt johtuivat Hitlerin mukaan siitä, ettei ollut tunnettu rotukysymystä eikä etenkin juutalaisvaaraa. Taistelukentillä elokuussa 1918 kärsityt tappiot olisi hänen mielestään voitu kestää leikiten, sillä tappiot eivät olleet Saksaa kukistaneet, vaan se mahti, joka jo vuosikymmenien ajan oli riistänyt kansalta poliittiset sekä moraaliset vaistot ja voimat. Sillä edellytyksellä, että veri säilyi puhtaana, saattoi Hitlerin mukaan kuitenkin jokaisesta menetetystä sodasta sukeutua myöhemmän nousun aihe ja syy.² Toisaalta Hitler katsoi, että rodullinen kirjavuus oli aiheuttanut Saksan maailmanherruuden menetyksen; jos Saksan kansa olisi ollut yhtenäinen, olisi Saksan valtakunta jo ollut maapallon valti. Päämääränä ei edes ollut kaikkien saksalaisten yhdistyminen yhdeksi valtakunnaksi, vaan rodullisesti arvokkaimpien aineiden ohjaaminen johtavaan asemaan.³ Kansallinen maailmankatsomus avasi Hitlerin kaavailujen mukaan tulevaisuudessa tien ihmiskunnan parhaimmistolle, kun ihmiskunnan ratkaistavaksi nousisi ongelmia, jotka vain korkein rotu voisi ratkaista.⁴ Lopullinen taistelu käytäisiin sitten arjalaisuuden ja juutalaisuuden välillä ja sen voitaisi kansakunta, joka ensimmäisenä taistelun tielle lähtisi. Usein on siteerattu Mein Kampfin toisen osan loppusanoja, joissa maailmanherruus myös oli selvä: "Ein Staat, der im Zeitalter der Rassenvergiftung sich der Pflege seiner besten rassischen Elemente widmet, muss eines Tages zum Herrn der Erde werden".⁵ Kuten Thies toteaa, edellään mainitut kohdat ovat selvimmät ilmaukset maailmanherruuspyrkimyksistä Mein Kampfissa, muut ovat peiteltympiä. Thiesin mukaan maailmanherruus myös seurasi Hitlerin kuvitelmia ja ajatuskuluja toiseen maailmansotaan saakka. Huomionarvoista on myös se, että Hitler katsoi Saksan jo kerran menettäneen mahdollisuuden maailmanherruuteen. Lausumista käy myös selvästi ilmi, että Hitler kuvitteli vain Saksan kansan olevan kutsuttu maailmanherruuteen. Ei ollut enää kysymys keisarikunnan aikaisesta paikan hankkimisesta muiden maailmanvaltojen joukossa, vaan Hitlerillä pikemminkin kysymys oli Saksan "Sonderwegistä", jonka

¹ Hitlerin puhe "Teuerung, Republik und 'Fascisten'-Gefahr" NSDAP:n kokouksessa 1.8.1923. VB 3.8.1923. Jäckel, Nr 553b, s. 957.

² Hitler, Mein Kampf, s. 358 - 359.

³ Hitler, Mein Kampf, s. 437 - 439.

⁴ *ibid.*, s. 422.

⁵ *ibid.*, s. 782.

täytyi johtaa maailmanherruuteen.¹ Se, että maailmankatsomusten sota Hitlerin kuvitelmissa lopulta olikin rotusotaa, auttaa myös osaltaan selittämään sitä, miksi juutalaisten tuhoaminen toisen maailmansodan aikana jatkui vielä sotilaallisen tappion ollessa selvä. Viimeaikainen keskustelu saksalaisten historioitsijoiden kesken Stalinin toimien "malista" juutalaisten tuhoamiselle² on paljolti jättänyt huomiotta sen, että Hitler nimenomaan yhdisti juutalaisuuden ja bolshevismiin ja että tämä teesi muotoutui juuri 1920-luvun alussa, jolloin suhteellisen lukuisiin yksilöllisiin esimerkkeihin vedoten voitiin väittää juutalaisten pitävän valtaa Neuvosto-Venäjällä. Väite oli poissa Hitlerin puheista ainoastaan lyhyen hyökkäämättömyyssopimuksen ajan. Ennen viimeistä kiistaa valitsi tutkijoiden kesken melkoinen yksimielisyys siitä, että juutalaisten ja bolshevikien tuhoaminen liittyivät kiinteästi yhteen ja sillä selittyy myös niiden samanaikaisuus; tunnetusti juutalaisten laajamittainen fyysinen tuhoaminen alkoi vasta Saksan hyökättyä Neuvostoliittoon.

Rotuajatteluun pohjautuvan maailmankatsomusten sodan ohella Hitlerillä oli hyvinkin konkreettisia valloitus suunnitelmia, jotka taas perustuivat geopolitiikkaan ja strategiaan. Niihin ei tässä yksityiskohtaisemmin puututa. Mein Kampfista viimeistään kuitenkin näkyy, että kaikki päämäärät ulottuivat yli vuoden 1914 rajojen, joten mikään Versailles'n sopimuksen revisio ei voinut olla tyydyttävä. Julkisuudessa kansallissosialistien valtaannousua seurasi kuitenkin "Schein-revisiionismus"-vaihe vuosiin 1937 - 38 saakka³, jolloin Hitler sai saksalaiset ja suurelta osin myös ulkovallat uskomaan, että hän tyytyisi vain joihinkin rauhanomaisiin Versailles'n sopimuksen tarkistuksiin. Näin rauhansopimuksen revisio saattoi toimia myös saksalaisille hämäyksenä Hitlerin utopistisille maailmanherruussuunnitelmille, joita eivät edes toivorikkaimmat saksalaiset realistit olisi voineet uskoa.

2. Versailles'n romuttamisen aikataulu

Vuodesta 1931 lähtien todisteita maailmanherruuspyrkimyksistä on lähinnä luottamuksellisissa keskusteluissa, joissa Hitler toi myös esille kireän "aikataulun" Euroopan ohjelmassaan. Tosin joidenkin tätä asiaa

¹ Thies, *Architekt der Weltherrschaft*, s. 32 -33.

² Kontroverssin tämänhetkisestä tilanteesta ks. esim. Leonid Luks, *Bolschewismus, Faschismus, Nationalsozialismus - verwandte Gegner?*; Bianka Pietrow, *Deutschland im Juni 1941 - ein Opfer sowjetischer Aggression? Zur Kontroverse über die Präventivkriegsthese. GG 1988/1.*

³ Thies, *Architekt der Weltherrschaft*, s. 34.

kuvaavien lähteiden arvo on kiistanalainen.¹ Mielenkiintoisella tavalla Haffner on tuonut esille Hitlerin todennäköisen päätöksen kytkeä Saksan historia omaan elämänkaareensa.² Puheessaan joukkojen komentojille helmikuussa 1939 Hitler esitti, että Saksan tilapolitiikan ratkaisun täytyi tapahtua silloisen sukupolven aikana, sillä seuraavaan sataan vuoteen ei kenelläkään olisi auktoriteettia johtajaksi. Silmiinpistävää Hitlerin suunnitelmissa olikin kiireellisyys.³

Puheessaan Hitler loi katsauksen vallassaolonsa ajan kehitykseen taustana hänen suosionsa huippuvuosi 1938.⁴ Vuosi 1938 oli Hitlerille kuitenkin vain niiden päätösten johdonmukaista jatkoa, jotka olivat alkaneet toteutua jo 1933. Hitler korosti juuri sitä, etteivät 1933 lähtien toteutetut päätökset olleet tulosta hetkellisistä harkinnoista, vaan jo olemassa olleiden suunnitelmien toteutusta, joskaan aina ei ollut asetettu ennalta tarkkaa aikataulua. Esimerkiksi Hitler sanoi, ettei hänelle 1933 ollut selvää, milloin Saksa eroaisi Kansainliitosta, mutta selvää oli, että sen tulisi olla ensimmäinen askel Saksan uudelleensuuntautumisen tiellä.⁵

Jo Hitlerin varhaiset lausumat osoittavat, miksi hän tuomitsi Kansainliiton. Joulukuussa 1919, siis ennen Yhdysvaltain lopullista päätöstä, Hitler sanoi Yhdysvaltain jäävän Kansainliiton ulkopuolelle, koska maa oli kyllin mahtava; se ei tarvinnut muiden apua eikä halunnut liikkumavapauttaan rajoitettavan.⁶ Yhdysvaltoihin Hitler vetosi myös marraskuussa 1920 ja hän katsoi Kansainliittoon kuulumisen merkitsevän omasta voimasta luopumista, mikä taas merkitsi tuhoutumista. Siihen, että Saksassa etenkin työväestön keskuudessa oli vielä Kansainliiton puolestapuhujia, Hitler piti syypäänä lehdistöpropagandaa. Hitlerin mukaan vapautta eivät muut voisi eivätkä saisi lahjoittaa, vaan se täytyisi itse hankkia; tuli luottaa vain omaan voimaan, eikä antaa pettää itseään väärillä kuvitelmillä.⁷

Toisaalta Hitler saattoi mainita rauhansopimuksen negatiivisena osana myös sen, että Saksa ja muut voitettut valtiot oli jätetty Kansainliiton ulkopuolelle. Näin tapahtui alkuaikoina esimerkiksi verrattaessa

¹ Thies, *Architekt der Weltherrschaft*, s. 58.

² Haffner, s. 27- 33.

³ Thies, *Architekt der Weltherrschaft*, s. 115 - 120.

⁴ Hitlerin kansansuosioista ks. Ian Kershaw, *The Führer Image and Political Integration: The Popular Conception of Hitler in Bavaria during the Third Reich. Der Führerstaat*, s. 152.

⁵ Thies, *Architekt der Weltherrschaft*, s. 114.

⁶ Hitlerin puhe "Deutschland vor seiner tiefsten Erniedrigung" DAP:n kokouksessa 10.12.1919. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 69a, s. 96.

⁷ Hitlerin puhe "Gegen den Völkerbund" NSDAP:n kokouksessa 5.11.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 164, s. 257.

Versailles'n ja Brest-Litovskin rauhansopimuksia.¹ Samoin Hitler katsoi Saksan olevan kansainoikeuden ulkopuolella, kun sitä merkittävänä kulttuurikansana ei ollut hyväksytty Kansainliittoon ja hän halusi kysyä, oliko rauhansopimus yleensäkin oikeusdokumentti.² Kuitenkin lähes samanaikaisesti Hitler syytti saksalaisia naiivista idealismista, kun nämä olivat uskoneet, että rauhansopimuksen hyväksyminen varmistaisi ainiaaksi kansojen rauhan ja Kansainliiton. Kansainliitto oli Hitlerin mukaan vain "ententen toiminimen muutos" ja sen tarkoitus oli varmistaa Saksan ryöstö kansainvälisen pääoman avulla.³

Selvää on, että Hitler jatkossa myös tuomitsi hallitusten pyrkimykset saada Saksa hyväksytyksi Kansainliiton jäseneksi. Tammikuun 1921 kireässä sotakorvaustilanteessa Hitler katsoi, että Kansainliiton päämäärä oli luoda ihmisreservi, josta Englanti saisi uhrit brittiläisen maailmanherruuden luomiseksi.⁴ Ruhrin miehityksen tilanteessa Hitler hylkäsi jyrkästi myös Kansainliiton välitystuomiomenettelyn, koska suurvallat eivät yksinkertaisesti alistuisi tuomioon. Hitlerin ratkaisu konfliktitilanteessa oli selvä:

"Da ist es schon besser, wenn es zum Gottesgericht, zur Entscheidung mit Waffen, kommt. Die Kraft des Stärkeren entscheidet im ehrlichen Kampfe. Der Völkerbundschiedsgerichtshof würde im Hinblick auf die Besetzung, die er voraussichtlich haben würde, die kampflose Vergewaltigung der Schwachen darstellen".⁵

Saman Hitler toisti Mein Kampfissa menetettyjen alueiden suhteen: niitä ei saataisi takaisin asettamalla hurskaita toiveita Kansainliittoon, vaan ainoastaan asevoimin.⁶ Mielenkiintoisia edellä mainitussa Ruhrin miehityksen aikaisessa puheessa ovat Boepplen 1934 painettuun julkaisuun tehdyt lisäykset. Niissä sanotaan esimerkiksi, että ajat ilman Kansainliittoa olivat olleet paljon rehellisempiä ja humanisempia. Toiseksi välitysoikeuden (Weltgerichtshof) ilman maailmanpoliisia katsottiin olevan vitsi. Hitler tahtoikin kysyä retorisesti, mistä Kansainliittoon kuu-

¹ Hitler, "Gewaltfriede von Brest-Litowsk und Friede der Versöhnung und Verständigung von Versailles?" Jäckel, Nr. 72, s. 102; Hitlerin puhe "Die Wahrheit über den 'Gewaltfrieden von Brest-Litowsk?' und den sogenannten 'Frieden der Versöhnung und Verständigung von Versailles'" NSDAP:n kokouksessa 4.3.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 87a, s. 114.

² Hitlerin puhe "Macht oder Recht" NSDAP:n kokouksessa 20.9.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 146a, s. 230.

³ Hitlerin puhe "Die Wahlen und unser Kampf" NSDAP:n kokouksessa 11.6.1920. Reichswehrbericht. Jäckel, Nr. 108b, s. 144; MNN 15.6.1920. Jäckel, Nr. 108d, s. 147.

⁴ Hitler, *Dummheit oder Verbrechen*. VB 3.1.1921. Jäckel, Nr. 180, s. 285.

⁵ Hitlerin puhe "Weltjude und Weltbörse, die Urschuldigen am Weltkriege" NSDAP:n kokouksessa 13.4.1923. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 512, s. 885.

⁶ Hitler, *Mein Kampf*, s. 708.

luvista maista joukot rekrytoitaisiin, vai värvättäisiinkö ne ehkä entisen Saksan armeijan riveistä.¹ Lausumat saattavat tietenkin olla Hitlerin sanomia jo 1923, mutta toisaalta ne vaikuttavat melko sopivilta lisäyksiltä tilanteessa, jolloin Saksa jo oli eronnut Kansainliitosta.

Varhaisissa puheissa oli myöskin jo esillä se, ettei Kansainliittoa ainakaan sisäisen yhdistymisen jälkeen enää tarvittaisi. Hitler korosti omaa voimaa ja yhtenäisyyttä ja katsoi, ettei Kansainliittoa enää tarvittaisi, kun sisäinen taistelu olisi ohi.² Samoin *Zweites Buchista* käy selvästi ilmi, että Saksan eron Kansainliitosta tuli olla alku uudelle nousulle:

"Im Völkerbund dominieren die saturierten Nationen. Ja, er ist deren Instrument. Sie haben zum grössten Teil kein Interesse daran, an der Raumverteilung der Erde eine Änderung eintreten zu lassen, ausserdem sie spräche wieder zu ihren Gunsten". ... "Wenn Deutschland noch einmal zu einer wahren Freiheit kommen will, um unter ihrem Segen dem deutschen Volk das tägliche Brot geben zu können, dann wird es seine Massnahmen hiefür ausserhalb des Völkerbundsparlaments zu Genf zu treffen haben".³

Hitler tarkasteli kansainliittokysymystä pelkästään siltä kannalta, miten Saksan asemaa voitaisiin muuttaa, eikä siihen hänen mukaansa olisi päästy Kansainliiton toimenpiteillä, niin kauan kun määräävät edustajat samalla ajoivat Saksan tuhoa.⁴

Irrottautuminen Kansainliitosta oli oleellista myös liittomahdollisuuksien kannalta ja kysymys liittyi edelleen aseistariisuntaan ja sen myötä järjestyksessä seuraavaan toimenpiteeseen, Saksan varustautumiseen. Versailles'n sopimuksen määräämän aseettomuuden päättyminen olisi edellytyksenä myöhemmälle ulkopoliittiselle aktiviteetille ja Saksan olisi mahdollista osallistua uudenlaiseen Euroopan valtiokoalition. Tällainen koalition puolestaan syntyisi Hitlerin mukaan painopisteen muutoksesta Kansainliiton sisällä, tai se kehittyisi sen ulkopuolella.⁵

Saksa oli jo ennen kansallissosialistien valtannousua 1932 vihdoinkin kokoontuneessa aseistariisuntakonferenssissa vaatinut tasa-arvoista kohtelua ja Versailles'n sopimuksen V osan alkuun vedoten vaatinut vaihtoehtoisesti joko muiden maiden aseistariisuntaa tai Saksan oikeutta varustautua muiden tasolle. Uusi Saksa entisen ulkoministerin von Neurathin johdolla käyttäytyi konferenssissa maltillisesti ja Hitlerin kuuluisa rauhanpuhe 17. toukokuuta 1933 onnistui rauhoittamaan ulko-

¹ *Boepple*, s. 43 - 50; *Jäckel*, nr. 512b, s. 887.

² *Hitlerin puhe "Gegen den Völkerbund" NSDAP:n kokouksessa 5.11.1920. PND-Bericht. Jäckel, Nr. 164, s. 257 - 258.*

³ *Hitler, Zweites Buch*, s. 135. *Saksa hyväksyttiin Kansainliittoon 1926.*

⁴ *ibid.*, s. 160.

⁵ *ibid.*, s. 218.

vallat siinä määrin, että Saksan ero Kansainliitosta ja samalla aseistariisuntakonferenssista 14. lokakuuta 1933 tuli muille valtioille yllätyksenä, etenkin kun Genevessä juuri oli hyväksytty Englannin ulkoministerin Sir John Simonin ehdotus, joka olisi tuonut Saksalle ja muille aseistariisutuille maille täyden tasa-arvon.¹ Hitler ei päätöksen perusteissaan tuonut esille mitään olennaisesti uutta ja hänen 1930-luvun rauhanpolitiikkansa mukaista oli se, ettei hän esittänyt mitään uhkauksia esimerkiksi mahdollisesta tulevasta varustautumisesta.² Vastaavasti Hitler jatkossa usein luetteli ehtoja, joiden vallitessa Saksa saattaisi uudelleen palata Kansainliittoon. Mikäli Hitlerin mielipiteet Kansainliitosta 1920-luvun alusta lähtien olisi kunnolla tunnettu, kukaan ei olisi voinut ottaa noita lupauksia vakavasti.

Seuraava askel oli Hitlerin kuvauksen mukaan alusta lähtien ollut Saksan uudelleenvarustautuminen. Sen tuli Hitlerin mukaan tapahtua ilman ulkovaltojen suostumusta, eikä tämänkään toimenpiteen vauhtia eikä laajuutta voitu alusta saakka nähdä. Selvää Hitlerin mielestä kuitenkin oli, että tietyn ajan kuluttua Saksa julistaisi koko maailmalle varustautumisvapautensa.³ Edellä on jo käynyt ilmi, kuinka tärkeäksi puolustuskyvyttömyys koettiin, yleinen asevelvollisuus oli vaatimuksissa alusta lähtien ja esimerkiksi Mein Kampfissa varustelu ja asevelvollisuus oikeastaan ainoina asioina kytkettiin Versailles'n sopimukseen. Hitlerin yksipuolista irrottautumista Versailles'n sopimuksen sotilaallisista rajoituksista voidaankin pitää loogisena seurauksena aseistariisuntakonferenssista ja Kansainliitosta eroamisesta. Yleisen asevelvollisuuden toimeenpano 16. maaliskuuta 1935 oli Versailles'n sopimuksen ensimmäinen julkinen rikkominen. Siihen ei kuitenkaan ulkovaltojen taholta voimakkaasti reagoitu, vaan saatettiin jopa katsoa, että toimenpide puhdisti ilmaa, sillä sen ajateltiin olevan parempi kuin tiedossa ollut salainen varustautuminen.⁴ Myös muut kansallissosialistit korostivat varustelun ensisijaisuutta Hitlerin uhkarohkean toimen jälkeen. Hess sanoi puheessaan Saksan työläisille asevelvollisuuden julistuksen syrjäyttäneen olennaiset Versailles'n sopimuksen määräykset, jotka toiset olivat rikkoneet ja se merkitsi Saksan vapauden ja riippumattomuuden julistusta.⁵ Myös Hermann Göring katsoi asevelvollisuuden julista-

¹ Gerhard Meinck, *Hitler und die deutsche Aufrüstung 1933 - 1937* (Wiesbaden, 1959), s. 44.

² Hitlerin radiopuhe 14.10.1933. Max Domarus, *Hitler. Reden und Proklamationen 1932 - 1945. Kommentiert von einem deutschen Zeitgenossen. Band I Triumph. Erster Halbband 1932 - 1934* (München, 1965), s. 308 - 314.

³ Thies, *Architekt der Weltherrschaft*, s. 114.

⁴ Gunter Holzweissig, *Das Deutschlandsbild der britischen Presse im Jahre 1935* (Hamburg, 1967), s. 161 - 163.

⁵ Hessin puhe Saksan työläisille 2.4.1935. Rudolf Hess, *Reden* (München, 1940), s. 94.

misen merkinneen Saksan kunnian uudelleensaavuttamista ja Saksan nousua.¹ Kansallissosialistisen hallinnon alkuvuosien politiikan mukaisesti samalla kuitenkin korostettiin Saksan rauhantahtoa. Esimerkiksi esitelmässään Tukholmassa Hess perusteli asevelvollisuuden palauttamista sillä, että se estäisi sodan tulevaisuudessa, koska ketään ei houkuttelisi hyökkäys vahvistuneeseen Saksaan. Edelleen Hess vetosi siihen, että muut maat eivät olleet suorittaneet aseistariisuntaa Versailles'n sopimuksen edellyttämällä tavalla.² Tämä oli luonnollisesti hyvä propagandavaltti, sillä myös ulkomailta oli jo aikaisemmin tullut Saksan kantaa tukevia lausumia, mihin Hitler vetosi niin sanotussa toisessa rauhanpuheessaan toukokuussa 1935.³ On kuitenkin huomattava, että kaikki lausunnot, joihin Hitler viittasi, oli annettu ennen kansallissosialistien valtaannousua. Lisäksi oli esitetty myös päinvastaisia ajatuksia, mitä ei tietenkään mainittu.⁴

Jatkon kannalta merkittävää oli, että Hitler edellä mainitun puheensa lopussa jälleen julisti rauhantahtoa ja lupasi noudattaa kaikkia Versailles'n ja muiden sopimusten määräyksiä. Erityisesti Hitler vakuutti pitävänsä Locarnon sopimuksen voimassa niin kauan kuin muutkin ja ilmoitti Saksan hallituksen pitävän demilitarisoidun vyöhykkeen kunnioittamista suurena apuna Euroopan rauhoittamisessa.⁵ Sillä, että Versailles'n rauhansopimus jatkuvasti otettiin laajasti esille ulkopoliittisissa puheissa oli oma merkityksensä. Hitler torjui syytökset vetoamalla itse sopimukseen ja pyrki osoittamaan muiden rikkoneen sitä. Toisaalta taas hän halusi herättää myötätuntoa Saksa kohtaan kuvailemalla värikkäästi sopimuksen seurauksia, joista muut vallat eivät hänen mielestään olleet tarpeeksi selvillä. Varsin pian tuli näkyviin Hitlerin metodi, jota hän sitten jatkoi sotaan saakka. Rikottuaan yksipuolisesti Versailles'n sopimuksen jonkin kohdan tai saatuaan neuvottelemalla aikaan muutoksia, hän ei koskaan kauan ollut tyytyväinen. Aina oli jäljellä jokin sopimuskohta, johon vedoten hän saattoi väittää, ettei Saksa vielä ollut tasa-arvoinen.

¹ Kirjoitus puoluepäivien johdosta VB:ssa syyskuussa 1936. Hermann Göring, *Reden und Aufsätze*. Herausgegeben von Dr. Erich Gritzbach (München, 1940), s. 188.

² Hessin esitelmä Saksalais-Ruotsalaisen Seuran kutsusta Tukholmassa 14.5.1935. Hess, *Reden*, s. 103 - 116.

³ Führerin puhe Saksan valtiopäivillä Saksan rauhanpolitiikasta 21.5.1935. *Dokumente der deutschen Politik III*. Herausgegeben von Paul Meier-Benneckenstein (Berlin, 1935 - 1937), Nr. 17a, s. 77 - 79.

⁴ Saksan varustelun rajoittamisen kannalla olivat olleet mm. Englannin ulkoministeri Arthur Henderson ja Ranskan sotaministeri André Maginot. Esim. Henderson Rumboldille 12.2.1931. UF VIII, Nr. 1744b, s. 265 - 266; Maginot Pariisin edustajainkamarissa 24.2.1931. *ibid.*, Nr. 1745a, s. 267.

⁵ Ks. viite 3, s. 95 - 96.

Hämmästyttävää on, että Saksan uudelleenvarustautuminen kaikista tiedossa olleista tosiasioista huolimatta aiheutti niin vähän vastustusta. Hitlerin aiempi ennustelu siitä, ettei tarvittaisi kuin päättäväistä tahtoa näytti osuneen oikeaan. Englannissa oltiin kuitenkin jo totuttu Hitlerin rauhanpuheisiin ja odotettiin käytännön todisteita aidosta rauhantahdosta, joka olisi vapaa militaristisesta hengestä. Epäilyksiä tuki se, että alettiin paremmin tutustua Mein Kampfiiin. Varsinkin konservatiivinen lehti *Morning Post* arvosteli hallituksen liian luottavaista politiikkaa ja lehden mukaan olisi pitänyt kiinnittää huomiota Hitlerin tekoihin eikä hänen puheisiinsa.¹ Englannin ja Saksan 1935 solmima laivastosopimus aiheutti myös Englannin ja Ranskan suhteiden kiristymisen. Hallituksen politiikkaa tukenut *The Times* taas kirjoitti, että Versailles'n sopimuksessa oli osia, jotka oli paras unohtaa.² Käytännössä Englanti oli myöntänyt Saksalle, ettei Versailles'n sopimusta ainakaan kaikilta osin voitu pitää voimassa. Hitler käytti taitavasti hyväkseen sitä tosiasiaa, että ulkomailla, erityisesti Englannissa, rauhansopimusta oli jo melko yleisesti alettu pitää Saksalle kohtuuttoman ankarana ja oltiin valmiita sen muuttamiseen.

Toisen maailmansodan aikana Hitler paljasti varustautumisen alkaneen jo ennen sen julkistamista, kun hän kertoi puolustusmenojen kasvusta 1933 lähtien.³ Salaista varustelua oli tunnetusti ollut koko Weimarin tasavallan ajankin, mutta rajumpi varustelun kasvu tuli näkyviin 1934, kun seuraavan vuoden budjetti julkistettiin. Siinä mielessä Hitlerin toimenpiteet 1935 eivät voineet tulla asioita seuranneille minään yllätyksenä.⁴ Hitler korosti myös omaa toimintaansa kehityksessä, joka lopulta johtaisi maailmanherruuteen:

"Hätte Deutschland nicht das Glück gehabt, dass ich 1933 zur Macht kam und dass ich von Stund an keinen Schritt unterliess, zur Aufrüstung zu kommen, und wenn ich mich vorigen Sommer nicht zum Schlag gegen Russland entschlossen hätte: alle europäischen Länder wären weggefegt worden! Gegen die ungezählten Millionen der östlichen Welt können wir nur bestehen, wenn die Germanen in Europa sich zu einer Einheit zusammenfinden. Es muss ein Kern da sein, um den sich das übrige Europa anschliesst. Haben wir dann Europa fest in der Hand, dann schaffen wir uns unseren afrikanischen Kontinent, und eines Tages, wer weiss, werden wir vielleicht auch anderes finden".⁵

¹ *Holzweissig*, s. 216 - 221; *Thies, Architekt der Weltherrschaft*, s. 182 - 183.

² *ibid.*, s. 230 - 237.

³ *Hitlerin puhe Werwolfissa 16.8.1942. Monologe*, s. 343.

⁴ *Klaus Hildebrand, Das Dritte Reich. Oldenbourg Grundriss der Geschichte. Band 17 (München Wien, 1980)*, s. 48.

⁵ *Hitlerin puhe päämajassa 22.2.1942. Monologe*, s. 290.

Hitler esitti myös, että Saksan tulisi aina olla aseteknisesti ylivoimainen muihin nähden ja erityisesti hän korosti teknisten uutuuksien salassapitoa.¹ Tekniikan sodassa voitti Hitlerin mukaan se, jolla oli tietyllä hetkellä ylivoimainen ase.² Tässä näkyy Hitlerin tekniikan ihailu ja lausuma selittää myös osaltaan Hitlerin uskoa "ihmeaseeseen" sodan loppuvaiheessa. Asevelvollisuusajalle Hitler ei kuitenkaan enää toisen maailmansodan aikana antanut suurta merkitystä. Kolmessa kuukaudessa sotilas oppi hänen mielestään kaiken mahdollisen ja oli jopa paremmin koulutettu kuin rauhan aikana vuoden palvellut.³ Tämä osoittaa oikeaksi, paitsi Hitlerin ajatukset sodan "kasvattavasta" vaikutuksesta, myös yleisen asevelvollisuuden tärkeyden työllisyystilanteen kannalta 1935. Tulevana rauhanaikana asevelvollisuusajaksi tulisi Hitlerin mukaan kuitenkin olemaan kolme vuotta juuri tekniikan takia ja siksi, että nuoret miehet unohtaisivat turhat teoreettiset kouluopinnot.⁴

Edelleen Hitler kuvasi helmikuussa 1939, että avointa varustelua täytyi seurata Reininmaan remilitarisointi. Tätä toimenpidettä Hitler kertoi suunnitelleensa vasta vuodeksi 1937, mutta olosuhteet olivat vaikuttaneet siihen, että se voitiin suorittaa jo vuotta aikaisemmin.⁵ Varustautumisen välttämättömyys miehityksestä vapautumisen edellytyksenä on tullut esille jo Ruhrin miehityksen yhteydessä. Varhaisissa lausumissa tuotiin esille, kuinka ranskalaiset karkotettaisiin Reininmaalta. Kansan vapautuksessa ei kuitenkaan olisi kysymys vain aseista, vaan Hitler korosti edelleen vapaudentahdon tärkeyttä.⁶ Reininmaan miehitys päättyi kuitenkin viisi vuotta ennen määräaikaan 1930, joten ranskalaisia sen paremmin kuin muitakaan miehitysvaltoja ei sieltä tarvinnut enää karkottaa; kysymys oli pelkästään remilitarisoinnista, mikä oli kielletty Versailles'n sopimuksessa ja minkä Saksa oli vielä vapaaehtoisesti vahvistanut Locarnon sopimuksella. Remilitarisointi tapahtui todella Saksalle erittäin suotuisissa olosuhteissa, eivätkä ulkovallat paljoakaan puuttuneet asiaan. Eräissä piireissä saatettiin Hitlerin uhkarohkea teko jopa hyväksyäkin. Lordi Lothian, entinen Lloyd Georgen yksityissihteeri

¹ Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 5/6.1.1942. *Monologe*, s. 181.

² Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 9.2.1942. *Monologe*, s. 275. Hitlerillä liittyi tähän utopioita, joiden mukaan sotaa voitaisiin käydä ja muita maita täysin hävittää ilman että oma kansa tietäisi mitään sodankäynnistä. Hitlerin puhe Werwolfissa 28.8.1942. *Monologe*, s. 372.

³ Hitlerin puhe Werwolfissa 28.8.1942. *Monologe*, s. 373.

⁴ Hitlerin puhe Werwolfissa 29.8.1942. *Monologe*, s. 375.

⁵ Thies, *Architekt der Weltherrschaft*, s. 114.

⁶ Hitlerin keskustelu saksalaiskansallisen opiskelijaliikkeen valtakunnanjohtajan Heinz Lutzin kanssa Landsbergissa 25.4.1924. *Jäckel*, Nr. 634, s. 1231.

Philip Kerr, sanoi kuuluisan lauseensa, että Saksa miehittäessään Reininmaan meni vain omalle takapihalleen.¹

Perusteluna remilitarisointiin Hitler käytti Ranskan ja Neuvostoliiton välistä sopimusta, jonka hän tulkitsi mitätöineen Locarnon sopimuksen. Lisäksi Ranskassa oikeisto vastusti voimakkaasti sopimusta eikä Englantikaan suhtautunut siihen erityisen myönteisesti.² Hitler saattoi siis olla varma siitä, ettei vastarinta tulisi olemaan yhtenäistä. Perusteluisa katsottiin edelleen Locarnon sopimuksen rasittaneen Saksaa yksipuolisesti, koska sen velvoitteisiin kuului Versailles'n sopimuksessa saneltu Reininmaan demilitarisointi. Saksan kannan mukaan yksi tärkeimmistä ja väkirikkaimmista Saksan valtakunnan alueista oli jäänyt ilman minäkäänlaista sotilaallista suojaa.³ Hitlerin edellä mainitun toisen rauhanpuheen huomioon ottaen oli tietenkin tärkeää saada perustelut sille, että Ranska oli rikkonut sopimuksen ensin. Tähän rikkomiseen vedoten Saksa julisti myös Versailles'n demilitarisointimääräykset pätemättömiksi.⁴

Vielä näidenkin toimenpiteiden jälkeen Hitlerin onnistui vakuuttaa ulkovallat rauhantahtoisuudestaan. Vuosi 1937 kului ilman edellisten ja seuraavien vuosien näyttäviä ulkopoliittisia toimia, mutta tärkeää on, että juuri silloin esitettiin Saksan vapautuneen täysin Versailles'n sopimuksesta. Nootilla 14. marraskuuta 1936 Saksa oli jo julistanut, ettei se tunnustaisi Versailles'n sopimuksen artikloja, jotka koskivat Saksan suurten jokien kansainvälistämistä.⁵ Asia ei ollut aikaisemmin paljoakaan esillä propagandassa. Puheessaan 30. tammikuuta 1937 Hitler juhallisesti peruutti Saksan sotasyllisyyden allekirjoituksen.⁶ Tämä puhe, samoin kuin Saksan jokien vapauttaminen kansainvälisestä valvonnasta olivat julistuksia, joilla ei juuri ollut vaikutusta kansainvälisiin suhteisiin. Niillä oli pikemminkin tarkoitus osoittaa omalle kansalle, että Hitler pystyi yksipuolisesti, mutta silti rauhanomaisesti vapauttamaan Saksan Versailles'n määräyksistä. Tästä todistaa se, että kansalle haluttiin esittää Hitlerin julistus hyvin tärkeänä. Göring kirjoitti, että 30.

¹ Ernest K. Bramsted, *Goebbels and National Socialist Propaganda 1925 - 1945* (Michigan, 1965), s. 160.

² Poidevin / Bariéty, s. 388 - 390; Bullock, s. 341- 342.

³ Ulkoministeri von Ribbentropin puhe Kansainliiton neuvoston istunnossa 19.3.1936. *Das Diktat von Versailles I - II. Herausgegeben von Professor Dr. Fritz Berber. Veröffentlichungen des Deutschen Instituts für Aussenpolitische Forschung, Band III (Essen, 1939) (Berber I), Nr. 141, s. 381 - 382.*

⁴ Hitlerin käsky Reininmaan demilitarisoidun vyöhykkeen yllättäväksi miehittämiseksi 2.3.1936. *UF X, Nr. 2453e, s. 420 - 422.*

⁵ Valtakunnanhallituksen nootti kansainvälistä virtakomissiota edustaville hallituksille 14.11.1936. *Berber II, Nr. 533, s. 1478 - 1480. Artiklat 331 - 362. Der Friedensvertrag, s. 189 - 200.*

⁶ Hitlerin valtiopäiväpuhe 30.1.1937. *Berber II, Nr. 461, s. 1230 - 1231.*

tammikuuta 1937 merkitsi vielä enemmän kuin työttömyyden poistaminen tai asevelvollisuuden palauttaminen, sillä se oli täydellistymisen päivä ja vasta silloin Saksa saavutti täydellisen tasa-arvoisuuden. Hitler oli Göringin mukaan julistuksellaan poistanut lopullisesti maailmasta sotasyllisyysvalheen, vaatinut sen seurauksena Saksalle siirtomaita ja valtakunnan rajoittamatonta valtaa valtakunnanpankkiin ja rautateihin (näiden valvonta oli myös julistettu päättyneiksi).¹ Samoin Rosenbergin kirjojen julkaisija Thilo von Trotha kirjoitti myöhemmin alaviitteen eraaseen Rosenbergin puheeseen, joka käsitteli sotasyllisyyttä. Hän mainitsi, että 30. tammikuuta 1937 Hitler sammutti häpeän perumalla virallisesti Versailles'n allekirjoituksen ja alistamalla rautatiet sekä valtakunnanpankin jälleen Saksan hallintaan.² Puolueen perustamispäivänä 24. helmikuuta 1937 Hitler puheessaan "vanhalle kaartille" muisteli miehiä, jotka olivat saaneet surmansa vallankaappausrytyksen yhteydessä 1923 ja hän ilmaisi surunsa siitä, että niin monet "uskolliset sielut" olivat kuolleet ennen 30. tammikuuta 1937.³

Hitlerin "juhlallinen julistus" ei kiinnittänyt ulkovaltojen huomiota ehkä siksi, että sotasyllisyydestä oli tultu uusiin ajatuksiin. Hyvän kuvan tästä antaa jälleen Lordi Lothianin lausunto. Saksalaisten oli myös edullista vedota hänen kannanottoihinsa, koska hän oli aikanaan laatinut sen dokumentin, johon oli kerätty syytökset Saksaa vastaan. Nyt Lordi Lothian sanoi uskovansa, ettei kukaan, joka oli tutkinut sodan esihistoriaa, voinut enää olla sitä mieltä, että Saksa oli yksin syyllinen sotaan. Mielipide Saksan yksinomaisesta sotasyllisyydestä oli muodostettu riittämättömän materiaalin perusteella, jota oli vielä täydennetty sotapropagandalla. Sotapropagandalla oli myös Lordi Lothianin mielestä tarkoitus ylläpitää oman maan kansalaisten yhtenäisyyttä ja moraalialta osoittamalla että itse oltiin oikeassa ja vihollinen täysin väärässä. Tälle perustalle oli Lordi Lothianin mielestä rakennettu Versailles'n sopimus. Hän ilmoitti vielä, ettei hävennyt lainkaan mielipiteenmuutostaan.⁴ Ulkovaltojen puuttumattomuuteen vaikutti epäilemättä myös se, että nyt julistetuissa sopimusten rikkomisissa oli kysymys joko niin sanotuista kunniapykälästä, joilla ei ollut reaalista merkitystä, tai sellaisista, joita ei yksinkertaisesti enää olisi missään tapauksessa pystytty estämään. Toisaalta välinpitämättömyyteen saattoi olla syynä myös se, että todella alettiin kiinnittää enemmän huomiota Hitlerin

¹ Göringin kirjoitus aikakausjulkaisussa "Der Vierjahresplan" helmikuussa 1937. Göring, *Reden und Aufsätze*, s. 276.

² Rosenberg, *Kampf um die Macht 1939*, s. 315, alaviite.

³ Hitlerin puhe kansallisen nousun alkamisen 17. vuosipäivänä 24.2.1937. "Es spricht der Führer" 7 exemplarische Hitler-Reden. Herausgegeben und erläutert von Hildegard von Kotze und Helmut Krausnick unter Mitwirkung von F.A. Krummacker (Gütersloh, 1966) s. 109.

⁴ Lordi Lothianin esitelmä "Saksa ja Euroopan rauha", 29.6.1937. *Beber II*, Nr. 457, s. 1224 - 1226.

tekoihin ja tällaiset mahtipontiset julistukset jätettiin omaan arvoonsa, koska niiden perusteella ei ollut odotettavissa suoranaisia konkreettisia toimenpiteitä.

Vuonna 1937 Saksa kuitenkin alkoi olla voimansa tunnossa. Kansallissosialistinen hallinto oli vakiintunut ja niin Hitler saattoi nähdä Saksan historian erään luvun päättyneen. Tästä olivat todisteena seuraavat kolme tosiasiaa:

"Erstens: Der Vertrag von Versailles ist tot!

Zweitens: Deutschland ist frei!

Drittens: Der Garant unserer Freiheit ist unsere eigene Wehrmacht!"

Hitler korosti vielä sitä, että viidessä vuodessa oli syrjäytetty diktaatti, joka oli tarkoitettu kestämaan ikuisuuden.¹ Mitä Versailles'n sopimuksesta vielä oli jäljellä, oli "olemassaolevien rajojen luonnonmukaisuus" ja Hitler vakuutti, että naapureiden kanssa tulitaisiin neuvottelemaan vain rauhanomaisen ystävällisesti. On pohdittu sitä, miksi kuitenkin jatkuvasti vedottiin Versailles'n sopimukseen ja käytettiin sitä propagandassa, vaikka toisaalta se julistettiin jo kokonaan syrjäytetyksi. Vuonna 1937 oli ilmeisesti tarkoitus tilapäisesti rauhoittaa Saksan kansaa sekä ulkomaista julkisuutta. Kansan ja valtakunnan oli vielä sekä sisäisesti että sotilaallisesti kypsytävä.² Toisaalta on vielä korostettava sitä, että vuoden 1937 julistuksia pidettiin todella tärkeinä. Myöhemmin Hitler mainitsi vesiteiden valvonnan lopettamisen ja sotasyllisyyden allekirjoituksen kumoamisen aseistariisuntamääräysten mitätöimisen, Reininmaan miehityksen ja Itävallan Anschlussin rinnalla. Näitä kaikkia pidettiin tärkeimpinä, Saksan kunniaa ja oikeutta rasittavina diskriminoivina määräyksinä. Ennen Hitlerin valtaannousua neuvotteluilta saatuja muutoksia, ei edes sotakorvauskysymyksen ratkaisua pidetty yhtä merkittävänä. Hitler otti tosin sotakorvausmaksujen lopettamistakin kunnian itselleen ja hän väitti käyttäneensä säästyneet varat varusteluun.³

Hitler selvitti edelleen puheessaan joukkojen komentajille, että Saksan poliittisen ja erityisesti sotilaspoliittisen aseman lujittamiseksi oli ollut ratkaistava Itävallan ja Tšekkoslovakian ongelma. Hitler esitti olleensa epävarma siitä, täytyisikö ja voitaisiinko molemmat ongelmat ratkaista samanaikaisesti ja kumpi tulisi ratkaista ensin. Kuitenkaan välttämättömyydestä selvittää molemmat kysymykset ei Hitlerille ollut epäilystäkään. Hitler korosti vielä, että kysymyksessä olivat kauan sitten tehdyt suunnitelmat, jotka hän oli päättänyt toteuttaa, kun yleiset

¹ Hitlerin julistus työn puoluepäivillä Nürnbergissä 7.9.1937. *Domarus I 2, s. 716; Berber II, Nr. 379, s. 1023 - 1024.*

² Hitlerin puhe kansallisen nousun alkamisen 17. vuosipäivänä 24.2.1937. "*Es spricht der Führer*", s. 92 - 93 alaviitteineen.

³ Hitlerin puhe päämajassa 15.10.1941. *Monologe, s. 87; Hitlerin puhe Wolfschanzessa 18.1.1942. Monologe, s. 212 - 213; Berber I, s. 103.*

ajankohtaiset olosuhteet (Zeitumstände) olisivat suotuisat. Vuosi 1938 oli sitten Hitlerin mukaan päättynyt Saksan uuden ajan historian ehkä suurimpaan menestykseen, jonka jälkeen hän katsoi edessä olevan enää yhden askeleen.¹

Talveen 1937 tultaessa olivat todella Versailles'n sopimuksen puhtaasti Saksaa koskevat määräykset syrjäytyneet. Nyt alettiin yhä enemmän puhua Versailles'n luomasta Euroopan järjestelmästä. Tämä koski ennen kaikkea Itävaltaa ja naapurimaita, joiden alueilla oli saksalaisia vähemmistöjä. Koska valmistelut Itävallan liittämiseksi Saksaan olivat salaisia, propagandan tehtäväksi jäi jälkikäteen perustella tapahtunutta tosiasiaa ja saada sille kannatus. Samoin kuin myöhemmin Tšekkoslovakian ja Puolan yhteydessä tuli Versailles'n sopimus laajemmin esille propagandassa vasta itse tapahtumien jälkeen. Aikaisemmin kiinnitettiin päähuomio saksalaisten kohteluun näissä maissa, mutta Itävallan kohdalla kansallissosialistien mielestä ei ollut epäilystäkään siitä, että oli rikottu kansallisen itsemääräämisoikeuden periaatteita, jotka oli taattu Wilsonin neljästoista pykälässä.²

Anschlussin jälkeen Hitler matkusti vanhaan koulukaupunkiinsa Linziin, jossa entinen sisäministeri ja uusi kansleri Seyss-Inquart piti hänelle tervetuliaispuheen, jossa hän totesi jälleen tulleen ajan, jolloin saksalaiset taas olivat löytäneet toisensa rauhandiktaatista, pakosta, epäsuosiosta ja koko maailman ymmärtämättömyydestä huolimatta. Julittaessaan juhlallisesti, ettei rauhansopimuksen 88. artikla enää ollut voimassa, Seyss-Inquart totesi, että itävaltalaiset olivat nyt ikuisesti vapaita ja riippumattomia tunnustautuessaan uuteen johtoon.³ Samaa saksalaisten vapautumista julisti myös Göring. Hänen mielestään rauhansopimukset olivat näyttäneet tappavan kaiken elämän, mutta nyt saksalainen kansa Itävallassa sai ensimmäisen kerran "kauheiden rauhansopimusten jälkeen" tunnustaa vapaasti, rehellisesti ja avoimesti koko maailmalle, miten se halusi järjestää elämänsä.⁴

Hitler yritti todistaa, miten mahdoton konstruktio Itävalta oli ollut ja kuinka Itävallan johtajat olivat yrittäneet vastustaa luonnollista ja kansan haluamaa kehitystä. Itävallan itsenäisyys oli Hitlerin mukaan perustettu rauhansopimuksilla ja siten se oli ollut riippuvainen ulkomaiden armosta.⁵ Hitler väitti Versailles'ssa luodun valtiollisia konstruk-

¹ Thies, *Architekt der Weltherrschaft*, s. 114.

² Hitlerin puhe valtiopäivillä 20.2.1938. *UF XI, Nr. 2556, s. 379 - 380*. Puhe on myös julkaistu suomeksi nimellä "Viisi vuotta kansallissosialismia" (Helsinki, 1938). Neljästoista pykälässä ei tarkkaan ottaen vaadita kansallista itsemääräämisoikeutta, vaan Itävalta-Unkarin kansojen autonomisen kehityksen takaamista.

³ Seyss-Inquartin puhe Linzissä 12.3.1938. *UF XI, Nr. 2623b, s. 660*.

⁴ Göringin puhe sankarivainajien muistopäivänä Berliinin valtio-oopperassa 13.3.1938. *Göring, Reden und Aufsätze*, s. 318.

⁵ Hitlerin puhe Wienissä 15.3.1938. *VB 16.3.1938. Berber I, Nr. 231, s. 605*.

tioita, jotka pysyivät koossa vain väkivalloin ja Itävallan "tynkävaltion" muodostaminen oli tehnyt väkivaltaa 6,5 miljoonan saksalaisen itsemääräämisoikeudelle.¹

Puhuessaan Wienissä Göring selvitteli kaikkia aikaisempia kansallissosialistisen Saksan toimenpiteitä ja hyvin mielenkiintoisesti hänen selvityksensä muistuttivat Hitlerin helmikuun 1939 puhetta poliittisten toimenpiteiden järjestyksestä. Kaikki, mitä kansallissosialistit olivat tehneet, oli Göringin mukaan ollut ehdottoman välttämätöntä. Ensin oli tapahtunut henkinen kasvu ja sitten oli rakennettu ulkoinen muoto ja "taottu miekka". Sen jälkeen oli Göringin kuvauksen mukaan voitu ryhtyä ensimmäisiin toimenpiteisiin "Versailles'n sietämättömiä kahleita vastaan". Tämä oli alkanut Saksan poistuessa Kansainliitosta, sitten seurasi puolustusvalmiuden julistus ja Reininmaan miehitys. Viimeisimpänä oli sitten lakkautettu Versailles'n ja St. Germainin sopimukset.²

Versailles'n sopimuksesta puhuttiin Anschlussin ja Tsekkoslovakian kriisin aikaan samaan tapaan suurissa sekä saksalaiselle että ulkomalaiselle yleisölle tarkoitetuissa puheissa. Sen sijaan Versailles'lla ei yritetty vaikuttaa esimerkiksi Chamberlainiin neuvotteluissa. Kuitenkin Hitler katsoi tarpeelliseksi selittää Rooseveltille laajasti menneisyyden tapahtumia. Luonnollisesti hän palautti amerikkalaisten mieliin sen, että Saksa oli uskonut rauhan pohjana olevan Wilsonin periaatteet ja ihanteet. Hitler puhui myös kokonaisuudessaan "Pariisin esikaupunkisopimuksista", joilla Eurooppaan oli luotu poliittinen järjestelmä, joka oli kestävä, koska voitettujen valtioiden oli tehtävä oikeuksia vailla olevaksi paria-luokaksi. Hitler yritti todistella Rooseveltille, että Tsekkoslovakian luominen oli yksi vuoden 1919 diktaatin selvimpiä ilmenemismuotoja. Tsekkoslovakian rajat oli Hitlerin mielestä määrätty ottamatta huomioon historiaa ja alueen väestöryhmien kansallisuuksia.³ Tsekkoslovakia oli Hitlerin mukaan täysin keinotekoinen rakennelma, joka oli suunnattu Saksa vastaan. Hitler ei edes myöntänyt mitään tsekkien kansaa olevan olemassakaan.⁴ Hitler väitti lisäksi, että Tsekkoslovakian valtio olisi ollut elinkyvytön, ellei siihen olisi liitetty 3,5 miljoonaa saksalaista vastoin itsemääräämisoikeutta.⁵ Sudeettisaksalaisten suhteen asian käsittely oli samanlaista kuin aikaisemmin Etelä-Tirolin; ei tuotu esille sitä, etteivät alueet ennen ensimmäistä maailmansotaakaan olleet

¹ Hitlerin valtiopäiväpuhe 18.3.1938. Berber I, Nr. 232, s. 608 - 609.

² Göringin puhe Wienissä 26.3.1938. Göring, Reden und Aufsätze, s. 338.

³ Hitlerin sähkö Rooseveltille 27.9.1938. Akten zur deutschen Auswärtigen Politik 1918 - 1945. Serie D: 1937 - 1945. Band II (Baden-Baden, 1950 ff), Nr. 633, s. 769.

⁴ Hitlerin loppupuhe Suur-Saksan ensimmäisillä valtakunnan puoluepäivillä 12.9.1938. Berber II, Nr. 566, s. 1575 - 1577. Puhe suomeksi: "Uudistuneen kansakunnan voima ja mahti" (Helsinki, 1938).

⁵ Hitlerin puhe Berliinin urheilupalatsissa 26.9.1938. Berber II, Nr. 581, s. 1613 - 1614.

kuuluneet Saksaan. Taustalla ovatkin alusta saakka esillä olleet laajemmat Suur-Saksa suunnitelmat. Hitler esitti, että koko tsekkien sivistys oli tulosta saksalaisesta vaikutuksesta, samoin kuin taloudelle oli ollut tärkeintä kuuluminen saksalaiseen talousyhteisöön. Münchenin sopimuksen jälkeen oli sitten edullista esittää, että jäljelle jäänyt osa maata oli elinkelvoton.¹

Sudeettialueiden kysymys oli viimeinen, jonka Hitler onnistui järjestämään rauhanomaisesti tahtonsa mukaan. Puhuessaan suljetulle piirille hän antoi kuitenkin ymmärtää, että tulevaisuudessa ratkaisuja jouduttaisiin toteuttamaan myös väkivalloin. Hän sanoi puhuneensa rauhasta vuosikautia, vain koska oli pakko. Samalla oli kuitenkin pyritty kasvatamaan kansaa psykologisesti siten, että se ei luopuisi vaatimuksista, vaikka väkivaltaakin jouduttaisiin käyttämään. Hitlerin mukaan oli myös välttämätöntä esittää ulkomaailmalle ongelmat hyvin vaikeina ja tehdä selväksi, että Saksan kansa vähitellen tulisi tilanteeseen, jota se ei voinut hyväksyä.² Näin Hitler oli menetellyt jokaisen kysymyksen kohdalla.

Toisen maailmansodan aikana Tšekkoslovakiaa käsitellessään Hitler esitti, että vain vieraita kansoja hallitsemalla opitaan johtamaan. Tsekit olivat hänen mukaansa menettäneet alemmuudentunteensa, koska olivat ajan myötä ryhtyneet pitämään itseään parempina kuin muita Itävallan reuna-alueiden kansoja. Itävalta oli Hitlerille tavallaan varoittava esimerkki toisten kansojen hallitsemisesta; elleivät Habsburgit olisi liittoutuneet "vastapuolen" kanssa, olisivat yhdeksän miljoonaa saksalaista panneet järjestykseen toiset 50 miljoonaa. Myöskään vanhan valtakunnan saksalaiset eivät Hitlerin mukaan olleet ymmärtäneet Itävallan ongelmaa. Itävalta ei Hitlerin mielestä ollut edes mikään valtio, vaan sekasotku. Tsekkejä Hitler nimitti synnynnäisiksi nationalisteiksi ja kaikista slaaveista vaarallisimmiksi, koska he olivat ahkeria: heidät pakoitettiin nyt työskentelemään säälimättömyydellä ja brutaalisuudella. Kysymyksessä olisi rotutaistelu, jossa toisen täytyisi väistyä.³

Hitlerin perustelut jälkikäteen ovat kiintoisia sikäli, että jatkuvasti 1930-luvulla oli eri toimenpiteiden yhteydessä korostettu sitä, ettei Saksa halunnut muuta kuin kansallisen itsemääräämisoikeuden periaatteella saattaa kaikki saksalaiset saman valtion alaisuuteen. Nyt kuitenkin vieraiden kansojen hallitseminen tehtiin välttämättömyydeksi. Tšekkoslovakian tuhoaminen sitten myös vihdoin teki ulkovalloille selväksi Hitlerin laajemmat päämäärät, kun hän ensimmäisen kerran oli vallannut ei-saksalaisia alueita. Seuraava askel, hyökkäys Puolaan, syytytti sitten toisen maailmansodan.

¹ *Hitler, Rede des Führers und Reichskanzlers Adolf Hitler vor dem Reichstag am 28.4.1939 (Berlin, 1939), s. 12 - 13.*

² *Hitlerin puhe lehdistön edustajille Münchenissä 10.11.1938. "Es spricht der Führer", s. 270 - 271.*

³ *Hitlerin puhe Wolfsschanzessa 22.1.1942. Monologe, s. 216 - 217.*

3. "Ei toista Versailles'ta!"

Hitlerin rauhankaavailut, tai pikemminkin rauhan siirtäminen epä-määräiseen tulevaisuuteen, liittyivät myös maailmanherrsajatuksiin. Rauhan määräisi Hitlerin mukaan vain "luonnollinen järjestys", mikä edellytti sellaista kansakuntien yhteenliittymää, missä kyvykkäimmät johtivat ja silloin myös alistetut saivat enemmän, mihin ne omin voimin kykenivät.¹ Ajatuksen yleisestä rauhankonferenssista (Weltfriedenskonferenz) Hitler hylkäsi täysin. Hän ilmoitti käyvänsä mielummin kymmenen vuotta sotaa, kuin antavansa "varastaa itseltään voiton sillä tavalla".² Tämä ei kuitenkaan estänyt Hitleriä jatkuvasti korostamasta rauhantahtoaan ja rauhanaloitteitaan Englannille. Mahdollisesti syvä epäluulo neuvotteluja kohtaan oli Versailles'n rauhan vaikutusta.

Toisen maailmansodan aikana Hitler käsitteli vuoden 1918 tappiota, aselepoa ja Versailles'n sopimusta hyvin stereotyyppisesti. Pääteemana oli, etteivät ne tulisi koskaan toistumaan. Nämä kysymykset kuuluivat lähinnä julkisiin puheisiin, etenkin vuosittain toistuviin tilaisuuksiin, joita järjestettiin puolueen perustamisen, Putschin ja valtaannousun muistoksi. Domarus nimittää tällaista puheiden osaa "puoluekertomukseksi" (Parteierzählung) ja ne ovat niin samanlaisia, että myöhemmiltä vuosilta Domarus on julkaisussaan jättänyt ne pois. Suljetun piirin monologeja leimaavat taas lähes loppuun saakka utopistiset kuvitelmat valloituksista ja niiden hallinnasta.

Jo ennen sodan puhkeamista Hitler pyrki vakuuttamaan Englannin siitä, että hän entisenä rintamamiehenä tunsi sodan ja hän toisti sitä, ettei maailmansotaa olisi hävitty, jos hän olisi ollut kansleri. Toisen maailmansodan kuluessa Hitler useaan otteeseen muistutti siitä, ettei hän ollut mikään Bethmann-Hollweg ja marraskuussa 1942 hän ei enää verrannut itseään Saksan johtajana pelkästään entiseen kansleriin vaan keisariin.³ Hitler ennusti jo muutamaa päivää ennen sodan alkua, että sota Saksan ja Englannin välillä tulisi olemaan verisempi kuin sota 1914 - 18. Edellinen sota oli jo Hitlerin mukaan osoittanut, ettei Englanti nousisi siitä mahtavampana.

Toistuva teema Hitlerin toisen maailmansodan aikaisissa puheissa oli ensimmäisen maailmansodan ja silloisen tilanteen vertailu, samoin kuin

¹ Hitlerin puhe päämajassa 17.2.1942. *Monologe*, s. 279 - 280.

² Hitlerin puheet päämajassa 17/18.9.1941. *Monologe*, s. 64.

³ Hitlerin ja Englannin Berliinin lähettilään Arthur Hendersonin keskustelu 23.8.1939. *Domarus II 1*, s. 1249; Hitlerin puhe Putschin vuosipäivänä Münchenissä 8.11.1942. *Domarus II 2*, s. 1933.

puolueen taisteluajan, "sisäisen taistelun" (valtaannousun) ja aloitetun ulkoisen taistelun rinnastus. Näitä teemoja hän todella toisti kyllästymiseen asti, mutta varmasti ei voida sanoa, pystyikö hän niillä vakuuttamaan omaa lähipiiriään loppuun saakka tai uskoiko hän lopuksi vakuutteluihinsa itseään.

Hitler esitti hyvin selvän eron Saksan tilanteessa 1914 ja 1939. Niemenomaan Englantia kohtaan suunnatuissa julistuksissa erona tuotiin toistuvasti julki Saksan ja Neuvostoliiton solmima hyökkäämättömyyssopimus, joka Hitlerin mukaan takasi sen, ettei Saksan tarvitsisi käydä kahden rintaman sotaa. Samalla Hitler ilmoitti hyväksyvänsä brittiläisen maailmanvallan ja hän kiisti Saksan pyrkivän maailmanherruuteen. Englantia loukkaavasti hän jopa tarjosi Saksan armeijan apua Englannin maailmanherruuden säilyttämiselle.¹ Edelleen erona vuoteen 1914 Hitler korosti jatkuvasti sitä, kuinka paljon paremmin varustautunut Saksan armeija oli. Hän esitti jopa, että Saksa 1914 oli hyvin heikosti varustautunut ja että osittain sitä huollettiin surkeasti. Hitler korosti myös eroina omavaraisuutta ja ylintä johtoa sekä liittoja Italian ja Japanin kanssa. Viimeisimpänä hän toi esille sen, että myös kansa oli toinen. Kansa oli saanut takaisin itseluottamuksensa ja tiesi, ettei mikään asia maailmassa olisi mahdoton.²

Ranskalle Hitler oli vakuuttanut useaan otteeseen, ettei Saarín alueen palauttamisen jälkeen (1935) Saksalla ollut mitään vaateita sitä kohtaan. Erityisesti Hitler korosti Saksan luopuneen vaatimasta Elsass-Lothringenia enemmän verenvuodatuksen välttämiseksi. Saksan elintressien vapaaehtoinen rajoitus lännessä ei kuitenkaan Hitlerin mukaan merkinnyt muiden "Versailles'n diktaatin" aluemääräysten hyväksymistä. Hitler väitti vuodesta toiseen pyrkineensä diktaatin mahdotto-
mimpien ja sietämättömpimpien määräysten revisioon neuvotteluin, mikä oli kuitenkin ollut mahdotonta. Hän väitti lisäksi, ettei kukaan ranskalainen samanlaisessa tilanteessa olisi toiminut toisin. Hitler vetosi myös siihen, että monet ranskalaisetkin myönsivät Versailles'n ratkaisun mielettömyyden.³ Täysin totuuden vastaisesti Hitler puhui neuvotteluratkaisusta. Münchenin sopimusta lukuunottamatta hän oli irrottanut Versailles'n määräyksistä yksipuolisesti. Kaikkien toimenpiteiden jälkeen oli myös aina julistettu, ettei muita vaatimuksia enää olisi. Syksyyn 1939 tultaessa nämä Hitlerin vakuuttelut olivat kuitenkin jo menettäneet uskottavuutensa. Hitlerin selvä pyrkimys oli saada Saksalle oikeus ratkaista Danzigin ja Puolan kysymys muiden valtojen puuttumatta asiaan.

Tunnettu tosiasia on, ettei toisen maailmansodan aattona eikä sen puhjetessa syntynyt minkäänlaista laajaa elokuun 1914 kaltaista sotainnostusta. Tannenbergin taistelun 25-vuotispäivä 28. elokuuta 1939 sai

¹ Hitlerin ja Hendersonin keskustelu 25.8.1939. *Domarus II 1, s. 1255 - 1257.*

² Hitlerin puhe 24.2.1940. *Domarus II 1, s. 1466 - 1467.*

³ Hitlerin kirje Daladierille 27.8.1939. *Domarus II 1, s. 1273 - 1275.*

ihmiset pikemminkin ajattelemaan, ettei idän voitoista ollut seurannut pitemmän päälle mitään hyötyä ja tajuttiin oltavan samankaltaisessa tilanteessa kuin 1914. Hitler epäilemättä tunsikin väestön mielialat eikä mitään suurta juhlaa järjestetty.¹ Se saattoi tietysti johtua myös Neuvostoliiton kanssa solmitusta hyökkäämättömyyssopimuksestakin. Sodan puhjettua Hitler kuitenkin kiisti selvän tosiasian ja väitti, että kansa oli paljon innostuneempi kuin 1914, mutta hän selitti sen sisäiseksi, ei miksiäkään pinnalliseksi "hurraapatriotismiksi", vaan sellaisten ihmisten fanaattiseksi päättäväisyydeksi, jotka tiesivät, mitä sota on.² Tavanomaisista muistojuhlilla luovuttiin yleisesti myös jatkossa. Marraskuun 8. päivänä järjestettiin kyllä Münchenissä Putschin muistotilaisuuksia, mutta totutusta marssista luovuttiin jo 1939.³ Domarus katsoo Hitlerin välttäneen julkisia tilaisuuksia, silloin kun hänen ennustuksensa olivat osuneet väärään. Viimeiseen saakka hän oli vakuuttanut Englannin ystävyyttä, mutta pettynyt lokakuussa 1939 "rauhantarjojensa" hylkäämiseen. Marssista oli ensimmäisen kerran luovuttu 1934 SA:n puhdistuksen jälkeen. Tällaisissa tilanteissa Hitler ilmeisesti vältti tapaamasta entisiä lähimpiä miehiään.⁴

Välittömästi sodan puhjettua pitämänsä valtiopäiväpuheen alussa Hitler viittasi "Versailles'n diktaatin" luomaan ongelmaan, joka oli tullut sietämättömäksi ja hän julisti Danzigin sekä Puolan käytävän olevan saksalaisia. Vieläkin Hitler halusi korostaa pyrkineensä revisioon rauhanomaisesti, ilman painostusta, mutta hän ilmoitti, ettei "Versailles'n diktaatti" ollut saksalaisille mikään laki. Saksan ja Neuvostoliiton välisen hyökkäämättömyyssopimuksen hän esitti ikuisiksi (se oli solmittu 10 vuodeksi) ja julisti, ettei toista kertaa kävisi kuten maailmansodassa, jossa maat olivat taistelleet toisiaan vastaan ja lopulta molemmat kärsineet. Syytökset kohdistuivat nyt yksinomaan länsivaltoihin ja Hitler julisti, etteivät Saksa ja Neuvostoliitto tulisi uhraamaan enää yhtäkään miestä läntisten demokratioiden intressien hyväksi. Edelleen Hitler kuvasi Saksan varustautumista ja hän vakuutti sen armeijan olevan maailman parhaiten varustettu ja aivan toisella tasolla kuin 1914. Koko sanaa "antautuminen" Hitler ei halunnut edes tuntea. Ulkomaailmalle hän halusi vakuuttaa, ettei marraskuu 1918 tulisi koskaan enää toistumaan Saksan historiassa.⁵ Puheessa korostui myös uhrivalmiuden sekä taisteluyhteisön vaatimus ja Hitler asetti itsensä esikuvaksi. "Volksgemeinschaft" oli palannut takaisin lähtökohtaansa taisteluyhteiseksi. Näitä teemoja Hitler toisti lukuisia kertoja sodan kuluessa; Neuvostoliiton osalta tilanne tietenkin muuttui kesäkuussa 1941.

¹ Domarus II 1, s. 1280.

² Hitlerin puhe Danzigissa 19.9.1939. Domarus II 1, s. 1364.

³ Domarus II 1, s. 1405.

⁴ *ibid.*, s. 1414.

⁵ Hitlerin puhe valtiopäivillä 1.9.1939. Domarus II 1, s. 1312 - 1317.

Versailles'n sopimuksen osalta ei tuotu esille juuri mitään uutta, mutta sodan alkuvaiheessa syytettiin ensisijaisesti englantilaisia propagoinnista Saksaa vastaan. Hitler väitti myös, ettei Saksan kansalla ollut aikomusta hallita maailmaa kuten Englannilla.¹ Julistuksessaan Saksan kansalle Hitler esitti, että tasapainopolitiikan avulla Englanti oli vuosisatoja tehnyt muut kansat puolustuskyvyttömiksi omaa maailmanvalloitusajatustaan vastaan ja hän väitti Englannin vuodesta 1871 lähtien taistelleen Saksan maailmanvaltaa vastaan. Englanti oli Hitlerin mukaan ryhtynyt jälleen saartopolitiikkaan (Einkreisung) heti, kun kansallissosialistinen Saksa oli alkanut toipua "Versailles'n diktaatin seurauksista". Koko Versailles'n sopimuksen Hitler pani nyt englantilaisten sodanlietsojien syyksi, mutta hän katsoi Englannin hallituksen pettyvän siinä, ettei Saksa 1939 ollut enää vuoden 1914 Saksa, eikä kanslerina ollut Bethmann-Hollweg. Sota oli Hitlerin mukaan yritys tuhota Saksa, mutta hän uhkasi, että brittien "raha- ja valtopoliitikot" tulisivat huomamaan, mitä merkitsi ryhtyä sotaan *ilman mitään syytä* kansallissosialistista Saksaa vastaan. Saksa ei tulisi koskaan antautumaan. Toisella, vielä pahemmalla Versailles'n diktaatilla ei Hitlerin mukaan olisi mitään mieltä. Julistus päättyi Volksgemeinschaftin korostamiseen ja siihen usein toistettuun toteamukseen, ettei Saksan kansaa ollut koskaan voitettu sen ollessa yhtenäinen. Vain epäyhtenäisyys oli Hitlerin mukaan 1918 johtanut tuhoon.²

Kiintoisaa on, että puolueelle osoitetussa julistuksessa Hitler esitti juutalais-demokraattisen maailmanvihollisen (Weltfeind) saaneen aikaan sotatilan Englannin ja Saksan kansojen välillä. Tämä on ymmärrettävissä juuri siltä pohjalta, ettei puoluetovereille voitu esittää Englannin sinänsä olevan vihollinen, koska se olisi vienyt pohjan pois kaikilta aiemmilta vakuutteluilta Englannin ystävydestä. Samoin Hitler muutti kansalle osoittamaansa julistusta väittämällä Englannin kapitalististen sodanlietsojien käyneen ilman syytä *Euroopan suurimman kansallisvaltion* kimppuun. Puolueväelle hän lisäksi vakuutti, ettei tie, jolle nyt oli lähde, olisi vaikeampi kuin tie Versailles'sta siihen hetkeen. Mitään ei Hitlerin mukaan ollut menetettävänä, vaan kaikki voitettavana.³ Tätä Hitler myös toisti useissa yhteyksissä. Hän vakuutti "vanhoille taistelijoille" vielä helmikuussa 1941, että tie siitä eteenpäin olisi helpompi kuin aika puolueen perustamisesta siihen hetkeen.⁴ Vaikka tulisi "suurenmoinen kansojen taistelu", viimeinen pataljoona kentällä olisi saksa-

¹ Saksan muistio Englannin lähettiläälle 3.9.1939. *Domarus II 1, s. 1336 - 1337.*

² Julistus Saksan kansalle 3.9.1939. *Domarus II 1, s. 1339 - 1341.* Hitlerin luottamus "kansanyhteisöön" ei kuitenkaan ollut varaukseton, sillä hän ilmoitti, että yhtenäisyyden rikkojat tulitaisiin nyt kansakunnan vihollisina tuhoamaan.

³ Hitlerin julistus NSDAP:lle 3.9.1939. *Domarus II 1, s. 1342.*

⁴ Hitlerin puhe puolueen perustamisen muistojuhlissa 24.2.1941. *Domarus II 2, s. 1670.*

lainen.¹ Hitler viittasi siis jatkuvasti 1920 ohjelmanjulistustilaisuuteen. Ohjelman ensimmäisenä kohtana oli Versailles'n ja St. Germainin rauhansopimusten mitätöiminen. Toisen maailmansodan aikana tämä merkitsi sitä, että Hitler halusi esittää taistelun valtaannoususta ja rauhansopimusten syrjäyttämisen vaikeimmiksi tehtäviksi ja ensimmäisiksi edellytyksiksi maailmanherruustaistelulle, mikä sitten sujuisi helpommin. Ottaen huomioon ensimmäisen maailmansodan jälkeisen tilanteen ja käytännöllisesti katsoen todella mahdolloman ajatuksen päästä valtaan Saksassa mitättömän puolueen piiristä, voi ehkä paremmin ymmärtää Hitlerin utopistisia kuvitelmia siitä, että loppukin sujuisi yhtä helposti.

Toisen maailmansodan alkamisesta lähtien Hitler ei enää uskaltanut puhetilaisuuksiin, joihin kaikilla oli vapaa pääsy, vaan yleisö koostui kutsuvieraista ja puheet radioitiin. Domarus tulkitsee tämän huonoksi omaksitunnoksi, joka eristi yhä enemmän Hitlerin kansasta.² Tietenkin Hitler on voinut tietoisesti välttää selvää alaistensa tapaamista, mutta kyseenalaista on, voiko käyttäytymistä selittää moraalisisilla perusteilla. Menettely on voinut yhtä hyvin johtua yksinkertaisesti turvallisuussyistä.

Puolan sotaretken loppuvaiheessa Hitler pyrki todistelemaan, ettei Saksalla ollut ensimmäisen maailmansodan puhjetessa ollut mitään muita sodanpäämääriä kuin tuoda ihmiskunnalle rauha, mutta Saksan kansa ei ollut saanut Versailles'ssa neuvotella, vaan se oli pakotettu "brutaaliin diktaattiin". Kuvaillessaan laajasti Versailles'n sopimuksen vaikutuksia Hitler moitti ulkovaltoja siitä, että ne olivat protestoineet puolalaista syntyperää olevien juutalaisten karkoitusta vastaan, mutta hyväksyneet Versailles'n sopimuksella saksalaisten vähemmistöjen jättämisen rajojen ulkopuolelle. Hitler perusteli tätä vielä sillä, että Saksa oli sentään suurvalta.³ Hitler siis käytti Versailles'n sopimusta edelleen perusteena toimilleen.

Valheeksi Hitler leimasi väitteet siitä, että Saksan ulkopoliitiikan päämäärät olisivat rajattomat vedoten jälleen hyökkäämättömyyssopimukseen Neuvostoliiton kanssa. Jo tammikuussa 1939 olivat Englannin salaisen palvelun ja sotaministeriön asiantuntijat tulleet siihen tulokseen, että Hitler todella pyrki koko maailman hegemoniaan. Berliinin lähettiläs Henderson katsoi myös, että jo pyrkimys hegemoniaan Keski- ja Itä-Euroopassa merkitsi konfliktia koko muun maailman kanssa, vähintäänkin Euroopan naapurimaiden kanssa. Hendersonin mielestä pyrkiminen maailmanherruuteen tällä vuosisadalla oli jo anakronismi. Sodan puhjettua tultiin Englannissa kuitenkin siihen tulokseen, että oli

¹ *Hitlerin puhe Putschin muistopäivänä 8.11.1941. ibid., s. 1778.*

² *Domarus II 1, s. 1353.*

³ *Hitlerin puhe Danzigissa 19.9.1939. Domarus II 1, s. 1354 - 1361.*

hyödytöntä spekuloida Hitlerin aikeilla, parempi oli keskittyä ajankohdaisiin ongelmiin.¹

Täysin paradoksaalisesti Hitler kuvitteli voivansa taivuttaa Englannin rauhaan vielä Puolan sotaretken päätyttyä. Hän katsoi, että oli paras tilaisuus solmia rauha, koska Englanti oli lähtenyt sotaan Puolan takia, mutta Puolaa ei enää ollut (sic). Hitler esitti kysymyksen, miksi sotaa lännessä tulisi jatkaa. Puola Versailles'n rauhansopimuksen muodossa ei tulisi enää koskaa nousemaan ja sen takasivat nyt Hitlerin mukaan kaksi maailman suurimmista valtioista. Hitler ei nähnyt mitään syytä Englannin sodanjulistukseen, vaan hän katsoi sotaa käytävän ainoastaan Saksan silloisen hallinnon tuhoamiseksi ja uuden Versailles'n luomiseksi. Miljoonia ihmisiä uhrattaisiin turhaan, sillä Hitler vakuutti, ettei Saksan valtakunta murtuisi eikä toista Versailles'ta syntyisi. Hitler ennusti myös, että vaikka "toinen Versailles" toteutuisikin, se olisi jälleen jatkossa tulevien konfliktien lähde. Hän ilmoitti myös luopuvansa kaikista vaatimuksista, kun Versailles'n rauhansopimus ei enää olisi voimassa, muun muassa siirtomaista.² Toisen maailmansodan aikana Hitler ei siis näyttänyt edes muistavan sitä, että hän oli jo 1937 julistanut Versailles'n sopimuksen allekirjoituksen mitättömäksi, eikä todellisuudessa yksikään sen pykälä enää ollut voimassa lukuun ottamatta läntisiä aluejärjestelyjä, jotka nekin "korjattiin", paitsi Pohjois-Schleswigia, minkä sallittiin jäädä Tanskan haltuun miehityksen jälkeenkin. Vähän myöhemmin Hitler päätyi jo uhkailuun ja hän totesi, että maailma saisi sen mitä se halusi. Tällä kaikella Hitler yritti vakuuttaa omalle kansalle, ettei kävisi sen paremmin, vaikka kansallissosialistinen hallinto syrjäytettäisiin.

Hitler palasi toisen maailmansodan alussa myös tikarinpistolegendaan. Hänen itseluottamustaan ihmetteleville ulkomaalaisille hän halusi selittää, että itseluottamus oli syntynyt sotakentällä, eikä hän ollut (ensimmäisessä maailmansodassa) hetkeäkään uskonut vastustajien voittoon. Hitler selvitteli hyvin laajalti Englannin sodanpäämääriä pyrkien todistelemaan, että sen motiivit olivat olleet kaikkea muuta kuin kansojen itsemääräämisoikeus ja yleinen oikeudenmukaisuus.³

Vuoden 1923 epäonnistunut vallankaappausyritys asetettiin nyt myös Hitlerin konseption puitteissa oikeaan arvoonsa. Hitler katsoi, etteivät vuoden 1923 uhrin olleet turhia, vaan vallankaappausyrityksestä oli alkanut kansallissosialistisen liikkeen voittokulku. Siitä lähtien (sic) oli Saksa sitten Hitlerin mukaan tullut maailmanvallaksi ja hänestä oli ymmärrettävää, että vihollinen tuli levottomaksi juuri silloin, kun Saksa alkoi voittaa tappion seuraukset.⁴ Tosin Hitler selitti "vanhojen

¹ Thies, *Architekt der Weltherrschaft*, s. 183 - 185.

² Hitlerin puhe valtiopäivillä 6.10.1939. *Domarus II 1*, s. 1376 - 1377; 1390.

³ Hitlerin puhe Putschin vuosipäivänä 8.11.1939. *Domarus II 1*, s. 1406 - 1407.

⁴ *ibid.*, s. 1408.

taistelijoiden" olleen vain naurettava vähemmistö, jolla oli vain usko, mutta nyt heillä kuitenkin oli valta. Hitler selitti myös kansallissosialistien olleen aina taistelijoita ja nyt oli tullut suuri aika, jolloin he vasta tahtoivat osoittautua taistelijoiksi.¹

Kuten edellä on käynyt ilmi, Hitler piti vaikeimpana taistelua 1933 saakka. Sen jälkeen hän katsoi uudelleenorganisoinnin alkaneen, mikä käsitti ensin sisäisen uudelleenjärjestäytymisen, hajaannuksen ja defaitistisen hengen syrjäyttämisen sekä sen jälkeen kasvatuksen heroisiin.² Toisen maailmansodan aikana Hitler toistuvasti palasi "väistämättömien" toimenpiteidensä järjestykseen. Esimerkiksi sudeettialueiden palautuksen hän esitti osaratkaisuna, joka johti Puolan valtauksen, joskaan tarkka ajankohta ei siinäkään ollut selvä.³

Täysin päinvastoin, mitä tilanne 1939 oli, Hitler esitti Ruhrin alueen Saksan Akhilleen kantapääksi. Tässä on nähtävissä muisto vuoden 1923 miehityksestä. Hitler väitti marraskuussa 1939, että Saksa olisi mitä suurimmassa vaarassa, jos Englanti ja Ranska hyökkäisivät Belgian ja Hollannin kautta Ruhrin alueelle. Tätä Hitler käytti myös perusteluna Hollannin ja Belgian miehitykseen toukokuussa 1940.⁴ Hitler oli vakuuttanut kunnioittavansa maiden puolueettomuutta. Myös ensimmäisen maailmansodan saarron Hitler käänsi nyt päinvastaiseksi. Englanti ei hänen mukaansa tullut toimeen ilman tuontia, kun taas Saksa oli oma-varainen ja rannikoiden miinoitus saisi Englannin polvilleen. Tämä oli kuitenkin mahdollista vain, jos Saksa miehittäisi Belgian ja Hollannin; kukaan ei kysyisi toimen oikeutusta voiton jälkeen. Hitler vertasi itseään Fredrik Suureen ja tilannetta Itävallan perimyssodan alkuun; valittavana oli voitto tai tuho ja hän ilmoitti valitsevansa voiton. Samanlaisia olivat Hitlerin mielestä olleet myös Bismarckin ratkaisut 1866 ja 1870. Oleellisinta voitolle oli fanaattinen päättäväisyys. Tuloksellisen taistelun jälkeen seuraisi historiassa Saksan kansan aika. Hitler vakuutti, ettei hänen elämänsä jatkuisi, mikäli kansa kärsisi tappion; ulkoisesti ei tapahtuisi antautumista eikä sisäisesti vallankumousta.⁵ Hollannin ja Belgian kohdalla tuli selvästi näkyviin Hitlerin täydellinen häikäilemättömyys pieniä valtioita kohtaan. Sama poliittiseen opportunistiin kytkettynä tuli esille suhtautumisessa Suomeen talvisodan aikana, kun Hitlerin Saksan tuli pitää kiinni sopimuksesta Neuvostoliiton kanssa. Hitler yhdisti tässä kaikki Pohjoismaat syyttäen niitä siitä, että ne olivat pysyneet Kansainliitolle uskollisina vielä silloin, kun sen to-

¹ *Domarus II 1, s. 1412 - 1414.*

² *Hitlerin puhe armeijan ylipäälliköille Flensburgissa 23.11.1939. Domarus II 1, s. 1421 - 1422.*

³ *Hitlerin puhe Flensburgissa 23.11.1939. Domarus II 1, s. 1422.*

⁴ *Hitlerin julistus länsirintaman sotilaille 9.5.1940. Domarus II 1, s. 1503.*

⁵ *Hitlerin puhe armeijan komentajille 23.11.1939. Domarus II 1, s. 1425 - 1427.*

dellinen luonne status quon säilyttäjänä oli tullut ilmi.¹ Edelleen Suomen olisi Hitlerin mukaan joka tapauksessa pitänyt tuntea kiitollisuutta Saksaa kohtaan, sillä hän katsoi, ettei ilman Saksan joukkojen aktiivisia asioihin puuttumista 1918 Suomen valtiota olisi edes ollut olemassa.²

Luodessaan katsauksen ensimmäiseen sotavuoteen uudenvuodenjulistuksessaan 1940 Hitler ei puhunut pelkästään "toisesta Versailles'ta", vaan vielä pahemmasta, mikä oli vastustajien päämäärä. Hän julisti, ettei taisteltu vain Versailles'n vääryyttä vastaan, vaan sen vielä suuremman vääryyden estämiseksi, mikä tulisi sen tilalle. Pitemmälle vietyinä, Hitlerin mukaan "positiivisesti ilmaistuna", kysymys oli koko juutalais-kapitalistisen maailman tuhoamisesta.³

Sodan alkuvaiheessa syytökset kohdistuivat ulkovaltoihin ja ennen kaikkea Englantiin ja esimerkiksi "sisäisestä vihollisesta" ennen vuotta 1933 puhuttiin vain epämääräisesti. Tikarinpisto kuitenkin säilyi, tosin lievässä muodossa. Hitler korosti kansallissosialistisen yhteisön erinomaisuutta ja vakuutti, ettei se tulisi tekemään vuoden 1918 virheitä. Hän esitti, että ensimmäisen maailmansodan lopulla Saksan kansa oli tullut kiittämättömäksi ja sen sijaan, että olisi luottanut omaan tulevaisuuteensa ja voimaansa, se oli alkanut uskoa toisten lupauksia. Lopulta kiittämättömyys oli kohdistunut omaa valtakuntaa ja johtoa vastaan, jolloin "kuitselmuks" oli hylännyt Saksan kansan.⁴ Myös sillä Chamberlainin väitteellä, että Englanti taisteli Saksan väkivaltaista maailmanhallintayritystä vastaan, olisi Hitlerin mukaan ehkä voitu vaikuttaa Saksaan ennen vuotta 1918, mutta ei enää kansallissosialistiseen Saksaan.⁵ Hitler saattoi myös esittää, että syynä tuhoon 1918 oli pohjimmitaan ammusten puute.⁶ Hän ei enää kuitenkaan maininnut ammusteollisuuden lakkoa, joskin ehkä varoituksen sellaisesta voi rivien välistä lukea Hitlerin puheesta varusteluteollisuuden työläisille marraskuussa 1940.⁷ Myöhemmin Hitler vielä asetti vastuuseen Saksan kykenemättömän johdon vuonna 1918. Tässäkin Hitler täysin totuuden vastaisesti väitti, ettei hän ollut halunnut olla menneisyyden kritikoija, ennen kuin itse oli tehnyt jonkin asian paremmin ja hän esitti vasta

¹ Hitler, "Deutschland und die finnische Frage". VB 8.12.1939. *Domarus II 1*, s. 1430. Taustana olivat ruotsalaisen tutkimusmatkailijan ja Hitlerin Saksan sympati-soijan Sven Hedinin yritykset saada Saksalta tukea Suomelle.

² Hitlerin ja Sven Hedinin keskustelu 4.3.1940. *Domarus II 1*, s. 1474.

³ Hitlerin julistus 1.1.1940. *Domarus II 1*, s. 1443.

⁴ Hitlerin puhe 30.1.1940. *Domarus II 1*, s. 1460.

⁵ Hitlerin puhe 24.2.1940. *Domarus II 1*, s. 1464.

⁶ Hitlerin puhe talviapukeräyksen avajaisissa 4.9.1940. *Domarus II 1*, s. 1579.

⁷ Hitlerin puhe varusteluteollisuuden työläisille 14.11.1940. *Domarus II 2*, s. 1617.

nyt voivansa tuoda kaiken rauhassa julki.¹ Loppuun saakka tuli selvästi esille Hitlerin kyky tilanteen ja kuulijakunnan mukaan selittää asiat oman ohjelman mukaisesti.

Puheessaan puolueohjelman julistuksen 20-vuotisjuhlassa Hitler vertasi jälleen puolueen sisäistä kehitystä ja käynnissä olevaa taistelua. Nyt hän toi selvästi julki, että välttämätöntä Saksan uudelleenrakennusta seuraisi sama koko maailmassa. Hitler kuvasi myös, että hänen taistelunsa kansan vapauden puolesta oli ollut taistelua Versailles'ta vastaan. Kysymys ei hänen mukaansa kuitenkaan ollut taistelusta itse Versailles'n sopimuksen määräyksiä vastaan, vaan taistelusta sellaista mielenlaatua vastaan, mikä oli saanut ilmauksensa Versailles'n diktaattissa.² Tässä tuli näkyviin Weltpolitiikin jatkuvuus; Versailles'n tehtävänä oli ollut estää Saksan maailmanherrsus. Hitler korosti edelleen vaatimustensa rajallisuutta ja hänen mukaansa oli kysymys vain saksalaisten elintilan turvaamisesta, mikä tarkoitti Keski-Eurooppaa ja siirtomaita. Nämä teesit toistuivat jatkuvasti sekä julkisissa puheissa että yksityisissä keskusteluissa.³

Tanskan ja Norjan miehityksen alkaessa Hitler puhui jo suurgermaanisesta valtakunnasta.⁴ Operaatioiden onnistuttua puheet muuttuivat vielä suureellisemmiksi. Puhuessaan nuorille upseereille Hitler vakuutti:

"Die Erde ist für den da, der sie sich nimmt! Die Erde ist ein Wanderpokal, der immer den Völkern genommen wird, die schwach werden. Das Recht auf diesem Boden liegt ausschliesslich in der Kraft!"⁵

Kuvitelma maailmasta jonkinlaisena kiertopalkintona vastasi täysin Hitlerin historiankuvaa. Hän oli useaan otteeseen esittänyt, miten eri kansoilla vuorollaan oli ollut maailmanherrsus. Nyt oli tullut Saksan vuoro.

Hitler menetteli sangen epäjohdonmukaisesti niiden loppujen Versailles'n sopimuksella menetettyjen alueiden suhteen, jotka 1940 tulivat Saksan haltuun. Belgialle luovutetut Eupen, Malmedy ja Moresnet julistettiin palautetuiksi valtakunnan yhteyteen, sen sijaan Tanska sai pitää Pohjois-Schleswigin. Tätä perusteltiin erilaisella vastarinnalla ja paradoksaalisesti Tanskaa nimitettiin urheaksi, kun se ei ollut tehnyt vastarintaa. Samasta syystä hollantilaiset sotavangit vapautettiin pian, mutta belgialaisia ei. Norja taas haluttiin tulevaan suurgermaaniseen valtakuntaan vastarinnasta huolimatta.⁶

¹ Hitlerin puhe 30.1.1941. *Domarus II 2, s. 1658.*

² Hitlerin puhe 24.2.1940. *Domarus II 1, s. 1464.*

³ *Esim. Hitlerin keskustelu Rooseveltin erikoisneuvonantajan Sumner Welsin kanssa 2.3.1940. Domarus II 1, s. 1473.*

⁴ Hitler lähimmille miehilleen 9.4.1940. *ibid., s. 1490.*

⁵ Hitlerin puhe 1.5.1940. *ibid., s. 1498.*

⁶ *Asetus 18.5.1940. ibid., s. 1513; Asetus 1.6.1940. ibid., s. 1519.*

Aina kesäkuun 22. päivään 1941 saakka Hitler syytti etupäässä Englantia mainiten harvoin juutalaiset ja silloinkin kapitalismin sekä demokratian yhteydessä. Hyökkäyksen Neuvostoliittoon tapahduttua Hitler palasi heti vanhaan juutalaisten ja bolshevikkien yhdistämiseen. Hitlerin mukaan Moskovan juutalaisbolshevistiset vallanpitäjät olivat yrittäneet 20 vuoden ajan syyttää koko Euroopan tuleen.¹ Samoin yhdistettiin jälleen juutalainen kapitalismi ja bolshevismi, niin että juutalaisia voitiin edelleen syyttää myös Yhdysvaltain sotaan liittymisestä.² Enää ei ollut juuri mitään syytä puhua Versailles'ta, oli tullut todellisen maailmankatsomusten sodan vuoro. "Puoluekertomukset" kuitenkin toistuivat Hitlerin puheissa vanhoille taistelutovereille, joskaan hän ei vuodesta 1942 lähtien esittänyt puheitaan itse, vaan joku muu luki ne. Domarus katsoo tässäkin, ettei Hitler uskaltanut myöntää vanhoille puoluetovereille profetioidensa epäonnistuneen. Toisaalta Hitler korosti yhden ennustuksen toteutumista kävi sodassa miten tahansa:

"Heute haben die Gedanken unserer nationalsozialistischen und die der faschistischen Revolution grosse und gewaltige Staaten erobert, und meine Prophezeiung wird ihre Erfüllung finden, dass durch diesen Krieg nicht die arische Menschheit vernichtet, sondern der Jude ausgerottet werden wird. Was immer auch der Kampf mit sich bringen, oder wie lange er dauern mag, dies wird sein endgültiges Ergebnis sein. Und dann erst, nach der Beseitigung dieser Parasiten, wird über die leidende Welt eine lange Zeit der Völkerverständigung und damit des wahren Friedens kommen".

Kuten Domarus toteaa, Hitlerillä ei ollut enää muuta tarjottavaa kuin miljoonien puolustuskyvyttömien ihmisten tuhoaminen, eikä hän itse enää koskaan uskaltanut näyttäytyä Münchenin Hofbräuhausissa.³

Sopivia vertailukohtia ensimmäisen maailmansodan jälkitilanteesta Hitler kuitenkin löysi aivan loppuun saakka. Sodan käännyttyä Saksalle tappiolliseksi oli hyvä muistuttaa mieliin vuosi 1923, jolloin Hitlerin mukaan vastustajat olivat luulleet lyöneensä kansallissosialismin lopullisesti. Samalla tavalla Hitler esitti vuosina 1943 ja 1944 taistelun olemassaolosta ja lopullisesta voitosta vasta alkavan.⁴ Edelleen Hitler vertasi Stauffenbergin attentaattia vuoden 1918 tikarinpistoon, mutta se mikä 1918 oli onnistunut sotilaille ei onnistunut 1944 kenraaleille.⁵

¹ Hitlerin julistus Saksan kansalle 22.6.1941. Domarus II 2, s. 1727.

² Hitlerin puhe valtiopäivillä 11.12.1941. *ibid.*, s. 1808. Puhe sisälsi Saksan sodanjulistuksen Yhdysvalloille.

³ Hitlerin "sanoma" 24.2.1942. *ibid.*, s. 1844 - 1845. "Sanoman" luki 1942 Baijerin Gauleiter Wagner, 1943 Esser, 1944 Himmler ja 1945 jälleen Esser.

⁴ Hitlerin julistus 24.2.1943. *ibid.*, s. 1992; Hitlerin julistus 12.11.1944. *ibid.*, s. 2160 - 2161.

⁵ Hitlerin radiopuhe 20.7.1944. *ibid.*, s. 2128; Puhe 31.7.1944. *ibid.*, s. 2134 - 2135.

Erikoista on, että Hitler sanoi sotilaiden tehneen 1918 vallankumouksen, aina ennen se oli pantu kotirintaman syyksi.

Hitler palasi siihen, ettei vuosi 1918 ja Versailles toistuisi, vielä aivan viimeisissä puheissaan. Hän yritti vakuutella, että Versailles'n sopimuksen Saksa ja Eurooppa olisivat jo aikoja sitten sortuneet sisäaasialaiseen myrskytulvaan ja puhuessaan viimeisiä kertoja sotilaille Hitler toi esille Versailles'n sopimuksen aseistariisuntamääräykset sekä sen, että ne oli määritelty yleisen aseistariisunnan aluksi, minkä Hitler leimasi huijaukseksi ja petokseksi, kuten aikaisemminkin.¹ Vielä huhutikuun lopulla 1945 Hitler pyrki valamaan taistelutahtoa huomauttamalla, että venäläiset olivat yhtä kaukana Berliinissä kuin saksalaiset 1918 Pariisista.² Lukuisat viittaukset vuoteen 1918 ja Versailles'n sopimukseen täysin epätoivoisessa tilanteessa osoittanevat, että kaikesta taitavasta propagandakäytöstä huolimatta Hitler ei koskaan päässyt irti ensimmäisen maailmansodan traumasta.

Haffner on jälleen kiintoisasti eritelty, mitä kaikkea toisen maailmansodan aikana jatkuvasti toistettu iskulause "ei koskaan enää marraskuuta 1918" piti sisällään. Ensiksikin tuli estää mahdollinen vallankumous tilanteessa, joka olisi marraskuun 1918 kaltainen.³ On kuitenkin vaikea hyväksyä Haffnerin toista kohtaa, jonka mukaa edellisen kohdan toteuttamiseksi tuli luoda samanlainen tilanne, sillä tällöinhän pitäisi olettaa Hitlerin pyrkineen tappioon, mikä Haffnerin tapaan tosin on jossain määrin ymmärrettävissä keinona murskata lopullisesti sisäiset vastustajat ja juutalaiset. Sen sijaan ymmärrettävää on se, että käytännössä hävittyä sotaa aikaisemman kokemuksen kuvitellun tilanteen perusteella tuli jatkaa juuri sillä edellytyksellä, ettei sisäisesti olisi olemassa mitään vallankumouksellisia voimia. Tämä oli todella pystytty kolmannen valtakunnan ja toisen maailmansodan aikana eliminoimaan. Alusta saakka julistettu "marxilaisten" puolueiden lakkautus toteutettiin nopeasti, mutta samalla oli suhteellisen helppo lopettaa kaikkien muidenkin puolueiden toiminta; porvarilliset puolueethan käytännössä lakkauttivat itse itsensä kuvitellen sitten jostain systeemin sisältä vielä voivansa vaikuttaa asioihin. Työväestölle oli taas marxilaisuuden vastapainoksi tarjottava jonkinlaista sosialismia, mikä kansallissosialismin muodossa merkitsi täystyöllisyyttä, jonka edellytyksinä tosin olivat pitkä asevelvollisuus aika, työpalvelu ja varustelu, mutta aineellinen elintaso kieltämättä nousi, mikä edesauttoi työväestön pitämisessä rauhallisena. Marxilaisen intelligenssin tuhoamiseen liittyi osittain todellisuudessakin juutalaisten tuhoaminen, mitä Haffner pitää Hitlerin vanhimpana toivomuksena.

¹ Hitlerin viimeinen radiopuhe 30.1.1945. *Domarus II 2, s. 2195; Julistus puolustusvoimille kaatuneiden muistopäivänä 11.3.1945. ibid., s. 2212.*

² Hitlerin keskustelu kenraali Kollerin kanssa 21.4.1945. *ibid., s. 2226.*

³ *Haffner, s. 19 - 20. Jatko nojautuu osittain Haffneriin.*

Koko ajatusrakennelma vuoden 1918 vallankumouksesta ja sen merkityksestä nojautuu täysin selvästi tiedostamattomaan tai tahallisen vääristelyyn erehdykseen siinä, että vallankumous 1918 olisi ollut syy hävittyyn sotaan eikä sen seuraus. Haffner esittää myös, että vallankumouksen välttäminen oli Hitlerin ainoa päämäärä, jonka hän todella saavutti: hävittyä sota ei lopetettu ajoissa eikä vallankumousta tapahtunut. Tosin tämä, kuten monet muutkin Hitlerin ennustelut toteutui aivan toisessa muodossa, mitä hän kuvitteli. Asian keskeisyys toisen maailmansodan aikana osoittaa myös, että nimenomaan sodan tappio ja vallankumous olivat olennaisia; Versailles'n rauhansopimus oli vain niiden seurausta.

XII JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Versailles'n rauhansopimuksen käsittelytapaa kansallissosialistien propagandassa leimasi halu erottautua jyrkästi kaikista muista puolueista ja myös erilaisista lukuisista kansallisista ryhmistä, jotka aatesäällöltään olivat varsin samanlaisia kansallissosialismin kanssa. Usein toistettiin sitä, ettei kansa tiennyt rauhansopimuksesta totuutta ja että vain kansallissosialistit pystyivät sen kertomaan. Hitler katsoikin, että kansa voitaisiin nostattaa rauhansopimuksesta "valistamalla" kansalliseen itsetuntoon. Tässä käytettiin tyyppillistä protestipuolueiden "Lügenabwehr"-taktiikkaa. Rauhansopimuksen käsittely oli juuri siinä mielessä tärkeä kohde, koska sitä tunnetusti vastustivat, tosin eri lähtökohdista, kaikki Weimarin tasavallan puolueet eikä liene liioiteltua sanoa koko kansan halunneen jonkinlaista revisiota. Vaikka puheselostusten mukaan Hitler itsekin joskus alkuaikoina puhui rauhansopimuksen revisiosta, pääasiallisena erottavana tekijänä voi kuitenkin pitää sitä, että kansallissosialistit vaativat koko sopimuksen mitätöimistä. Bracherin arvio, jonka mukaan Pariisin sotakorvauskonferenssia vastustamalla tammi-kuussa 1921 voitiin saada kannattajia, joille kansallissosialismin radikaalit iskulauseet muutoin olivat vieraita, voitaneen hyvin laajentaa koskemaan koko rauhansopimusta. Eri ryhmille löytyi sopimuksesta aihe tukea Hitlerin valtaannousua, vaikka kaikki eivät olisikaan olleet kansallissosialismin kannattajia; esimerkiksi upseeristo halusi vapautua armeijaa ja varustelua koskevista määräyksistä. Tässä mielessä Versailles'n rauhansopimus oli samanlainen integroiva tekijä kuin antisemitismi, sillä sen avulla voitiin leimata kaikki toisinajattelevat syyllisiksi ja yhdistää koko vastustajien rintama. Rauhansopimuksen täydellisen mitätöinnin vaatimus toimi edellytyksenä asettua kaikkia muita vastaan ja se oli tärkeä tekijä siinä, että Versailles'sta voitiin tehdä tehokas sisäpoliittinen ase. Hitler oli oikeassa siinä, ettei ainakaan pienen ryhmän protesteilla ulkovaltoja vastaan olisi ollut mitään merkitystä. Kiintoisaa kuitenkin on se, että toisen maailmansodan aikana Hitler yleensä puhui revisiosta, mutta se tapahtui ilmeisen tietoisesti; ulkovalloille haluttiin edelleen uskotella niiden oma aiempi kanta, että Hitlerin Saksa tyytyisi vain joihinkin rauhansopimuksen korjauksiin.

Versailles'n rauhansopimus oli yksi kansallissosialismin lähtökohdista ja ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa se pysyi kiinteänä osana Weimarin tasavallan ongelmallista ulko- ja sisäpolitiikkaa. Anton Drexlerin toiminta jo ennen DAP:n perustamista oli keskittynyt tulevan rauhan kaavailuihin. Saksalaiset olivat odottaneet ihmettä maailmansodan loppukuukausina. Tämä johtui suureksi osaksi siitä, että viralliset julkilausumat edelleen ilmoittivat voitoista rintamalla eikä Saksan alu-

eita ollut joutunut vihollisen haltuun. Näin tappio koettiin käsittämättömäksi ja sille piti etsiä selitystä. Päädettiin voimakkaan mustavalkoiseen asetelmaan, joka jo sodan aikana oli ilmennyt erityisesti yleissaksalaisten ja Vaterlandspartein purissa, mihin myös Drexler kuului. Drexler esitti laajoja sodanpäämääriä, hän tuomitsi oman hallituksen toiminnan, halusi suuntautua työväestöön, syytti kansainvälistä lehdistöä ja puhui "salaisista voimista" nimeämättä aluksi kuitenkin niiksi juutalaisia. Samoin Feder syytti rahamahteja sotaan johtaneen lehdistöpropagandan organisoinnista ja maailmansodan rahoituksesta. Näin monet myöhemmän kansallissosialistisen propagandan ainekset olivat jo olemassa sodan loppukuukausina äärinationalistien organisoidessa monimuotoista toimintaansa nimenomaan rauhankaavailujen merkeissä.

Hitler tutustui Federin taloudellisiin teorioihin samoin kuin muihin olennaisiin teemoihin osallistuessaan armeijan kurseille jo ennen liittymistään DAP:hen. Vähemmistö- ja kansallisuuskysymyksiin sekä antisemitismiin Hitler oli mitä todennäköisimmin perehtynyt jo ennen sotaa Itävallassa, missä niillä oli pitkät perinteet. Hitler puhuikin jo varhain Anschlussin ja tulevan Suur-Saksan puolesta, mutta toisaalta hän esimerkiksi Itävallan vaalien yhteydessä syksyllä 1920 pikemminkin pyrki levittämään omaa ideologiaansa kuin tukemaan veljespuoluetta. Lehdistön juutalaisuus tuli esille jo heti Hitlerin ensimmäisessä puheenvuorossa DAP:n kokouksessa eikä mennyt kauan, kun juutalaisista tehtiin sotasyllisiä. Tämän on katsottu olleen paljolti Eckartin vaikutusta, sillä hän oli omaksunut jo aiemmin opin juutalaisten maailmanvaltasuunnitelmista, mikä ei ollut uusi ajatus, vaan peräisin 1800-luvun lopun antisemitismistä. Eckartin kautta välittyivät mahdollisesti myös Rosenbergin ja muiden venäläisten emigranttien käsitykset ja tieto ns. Siionin viisaiden pöytäkirjoista niihin liittyvine väitteineen juutalaisten maailmanherruussuunnitelmista.

Yksi Hitlerin tärkeimmistä alkuaikojen puheteemoista oli Brest-Litovskin ja Versailles'n rauhansopimusten vertailu. Vaikkakaan sillä ei ilmeisesti pystytty vakuuttamaan työväestöä, niin kuin oli toivottu, ei sen esilläpitäminen ole aivan merkityksetöntä, sillä juuri idässä oli saavutettu näyttäviä voittoja ja Saksa piti sodan päätyttyäkin laajoja alueita miehitettyinä. Kun tappiota ei muutoinkaan myönnetty, sitä käsittelemättömämmältä täytyi tuntua sen, että myös nämä saavutukset menetetettiin ja jouduttiin tekemään vielä alueluovutuksia uudelleenperustetulle Puolan valtiolle. Ei kuitenkaan voida todistaa, että Brest-Litovskin rauha olisi ollut Hitlerin mielessä hänen kaavaillessaan Lebensraum-politiikkaa, joskin se auttaisi ymmärtämään laajentumisen ensisijaisen suunnan.

Propagandan ja menestymisen kannalta ei liene merkityksetöntä se, että tulevaisuuden ennustuksissa osuttiin jossakin tärkeissä kohdin oikeaan (Ylä-Slesian jako, sotakorvauksiin myöntyminen 1921 ja Ruhrin miehitys), joskaan kansallissosialistit eivät olleet ainoita, jotka ennakoivat näitä tapahtumia. He kuitenkin jatkuvasti toistivat enteilleensä tulevaisuuden oikein. Erityisesti Ruhrin miehitys lopullisesti romutti toiveet Erfüllungspolitikin onnistumisesta ja tuolloinkin usein tapahtu-

neen aikaisempien menetysten luettelemisen voi katsoa kuvastaneen todellista katkeroitumista eikä vain propagandistista todistelua omien ennustusten toteutumisesta.

Rauhansopimuksen täydellisestä mitätöintivaatimuksesta huolimatta siihen vedottiin aina, kun oli mahdollista syyttää vastapuolta sopimuksen rikkomisesta. Ruhrin miehitys lisäsi tätä kritiikkiä Ranskaa kohtaan ja se olikin osaksi perusteltua, mutta samalla myös oman hallituksen arvostelu lisääntyi rikkoen muuten yhtenäisen rintaman Ranskaa vastaan. Kansallissosialistien mukaan olisi pitänyt olla itsestään selvää, että Saksa julistaisi rauhansopimuksen mitättömäksi, kun kerran muut olivat sen rikkoneet. Passiivinen vastarinta tuomittiin tehottomana, mutta Hitler kielsi kansallissosialisteilta myös osallistumisen aktiiviin vastarintaan Ruhrin alueella. Asennoituminen aktiiviin vastarintaan muuttui vasta kun Schlageterista tehtiin marttyyri ja sabotaasintekijöitä nimitettiin sankareiksi, kun passiivisesta vastarinnasta luopuminen oli jo selvää. Hitler tosin puhui usein aktiiviin vastarintaan valmistautumisesta, jolla hän selvästi tarkoitti Versailles'n sopimuksen ja erityisesti sen armeijaa sekä varustelua koskevien määräysten kumoamista. Todellisuudessa hän oli tietoinen salaisesta varustautumisesta, mutta hän korosti sitä, että tulevan vastarinnan piti lähteä "kansasta". Lisäksi siinä nähtiin "Baijerin tehtävä" ja Versailles'n sopimuksen kumoaminen esitettiin myös vaatimuksissa Kahrille. "Henkiset aseet" tuli palauttaa kansalle ennen konkreettisia. Tämä tarkoitti nimenomaan tahtoa tarttua aseisiin. Edellytyksenä tälle kaikelle oli sisäinen puhdistus, mikä oli ensisijaista, mutta sen jälkeen seuraava Versailles'sta vapautuminen esitettiin tärkeimpänä. Tämä asenne näkyi myös siinä, ettei tulevaisuuden varalle esitetty mitään yksityiskohtaisia taloudellisia tai sosiaalisia uudistusehdotuksia. Myöskään entisten alueiden palauttamista ei pidetty mahdollisena ennen sisäistä puhdistusta ja ulkoista vapautumista. Ruhrin miehityksen aikana alettiin myös vaatia "vahvaa miestä" ja suorastaan diktatuuria, mihin epäilemättä vaikutti myös Mussolinin valtaannousu Italiassa.

Hitler katsoi kansallissosialistien voivan esittää vaatimuksia rauhansopimuksesta, koska he eivät millään tavalla olleet vastuullisia siihen johtaneeseen kehitykseen. Samasta syystä heille kuului myös "tehtävä" saksalaisten kasvattamisesta jälleen kansallisiksi, mikä taas johtaisi ulkoiseen vapautumiseen. Kansallissosialistit korostivat varsinkin Ruhrin miehityksen aikana sitä, että juuri he olivat sodan jälkeen saarnanneet rauhansopimusta ja sen täyttämistä vastaan. Hitler katsoi Saksan poliitikkojen arvioineen Ranskan motiiveja täysin väärin, sillä hänen mukaansa Ranskan päämäärät Versailles'sta Ruhrin miehitykseen olivat olleet poliittisia eikä taloudellisia. "Taloudellinen ajattelu" oli Hitlerin mukaan johtanut ensin sotaan ja sen jälkeen Ruhrin miehitykseen. Vaikka aina oli korostettu kansallissosialistisen liikkeen eroa kaikkiin muihin puolueisiin ja ryhmiin, korostui sekä vasemmiston että oikeiston tuomitseminen Ruhrin miehityksen aikana. Vasemmistoa syytettiin suoranaisesta petturuudesta ja oikeistoa pelkuruudesta estää se. Samanlainen toiminta oli ollut johtamassa sotaan ja vallankumoukseen ja se

jatkuu yhä sodan jälkeen. Monista pessimistisistä lausunnoista huolimatta täydellisen tuhon odotusten valtaan ei kuitenkaan haluttu alistua, vaan suurimman "bolshevismihän" katsottiin myös samalla merkitsevän kansallissosialismin tehtävän todellista alkua ja "marraskuun tasavallan" esitettiin jo pian sortuvan. Liioiteltu vasemmistokumouksen vaara merkitsi samanlaista sisällissotamentaliteetin lietsomista kuin 1930-luvun alussa ennen valtaannousua. Huipentuma vallankaappausyritykseen osoittaa oikeaksi sen Eppingin väitteen, että Hitlerin tarkoitus alusta lähtien oli kiihottaa joukkoja kansannousuun.

Ruhrin miehityksen ja taloudellisen katastrofin aiheuttamassa tilanteessa tapahtui jatkuvasti radikalisoitumista, etenkin passiivisesta vastarinnasta luopumisen jälkeen. Vastarinnan päättymistä nimitettiin "toiseksi Versailles'n diktaatiksi", kuten oli nimitetty Pariisin päätöksiä ja Lontoon ultimaatumia 1921. Propagandistisesti merkittävää oli juuri se, että Versailles'n rauhansopimusta jatkuvasti pidettiin esillä eri tilanteissa ja kaikki uudet sopimukset sekä Saksan myöntymiset rinnastettiin siihen. Näin pääsi tehokkaimmin vaikuttamaan propagandalle oleellinen toisto.

Syksyllä 1923 asetettiin sisäinen kumous selväksi tavoitteeksi ja sen katsottiin myös johtavan vapautumiseen Versailles'n sopimuksesta. Parlamentarismi hylättiin ehdottomasti ja NSDAP:n kiihotustoiminta vaikutti omalta osaltaan Baijerin ja valtakunnan suhteiden kiristymiseen. Hitleristä tuli monistakin syistä vallankaappausyrityksen jälkeisen oikeudenkäynnin keskushahmo ja tätä tilaisuutta hän käytti taitavan propagandistisesti hyväkseen. Olennaista hänen puolustautumisessaan oli 1918 vallankumouksen ja koko Weimarin tasavallan leimaaminen todellisiksi rikoksiksi.

Luvussa IX on jo tullut esille rauhansopimuksen ja sen seurausten käsittelyn vaikutus puolueen kannatuksen kasvuun. Luonnollisestikaan tätä ei voi pitää aivan suoraviivaisena vaikutuksena, sillä voinee olettaa, että kiinnostus yleensä poliittisia puolueita ja niiden kannanottoja kohtaan lisääntyy kireissä ulkopoliittisissa tilanteissa ja erityisesti kiinnostus ääriryhmiin, joilla on asioista valtavirtaa poikkeava käsitys. Rauhansopimuksen sisäpoliittinen käyttö oli kuitenkin kiistämättä taitavaa, koska sillä pystyttiin suuntaamaan syytely laajaan vastustajien rintamaan ja tuomaan esille henkilöt, joita vastustettiin muissakin oikeistopiireissä.

Syylisiksi leimattiin säännönmukaisesti Weimarin tasavallan poliitikot ja yleensä kaikki sisäpoliittiset vastustajat. Kuviteltua kansainvälistä juutalaisuutta lukuunottamatta ulkovaltojen syytely oli etusijalla vasta toisen maailmansodan aikana. Syytösten personointi tuli räikeimminkin esille Rathenaun kohdalla. Wiesbadenin sopimuksen yksityisluontoisuudessa ja Lontoon neuvotteluissa loppuvuodesta 1921 nähtiin myös todiste juutalaisten vaikutuksesta hallituksen selän takana. Rapallon sopimuksen tuomitseminen ei ollut mitenkään yllättävää, sillä mahdollisuus liittoutua bolshevistisen Venäjän kanssa juutalaisten ollessa siellä vallassa oli tullut esille jo liittospekulaatioissa Span konferenssin aikoihin ja Rosenberg arvosteli koko Genovan konferenssia etukäteen juuri

Neuvosto-Venäjän osallistumisen sekä eri maiden juutalaisten edustajien ja neuvonantajien takia. Katsottiin, että Saksan kansaa oli petetty ja että se oli luovutettu Rathenaulle, eli juutalaiselle maailmankapitalismille. Rapallon sopimus merkitsi tavallaan kansallissosialistien käsityksen mukaan juutalaisten siirtymistä salaliitosta avoimeen toimintaan. Vihan personointi saavutti huippunsa Erzbergerin ja Rahtenaun murhissa, joihin kansallissosialistit kiihotuksensa takia eivät olleet aivan osattomia.

Vaikka Versailles'n sopimus Weimarin tasavallan aikana olikin suurelta osin sisäpoliittinen propagandaa-ase, jota käyttämällä kansallissosialistit pyrkivät erottautumaan muista ryhmistä ja sitten paasemaan valtaan, vastasi rauhansopimuksen käsittely puheissa ja kirjoituksissa kansallissosialistisen yleisön toiveita siitä, miten myös virallista ulkopolitiikkaa olisi tullut hoitaa. Kuten Epping sanoo, kansallissosialistisella propagandalla saavutettiin se, mihin pyrittiin, nimittäin viemään Weimarin tasavallan hallituspuolueilta niiden uskottavuus. Keinot eivät vielä 1923 riittäneet päämäärien toteuttamiseen.¹

Versailles'n rauhansopimuksen romuttamiselle Hitler esitti jälkikäteen suhteellisen tarkan aikataulun. Sellaista ei tietenkään alun alkaen tarvinnut olla olemassa eikä todennäköisesti ollutkaan. Kuten Hitler jälkeenpäin totesi, suotuisia tilanteita käytettiin hyväksi ja niitä 1930-luvulla riitti. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt opportunistia ja pitkän tähtäimen ohjelman puutetta, vaan alusta asti oli selvää, että Versailles'n sopimus tuli täydellisesti mitätöidä. Kysymys oli vain sopivista tilanteista, milloin mikin toimenpide tuli suorittaa. Monissa kohdin järjestyksen maarasasi asioiden oma logiikka suhteutettuna kansainvälisen politiikan pelisääntöihin, joita diktaattoreidenkin on sentään ainakin jossain määrin noudatettava. On ymmärrettävää, että ensin tuli irrottaa kansainvälisestä organisaatiosta, jonka tärkein päämäärä oli sodan sijasta ratkaista kiistat rauhanomaisesti ja jonka tuli käyttää pakotteita rauhanhäiritsijää vastaan. Samoin ei voinut olla mitään syytä osallistua aseistariisuntakonferenssiin, kun omat uudelleenvarustautumissuunnitelmat jo olivat pitkällä, etenkin kun yleinen asevelvollisuus ja varustelu olivat alusta saakka kuuluneet NSDAP:n ohjelmaan. Avoimen varustelun aloittamisen ajankohtaan taas vaikutti se, että Versailles'n sopimuksessa määrätty Saarin alueen kansanäänestys täytyi saada Saksalle myönteiseen päätökseen ensin, sillä muutoin ulkovallat olisivat voineet estää äänestyksen toimeenpanon. Edellä on jo todettu, kuinka Reininmaan remilitarisointi tapahtui suotuisissa olosuhteissa. Versailles'n niin sanottujen kunniapykäläiden mitätöiminen on aivan oma lukunsa. Ehkä perimmäinen tarkoitus oli vahvistaa omaa kansaa tulevien väkivaltaisten ja hyökkäävien toimien varalle. Puhuminen Versailles'sta saattoi tällöin olla hämäystä sekä oman kansan että ulkovaltojen suhteen. Itävallan Anschlussista lähtien tapahtumat näyttävät ainakin jäl-

¹ Epping, s. 257.

kikäteen katsoen sujuneen omalla painollaan. Hitler luotti ulkovaltojen puuttumattomuuteen, mikä kannusti häntä yhä suurempiin yrityksiin.

Voidaanko Versailles'n rauhansopimusta lopulta pitää toisen maailmansodan syynä? Sellaisenaan sen ei varmastikaan olisi tarvinnut olla sitä. Monesti kansat, jotka säilyttävät hävityn sodan jälkeen itsenäisyytensä ja yhtenäisyytensä, pitävät kunnia-asianaan selviytymistä kovistakin rauhanehdoista. Saksassa niin ei ensimmäisen maailmansodan jälkeen tapahtunut. Olennaista on se, että saksalaisten odotukset rauhasta olivat enimmäkseen täysin epärealistisia. Luotiin myyttejä voittamattomasta armeijasta, wilsonilaisesta rauhasta ja tikarinpistosta. Vain tältä pohjalta on ymmärrettävissä rauhansopimuksen leimaaminen "häpeädiktaatiksi" ja niin sanottujen kunniapykälien nostaminen kohtuuttomasti etualalle sekä konkreettien tosiasioiden liioittelu. On helppo yhtyä Thimmen kantaan suna, etteivät saksalaiset kokeneet tappiota kyllin totaalisenä ja näin poliittista uudelleenorientoitumista ei tapahtunut, kuten toisen maailmansodan jälkeen. Pitäydettiin vanhoissa Weltpolitikin aikaisissa ihanteissa ja kaikkinaisen muutos nähtiin pahan ja olojen huononemisenä. Myöskään siirtyminen samanaikaisesti tappion kanssa monarkiasta tasavaltaan ääriivasemmistolevottomuuksineen ei kokonaan selitä asennoitumista; verrattakoon tilannetta vaikkapa Ranskaan 1870 - 71 sodan jälkeen. Vanha sanonta, että Weimarin tasavalta oli tasavalta ilman tasavaltalaisia ja demokratia ilman demokraatteja näyttää todella pitävän paikkansa; realistitkin olivat suurimmaksi osaksi vain "Vernunftsrepublikaner".

Hitlerin tavoitteissa toistuivat ensimmäisen maailmansodan aikaiset äärimmäiset ekspansiiviset sodanpäämäärät ja osittain Weltpolitikin liitokaavailut. Siltä osin voisi puhua Weltpolitikin jatkuvuudesta. Kuten Hillgruber on todennut, rotuideologiset komponentit tekivät Hitlerin konseption laadullisesti erilaiseksi. Aikaisemman tutkimuksen perusteella lienee kiistatonta Hitlerin lopullinen pyrkimys maailmanherruuteen, mitä ainakaan aluksi muut johtavat kansallissosialistit eivät jakaneet. Siinä mielessä Versailles'n käsittelyllä olisi ollut todellakin vain propagandistinen arvo, mutta sen romuttaminen oli myös selvä konkreettinen päämäärä, joka toteutettiin ennen laajempia yrityksiä. Monet seikat viittaavat edelleen siihen, että rauhansopimusta, tai ainakin laajemmin yleistä 1918 - 19 tilannetta kohtaan tunnettiin todellista katkeroitumista. Toisen maailmansodan aikana tätä kuvastivat parhaiten Hitlerin jatkuvat vakuuttelut siitä, ettei vuoden 1918 tilanne eikä Versailles tulisi toistumaan. Joka tapauksessa Versailles'n sopimuksen käsittely kuului nimenomaan julkisiin puheisiin. Tämä käy helposti ilmi vertaillaessa alkuajojen puheslostuksia Mein Kampfiin ja myöhemmin tarkasteltaessa 1930-luvun suuria ulkopoliittisia puheita sekä toisaalta suljetun piirin lausumia. Versailles jäi siis syrjään silloin, kun laajemmat päämäärät, lopullisena maailmanherrsus, voitiin tuoda julki avoimesti.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Auswärtiges Amt 1920 - 1945. AA3. Alte Reichskanzlei. Friedensverhandlungen 1.1919 - 7.1919. Jyväskylän yliopiston historian laitoksen mikrofilmikokoelmat T-120, Roll 1678.

Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Abt. II, Gruppenkommando 4 (ehem. Bayer. Kriegsarchiv). Institut für Zeitgeschichte München FA-97.

Hauptarchiv der NSDAP. Institut für Zeitgeschichte München MA- 732, 734, 735, 736, 738.

U.S. Military Intelligence Reports: Germany 1919 - 1945. Jyväskylän yliopiston historian laitoksen mikrofilmikokoelmat, Reel I; III.

Lähdejulkaisut

Akten zur deutschen Auswärtigen Politik. Serie D 1937 - 1945. Band I-II. Baden-Baden, 1950 ff.

Deutsche Reichstagsakten. 24. Sitzung. Freitag den 29. Oktober 1920. Berlin, 1920.

Die *Deutschen* Dokumente zum Kriegsausbruch 1914. Herausgegeben im Auftrage des Auswärtigen Amtes. Erster Band. Vom Attentat in Sarajevo bis zum Eintreffen der serbischen Antwortnote in Berlin (Berlin, 1922), esipuhe, s. IX

Das *Diktat* von Versailles I - II. Herausgegeben von Professor Dr. Fritz Berber. Veröffentlichungen des Deutschen Instituts für Aussenpolitische Forschung. Band III. Essen, 1939.

Documents on British Foreign Policy 1919 - 1939. First Series. Volume X. German Affairs and Plebiscite Problems 1920. Edited by Rohan Butler and J.P.T. Bury, assisted by M.E. Lambert. London, 1960.

Volume XV. International Conferences and Conversations 1921. Edited by Rohan Butler and J.P.T. Bury, assisted by M.E. Lambert. London, 1967.

Volume XIX. The Conferences of Cannes, Genoa, and The Hague 1922. Edited by W.N. Medlicott, Douglas Dakin and M.E. Lambert. London, 1974.

Dokumente der deutschen Politik III. Herausgegeben von Paul Meier-Benneckenstein. Berlin, 1937.

Dokumente der Deutschen Politik und Geschichte III. Herausgegeben von Dr. Johannes Hohlfeld. Berlin, 1951 -.

Domarus, Max, Hitler. Reden und Proklamationen 1932 - 1945. Kommentiert von einem deutschen Zeitgenossen. Band I Triumph. Erster Halbband 1932 - 1934. München, 1965.

Band II Untergang. Erster Halbband 1939 - 1940; Zweiter Halbband 1941-1945. München, 1965.

Der *Friedensvertrag* zwischen Deutschland und den Alliierten und Assoziierten Mächten nebst dem Schlussprotokoll und der Vereinbarung betr. militärische Besetzung der Rheinlande. Amtlicher Text der Entente und amtliche deutsche Übertragung. Volksausgabe in drei Sprachen. Im Auftrage des Auswärtigen Amtes. Materialien betreffend die Friedensverhandlungen, Teil VII. Charlottenburg, 1919.

Der *Hitler* - Ludendorff-Prozess vor Münchener Volksgericht. Politische Prozesse. Aktenmässige Darstellung. Herausgegeben von Robert Breuer. Berlin, 1924.

Adolf *Hitler*. Monologe im Führerhauptquartier 1941 - 1944. Die Aufzeichnungen Heinrich Heims. Herausgegeben von Werner Jochmann. Hamburg, 1980.

Der *Hitler*-Putsch. Bayerische Dokumente zum 8./9. November 1923. Eingeleitet und herausgegeben von Ernst Deuerlein. Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte. Band 9. Stuttgart, 1962.

Hitler, Adolf, Sämtliche Aufzeichnungen 1905 - 1924. Herausgegeben von Eberhard Jäckel zusammen mit Alex Kuhn. Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte. Band 21. Stuttgart, 1980.

Jochmann, Werner, Nationalsozialismus und Revolution. Ursprung und Geschichte der NSDAP in Hamburg 1922 - 1933. Dokumente. Veröffentlichungen der Forschungsstelle für die Geschichte des Nationalsozialismus in Hamburg. Band III. Mannheim, 1963.

Ursachen und Folgen vom deutschen Zusammenbruch 1918 und 1945 bis zur staatlichen Neuordnung Deutschlands in der Gegenwart. Eine Urkunden- und Dokumentensammlung zur Zeitgeschichte. Herausgeber und Bearbeiter Dr. Herbert Michaelis und Dr. Ernst Schraepler unter Mitwirkung von Dr. Günter Scheel. Berlin, 1958 -

Fünfter Band. Das kritische Jahr 1923.

Achter Band. Die Weimarer Republik. Das Ende des parlamentarischen Systems. Brüning - Papen - Schleicher. 1930 - 1933.

Zehnter Band. Das Dritte Reich. Die Errichtung des Führerstaates. Die Abwendung von dem System der kollektiven Sicherheit.

Elfter Band. Das Dritte Reich. Innere Gleichschaltung. Der Staat und die Kirchen. Antikominternpakt - Achse Rom-Berlin. Der Weg ins Grossdeutsche Reich.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Auf gut deutsch 1918 - 1919; 1921.

Süddeutsche Monatshefte 1919.

Völkischer Beobachter (Münchener Beobachter) 1919 - 1923.

Völkischer Kurier 1924.

Alkuperäislähteenä käytetty kirjallisuus

Berendt, Erich F., Soldaten der Freiheit. Ein Parolebuch des Nationalsozialismus 1918 - 1925. Herausgegeben von Hermann Kretschmann. Berlin, 1935.

Boepple, Ernst, Adolf Hitlers Reden. München, 1934.

Ciller, Alois, Deutscher Sozialismus in den Sudetenländern und der Ostmark. Mit einem Geleitwort von Reichsleiter Philipp Bouhler. Hamburg, 1939.

Drexler, Anton, Mein Politisches Erwachen. Aus dem Tagebuch eines deutschen sozialistischen Arbeiters. München, 1919.

Feder, Gottfried, Der Deutsche Staat auf nationaler und sozialer Grundlage. Neue Wege in Staat, Finanz und Wirtschaft. München, 1923.

Feder, Gottfried, Das Manifest zur Brechung der Zinsknechtschaft des Geldes. Mit Erläuterungen versehen. München, 1919.

Feder, Gottfried, Der Staatsbankerott: Die Rettung. München, 1919.

Der grossdeutsche Freiheitskampf. Reden Adolf Hitlers vom 1. September 1939 bis 15. März 1942. I. Band. Herausgegeben von Reichsleiter Philipp Bouhler. München, 1943.

Göring, Hermann, Reden und Aufsätze. Herausgegeben von Dr. Erich Gritzbach. München, 1940.

Hess, Rudolf, Reden. München, 1940.

Adolf Hitler in Franken. Reden aus der Kampfzeit. Hrsg. Julius Streicher. Nürnberg, 1939.

Hitler, Adolf, Mein Kampf. 107. - 111. Auflage. München, 1934.

Hitler, Adolf, Rede des Führers und Reichskanzlers Adolf Hitler vor dem Reichstag am 28. April 1939. Berlin, 1939.

Hitler, Adolf, Warum musste ein 8. November kommen? Sonderdruck aus der Monatschrift Deutschlands Erneuerung 1924, Heft 4. München, Neudruck 1933.

Hitlers Zweites Buch. Ein Dokument aus dem Jahr 1928. Eingeleitet und kommentiert von Gerhard L. Weinberg. Mit einem Geleitwort von Hans Rothfels. Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte. Band 7. Stuttgart, 1961.

Jung, Rudolf, Der nationale Sozialismus. Seine Grundlagen, sein Werden und seine Ziele. 2. Anlage. München, 1922.

Rosenberg, Alfred, Dreissig Novemberköpfe. Berlin, 1927.

Rosenberg, Alfred, Dr. Simons, der Antroposoph in London. München, 1921.

Rosenberg, Alfred, Hochverrat der deutschen Zionisten auf Grund ihrer eigenen Eingeständnisse erläutert. Auf gut deutsch. Wochenschrift für Ordnung und Recht. Herausgeber Dietrich Eckart. Heft 11. und 12. München, 21.3.1921.

Rosenberg, Alfred, Kampf um die Macht. Aufsätze von 1921 - 1932. Herausgegeben von Thilo von Trotha. 7. Auflage. München, 1939.

Rosenberg, Kampf um die Macht. Schriften aus den Jahren 1921 - 1923. München, 1943.

Rosenberg, Alfred, Der Mythos des zwanzigsten Jahrhunderts. 95. - 98. Auflage. München, 1936.

Rosenberg, Alfred, Wesen, Grundsätze und Ziele der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei. München, 1923.

Röhm, Ernst, Die Geschichte eines Hochverrätters. München, 1928.

Schilling, Alexander, Dr. Walter Riehl und die Geschichte des Nationalsozialismus. Mit einem Anhang: Hitler in Österreich. Leipzig, 1933.

Sebottendorf, Rudolf von, Bevor Hitler kam. Urkundliches aus der Frühzeit der nationalsozialistischen Bewegung. München, 1933.

Streicher, Julius, Kampf dem Weltfeind. Reden aus der Kampfzeit. Gesammelt und bearbeitet von Dr. Heinz Preiss. Nürnberg, 1938.

Das politische Testament Julius *Streichers* (Jay W. Baird). Dokumentation. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1978/4.

Streicher, Julius, Ruf zur Tat. Aufsätze aus der Kampfjahre 1920 - 22. Bearbeitet von Dr. Heinz Preiss. Nürnberg, 1937.

Wagener, Otto, Hitler aus nächster Nähe. Aufzeichnungen eines Vertrauten 1929 - 1932. Hrsgb. Henry A. Turner Jnr. Frankfurt am Main, 1978.

Muu kirjallisuus

Amery, Carl - *Ay*, Karl-Ludwig, Appelle einer Revolution. Die Revolutionszeit in München 1918/1919 im Spiegel von Flugblatt, Plakat und Zeitung. Zusammengestellt und eingeleitet von Karl-Ludwig Ay, Vorwort von Carl Amery. Sonderband der Schriftenreihe des Fördererkreises des Staatlichen Bibliothekswesens. München, 1968.

Auerbach, Helmuth, Hitlers politische Lehrjahre und die Münchener Gesellschaft 1919 - 1923. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1977/1.

Balle, Herman, Die propagandistische Auseinandersetzung des Nationalsozialismus mit der Weimarer Republik und ihre Bedeutung für den Aufstieg des Nationalsozialismus. Stuttgart, 1963.

Baumgart, Winfried, Brest-Litowsk und Versailles. Ein Vergleich zweier Friedensschlüsse. Historische Zeitschrift 210/3, 1970.

Bracher, Karl Dietrich, Die deutsche Diktatur. Entstehung Struktur Folgen des Nationalsozialismus. Köln, 1969.

Bramsted, Ernest K., Goebbels and National Socialist Propaganda 1925-1945. Michigan, 1965.

Brügel, J. W., Das Schicksal der Strafbestimmungen des Versailler Vertrags. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1958/3.

Bullock, Alan, A Study in Tyranny. London, 1964.

Carsten, Francis L., Reichswehr und Politik 1918 - 1933. Köln, Berlin, 1964.

Carsten, Francis L., Revolution in Mitteleuropa 1918 - 1919. Köln, 1973.

Dehio, Ludwig, Deutschland und die Weltpolitik im 20. Jahrhundert. München, 1955.

Deuerlein, Ernst, Der Aufstieg der NSDAP in Augenzeugenberichten. Herausgegeben und eingeleitet von Ernst Deuerlein. Düsseldorf, 1968.

Deuerlein, Ernst, Hitlers Eintritt in die Politik und die Reichswehr. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1959/2.

Diner, Dan, "Grundbuch des Planeten". Zur Geopolitik Karl Haushofers. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1984/1.

Eley, Geoff, Reshaping the German Right. Radical Nationalism and Political Change after Bismarck. New Haven & London, 1980.

Eley, Geoff, From Unification to Nazism. Reinterpreting the German Past. Winchester, 1986.

Epping, Heinz, Die NS.-Rhetorik als politische Kampf- und Führungsmittel. Ihre organisatorische Entwicklung, Bedeutung und Wirkung. Ein Beitrag zur Publizistik im Dritten Reich. Diss. painamaton. Köln, 1954.

"*Es spricht der Führer*". 7 exemplarische Hitler-Reden. Herausgegeben und erläutert von Hildegard von Kotze und Helmut Krausnick unter Mitwirkung von F.A. Krummacher. Gütersloh, 1966.

Euler, Heinrich, Die Aussenpolitik der Weimarer Republik 1918/1923 (Vom Waffenstillstand bis zum Ruhrkonflikt). Aschaffenburg, 1957.

Eyck, Erich, Geschichte der Weimarer Republik. Erster Band. Vom Zusammenbruch des Kaisertums bis zur Wahl Hindenburgs. 4. unveränderte Auflage. Grugg, 1962.

Falter, Jürgen W., Warum die deutschen Arbeiter während des "Dritten Reiches" zu Hitler standen. Einige Anmerkungen zu Gunther Mais Beitrag über die Unterstützung des nationalsozialistischen Herrschaftssystem durch Arbeiter. Geschichte und Gesellschaft 1987/2.

Fest, Joachim C., Hitler. Eine Biographie. Frankfurt/M, Berlin, 1973.

Fischer, Fritz, Bündnis der Eliten. Zur Kontinuität der Machtstrukturen in Deutschland 1871 - 1945. Düsseldorf, 1979.

Fischer, Fritz, Griff nach der Weltmacht. Die Kriegsziele des kaiserlichen Deutschland 1914 - 1918. Düsseldorf, 1961.

Fischer, Fritz, Der Stellenwert des ersten Weltkrieges in der Kontinuitätsproblematik der deutschen Geschichte. Historische Zeitschrift 229/1, 1979.

Franz, Georg, Munich: Birthplace and Center of the National Socialist German Workers' Party. The Journal of Modern History. Vol. XXIX. 1957/4.

Franz-Willing, Georg, Die Hitlerbewegung. Band I. Der Ursprung 1919-1922. Hamburg, 1962.

Franz-Willing, Georg, Kriesenjahr der Hitlerbewegung 1923. Oldendorf, 1975.

Franz-Willing, Georg, Putsch und Verbotszeit der Hitlerbewegung. November 1923 - Februar 1925. Oldendorf, 1977.

Friedensburg, Ferdinand, Die Weimarer Republik. Berlin, 1946.

Gebhardt, Bruno, Handbuch der deutschen Geschichte. Band III. Von der französischen Revolution bis zum ersten Weltkrieg. Herausgegeben von Herbert Grundmann. Achte, vollständig neubearbeitete Auflage. Verbesserter Nachdruck. Stuttgart, 1962.

Geiss, Imanuel, German Foreign Policy, 1871 - 1914. London and Boston, 1978.

Gollwitzer, Heinz, Bayern 1918 - 1933. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1955/2.

Graml, Herrmann, Europa zwischen den Kriegen. Dtv-Weltgeschichte des 20. Jahrhunderts. Herausgegeben von Martin Broszat und Helmut Heiber. Band 5. München, 1969.

Grieswelle, Detlef, Propaganda der Friedlosigkeit. Eine Studie zu Hitlers Rhetorik 1920 - 1933. Stuttgart, 1972.

Haffner, Sebastian, Anmerkungen zu Hitler. 21. Auflage. Wien, 1978.

Hambrecht, Rainer, Der Aufstieg der NSDAP in Mittel- und Oberfranken (1925 - 1933). Nürnberg, 1976.

Hasselbach, Ulrich, Die Entstehung der NSDAP 1919 - 1923. Leipzig, 1931.

Heiber, Helmut, Adolf Hitler. Eine Biographie. Berlin, 1960.

Helfferich, Karl, Der Weltkrieg. III Band. Vom Eingreifen Amerikas bis zum Zusammenbruch. Berlin, 1919.

Hess, Jürgen C., "Das ganze Deutschland soll es sein". Demokratisches Nationalismus in der Weimarer Republik am Beispiel der Deutschen Demokratischen Partei. Stuttgart, 1978.

Hietala, Marjatta, Der Neue Nationalismus. In der Publizistik Ernst Jüngers und des Kreises um ihn 1920 - 1933. Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia, sarja B, nide 194. Helsinki, 1975.

Hietala, Marjatta, Services and Urbanization at the Turn of the Century. The Diffusion of Innovations. Studia Historica 23. Jyväskylä, 1987.

Hildebrand, Klaus, Das Dritte Reich. Oldenbourg Grundriss der Geschichte. Band 17. München, Wien, 1980.

Hildebrand, Klaus, Vom Reich zum Weltreich. Hitler, NSDAP und koloniale Frage 1919 - 1945. München, 1969.

Hillgruber, Andreas, Deutsche Grossmacht- und Weltpolitik im 19. und 20. Jahrhundert. Düsseldorf, 1977.

Hillgruber, Andreas, England in Hitlers aussenpolitischer Konzeption. Historische Zeitschrift 218/1, 1974.

Hillgruber, Andreas, "Revisionismus" - Kontinuität und Wandel in der Aussenpolitik der Weimarer Republik. Historische Zeitschrift 237/3, 1983.

Hillgruber, Andreas, Tendenzen, Ergebnisse und Perspektiven der gegenwärtigen Hitler-Forschung. Historische Zeitschrift 226/3, 1978.

Hindenburg, Paul von, Aus meinem Leben. Leipzig, 1920.

Holzweissig, Gunter, Das Deutschlandsbild der britischen Presse im Jahre 1935. Hamburg, 1967.

Horn, Wolfgang, Führerideologie und Parteiorganisation in der NSDAP (1919 - 1933). Düsseldorf, 1972.

Itävallan valtionaloudellinen auttaminen. Kansainliiton sihteeristön tiedotusosaston julkaisu. Suomentanut Ilmari Voionmaa. Porvoo, 1924.

Joll, James, The Origins of the First World War. London and New York, 1984.

Kater, Michael H., The Nazi Party. Social profile of members and leaders 1919 - 1945. Oxford, 1983.

Kater, Michael H., Zur Soziographie der frühen NSDAP. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1971/2.

Kershaw, Ian, The Führer Image and Political Integration: The Popular Conception of Hitler in Bavaria during the Third Reich. Der "Führerstaat": Mythos und Realität. Studien zur Struktur und Politik des Dritten Reiches. Herausgegeben von Gerhard Hirschfeld und Lothar Kettenacker mit einer Einleitung von Wolfgang J. Mommsen. Stuttgart, 1981.

Kettenacker, Lothar, Sozialpsychologische Aspekte der Führerherrschaft. Der "Führerstaat".

Keynes, John Maynard, Revision des Friedensvertrages. München und Leipzig, 1922.

Kocka, Jürgen, German History before Hitler: The Debate about the German Sonderweg. Journal of Contemporary History 1988/1.

Koshar, Rudy, From Stammtisch to Party: Nazi Joiners and the Contradictions of Grass Roots Fascism in Weimar Germany. *The Journal of Modern History* vol. 59, 1987/1.

Krebs, Albert, Tendenzen und Gestalten der NSDAP. Erinnerungen an die Frühzeit der Partei von Albert Krebs. Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte. Band 6. Stuttgart, 1959.

Kruck, Alfred, Geschichte des Alldeutschen Verbandes. Wiesbaden, 1954.

Kuusisto, Seppo, Alfred Rosenberg in der nationalsozialistische Aussenpolitik 1933 - 39. *Studia Historica* 15. Tammissaari, 1984.

Krüger, Peter, Die Aussenpolitik der Republik von Weimar. Darmstadt, 1985.

Krüger, Peter, Versailles. Deutsche Aussenpolitik zwischen Revisionismus und Friedenssicherung. Nördlingen, 1986.

Lebzelter, Gisela, Die "Schwarze Schmach". Vorurteile - Propaganda - Mythos. *Geschichte und Gesellschaft* 1985/1.

Lloyd George, David, Ist wirklich Friede? Leipzig, s.a.

Lohalm, Uwe, Völkischer Radikalismus. Die Geschichte des Deutschvölkischen Schutz- und Trutzbundes 1919 - 1923. Hamburg, 1970.

Luks, Leonid, Bolschewismus, Faschismus, Nationalsozialismus - verwandte Gegner? *Geschichte und Gesellschaft* 1988/1.

Mai, Gunther, "Warum steht der deutsche Arbeiter zu Hitler?" Zur Rolle der Deutschen Arbeitsfront im Herrschaftssystem des Dritten Reiches. *Geschichte und Gesellschaft* 1986/2.

Maser, Werner, Der Sturm auf die Republik. Revidierte Neuausgabe von "Die Frühgeschichte der NSDAP". Stuttgart, 1973.

Mathias, Erich, Zwischen Räten und Geheimräten. Die deutsche Revolutionsregierung 1918/19. Düsseldorf, 1970.

Meinck, Gerhard, Hitler und die deutsche Aufrüstung 1933 - 1937. Wiesbaden, 1959.

Merkel, Peter H., The Nazis of the Abel Collection: Why They Joined the NSDAP. Who Were the Fascists. *Social Roots of European Fascism*. Edited by Stein Ugelvik Larsen, Bernt Hagtvet, Jan Petter Myklebust. Bergen, 1980.

Mommsen, Wolfgang J., Zur Kriegsschuldfrage 1914. Historische Zeitschrift 212/3, 1971.

Morel, Edmund D., "Black Scourge in Europe. Sexual Horror Let Loose by France on the Rhine". Daily Herald 10.4.1920.

Murphy, Robert, Diplomat among Warriors. New York, 1964.

Mühleisen, Horst, Annehmen oder ablehnen? Das Kabinett Scheidemann, die Oberste Heeresleitung und der Vertrag von Versailles im Juni 1919. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1987/2.

Müller, Karl Alexander von, Mars und Venus. Erinnerungen 1914-1919. Stuttgart, 1954.

Müller, Karl Alexander von, Im Wandel einer Welt. Erinnerungen 1919-1932. Hrsg. von Otto Alexander von Müller. München, 1966.

Nazi propaganda. The Power and the Limitations. Edited by David Welch. London etc., 1983.

Nelson, Keith L., The "Black Horror on the Rhine": Race as a Factor in Post-World War I Diplomacy. The Journal of Modern History, vol. 42 1970/4.

Neue Erkenntnisse zur Fälschung von Hitler-Dokumenten. I Eberhard Jäckel/Alex Kuhn; II Hermann Weiss, Archiv des Instituts für Zeitgeschichte. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1984/1.

Neumann, Franz, Behemoth. Struktur und Praxis des Nationalsozialismus 1933 - 1944. Frankfurt am Main, 1984 (1942).

Nipperdey, Thomas, 1933 und Kontinuität der deutschen Geschichte. Historische Zeitschrift 227/1, 1978.

Noller, Sonja, Die Geschichte des "Völkischen Beobachters" von 1920-1923. Diss. painamaton. Coburg, 1956.

Noller, Sonja - *Kotze*, Hildegard, Facsimile Querschnitt durch den Völkischen Beobachter. München, 1967.

Nolte, Ernst, Der Fascismus in seiner Epoche. München, 1963.

Orlow, Dietrich O., The Organizational History and Structure of the NSDAP, 1919 - 23. The Journal of Modern History, vol. XXXVII, 1965/2.

Palonen, Kari, Politik als Handlungsbegriff. Horizontwandel des Politikbegriffs in Deutschland 1890 - 1933. Commentationes Scientiarum Socialium 28. Helsinki, 1985.

Pese, Walter Werner, Hitler und Italien 1920 - 1926. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1955/2.

Petzold, Joachim, Die Demagogie des Hitlerfaschismus. Die politische Funktion der Naziideologie auf dem Wege zur faschistischen Diktatur. Berlin (DDR), 1982.

Phelps, Reginald H., Anton Drexler - der Gründer der NSDAP. Deutsche Rundschau 87. 1961.

Phelps, Reginald H., "Before Hitler came": Thule society and Germanenorden. The Journal of Modern History, vol. XXXV, 1963/4.

Phelps, Reginald H., Hitler als Parteiredner im Jahre 1920. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1963/3.

Pietrow, Bianka, Deutschland im Juni 1941 - ein Opfer sowjetischer Aggression? Zur Kontroverse über die Präventivkriegsthese. Geschichte und Gesellschaft 1988/1.

Plewnia, Margarete, Auf dem Weg zu Hitler. Der "völkische" Publizist Dietrich Eckart. Bremen, 1970.

Poidevin, Raymond / Bariéty, Jacques, Frankreich und Deutschland. Die Geschichte ihrer Beziehungen 1815 - 1975. Aus dem Französischen übertragen von Josef Becker und Johannes Haas-Heye. München, 1982.

Pommerin, Rainer, Sterilisierung der Rheinlandsbastarde. Das Schicksal einer farbigen deutschen Minderheit 1918 - 1937. Düsseldorf, 1979.

Prinz, Michael, Der unerwünschte Stand Lage und Status der Angestellten im "Dritten Reich". Anmerkungen zu einer Kontroverse. Geschichte und Gesellschaft 1986/2.

Pörtner, Paul, The Writers' Revolution: Munich 1918 - 19. Journal of Contemporary History 1968/4.

Rathenau, Walter, Tagebuch 1907 - 1922. Herausgegeben und kommentiert von Hartmut Pogge - v. Strandmann. Mit einem Beitrag von James Joll und Geleitwort von Fritz Fischer. Düsseldorf, 1976.

Rosenthal, Harry K., National Self-Determination: The Example of Upper Silesia. Journal of Contemporary History 1972/3 - 4.

Ross, Graham, The great powers and the decline of the European states system 1914 - 1945. London and New York, 1983.

Salewski, Michael, Entwaffnung und Militärkontrolle in Deutschland 1919 - 1927. Schriften des Forschungsinstituts der deutschen Gesellschaft für auswärtige Politik e.V. Band 24. München, 1966.

Schmidt, Royal J., Versailles and The Ruhr: Seedbed of World War II. The Hague, 1968.

Schubert, Günther, Anfänge nationalsozialistischer Aussenpolitik. Köln, 1963.

Schulz, Gerhard, Revolutionen und Friedensschlüsse 1917 - 1920. Dtv-Weltgeschichte des 20. Jahrhunderts. Herausgegeben von Martin Broszat und Helmut Heiber. Band 2. 2. Auflage. München, 1969.

Schulze, Hagen, Weimar. Deutschland 1917 - 1933. Die Deutschen und ihre Nation. Band 4. Berlin, 1982.

Schüddekopf, Otto-Ernst, German Foreign Policy between Compiègne and Versailles. Journal of Contemporary History 1969/2.

Schüddekopf, Otto-Ernst, Linke Leute von Rechts. Die nationalrevolutionären Minderheiten und der Kommunismus in der Weimarer Republik. Stuttgart, 1960.

Sidman, Charles F., Die Auflagen-Kurve des Völkischen Beobachters und die Entwicklung des Nationalsozialismus Dezember 1920-November 1923. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1965/1.

Sontheimer, Kurt, Antidemokratisches Denken in der Weimarer Republik. Die politischen Ideen des deutschen Nationalismus zwischen 1918 und 1933. München, 1962.

Steger, Berndt, Der Hitlerprozess und Bayerns Verhältnis zum Reich 1923/24. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1977/4.

Tallgren, Vappu, Hitlerismi vai kansallissosialismi? Historiallinen arkisto 77. Helsinki, 1982.

Tallgren, Vappu, Hitler und die Helden. Heroismus und Weltanschauung. Helsinki, 1981.

Thamer, Hans-Ulrich, Verfügung und Gewalt. Deutschland 1933 - 1945. Die Deutschen und ihre Nation. Band 5. Berlin, 1986.

Taylor, A.J.P., The Origins of the Second World War. New York, 1963.

Taylor, Richard, Goebbels and the Function of Propaganda. Nazi Propaganda.

Temperley, H.W.V., A History of The Peace Conference of Paris. Edited by H.W.V. Temperley. Vol. I. First published 1920. Oxford, 1969.

Thies, Jochen, Architekt der Weltherrschaft. Die "Endziele" Hitlers. Düsseldorf, 1980.

Thies, Jochen, Nazi Architecture - a Blueprint for World Domination: the Last Aims of Adolf Hitler. Nazi Propaganda.

Thimme, Annalise, Flucht in den Mythos. Die Deutschnationale Volkspartei und die Niederlage von 1918. Göttingen, 1969.

Trachtenberg, Marc, Versailles after Sixty Years. Journal of Contemporary History 1982/3.

Turner, Henry A. Jr., Hitlers Einstellung zu Wirtschaft und Gesellschaft vor 1933. Geschichte und Gesellschaft 1976/1.

Tyrell, Albrecht, Gottfried Feder and the NSDAP. The Shaping of the Nazi State. Edited by Peter D. Stachura. London, 1978.

Tyrell, Albrecht, Vom 'Trommler' zum 'Führer'. Der Wandel von Hitlers Selbstverständnis zwischen 1919 - 1924 und die Entwicklung der NSDAP. München, 1975.

Wiesemann, Falk, Kurt Eisner, Studie zu einer politischer Biographie. Bayern im Umbruch. Die Revolution von 1918, ihre Voraussetzungen, ihr Verlauf und ihre Folgen. Herausgegeben von Karl Bosl. München, 1969.

Wistrich, Robert, Hitler's Apocalypse. Jews and the Nazi Legacy. London, 1985.

Ziegler, Wilhelm, Die deutsche Volksbewegung um die Revision des Versailler Vertrages. Zehn Jahre Versailles. I Band. Herausgegeben von Dr. h.c. Heinrich Schnee und Dr. h.c. Hans Draeger. Berlin, 1929.

Zimmermann, Ludwig, Frankreichs Ruhrpolitik. Von Versailles bis zum Dawesplan. Herausgegeben von Walter Peter Fuchs. Göttingen, Zürich, Frankfurt, 1971.

Zitelmann, Rainer, Hitlers Erfolge - Erklärungsversuche in der Hitler-Forschung. Neue Politische Literatur. Jahrgang XXVII/1. 1982.

Zwoch, Gerhard, Die Erfüllungs- und Verständigunspolitik der Weimarer Republik und die deutsche öffentliche Meinung. Diss. painamaton. Kiel, 1950.

LYHENTEET

AA	Auswärtiges Amt
AG	Arbeitsgemeinschaft für Kampfverbänden
Agd	Auf gut deutsch
ANN	Augsburger Neueste Nachrichten
AV	Alldeutscher Verband
BK	Bayerischer Kurier
BOB	Bayerischer Ordnungsblock
BT	Berliner Tageblatt
BVP	Bayerische Volkspartei
DAP	Deutsche Arbeiterpartei
DAPr.	Deutsche Arbeiter-Presse
DBFP	Documents on British Foreign Policy
DDP	Deutsche Demokratische Partei
DDPG	Dokumente der Deutschen Politik und Geschichte
DH	Daily Herald
DNSAP	Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei
DNVP	Deutschnationale Volkspartei
DR	Deutsche Rundschau
DSP	Deutschsozialistische Partei
DV	Deutscher Volkswille
DVP	Deutsche Volkspartei
FZ	Frankfurter Zeitung
GG	Geschichte und Gesellschaft
HZ	Historische Zeitschrift
IfZ	Institut für Zeitgeschichte
JCH	Journal of Contemporary History

JMH	Journal of Modern History
KPD	Kommunistische Partei Deutschlands
MAAZ	München-Augsburger Abendzeitung
MB	Münchener Beobachter
MNN	Münchner Neueste Nachrichten
MP	Münchener Post
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
NSDAP Ha	Hauptarchiv der NSDAP
PND	Polizeinachrichtendienst
RT	Rosenheimer Tagblatt
SA	Sturmabteilung
SM	Süddeutsche Monatshefte
SPD	Sozialdemokratische Partei Deutschlands
UF	Ursachen und Folgen
USMIR	U.S. Military Intelligence Reports
USPD	Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands
VB	Völkischer Beobachter
VK	Völkischer Kurier
VV	Vaterländische Verbände
VZ	Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte

HENKILÖHAKEMISTO
(ilman usein toistuvaa Hitleriä)

Amann, Max, 128, 133

Aron, 106

Auer, Erhard, 156

Augsburg, Anita, 122

Ballerstedt, Otto, 63, 64, 67, 91

Barth, Karl, 21

Baruch, Bernard, 167

Bauer, Herrmann, 29

Bethmann-Hollweg, Theobald von, 146, 153, 191, 194

Beyschlag, Rudolf, 44, 45

Bismarck, Otto von, 4, 21, 137, 138, 157, 158, 174, 197

Brassler, Karl, 61, 121

Braun, Otto, 5

Brockdorff-Rantzau, Ulrich von, 30, 42

Brunner, Alfred, 63

Buckeley, 91

Chamberlain, Neville, 189, 198

Churchill, Winston, 170, 172

Class, Heinrich, 150

Clemenceau, Georges, 153

Cromwell, Oliver, 170

Cuno, Wilhelm, 111, 112, 113

Czernin, Ottokar von, 151

Drexler, Anton, 7, 32, 33, 37, 38, 39, 46, 52, 55, 61, 63, 65, 85, 86,
118, 123, 126, 129, 132, 133, 145, 146, 149, 150, 151, 203, 204

Däumig, Ernst, 50
Ebert, Friedrich, 21, 26, 81, 91, 156
Eckart, Dietrich, 7, 8, 36, 37, 39, 53, 54, 57, 69, 81, 86, 90, 118, 126, 128, 131, 204
Ehrensberger, Ernst, 79
Eisner, Kurt, 34, 35, 36, 37, 39, 54, 81, 116, 150, 153
Ellendt, Andrea, 42, 122
Erzberger, Matthias, 14, 39, 43, 47, 49, 52, 54, 65, 71, 146, 147, 148, 149, 152, 153, 156, 207
Esser, Hermann, 7, 8, 46, 64, 65, 66, 90, 91, 92, 118, 123, 126, 132, 133, 161, 164
Feder, Gottfried, 7, 8, 36, 39, 42, 43, 45, 46, 85, 132, 144, 153, 154, 204
Fehrenbach, Constantin, 72, 73
Fredrik Suuri, 144, 172, 197
Gattermeier, (Gattermayer), 126
Gemlich, Adolf, 45
Grey, Edward, 104, 153
Gorsleben, 121
Göring, Hermann, 107, 181, 185, 186, 188, 189
Harrer, Karl, 36, 37, 38, 39, 54
Haushofer, Karl, 8
Hearst, William Randolph, 150
Heiss, Adolf, 110, 113
Helfferich, Karl, 57, 147
Henderson, Arthur, 195
Hess, Rudolf, 7, 8, 70, 93, 181, 182
Hilferding, Rudolf, 111
Himmler, Heinrich, 143
Hindenburg, Paul von, 49, 98, 144, 148
Hlawna, 123, 160
Hore-Belisha, Leslie, 172

Horlacher, Michael, 42
Jung, Rudolf, 63, 83
Kahr, Gustav von, 61, 75, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 205
Kapp, Wolfgang, 57, 60, 61, 121
Kautsky, Karl, 145
Kemal Pasha (Atatürk), 161
Kerr, Philipp (Lordi Lothian), 167, 184, 185, 186
Keynes, John Maynard, 73
Klintsch, Hans Ulrich, 148
Knilling, Eugen von, 126
Knirsch, Hans, 63, 104, 127
Kühn, Erich, 46
Körner, Oscar, 64, 91, 132
Köster, Adolf, 96
Lenin, V. I., 49
Lerchenfeld, Hugo, 35, 87, 92
Lévy, Leon, 106
Liebknecht, Karl, 21
Litvinov, Maxim, 165
Lloyd George, David, 73, 79, 167, 184
Lossow, Otto von, 117
Lotter, Michael, 37, 38, 39
Loucher, Louis, 86
Ludendorff, Erich, 22, 49, 60, 115, 116, 119, 148
Ludvig XIV, 136
Luxemburg, Rosa, 81
Maltzan, Adolf Georg Otto, 88
Max, Badenin prinssi, 22, 113, 152
Mayr, Karl, 42, 44, 45, 46, 54, 57
Molotov, Vjatscheslav, 165
Morel, Edmund D., 94
Mosley, Oswald, 170

Murphy, Robert D., 105
Mussolini, Benito, 92, 93, 158, 159, 161, 162, 165, 205
Müller, Karl Alexander von, 42, 44
Napoleon, 112, 135, 136
Northcliffe, Alfred Ch. W.H., 150
Noske, Gustav, 156
Nortz, Eduard, 102
Palm, Johannes, 52, 109
Pittinger, Otto, 92
Poincaré, Raymond, 112, 119, 153
Posadowsky-Wehner, kreivi, 28
Preiss, Heinz, 148
Preuss, Hugo, 152
Primo de Riviera, Miguel, 161
Rathenau, Walter, 14, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 96, 129, 144, 153, 167, 206, 207
Ribbentrop, Joachim von, 165
Riehl, Walter, 63, 64, 67, 95, 127, 159
Rommel, Erwin, 143
Roosevelt, Franklin D., 189
Rosenberg, Alfred, 7, 8, 9, 26, 37, 38, 51, 53, 54, 56, 71, 72, 76, 79, 81, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 95, 98, 100, 105, 106, 111, 112, 118, 127, 133, 145, 146, 154, 162, 164, 186, 204, 206
Ruez (Ruetz), Ludwig, 132
Röhm, Ernst, 44, 104, 107, 109, 119, 120
Sassoon, Philipp, 167
Scheidemann, Philipp, 21, 39, 65, 73, 91, 146, 147, 149, 152, 156
Scheubner-Richter, Max Erwin von, 110, 114
Schilling, Alexander, 63, 95
Schlageter, Albert Leo, 12, 109, 110, 111, 205
Schoen, Hans von, 35
Schücking, Walter, 152

Sebottendorff, Rudolf von, 35, 36, 37, 39
Seeckt, Hans von, 115
Sesselmann, Max, 63
Severing, Carl, 110, 156
Seyss-Inquart, Arthur, 188
Simon, 106
Simon, John, 181
Simons, Walter, 71, 72, 73, 74, 79, 80, 159
Smallbones, 123
Smith, Truman, 93
Solf, Wilhem, 94
Stalin, Josif, 177
Stampfer, Friedrich, 145
Stauffenberg, Claus von, 200
Stinnes, Hugo, 107, 108
Streicher, Julius, 7, 9, 90, 100, 132, 133, 137, 148, 150
Stresemann, Gustav, 27, 90, 111, 113
Thomas, Albert, 106
Trotha, Thilo von, 186
Trotski, Lev, 33, 50, 150
Ulshöfer, Ernst, 78
Wahl, Wilhelm, 32, 37
Vandervelde, Emile, 106
Weber, 110, 113
Wels, Otto, 145
Vilhelm II, 136, 140, 142
Wilson, Woodrow, 14, 23, 27, 49, 71, 78, 146, 147, 149, 188, 189
Wirth, Joseph, 73, 81, 84, 156
Wolff, Theodor, 22, 101

**HITLERIN PUHEET NSDAP:N TILAISUUKSISSA MÜNCHENISSÄ
LOKAKUUSTA 1919 SYYSKUUHUN 1923**

Aika	Teema	Kuulijamäärä
1919		
16.10. 13.11.	Keskustelupeheenvuoro "Brest-Litowsk und Versailles"	111
26.11. 10.12.	Keskustelupeheenvuoro "Deutschland vor seiner tiefsten Erniedrigung"	300 300
1920		
16.1 23.1.	Keskustelupeheenvuoro "Gegen die Reichszertrümmerer und Französlinge"	400
24.2. 4.3.	Puolueen ohjelmanjulistus "Die Wahrheit über den 'Gewaltfrieden von Brest- Litowsk?' und den sogenannten Frieden der Versöhnung und Ver- ständigung von Versailles"	2 000 2 000
6.4.	Keskustelupeheenvuoro	1 200
9.4.	Loppupeheenvuoro	1 100
17.4.	"Der Weltkrieg und seine Macher"	1 200
27.4.	"Politik und Judentum"	1 200
10.5.	Keskustelupeheenvuoro	
11.5.	"Was wir wollen"	2 000
19.5.	Keskustelupeheenvuoro	
31.5.	"Das deutsche Volk, die Juden- frage und unsere Zukunft"	
11.6.	"Die Wahlen und unser Kampf"	1 200
24.6.	"Der Jude als Arbeiterführer"	1 500

6.7.	"Schandfrieden von Versailles und die Auswucherung des Volkes"	2 400
15.7.	"Brest-Litowsk - Versailles"	1 200
27.7.	"Spa - Moskau - oder wir?"	1 500
9.8.	Keskustelupuheenvuoro	
13.8.	"Warum sind wir Antisemiten?"	2 000
25.8.	"Deutschland als Freistaat"	1 800
5.9.	"Bertogen, verraten und verkauft"	3 000
9.9.	"Reichszertrümmerer und Französlinge"	3 000
20.9.	"Macht oder Recht"	1 700
22.9.	"Friede der Versöhnung oder der Gewalt"	2 000
24.9.	"Internationale Solidarität oder Selbsthilfe"	3 000
26.10.	"Volkswohl und National- gedanke"	2 200
29.10.	Keskustelupuheenvuoro	350
5.11.	"Gegen den Völkerbund"	2 500
12.11.	Keskustelupuheenvuoro	
19.11.	"Der Arbeiter im Deutschland der Zukunft"	1 200
24.11.	"Versailles, Deutschlands Vernichtung"	1 000
3.12.	Avauspuheenvuoro	600
8.12.	"Parteipolitik und Judenfrage"	

1921

4.1.	"Dummheit oder Verbrechen"	
12.1.	"Der Arbeiter im Deutschland der Zukunft"	
17.1.	"Der 18. Januar 1871 und das schaffende Volk"	
21.1.	Loppupuheenvuoro	
3.2.	"Zukunft oder Untergang"	6 500
12.2.	"Deutsche Jugend - Deutsche Zukunft"	
24.2.	"Ein Jahr deutsche Geschichte und unser Programm"	
6.3.	"London und wir"	4 000
15.3.	"Staatsmänner oder National- verbrecher"	5 000
8.4.	"Deutschland erwache"	
14.4.	Keskustelupuheenvuoro	

20.4.	Keskustelu puheenvuoro	
3.5.	"Erzberger und Genossen"	
6.5.	"Deutsche Arbeiter und deutsche Jugend"	
18.5.	"Deutsche Schmach"	
24.5.	"Arbeiter- oder Judenrevolution"	
31.5.	"Der deutsche Arbeiter und die Friedensverträge"	
20.7.	"Vaterland oder Kolonie"	
26.7.	"Revolutionäre Bewegung oder parlamentarische Partei"	
4.8.	"Das sterbende Sowjetrußland"	
12.8.	"Die Teuerungsproteste, ein Judenschwindel"	2 000
25.8.	"Die internationale Solidarität der Völker, ein jüdischer Weltbetrug"	7 000
31.8.	"Judenherrschaft und Volksaus-hungerung"	
8.9.	"Matthias von Buttenhausen, sein Geist und sein Werk"	
16.9.	"Das Reich, Bayern und wir Nationalsozialisten"	
30.9.	"Dem Bolschewismus entgegen"	
21.10.	"Oberschlesien, das Opfer des Börsenparlaments"	
4.11.	"Wer sind die Mörder?"	
11.11.	"Wer bedroht die Republik?"	
18.11.	"Die Verschacherung der Reichs-eisenbahn als Beginn der So-zialisierung"	
2.12.	"Der Jude als Menschenfreund"	
16.12.	"Das deutsche Weib und der Jude"	
1922		
9.1.	"Die Weihnachtsfeier der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiter-partei München"	4 000
29.1.	"Begrüßungsfeier" (puoluepäivät)	2 800
30.1.	"Über Taktik und Programm" (puoluepäivät)	1 500

2.2.	"Deutschland in seiner tiefsten Erniedrigung"	4 000
9.2.	Keskustelupuheenvuoro	
17.2.	"Volksrepublik oder Judenstaat"	2 300
23.2.	"Gedächtnisfeier"	1 500
28.2.	"Wann ist der Streik als Kampfmittel berechtigt, und wann ist er schädlich?"	
1.3.	"Der Klassenkampf ein Börsenbetrug"	2 000
2.4.	"Bismarckfeier"	
12.4.	"Die Hetzer der Wahrheit"	
21.4.	"Genua als Völker- oder Börsenkonferenz"	2 600
10.5.	"Grosse deutsche Festfeier zur Erinnerung an das deutsche Heer"	
13.5.	"Die Gründungsversammlung des Jugendbundes der N.S.D.A.P."	
22.6.	"Die Wahrhaftigkeit als Grundlage des politischen Handels"	
28.7.	"Freitstaat oder Sklaventum"	
3.8.	"Unsere Sturmabteilung"	
11.8.	"Die Teuerung und ihre Schuldigen"	2 000
16.8.	"Für Deutschland - gegen Berlin"	
17.8.	"Kann es so weitergehen?"	5 000
25.8.	"Sieg der Judenbörse - auch in München?"	
18.9.	"Die Teuerung als Folge der Börsenrevolution von 1918"	6 000
28.9.	"Die Politik der Vernichtung unseres Mittelstandes"	
25.10.	"Kann Deutschland durch den Parlamentarismus gerettet werden?"	2 500
2.11.	"Positiver Antisemitismus der Bayerischen Volkspartei"	2 000
8.11.	Alku- ja loppupuheenvuoro	2 500
21.11.	"Warum die nationalsozialistische Bewegung dennoch siegen muss"	4 000
30.11.	"Der Zusammenbruch des Marxismus in der Praxis" (viisi puhetta)	14 500
3.12.	"Pflicht, Treue und Gehorsam" (Jugendbundin kokous)	

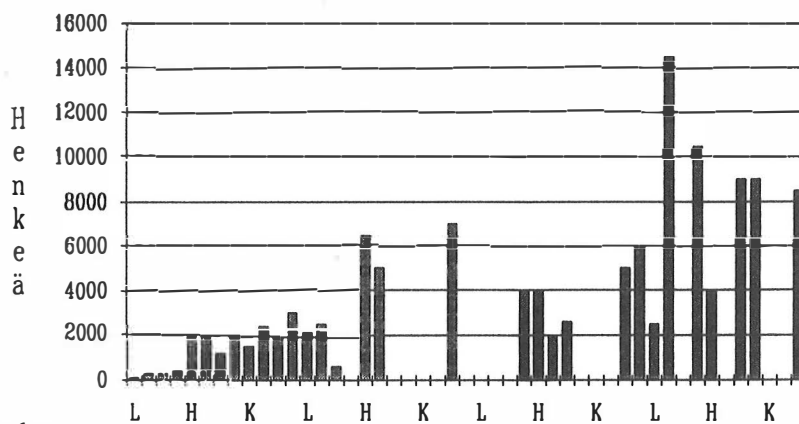
13.12.	"Juden und Marxisten als die einzigen Totengräber der deutschen Nation und des deutschen Reiches" (kymmenen puhetta)	
17.12.	"Unsere Weihnachtsfeier"	
1923		
11.1.	"Nieder mit den Novemberverbrechern"	9 000
14.1.	Puhe sen jälkeen kun Hitleriä oli kielletty puhumasta VV:n tilaisuudessa	
18.1.	"Zwei Fronten in Deutschland"	7 000
27.1.	"Was hat jetzt zu geschehen, und was wollen wir Nationalsozialisten?" (12 puhetta)	10 450
28.1.	"Die Fahnenweihe" (puoluepäivät)	
29.1.	Puoluepäivien edustajainkokous	
12.2.	"Wahnwitz oder Verbrechen?"	
26.2.	"Deutscher Student und deutscher Arbeiter als Träger der deutschen Zukunft"	4 000
6.4.	"Die nationalsozialistische Bewegung und die Beamten und Angestellten"	4 000
10.4.	"Deutschland am Scheidewege"	9 000
13.4.	"Weltjude und Weltbörse, die Urschuldigen am Weltkriege"	7 000
17.4.	"Der Friedensverrat von Versailles als ewiger Fluch der November-Republik"	6 000
20.4.	"Politik und Rasse. Warum sind wir Antisemiten?"	9 000
24.4.	"Rasse und Wirtschaft. Der deutsche Arbeiter im nationalsozialistischen Staat"	
27.4.	"Judenparadies oder deutscher Volkstaat"	
1.5.	"Deutsche Maifeier"	9 000
4.5.	"Cunos Kapitulation; Parlamentariersumpf oder Freiheitskampf"	

1.6.	"Hammer oder Amboss?"	
27.6.	"Schlageter-Abend"	
14.7.	"Der Fluch der November- revolution"	
20.7.	"Nationalsozialisten gegen bayerische Regierung"	
1.8.	"Teuerung, Republik und 'Fascisten'-Gefahr"	8 500
21.8.	"Der Triumph der Börsen- diktatur"	8 000
5.9.	"Deutscher Leidensweg von Wirth bis Hilferding"	
12.9.	"Der Zusammenbruch der November- republik und die Mission unserer Bewegung"	
30.10.	"Unser Standpunkt"	

Puheita yhteensä 125, joista kuulijamäärät on ilmoitettu 62:ssa.

Lähteet: Jäckel, Hitler. Sämtliche Aufzeichnungen; Deuerlein, VZ 1959/2; Phelps VZ 1963/3; Hitler, Mein Kampf; VB 1919 - 1923.

Hitlerin NSDAP:n tilaisuuksissa Münchenissä
pitämien puheiden korkeimmat
kuulijamäärät kuukausittain lokakuusta 1919
elokuuhun 1923

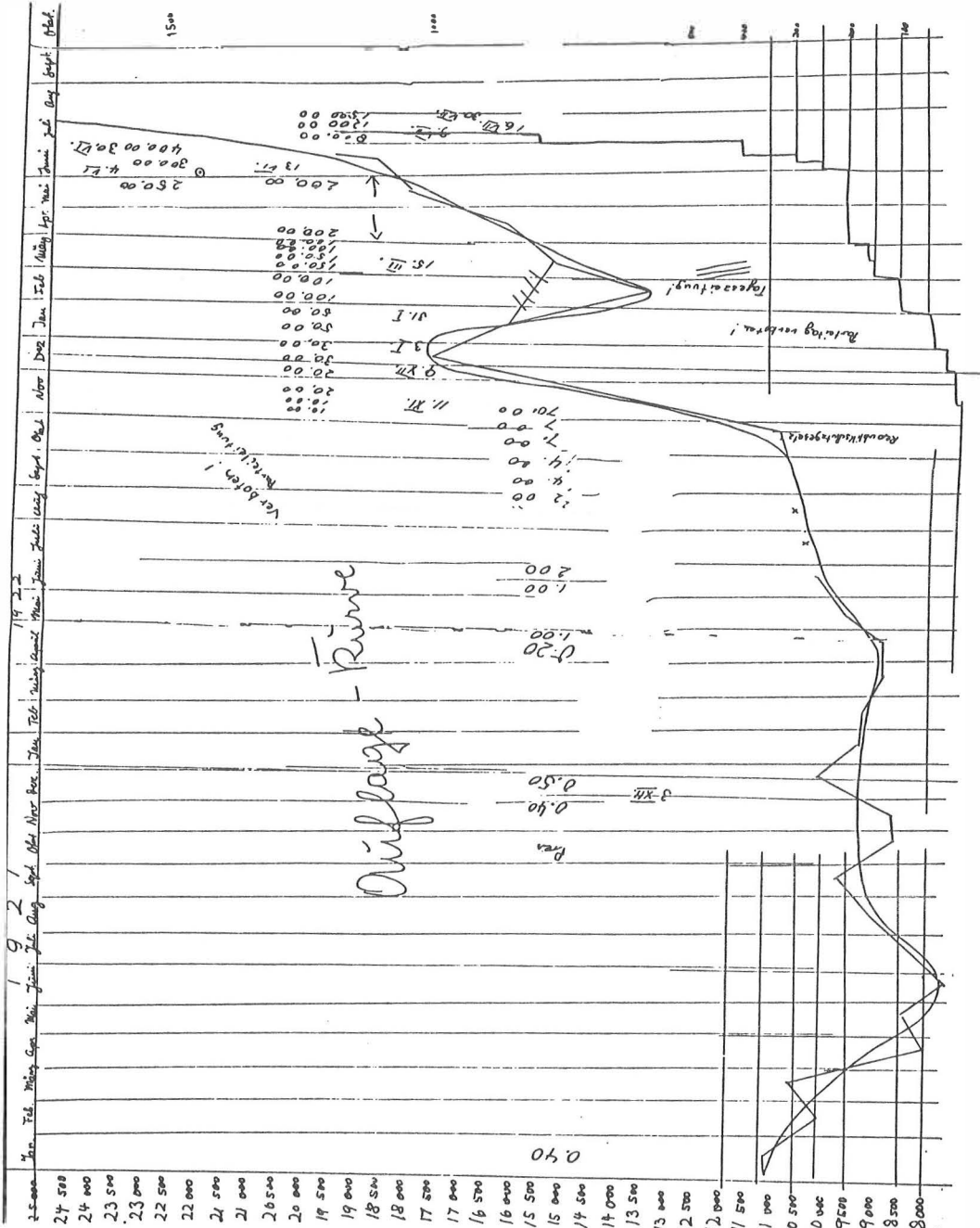
L = lokakuu
H = helmikuu
K = kesäkuu

Aika lokakuusta 1919 syyskuuhun 1923

Lähteet: Jäckel, Hitler. Sämtliche Aufzeichnungen; Deuerlein, VZ 1959/2; Phelps VZ 1963/3; Mein Kampf; VB 1919 - 1923.

Regierungsrat Fritz Lauböckin esitys VB:n levikistä 1921 - 1923.

Lähde: Sidman, VZ 1965/1, s. 116 - 117.

HITLERIN PUHEET MÜNCHENIN ULKOPUOLELLA 1920 - 1923

Aika	Paikka	Tilaisuuden järjestäjä	Teema	Kuulijamäärä
1920				
2.5.	Rosenheim	NSDAP:n perustamiskokous		
7.5.	Stuttgart	Schutz- und Trutz-Bund	"Die Wahrheit über den 'Gewaltfrieden von Brest-Litowsk und den 'Frieden der Verständigung und Versöhnung' von Versailles"	
26.5.	Stuttgart	Schutz- und Trutz-Bund	"Die Macher am Weltkrieg"	
17.6.	Rosenheim	NSDAP	"Der Weltkrieg und seine Macher"	
19.6.	Kolbermoor		"Der Schandfriede von Brest-Litowsk und der Versöhnungsfriede von Versailles"	
21.6.	Rosenheim	Bayernbund	Keskustelu- puheenvuoro	1 100
26.6.	Rosenheim	NSDAP	"Politik und Deutschtum"	
21.7.	Rosenheim	NSDAP-Sprechabend	"Spa, Bolschewismus und politische Tagesfragen"	
1.8.	Nürnberg	Bund Deutscher Kriegsteilnehmer	"Der Schandfriede von Versailles"	
6.8.	Rosenheim	NSDAP	"Spa, Moskau oder wir"	

7.8.	Salzburg	Zwischenstaatliche Tagung der Nationalsozialisten		350 (edustajia ja vieraita)
8.8.	Salzburg	"	Kiitos- ja loppusanat	
31.8.	Rosenheim	NSDAP	"Warum sind wir Antisemiten?"	1 000
17.9.	Stuttgart	NSDAP	"Warum sind wir Nationalsozialisten?"	
29.9.	Innsbruck	DNSAP		
1.10.	Salzburg	DNSAP		
2.10.	Hallein	DNSAP		
3.10.	Braunau am Inn	DNSAP		
8.10.	Wien	DNSAP		
9.10.	Wien	DNSAP		
11.10.	St. Pölten	DNSAP		
30.11.	Rosenheim	NSDAP	"Der Arbeiter im Deutschland der Zukunft"	1 200
1921				
12.1.	Augsburg	NSDAP	"Der Arbeiter im Deutschland der Zukunft"	
28.2.	Landshut	NSDAP	"Der Weltkrieg und seine Macher"	450
18.3.	Rosenheim	NSDAP	"Staatsmänner oder Nationalverbrecher"	
19.3.	Meiningen		"Staatsmänner oder Nationalverbrecher"	
20.3.	Würzburg		"Staatsmänner oder Nationalverbrecher"	
21.3.	Landshut	NSDAP	"Staatsmänner oder Nationalverbrecher"	
21.4.	Rosenheim	NSDAP		
10.5.	Augsburg	NSDAP	"Versailles, Deutschlands Vernichtung"	
28.5.	Bernau (Chiemsee)	NSDAP	"Arbeiter- oder Judenrevolution"	

19.8.	Rosenheim	NSDAP	"Die Teuerungs- proteste, em Judenschwindel" "Internationale Solidarität, ein jüdischer Welt- betrug"	1 500
27.8.	Landshut	NSDAP		
3.9. 8.12.	Weilheim Berlin	NSDAP Der Nationale Klub 1919		
28.12.	Wien	Versammlung des national- sozialistischen Vereins für Deutsch-Öster- reich		
1922				
5.5.	Landshut	NSDAP	"Ist unser Kampf gegen die jüdische Weltdiktatur kapitalistisch, reaktionär, gewerk- schaftlich usw., oder entspricht er den Interessen der Arbeiterschaft?"	700
29.5.	Berlin	Der Nationale Klub 1919		
17.6.	Wien	Versammlung des national- sozialistischen Vereins für Deutsch-Öster- reich		
7.8.	Passau	NSDAP	"Der nationale Sozialismus als Deutschlands Zukunft"	
22.8.	Allach	NSDAP		
10.9.	Bad Tölz	NSDAP		

23.9.	Pfaffen- hofen an der Ilm	NSDAP	"Der Nationale Sozialismus als Deutschlands Zukunft"	
1.10.	Egern	NSDAP		
14.10.	Coburg	Deutscher Tag		
28.10.	Rosenheim	NSDAP	"Kann Deutschland durch den Parla- mentariern ge- rettet werden?"	
14.11.	Elberfeld	NSDAP		
8.12.	Traunstein	NSDAP	"Wer kann uns retten?"	1 500
1923				
3.1.	Nürnberg	NSDAP		4 000
24.2.	Eichstätt	NSDAP		
11.3.	Landshut	SA	"Die Landshuter Standartenweihe"	
6.5.	Murnau	NSDAP		
17.5.	Erlangen	NSDAP		
29.5.	Augsburg	NSDAP	"Deutsche Mai- feier"	10 000
17.6.	Passau	NSDAP	"Der Tag von Passau"	
23.6.	Regensburg	NSDAP		
1.7.	Berchtes- gaden	NSDAP		
6.7.	Augsburg	NSDAP	"Deutschland am Scheidewege: Parlamentarischer Sumpf oder deutscher Frei- heitskampf"	
8.7.	Ingolstadt	NSDAP		
5.8.	Neustadt a.d. Aisch	NSDAP	"Fahnenweihe"	
14.8.	Salzburg	DNSAP	DNSAP:n puolue- päivät	
2.9.	Nürnberg	NSDAP	"Deutscher Tag in Nürnberg"	25 000
16.9.	Hof		"Der 'Deutsche Tag' in Hof"	

30.9.	Bayreuth	NSDAP	"Der deutsche Tag in Bayreuth"	
7.10.	Bamberg		"Deutscher Tag"	
14.10.	Nürnberg	NSDAP		600 (kutsut- tuja jäse- niä)
20.10.	Nürnberg	NSDAP	"Jahresfeier der National- sozialistischen Deutschen Arbeiter- partei"	

Lähteet: Jäckel, Hitler. Sämtliche Aufzeichnungen; VB 1920 - 1923.

**MUIDEN JOHTAVIEN KANSALLISSOSIALISTIEN PUHEET
MÜNCHENIN ULKOPUOLELLA 1920 - 1923**

Aika	Paikka	Puhuja	Tecma
1920			
3.9.	Starnberg	Körner	"Warum sind und nennen wir uns national"
4.9.	Tegernsee	Esser	"Die Wahrheit über den 'Gewaltfrieden von Brest-Litovsk' und den 'Frieden der Versöhnung von Versailles'"
1.10.	Starnberg	Ruez	"Wucher und Schiebertum"
3.10.	Penzberg	Drexler	"Internationaler und nationaler Sozialismus"
31.10.	Landshut	Esser	
12.11.	Stuttgart	Esser	"Partei und Geschäftspolitik und das Volkswohl"
4.12.	Straubing	Esser	"Friedensvertrag"
11.12.	Passau	Esser	"Friedensvertrag"
1921			
6.1.	Salzburg	Esser (Lauböck, Rosenheim Riehl)	Landespartein puolu- kokous
9.1.	Tegernsee	Esser	"Warum sin wir Antisemiten"
22.1.	Landsberg	Esser	"Parteiolitik und Judenfrage"
25.1.	Kolbermoor	Esser	"Parteiolitik und Judentum"
30.1.	Rosenheim	Esser	"Nationalsozialismus"
30.1.	Bernau	Esser	"Die Ziele der national- sozialistischen Bewegung"

4.2.	Traunstein	Esser	"Parteipolitik und die Judenfrage"
6.2.	Endorf	Esser Weidinger	"Nationalsozialismus" "Unser wirtschaftliches Elend"
15.3.	Passau	Esser	"Politik und Judentum"
19.3.	Meiningen	Esser	"Friedensvertrag"
21.3.	Würzburg	Esser	"Der nationale Sozialismus als Deutschlands Zukunft"
22.3.	Scheinfeld	Esser	"Die Friedensverträge von Versailles und Brest-Litowsk"
23.3.	Markt Bibart	Esser	"Friedensvertrag"
23.3.	Rothenburg o.T	Esser	"Der nationale Sozialismus als Deutschlands Zukunft"
31.3.	Memmingen	Rosenberg	"Die Verhältnisse in Russland"
8.4.	Neumarkt	Esser	"Der nationale Sozialismus - Deutschlands Zukunft"
9.4.	Garmisch	Esser	"Der nationale Sozialismus - Deutschlands Zukunft"
10.4.	Tutzing	Esser	"Der nationale Sozialismus - Deutschlands Zukunft"
17.4.	Wien	Esser	
24.4.	Oberaudorf	Esser	"Der nationale Sozialismus Deutschlands Zukunft"
26.4.	Ulm	Esser	"Der nationale Sozialismus Deutschlands Zukunft"
29.4.	Kolbermoor	Esser	"Rathenau und Stinnes"
10.8.	Garmisch-Partenkirchen	Esser	"Der sterbende Bolschewismus und die Juden"
19.8.	Landshut	Rosenberg	"Freimaurerei, Judentum und Sozialdemokratie"
20.8. (19.8.)	Bernau	Esser	"Das sterbende Sowjet-russland"
23.8.	Rosenheim	Schilling	
24.8.	Scheinfeld	Esser	"Der sterbende Bolschewismus, die Juden und wir"
26.8.	Meiningen	Esser Körner	"Der heutige Parlamentarismus, ein gemeiner Volksbetrug"
15.12.	Zwickau	Esser	"Unser Programm und der Parlamentarismus"

1922

23.1.	Landshut	Esser	"Das Arbeitsprogramm der Partei im neuen Jahre"
15.2.	Amberg	Esser	"Der Arbeiter in der neuen freien deutschen Republik"
25.3.	Berchtesgaden	Körner	"Die wirtschaftlichen Zustände im neuen Staat und das Programm der Nationalsozialisten"
26.3.	Berchtesgaden	Esser	"Warum sind wir national, warum sind wir Sozialisten"
28.4.	Dortmund	Esser	"Der nationale Sozialismus, Deutschlands Zukunft" (kuulijoita 500)
29.4.	Hagen	Esser	"Der nationale Sozialismus, Deutschlands Zukunft"
2.5.	Hannover	Esser	"Der nationale Sozialismus, Deutschlands Zukunft" (sama teema Hallessa, ei päiväystä)
4.5.	Zwickau	Esser	"Der nationale Sozialismus, Deutschlands Zukunft"
31.5.	Erlangen	Esser	
30.9.	Stuttgart	Drexler	"Gründungsnotwendigkeit der Partei"
19.10.	Nürnberg	Streicher	"Frauen-Protestversammlung"
30.10.	Landshut	Esser	
9.11.	Nürnberg	Streicher	
12.11.	Köln	Esser	"Freier deutscher Arbeiter oder Fronknecht des Weltkapitals"
15.11.	Hagen	Esser	"Freier deutscher Arbeiter oder Fronknecht des Weltkapitals"
19.11.	Tegernsee	Drexler	
28.11.	Bad Tölz	Esser	"Wucherfreiheit im freien Volksstaat"
15.12.	Passau	Esser	

1923

4.1.	Nürnberg	Esser	"Wucherfreiheit im Volksstaat"
29.4.	Ingolstadt	Esser (Hitler)	Lippujen vihkimistilaisuus, Esser puhui illan joukkokokouksessa.

17.5.	Kempten	Feder	"Finanz- und Wirtschafts- politik des National- sozialismus"
8.6.	Braunau am Inn	Esser	
8.6.	Nürnberg	Streicher	
22.8.	Ottobeuren	Esser	"Deutscher Tag"
23.8.	Landshut	Esser	"Die neue politische Lage"
4.9.	Wien	Streicher	"Deutschland in seiner tiefsten Erniedrigung"
5.9.	Wien	Streicher	"Die deutsche Frau als Freiwild der Juden"
7.9.	Augsburg	Esser	"Hammer oder Amboss"
13.9.	Nürnberg	Streicher	"Die Schuld des inneren Feindes"

Puheita yhteensä 66. Tiedot koottu VB:n palstalta "Aus der Bewegung". Laajempia selostuksia muista kuin Hitlerin puheista ei yleensä ollut.